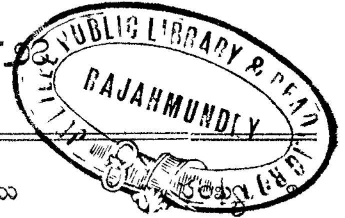

చెన్నపట్టణము ఫిబ్రవరి ౧౯

సంపుటము ౮ అక్షయ సంవత్సరము మాఘమాసము

కంకణము*

భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు

వ్యాసకర్త

౧

అణువునయందు మేరుగిరియందును నిత్యము నొక్కరీతి న
య్యనుపమమహా పరాత్పరు మహత్తరతేజము వెల్గుఁగాంచునన్
గనుఁగొన నొక్క కంకణమొకా యను నీరసభావ మూన కో
యసఘచరిత్రులార! వినుఁ డయ్య! మదీయకథావిధానమున్.

చ. జలములు నేర్పడున్ జలదసంచయముల్, జలముల్ జనించు న
జ్జలధరజాతమందె; మది సంశయ మయ్యె మదీయజన్మ మీ
జలజలదంబులం దెటనొ; సర్వచరాచరకోటి సాటిగా
నలినభవాండమందె జననం బని మాత్రము విన్నవించెదన్.

* ఇది యొక ఖండకావ్యము. ఇందలి కథ యొక జలబిందు స్వీయచరిత్రము. మానవుని జననమరణ నరక స్వర్గాద్యవస్థలన్నియు నీజలబిందువునందుఁ బ్రతిబింబించుచుండును. ధ్వనిప్రధానమైనదియే కాని కేవల శ్లేషకావ్యము కాదు.

చ. ఖరకరు గ్రీష్మభీష్మకరకాండముఖంబున నెన్నిమారు లే
నరిగితినో నభంబునకు, నభ్రమునుండి మతెన్నిసారు లే
నురవడి జారి భూపతన మొందితినో; బుధు లిట్టి జన్మముల్
మరణములుం గణింప రిట మజ్జననక్రమగాథ లేటికిన్ ?

శా. నాపాపం బది యేమొ కాని భువి నానాయోనిసంజాతుఁ డౌ
పాపాత్ముం బలెఁ బెక్కుజీవనములం బ్రాపించుచుం బుద్బుద
వ్యాపారమ్మున సంచరించితి ననేకాబ్దమ్ము లేతన్మహీ
వాపీకూపనదీనదాదిబహుళాంభశ్శ్రేణిమధ్యంబులన్.

మ. కలరూపంబు తొలంగి సూక్ష్మమగు నాకారంబుతో మింటికిం
బలుమా రేగుదు నేగి సర్వభువనావాసవ్యథాఖేదముల్
తలపోతుం దలపోసి యంబరనటద్ధారాధరాకారని
శ్చలసంచారసుఖంబు శాశ్వతముగా సర్వేశుఁ బ్రార్థించెదన్.

౨

మ. ఒకనాఁ డిట్లె పయోదమండలగతోద్యోగప్రమోదంబునం
స్వకులాంభఃకణరాశితోడుత నభోభాగంబునం గామరూ
పకలాకౌశల ముల్లసిల్ల బహురూపస్ఫూర్తులం దాల్చి, యా
డుకొనం జొచ్చితి మాప్రభాకరు ప్రభాటోపంబు మాటొందఁగన్.

శా. పారావారధరాధరోన్నతతరువ్రాతోగ్రగ్రాఘోరకాం
తారాకారములా, సమస్తవనసత్త్వప్రస్ఫుటన్మూర్తులా;
నీరేజోద్భవు సృష్టిరూపముల నన్నింటిం దగం దాల్చి, రం
గారం జూపితి మప్డు దభ్రతలరంగన్నాట్యరంగమ్మునన్.

సీ. మొత్తమ్ము లై పారు మత్తేభములఁ గూడఁ బిల్లయేన్గులు వెంటఁ బెట్టినట్లు
అత్యున్నతములౌ మహాపర్వతంబులచుట్టు గుట్టలు కొన్ని పుట్టినట్లు
పేర్చి పెట్టిన దూదిపిండునుండి యనేకతూలాంకురంబులు తూలినట్లు
సాంద్రనీరంధ్రవృక్షచ్ఛటచ్ఛాయలఁ బలు గుజ్జుమ్రాఁకులు మొలచినట్లు
ప్రకృతి ప్రకటించు నఖిలరూపములతో న-లంకృతం బయి నీలాకలంకసకల
గగనతల మెల్ల నావేళఁ గ్రాలె నూత్న-కళల మాఖేలనాకలాకలనవలన.

సుస్నిగ్ధ
(శా.) నీలస్నిగ్ధవియత్తలం బనెడు మేల్నిద్దంపు టద్దంబునన్
భూలోకప్రతిబింబ మీాకరణిఁ గన్గోనయ్యెనో; యమ్మరుత్తావెత్తలు
జ్జాలంబుల్ గన మర్త్యలోకప్రకృతిచ్ఛాయాపటం బిట్టు లా
కాలాఖ్యుండు గ్రహించెనో యనఁ గడుం గన్పట్టె మాయాకృతుల్.

౩

ఉ. ఏనిటు నాఁటియాటలను నింత వచింపఁ గడంగ నేటి? కా
పైని లభించినట్టి ఘనభాగ్య మపూర్వము; దాని నెన్నఁ గా
నౌనె? దినావసానసమయాన సనూపవిమానయానగీ
ర్వాణవితానగానరసపానవిశేషము నాకుఁ జేకురెన్.

శా. హా! నాపుణ్యఫలం బదెట్టిదొ కదా! యానాఁట నానాఁట రా
గానన్ గోకిల కాకలీకలకుహూంకారంబులన్ మించు నా
దానందంబున మున్గుచున్ జలకణం బై యున్న నే నామహ
ద్గానానందసుధన్ సుధాకణము నై కంటిన్ వినూత్నప్రభన్.

సీ. మండువేసఁగిలోని నిండుపున్నమనాఁటి జాబిల్లి వెన్నెల చలువలందు
ప్రత్యూషసమయసంభవమందమలయమారుతకోమలతరంగహతులయందు
పాలబుగ్గలు లొత్తపడ నోరఁ జొల్లూరఁ బసిపాప లను ముద్దుపలుకులందు
మందారమకరందమాధుర్యధుర్యసత్కావ్యభవ్యకవిత్వగతులయందు
గలుగు వినిసుఖంబు లొక్కటన చేర్చి-పేర్చి గానం బనెడు పేరు గూర్చి సకల
భోగ్యముగఁ జేసినట్టి యంభోజభవుని - సృష్టివిరచనావిభవ మచ్చెరువు గాక.

ఉ. ఆయసమానగానవిభవానుభవం బది చెప్పినంత నే
పాయెనొ లేదొ నాదు శ్రవణావధి కెంతయు దాఁటిపోయినన్
దోయకణంబు నే మఱలఁ దోయకణంబునె యాచుఁ జింతతోఁ
దోయమువారలం గలసి తోయదమండలమందు నుండఁగన్.

౪

శా. ఆటంకంబు ఘటించినార మట స్వీయాంశుప్రభావ్యాప్తిక
త్యాటోపంబున భానుఁ డావలిమొగంబై, మాపయిం దా నిరా
ఘాటక్రోధవిలోకనారుణసమగ్రస్ఫూర్తులం గొల్పె; హా
చేటౌ కాలమునన్ సమనగతులన్ జేటే కదా వాటిలున్!

ఉ. మా స్థితి కెంతయుఁ గాఁ వగచి, మమ్ముఁ గరంబుల నుద్ధరించి, యు
చ్చస్థితిఁ జేర్చె మిత్రుఁ డన సత్య మితండె యటంచు నమ్మితిన్
స్వస్థత గన్న మాఘనత సైఁపఁగ లేఁడని యెన్నడైతి ని
ట్లస్థిరు నాశ్రయించు నెడ నే దురవస్థలవిట్టివే కదా?

చ. మముఁ బయికెత్తి దాన నగు మాదగు నున్నతి కోర్వలేక దు
ర్భ్రమ గొని మాయెడన్ దనప్రభల్ గనరా వని యీసు గాంచె; ను
త్తమములు నిజాశ్రితాళి మహితస్థితి కెంతయు సంతసింత్రు మ
ధ్యములు తటస్థులౌదు రనయ మ్మధముల్ చలమూనువా రిలన్.

ఉ. అద్దిర! లోకబాంధవుఁడ నంచును మింటికి నంటి మాకుఁ దాఁ
బెద్దట! పెంపు గూర్చు నట! వింటిరె యీపరివేషముల్ ఘనో
ద్వృద్దశకే కదా తఱుచు తాల్చుట? స్వార్థపరప్రసిద్ధులా
పెద్దలు? పెద్దలందె కనిపించును గ్రించుఁదనంబు లన్నియున్.

౨

శా. ఆపై మా కుపకారివోలెఁ బననుం డంతంత నేతెంచి, మీ
కూపస్థాజ్ఞతవోవఁ గా సకలదిక్కూటంబులం జూచి, ధీ
నైపుణ్యంబు గొనుండు రం డనుచు నానాభంగులం ద్రిప్పె మ
మ్మాపూర్వాచలపశ్చిమాచలసమస్తాకాశభాగంబులన్.

ఉ. భూరిపురాకృతప్రకటపుణ్యఫలానుభవంబు నేటితోఁ
దీరెనొ ఖేచరత్వమును దీరునొ నా ఘనసారహారనీ
హారపటీరచారుధవళాకృతు లెల్లఁ దొలంగిపోయి వి
స్తారవికారగాఢతమసచ్ఛవి మాకు ఘటిల్లె నంతటన్.

ఇంద్రుని వె[illegible]
మ. బలభిద్ఘోరశతారధారలకు ముక్కా ల్గాక తాఁ బుత్రపౌ
త్రులతో గోత్రసమృద్ధి గాంచి గతభీతుం డై కుటుంబంబుతో
జలధిం బాసిన మేనకాత్మజు వియత్సంచారమో నాఁ గడున్
జెలఁగెన్ నాఁ డతిభీకరాకృతుల మాజీమూతసంచారముల్.

సీ. అమరాధిపతి వీఁడు నాక్రమింపఁగ నాఁడు దండెత్తి చను సోఁకుదం డనంగ
దీపంబు లిడి భూసతీమణుల్ గగనంపుఁ బీఁటపైఁ బారించు కాటు కనఁగ
అంజనాచలశిఖరాగ్రమం దుదయించి చదలంటఁ బ్రవహించు నది యనంగ

నరకలోకంబున కరుగు ధూర్తులవెంటఁ బరువెత్తు తత్పాపపటల మనఁగ
గుబురుగుబురు లగుచు గుంపుగుంపులు గూడి-యింత లంత లై యనంతము లయి
వర్షాకాలమందలి మేఘములు.
కడకు నేకమగుచు ఘనఘనాఘనముల-సంచయంబు మింట సంచరించె.

(ఆ) చదలు చెదలువాఱఁ జెదపుర్వుల విధానఁ-బొదలు తారలెల్లఁ జెదలఁ బాపు
తారుపూఁత తీర్పు తనరారు జీమూత-జాతమం దడంగి సమసి పోయె.

క. లేశము గనము భవిష్య-న్నాశము, పవమానగతులు నమ్ముకొనుచు ని
ట్లాశాభ్రమణంబున నక-లాశాభ్రమణం బొనర్చి యలసితి మంతన్. ౬

౭

మ. గజయూథంబును వేటకాఁ డినుపచిక్కంబందుఁ జిక్కించుపో
ల్కిఁ జలింపంగ నెడ మొక్కించుకయినన్ లేకుండ మానీరద
వ్రజముం గ్రిక్కిరియంగఁ జేసెను సమీరస్వామి; మాంకర్మ మా
ర! జగత్ప్రాణుఁడటందు రాతఁడు జగత్ప్రాణాంతకుండేకదా!

చ. జగములకుం బ్రకంపనుఁడు సైఁపఁగరాని ప్రభంజనుండు వీఁ
డగు, నధికారపుంబదవి కర్హుఁడుగాఁడని యెన్నఁబోక, తాఁ
దగునని జీవకోటికి సదాగతిగా నొనరించె బ్రహ్మ; యె
న్నఁగ నధికారనిర్ణయమునన్ విధి కేవలమజ్ఞుఁడేకదా!

మ. విలసన్మౌక్తికరత్నయుక్తుఁ డతిగంభీరుండు, నానాధునీ
లలనానాథుఁ డనేకజీవనసముల్లాసుండు, కంపింపఁడే
జలధిస్వామి సమీరుబారిఁబడి యశ్రాంతంబు; నాహా! మహా
త్ములకైనన్ మఱిశాంతిలేదు కుటిలోద్యోగాధికారంబులన్.

చ. అనలుఁడు తా సమగ్రమహితాగ్రహవృత్తివహింపఁ బ్రోత్సహిం
పనె చనుఁగాని శాంతిపరుపం దలఁపం డొకనాడుఁగూడ ని
య్యనిలుఁడు; యుక్తిహా తరుణమం దొకచల్లనిమాట నెన్నఁడే
ననవుకదా మహోన్నతపదాఢ్యుల జిహ్వలు విహ్వలంబులై.

చ. అటవి నితాంతపుష్పనిచయాంతరసౌరభముల్ హరించి, యు
త్కటమగు గంధవాహబిరుదంబున వీఁడు చరించుఁ గంటి రే?
కటకట! యించుకంత యధికారము గల్గినయంతఁ గొందఱే
పటిమయు లేకయే బిరుదపద్ధతిఁ గొంద్రు యశోద్ధతిన్ గనన్.

మ. అకలంకప్రసవోత్కరం బడవిపాలై పోవఁ దత్సౌరభ
ప్రకరంబుం గొను గంధవాహుని గణింపంజూతు రౌరా! యమా
యకులం ద్రొక్కి, తదున్నతుల్ గొని యశం బార్జించు మిథ్యాప్రయో
జకులం గాక యథార్థధీమణుల మెచ్చంబోదు లోకం బిసీ!

శా. ఎన్నో భంగులు లోక మీకరణి నే నెంతేని విమర్శింతు? నెం
త న్నిందింతు దురంతశత్రుననిలున్, ననొబ్బలు నజ్ఞుల్ మహా
పన్నుల్ ఖిన్నత నన్యదూషణము మొనర్పంజూతురే కాని, మే
లన్నం గీడన నీశ్వరాజ్ఞ నెకదా యశ్రాంతమున్ వాటిలున్.

శా. మేలే కీడగు, సూనృతం బనృతమౌ, మిత్రుండె శత్రుండగున్
బాలే దుర్విషమౌను; బుణ్యమె యఘప్రాయంబుగాఁ దోఁచు దు
ష్కాలంబందు; సమస్త మీశ్వర విలాసంబంచు నిష్ఖేదలీ
లాలోలాత్మకులై విపజ్జలధి నుల్లంఘింత్రు ధీరోత్తముల్.

శా. ఈ వైరాగ్యము లిన్ని నీతులును దా నేతత్తటస్థత్వమున్
భావం బక్కట మర్కటంబు వహియింప న్నేర్చునే? పామర
త్వావిర్భూతసదావివేకమమకారాయత్తమై చిత్త మిం
తే విశ్రాంతిని బొంద దేమిటికి నా కీ మెట్టవేదాంతముల్.

ఉ. ఇమ్ముల నున్నమమ్ముల ననేకవిధముఁ ద్రిమ్మరించి, యా
తెమ్మెర త్రిమ్మరీడు పెనుదిమ్మగ నెమ్మెయిఁ గ్రిక్కిరించె; స్వాం
తమ్మున నింతదారుణ విధానమెటుల్ మరువంగవచ్చు? స్వా
స్థ్య మ్మెటులూనవచ్చు? పగ సైఁపఁగలారె విరాగులేనియున్.

౨

మ. అకటా! మమ్మటు లావియచ్ఛటులకారాగారమం దుంచి, కం
టకుఁడౌ తుంటరి గాలిదయ్యమపు డంతర్ధానమైపోయె; మే
మొకటన్ మింటను గడ్డవారి చలనం బొక్కింతయున్ లేక, యూ
రక వర్షించితి మంధకారఘనధారాపూరముల్ ధాత్రిపై.

ప్రాచి నవాచిఁ బ్రతీచి నుదీచిన్ బహుధాసముత్పతిత వితత తమో
వీచీనిచయము చెలఁగెను-మాంచేత నమాంసచేత మహి నమితంబై.

గీ. భీకరాకృతి సూచికాభేద్యమాన-భూరినీరంధ్రనిబిడాంధకారఘోర
వారినిధిపొంగి జగము ముంపంగ నాటి-రాత్రి ధాత్రికిఁ బెనుకాళరాత్రి యయ్యె.

సీ. పరమేశ్వరాభావదురితభావమ్ము విధాననాస్తికతాప్రధాన మగుచు
సంతతక్లిష్ట దుష్టప్రబంధం బట్లగోచరాఖిలవస్తుగుణము నగుచు
కపటమిత్రుని మైత్రికరణి క్షణక్షణజాయమాన భయాతిశయము నగుచు
అతిదరిద్రు మహాన్నసాగారమును బోలెఁ జూడఁజూడఁగ సర్వశూన్యమగుచు
నిర్ధనమనోరథము లీల వ్యర్థమగుచు-నక్షరాపేతు హృదయమ ట్లంధమగుచు
త్యాగరహితు రాజ్యమువోలెఁ ద్యాజ్యమగుచు-తమము గ్రమ్మినజగమధమముగఁదోఁచె.

శా. మాకుం గ్రమ్మరఁ గానరాఁ డెచటి కమ్మాయానిలుం డేఁగెనో
నాకారామచరత్సురాంగనలఁ గానంబోయెనో లేక గం
గాకల్లోలవిలాసడోలికల నూఁగంజొచ్చెనో భూతలం
బాకల్లోడదు నాఁటిరేయిని సమస్తాశాప్రదేశంబులన్.

ఉ. స్థావరజంగమాత్మకము సర్వజగంబును నాఁడు కేవల
స్థావరరూపమయ్యెను; కుజవ్రజముల్ చలనస్వభావముల్
బో విడనాడి పూనెను దపోనియమంబు తమోనివృత్తికిన్
క్ష్మావలయంబు నిశ్చలసమాధి మునింగెను శాంతిమంతమై.

క. ప్రాణాపానసమానో-దానవ్యానములె జీవధారణమునకున్
మేనుల మిగులఁగ, మిగిలిన-భూనభముల ననిలచలనములు తొలఁగి చనెన్.

శా. ఆపై నొక్క-విషజ్వరాకృతి నవార్యంబై విజృంభించుచున్
దాపోద్రేకము వస్త్రవర్జనము కాంతానిష్టభావంబు ని
ర్వ్యాపారమ్ము హిమోపచార మసుఖాహారంబు నిర్నిద్రఘ
ర్మాపూరమ్ము విదాహబాహ్యగతశయ్యల్ గూర్చె మర్త్యాళికిన్.

శా. ఆరాత్రిన్ నిజభర్తృవక్త్రగతఘర్మాంకూరముక్తాఫలా
కారస్ఫూర్తుల గానతస్మితదళత్కంజాస్యలై, తచ్ఛ్రమం
బారన్ వీచిరి తాళవృంతముల శుద్ధాంతంబులందున్న కాం
తారత్నంబులు రత్నకంకణఝణత్కారంబు లేపారఁగన్.

గీ. బంధురవినీల కంధరపటలినుండి-వెడలదొడఁగె విద్యుల్లతా వితతు లంతఁ
జటులగహనాంతరోజ్జ్వలజ్జ్వలనజనిత-కీలికాభీలమాలికాకృతుల లీల.

శా. మెండైనిండు నవిద్య, విద్య లవమై మృగ్యంబుగా నుండు బ్ర
హ్మాండంబు; దటులయ్యు విద్యయె యవిద్యం గూల్చునంచున్ మహో
ద్దండధ్వాంతవితానముం దొలఁచి సద్యస్స్వల్పశంపాలతా
తండంబుల్ వివరింపఁగాఁ దొడఁగె విద్యామానదండంబులై.

ఉ. చెల్లు సమస్తజీవులును జెల్లినయంతనె, వానియందు రం
జిల్లు పరాత్పరద్యుతియుఁ జేరును దత్పరమాత్మయందె; మా
చెల్లెడునట్టి కాలమును జేకురెనో యన విద్యమానవి
ద్యుల్లతికానికాయము లధోగతి భీతి ఘటించె నక్కటా!

శా. పోయెన్ ముందటిఖేచరత్వ విభవంబుల్; వ్యోమమూ నారకం
బాయెన్; బాపులమైతి మేమకట! మాయంగంబులం గ్రుచ్చనుం
దీయంజెల్వెడు క్రూరకింకరుల యుద్దీప్తాగ్ని సంతప్త దీ
ర్ఘాయోదండములయ్యె నయ్యెడల యాతాయాతశంపాలతల్.

ఉ. నెట్టనఁ జిట్టచీకటిమునింగిన యట్టి జగంబుసూకుఁ గ
న్పట్టమి నూర్ధ్వదృష్టి పరుపంగఁ బ్రపంచపుదృష్టి కడ్డముం
గట్టిన మేలిసీలితెరకై వడి మాజలదాళి గ్రాలఁగాఁ
బట్టపురాణులట్లు కనుపట్టెను మాపయిఁ దారకావళుల్.

శా. ఔరౌరా! పతిరాని రాతురుల మేలౌ నంబరాలంకృతా
కారస్ఫూర్తుల స్వేచ్ఛఁ గాంచెదరు; రాకం గంటిరా తారకా
నారుల్ మెల్లనఁ జాటుచాటునన యుండంబోదురే తద్దురా
చారంబుల్ వ్యభిచారకామినుల సంచారక్రమంబుల్ గదా!

శా. రాజుం గాంచిన కంటితోడఁ గని భర్తన్ మొత్తె నన్నట్లు మున్
రాజుం గాంచి పతిన్ మొఱంగె నొక తారాకాంత; నానాదిశా
రాజుల్ తారలఁ గూడునాఁడు వ్యభిచారంబేరు శంకింతు రం
చేఁ జింతించితి నాఁటి తామసపురేయిం దారలం జూచుచున్.

మ. అకలంకోజ్జ్వలతారలం బొదివి భావాభావ మధ్యాల్పతా
రక లందందునఁ జుట్టుఁజేరె ముదమారన్ రత్నభూషాంబర
ప్రకరోద్యద్రమణీ జనాభరణ సౌభాగ్యంబు వీక్షించు వే
డుకతోడన్ నిరుపేదరాం డ్రరిగి చుట్టుంజుట్టు చందంబునన్.

[సశేషము]

దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి - నాసికేతోపాఖ్యానము

శేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

వ్యాసకర్త

ఇంక మల్లికార్జునుని పంథ గాంచుడు:—

"గీ. ఆమహామహు పుత్రియై యవనిఁ బరగి
సజలజలధరనిభవేణి జలజపాణి
కుందసుందరరదన రాకేందువదన
చంద్రమతి యనుపేరిటి జలజగంధి."

అని మొదలుపెట్టి వెంటనే యామె సౌందర్యమును నఖశిఖపర్యంతము వర్ణించెను. పదములు కూర్మముల వలెను, జానుయుగ్మము శాలిగర్భములవలెను ఉన్నవి. పిఱుదులు, పొక్కిలి, నూగారు—వీనికి సరిచెప్పదగు వస్తువులే కనబడలేదు. కుచములు పుష్పగుచ్ఛములు; వర్ణనాతీతములు. ఇట్లాపాదమస్తకము సుమారు ఇరువదియేనుపద్యములకు మించునట్లుగా వ్రాసి కవి తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించియు, సకలకావ్యబంధురవర్ణనాచమత్కృతిని సేకరించియు, సమస్తసాహిత్యసంవిధానవిస్తృతి నమకరించియు నారీతిలకమగు చంద్రమతికి రంభ, ఊర్వశి, తిలోత్తమ ఇత్యాదిలోకోత్తరమత్తకాశినుల నపహసించి యధఃకరించెడు అప్రతిమానసౌందర్యము కలదని వర్ణించినాడు. ఇంత శ్రమపడెను గాని, పాపము, కవియొక చిన్నసంగతి మనస్సులో నూహింపకొన్న నెంత బాగుండెడిదో! ఇట్లగణితరూపలావణ్యరాశియై కోమ రొందియున్న కన్యను పరిగ్రహించెడు పురుషుడెవడో! కంతుడా, జయంతుడా, వసంతుడా? ఈయొప్పుల కుప్పను, ఈసొంపులగనిని పరిగ్రహించెడు మానిసి యెట్టి స్వభావము గలవాడు? శరీరసౌష్ఠవమును, ప్రత్యవయవ నిరతిశయసౌకుమార్యమును పరీక్షించి యానందించెడు శృంగారరసశేఖరుడా, మదనోద్విగ్నమానసుడా, యను స్వల్పవిషయమును యోచించిన నెంతబాగుండెడిది! కవికి శ్రమయూ తగ్గిపోవును; నాయికానాయకుల కనుకూల దాంపత్యసంయోగమూ సంఘటించును; కథాసంవిధానమునకు రసభావముల ఔచిత్యమూ సమకూడును.

నిత్యవైదికకర్మానుష్ఠానపరుడు, అనవరతబ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షాకలితుడు, మహాసంయమి యగునుద్దాలకున కు గృహిణియై యుండదగినస్త్రీ యెట్లుండవలసినది? భువనమోహనసుందరి యా, లేక, సద్గుణసమన్వితయగుపతివ్రతయా? క్షణికమోహవివశుడై విశ్వామిత్రుడు మేనకను బరిగ్రహించెను. కాని తత్సంగమసంజాతపుత్రికను జూచి నిరాదరుడై దారపుత్రికలయెడల పెడమొగము పెట్టి చనెను. చంద్రవత్యుద్దాలకుల సంబంధ మిట్టిదియా? కాదు. అరుంధతిని వసిష్ఠుడు చేపట్టినట్లును, రేణుకను జమదగ్ని వరించినట్లును చంద్రవతిని ఉద్దాలకుడు పరిగ్రహింపవలసియున్నది. అట్టివిషయములో చంద్రవతిని గుఱించి వర్ణన మెట్లుండవలెనో కవి యూహింపదగినది. ఇటువంటివిచారణమందు దుగ్గకవితల్లజుని భావనా

శక్తి యెంతయు విశేషజ్ఞతగలిగి సారవంతమైనదో మనకు తెలియుచున్నది.

తరువాతియంశములకు బోవుదము. విధిప్రేరితయైన చంద్రమతి భాగీరథీతోయములందు మజ్జనమాడుచు ఉద్దాలకునిరేతఃపూరితమైన యరవిందపుటము నాఘ్రాణించి సద్యోగర్భవతియై, రోషావమానదూషితనేత్రుడైన తండ్రిచే కానలకునంపబడి, తృణబిందుమహర్షిచే సత్కారముల బొందినదై, నాసికేతుని గని, యట ఘోరవిపినముల నివసించియుండెను. ఈభాగమును సామాన్యకవులందరు స్వాభావికరసస్ఫూర్తిగనే వ్రాయగలరు. దీనియందైన దుగ్గకవిగనన తనయసదృశశోభ నిక్కముగ బొడసూపగల్గినది.

ధీరోదాత్తుడగు రఘుమహారాజునర్తనము, తాపసోత్తముడగు తృణబిందునికుశలప్రశంస, ఇత్యాదివిషయములలో మల్లికార్జునికంటె దుగ్గకవి యెంతమిన్నయగు కవియై యుండెనో యాయా భాగముల జదివిన తెలియగలదు. ఈభాగమునింతటితో వదలి మఱియొకముఖ్యఘట్టమును బరిశీలింతము.

కాలక్రమమున జంద్రమత్యుద్దాలకు లాశ్రమవాటిక చెంత కలిసికొనిరి. పుత్రుడగు నాసికేతుడు వారికుపురకు సమావేశము గలుగజేయుటయు, నొండొరుల నెరింగించుటయు, నిత్యాదిదౌత్యకార్య మొనరించెను. అప్పు డుద్దాలకుడు చంద్రమతీపరిణయోత్సుకుడై తమకపడుచుండ వీరిమువ్వురకును జరిగినసంభాషణాదివిషయము బహుసుకుమారశృంగారవిషమావస్థను గనపఱచును. ఈభాగమును మనము జాగ్రత్తగా బరిశీలించినచో దుగ్గకవివతంసుని అశేషశేముషీవిలాస మగ్గలముగ ద్యోతకమగును.

మల్లికార్జుని గ్రంథమందు నుద్దాలకుడు చంద్రమతిని జూచినవెంటనే కొడుకును బిలిచి యిట్లనియె:

"క. నీతల్లి యొనటనుండెను
రా తనయ యెఱుంగఁ జెప్పరా నాకడకీ
వాతతగతిఁ జని తోడ్కొని
యాతలిరుంబోడి వేగ నరిగి కుమారా!

గీ. నీలవేణి విడిచి నిముసమైనను దాళఁ
జాల భూరిసుగుణశీల యనిన
నాచికేతుఁ డపుడు నయమలరఁగఁ దల్లి
పాలి కరిగి యిటులు పలుకఁజొచ్చె."

చంద్రమతి యెవరో తనకు దెలియకుండగ, నుద్దాలకుడెవరో ఈమెకు తెలియకపూర్వమే, ఆమానినిని బరిగ్రహించుటకు వెత్తిత్తిన విటునివలె నుద్దాలకుడు గంతులిడజొచ్చెను.

ఆపైని నాచికేతుడు తల్లికడ కేగి ఉద్దాలకుని మనఃస్థితిని గుఱించి యిట్లు నుడివెను:

"క. జననీ, వడి రమ్మి మ
జ్జనకునిపాలికి నతండు కామమున నిన్నుం
గనుఁగొనక నిలువఁజాలక
పనిచెఁ గ న్నన్నఁ గ నానృపాత్మజ యనియెన్.

గీ. తల్లిదండ్రు లన్నదమ్ములు బంధులు
గన్య నొసఁగు టనఁ గలదు గాక
కోమరుఁ డంబ నియ్యఁగూడునే యొరునికై
కలదె యియ్యయుక్తకార్య మిలను!"

ఇట్లాసాధ్వి మృదుమధురముగా మందలింప నాచికేతుడు తండ్రికడకు పోయి తానుదెచ్చికొన్న చీవాట్లను పదిరెట్లుగ నాతనికొప్పగించెను!

"ఉ. అయ్యెడ నాచికేతుడు మ
హాగ్రహ మొప్పగఁ దండ్రిపాలికిన్
జయ్యన నేగి యిట్లనియె
సంయమి మీ కిటులాడఁ జెల్లునే
నెయ్యము లేక పావనము
నిప్రవరాశ్రమవాటియందు నేఁ
డయ్యయొ యిట్టిదుర్వచన
మాడఁగ నో రెటులాడెఁ జెల్పుమా?"

అని యింక మరెన్నియో దూషణవాక్యములను ధర్మోపదేశములను ఆచిరుతహూన తండ్రియగు మునిపుంగవునకు దెల్పెనట. ఈదౌత్యమును, ఈసంధానక్రమమును ఎంత అపహాస్యముగను, అశ్లీలముగాను నున్నదో చూడుడు!

ఇట్టి విషమపరిస్థితిలో దుగ్గకవి బోయినమార్గ మరయుడు: ఉద్దాలకుని యాశ్రమవాటికయొద్ద చంద్ర

పతి యుండఁగా నుద్దాలకుఁడు సమిత్కుశలను బట్టికొని వచ్చుచుండెను. అప్పుడు తనయెద్దనున్న తనయుఁడు తన తండ్రి వచ్చుచున్నాఁడని యామెకు జెప్పెను. ఆముని పుంగవుని దీర్ఘప్రసారితదృష్టిని పరికించుచుండ నామె కెన్నఁడును గలుగని మనవికారము గలిగెనట.

"క. మనమున ని యరవిరియమ్ముల
కద లెన్నఁడు నెఱుఁగ కింతకాలము మిగులన్
బదిలంబగు చంద్రవతీ
హృదయంబున మనవికృతుల లీరిక లెత్తెన్."

అప్పుడు తృణబిందుఁడు చెప్పిన గర్భధారణము చొప్పు మనసునకు స్ఫురించెను. తరువాత తనతనయుఁడగు నాసికేతునియం దామునియొక్క శరీరలక్షణములు సర్వము గాన్పింప నామునివరుఁడే తనను పుత్రవతిం జేసెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లుండ నాముని పుంగవుఁ డామెను జూచి మందెరుగని మన్మథవికారము లోనగుడనూపుట్లు గ్రహించి యీవరారోహ యానాఁడు తన్నుఁ గలలో నుపగూహన మొనర్చినదని వితర్కించుచు సమీపింపగా నాత్రీడావతి మునిప్రవరునకు మ్రొక్కి దీనత లందెను. అటుపైన నుద్దాలకు డామె తల్లిదండ్రులవృత్తాంతము, అచ్చటకు వచ్చినకారణము నడిగెను. అందుకు సవినయముగ నాతన్వి తనవృత్తాంతమును నిర్విశేషముగ దెల్పి తృణబిందుఁడు చెప్పిన గర్భధారణము చొప్పును, తానర్భకుని పేటికలో బెట్టి మందాకినిలో విడచినక్రమమును సవిస్తరముగా జెప్పెను. అంత తాపసోత్తముఁడు తనజీవితకథకు నాయుపంతము సరిదాపుట గూర్చి తనకథ నంతయు నాయమకు నివేదించెను. ఇట్లు కడుదీర్ఘప్రసంగములు గావించి యనేకగూఢవిశేషములను గుర్తించి వారొకరినొకరు విశ్వసింపగలిగిరి. మునివర్యుఁ డామెను పత్నిగా గ్రహించెను. ఆమె యాతపోధనుని పతిగా నిశ్చయించుకొనెను. తరువాత వివాహము చేసికొనుటకు తత్తరపడుచున్న సంయమిని జూచి యామానవతి మృదుమధురోక్తుల నిట్లూరడించెను:

"క. నీచేపడ్డది సొమ్మిది
నాసంయమ వేగపడగవలదు కృపతో
నావనువు లీయకొని కా
లోచితధర్మకృతనిశ్చయుఁడ వగు మునిపా!"

ఈప్రసంగమంతటిలో నాసికేతునిమాట యెక్కడైనను లేదు. ఆ యర్భకుడు తల్లిదండ్రుల సంభాషణము వినుట యేకాని పాల్గొనుట కెట్టిసందర్భ ముండును? స్త్రీపురుషుల మనోవికారప్రసంగములు బిడ్డల క్షేమియెరుగు? ఈవిధముగా నిమ్మహాకవివర్యుఁ డతిసుకుమారరసభావకల్పనాచమత్కృతియుతంబైన యీ యపూర్వకథాకావ్యంబును అత్యుత్తమక్రమంబున రచించి యౌచిత్యమును, పారిపుష్ట్యమును, రసపోషణమును నిర్వహించి శాశ్వతమగు నుప్రసిద్ధిను నాంధ్రదేశమున కిచ్చెను.

పాత్రపోషణము

కథాసంవిధానపు నేర్పు చూపించుటలో గొంత నుఱుకు ముఖ్యపాత్రలగు నాయికానాయకుల గుణవర్తనములు వర్ణింపబడినవి. ఉద్దాలకుఁడును చంద్రవతియును సహజముగు నౌదార్య గాంభీర్య సౌశీల్యాదిసుభ్రప్రవర్తనము లెన్నఁడును వీడక పరమపవిత్రజన్మమునకు దగిన జీవితాంతస్మృతియే నిత్యజీవికగా నిడికొని బాహ్యేంద్రియసౌఖ్యములకు లోనుగాక అంతరాయ పరంపరల నతిక్రమించి చిరస్థాయియగు పుణ్యానంపతుల యతులిత జీవితము గాంచిరి. ఇట్టి యనూనకావ్యఫలపరిపాకము నొనగూర్చిన మహాకవి దుగ్గకవియే. అరుంధతీవసిష్ఠులు, అనసూయాత్రులు వలె నీ నిత్యనిర్మలచరిత్రులగు దంపతులు బాల్యయోగసిద్ధుఁడగు నాసికేతునకు దగిన తల్లిదండ్రులు. వారిదివ్యతేజస్సు ఈచిన్న పాపనియందావిర్భవించి పుట్టుకనుండియే నిర్వికారయోగసమారూఢత నతనియందు నెలకొల్పినది. ఈతాపసమిథునము సమానపానవాంతఃకరణులుగా నుండినను, ఒకరికంటె నొకరెక్కువతక్కువ యని నిర్ణయించుట కెడము లేకుండినను చంద్రవతి చరిత్రము ఉద్దాలకునికంటె నొకవాసి యెక్కువ మెరుగు మాపుచున్నట్లు నాదృష్టికి నను మానము గలుగుచున్నది. చక్రవర్తి కుమార్తెయై మహావైభవమున బెరిగిన ఆరాజకన్య యరణ్యవాసులగు తాపసకన్యలవలె ఆజన్మనిరాగిణియై పెరుగుట యత్యద్భుతము. అన్యాయముగ కఠినదండన విధించినతండ్రి యెడల నొక్కపరుషవాక్యమైనను బలికియుండ లేదు. ఘోరవిపత్తుల నన్నిటిని నిశ్చలనిర్మలాంతఃకరణముతో

సహించి సర్వంసహాయగు భూదేవివలె ధైర్యస్థైర్యము లను బూని నిష్కళంకముగ విజయముగాంచినంతవఱకు నిర్భీతచిత్తయై నిలువబడెను. అపనింద లన్నియు క్రమ క్రమముగా నపసరిల్లి శుద్ధతేజోవంతమగు నామెపవిత్ర చరిత్రము పతివ్రతోచితముగ భర్తృజీవితమున నంతర్లీన మయ్యెను.

ఉద్దాలకుడు కర్మఠుడు; వైదికవిధికృత్యముల యం దున్న యుత్సాహమును నమ్మకమును జ్ఞానసంసిద్ధి యందు లేవు. ఆయన మనస్సు వికారచేష్టితముల కతీ తము కాలేదు. బహుశః ఈకారణముచేతనే పిప్పలా దుడును, బ్రహ్మయు వివాహము చేసికొనుమని కోరిరి. క్రోధాదిమనోవికారములను నిర్మూలముగ త్యజింప లేదు. కావున జ్ఞానయోగియైన నాసికేతుడు కర్మానుష్ఠానము గుఱించి యించుక సం . . ంప నుద్దాలకుడు నిష్కారణ ముగ క్రోధావిష్టుడై కొడుకును జావుమని శపించెను. కాని నాసికేతు డెంతమాత్రమును వైరాగ్యధర్మమును వీడలేదు. తండ్రియెడ భక్తిప్రేమరసముల నించుకైనను వర్జింపలేదు.

నాసికేతుడు

కథాపురుషుడగు నాసికేతుడు పుట్టుకనుండియు మానుషప్రకృతికి నతీతుడు; ఆజన్మవిరాగి; అతిలోక జ్ఞానసంపన్నుడు; నిత్యనిర్మలనిశ్చలచిత్తుడు; అనవరతపితృ సేవాదీక్షితుడు; అద్వైతసిద్ధమానసుడు. చిన్నవాడయ్యు సుజ్ఞానతేజస్సతనియందు మూర్తీభవించి యుండుటచే ధర్మకర్మవిచారణలో నప్రమత్తుడు. తండ్రియగు నుద్దా లకుడు తాపసుడైనను మానవప్రకృతికి నతీతుడుగా నోపక చిన్నవాడైన తనయునియందలి దివ్యప్రభా వమును గుర్తెరుంగలేక యతని యమాలయవీక్షణాద్య ద్భుతకృత్యములను విని వెఱగందెను. నాసికేతుడు మానవ విషయములలో బాలుడుగను, దివ్యవిషయములలో నతి ప్రౌఢుడుగను చిత్రింపబడెను. ఇట్టిగుణవర్ణనము ఉప నిషత్పురాణానుసారమేకాని భిన్నముగాదు.

రఘుమహారాజు

ఇంక ముఖ్యపాత్రలలో శేషించిన రఘుమహా రాజును గుఱించి యోచించెదము. ఈ మహామహుని పాత్రపోషణము బహుసుందరముగ, స్వభావసిద్ధముగ నౌచిత్యనిబద్ధముగ నిరూపింపబడినది. రఘుమహారాజు

సీ. "..........................
... .అకలంకచారిత్రు-
డార్య సన్నుతుఁడు సత్యవ్రతుండు
సహజవిక్రమశాలి శరణాగతత్రాణ
నానూనకరుణార్ద్రమానసుండు
హరిహితాదిష్టకాలోకపరివృత
శ్లాఘితలుం డసమానమానధనుఁడు
.........................."

ఈమహానుభావుడు మనస్వినియను సార్థకనామ యగు కరుణార్ద్ర హృదయను వివాహమాడెను.

కాలక్రమమున తమయేకపుత్రికయగు చంద్రవతి కన్యకగానుండియే గర్భముదాల్చిన సంగతి భూవిభుడు విని కొంత దుఃఖించి "త్యజేదేకం కులస్యార్థం" అను న్యాయమున గూతును కానలకుపో నాజ్ఞాపించెను. అక లంకచారిత్రుడై, సర్వదా నీతివర్తనుడై, ధర్మానుష్ఠాన పరాయణుడుగాన ఈమానవనాథుడు మానవుల పరి మితదృష్టికి గోచరించినంతవఱకు నిష్పక్షపాతముగ నిర్భ యముగ నాచరింప గలిగిన ధీరోదాత్తుడు. రాజధర్మ నిర్వహణములో తన పితృహృదయపరివేదనము పరిగ ణింపలేదు కేవల మున్నతముల ప్రతిష్ఠయే దృష్టియం దిడికొనెను.

కూతుని వనమున కంపినప్పుడైన వ్యర్థప్రలాపము లను దీర్ఘపరిదేవనములను జేయక చిత్తసంక్షోభమును నిగ్రహించి ధీరశాంతత వహించెను.

తరువాత కూతు సుశీలత నిశ్చయింపబడి పంశ గౌరవము నిల్చినప్పుడైనను ధీరశాంతతయు, మితభాష ణమును, భావవికార నిరోధమును జూప గలిగెను:

"ఉ. శుద్ధుఁడనైతి భూప్రజకుఁ
జుట్టలకున్ సరియిండ్లవారికిన్
సిద్ధఫలంబులయ్యె మును
జేసిన పుణ్యము లుర్విలోన సం
బద్ధములైన యాడికలఁ
బాసితి నిట్లు త్రికాలబోధసం

సిద్ధులు పీరు చంద్రవతి
శీలము మేలని యాదరించుటకా."

ఈకొలది మాటలతో డెందమునందు సందడి గొన్న యానందతరంగముల నిస్తబ్ధముచేసి వెంటనే యవసరకార్యాచరణమునకు బుద్ధి మరల్చెను. భూపరిపాలనదక్షులగు నృపోత్తముల గాంభీర్య మిట్టిదియే కదా!

బృందారకపితామహునితో వియ్యమందెడు భాగ్యము లభించినదని యపరిమితానందము బొంది, భూనభోంతరాళములు పెల్లుగుని ప్రతిధ్వానము లీనునట్లు మహావైభవముతో పుత్రీవివాహము గావించి సహజౌదార్యవిశ్రాణనాదిమహాగుణముల వెలయజేసెను.

కవితా లక్షణములు

శిల్పము, శైలి

దుగ్గకవీశ్వరు డాశ్వాసాంతగద్యలయందు బావమఱదియగు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని బేర్కొని తన భక్తికృతజ్ఞతలను వెల్లడించెను:

"ఇది శ్రీమత్కమలనాభపౌత్ర మారయామాత్య పుత్ర సకలవిద్యాసనాథ శ్రీనాథ మహాకవీంద్రప్రసాద లబ్ధకవితావిశేష దగ్గుబల్లితిప్పనార్యప్రియతనూజ దుగ్గననామధేయ ప్రణీతంబైన........"

ఇందు శ్రీనాథుడు తనకవితా గురువని, విస్పష్టముగా వ్రాసినాడు. శ్రీనాథునికి తనయెడల గూరిమియు, ఇతనికి శ్రీనాథునియందు గౌరవము నున్నట్లు దృష్టాంతములు గ్రంథస్థములే. దుగ్గకవికి కవిచక్రవర్తి యగు శ్రీనాథునియందున్న సారస్వత గౌరవము బంధుప్రేమ నినుమడించెను. తనకు బంధువుమాత్రమేకాక శిష్యుడై అనవద్యకవితా మహిమచే జెన్నొందిన యితనియందు శ్రీనాథునికి గూరిమి హెచ్చయ్యెను. ఇట్లన్యోన్యగౌరవ ప్రేమాతిశయముల నుభయులు వర్తిలుచుండిరి. కవితా విద్యయందు గురుశిష్యసంబంధ ముండినను వీరిద్దరికావ్యరచనలయం దెంతయో భేదమున్నది. ఇద్దరికవితలయందు శయ్యాపాకరీతులు చాలవఱకు భేదించుచున్నవి. ఏలకో, గురువుగారి పద్ధతులు శిష్యు డనుగమించుట లేదు! బహుశః దుగ్గన్న తనగ్రంథములను శ్రీనాథునికి గనుపఱచియేయుండును. వానియందు తన కవితామార్గములు గాన్పింపకపోయినను శ్రీనాథునకు దుగ్గనయందు గౌరవము తగ్గలేదు. ఉభయుల వ్యక్తిమహిమల కిదియే గొప్ప నిదర్శనము.

శ్రీనాథు డపారశృంగారప్రియుడు. భగవద్భక్తి వర్ణనాఘట్టములందుగూడ నతిమాత్రముగ శృంగారము చొప్పించుట యతని కభ్యాసము. దుగ్గకవి శృంగారవర్ణనములో సంకుచితబుద్ధి; ఆధ్యాత్మికతత్వనిరూపణమం దసాధారణగౌరవము గలవాడు. శయ్యావిషయములో దీర్ఘసమాసములుగాని, క్లిష్టశబ్దబంధురవాక్సరణిగాని మహాపండితుడగు శ్రీనాథునకు వాడుక. కొలది మాటలతో జెప్పదగినవిషయము నాడంబరముగా పదజాలమున బెంచి విస్తరించిచెప్పుట యతని ప్రకృతి. దుగ్గకవి యట్లుగాక బహుమితముగా శబ్దముల బ్రయోగించి సుకుమారముగ విషయమును స్ఫురింప జేయుచుండును.

ఇట్లు శిల్పశయ్యాపాకరీతులలో నుభయులకు విశేషభేదము గాన్పించుచున్నది. ఒక్క విషయమున మాత్ర మిద్ద రేకీభవించెదరు. ఏదియన నుభయులు శైవమతాభిమానులు; వీరికి శైవసంబంధమైన గ్రంథములు వ్రాయుటయం దాసక్తి యెక్కువ

గురువు ననుకరింపక కేవలము స్వతంత్రమార్గమును ద్రొక్కి దుగ్గకవి తన యద్వితీయవ్యక్తిత్వమును శాశ్వతముగ బ్రకటించెను.

కవితాశిల్పము

దుగ్గనకవిత్వ మందలి శిల్పచాతుర్యమును గుఱించి కొంతవఱకు గథాసంవిధాన సందర్భమునను, పాత్రపోషణ సందర్భమునను సూచింపబడినది. అతడు సృజింపబోవుచున్న గ్రంథస్వరూపమునకు దగిన పరికరసమార్జనమును, కథాశరీరసౌష్ఠవమును నిర్ణయింపగలిగెనా లేదా యని విచారింపవలెను. చిత్రకారుడు చిత్తరువు లిఖించునప్పుడు మేలైన పటములను రంగులను గూర్చుకొనుట సగముపని. తా వ్రాయబోవు చిత్తరువుయొక్క ఆకారము సర్వావయవసౌష్ఠవము (Symmetry) పొంది తనభావనయందలి యాదర్శమును సర్వాంకషముగా విశదీకరింపజేయుట తక్కిన సగముపని. కాబట్టి చిత్ర

లేఖనమందును (Painting), విగ్రహనిర్మాణమందును (Sculpture) కావలసిన సృష్టిచాతుర్యమే కవిత్వమందును గావలయును ఇట్టినిర్మాణప్రావీణ్యమునకుగదా శిల్పమని పేరు!

దుగ్గకవి శిల్పమందు రెండు శుభలక్షణములు ముఖ్యముగా గాన్పించుచున్నవి: ఒకటి-వస్తుపరికరశుచిత్వము. రెండు: వానిని వాడుకచేయుటలో నుచితజ్ఞత. తానొక పావనచారిత్రము వ్రాయబోవుచున్నట్లు నిర్ణయించుకొనెను దానికి గావలసిన పాత్రములు, గాథలు, ఇతిహాసములు, సంప్రదాయములు, వర్ణనలు ఇత్యాగులాయాదర్శమునకు భంగకరము గాకుండ నుండవలెను అందులో నేవి యయోగ్యములైనను సర్వాంగ సౌందర్యమునకు గొంతవెలితి గలుగుచుండును ఇట్టి యున్న తాదృశప్రమాణములబట్టి మనము దుగ్గకవి కావ్యముల బరీక్షించినను గొంచెమైనను లోపము గాన్పింపదు. సమస్త భావములయందును, రసములయందును, అలంకారముల యందును ప్రధాన రసభావము లెవ్వియో వానికి వ్యతిరేకముగా నేవియు సంకల్పింపబడలేదు అనగా నిలని రసపోషణమున విరుద్ధసంచారిభావము లుండవు కావుననే యీతనికావ్యశిల్ప మత్యద్భుతము. ఈ యద్భుత కథ నద్భుతతరముగ వ్రాసెనని ప్రప్రథమునఁ జెప్పగలిగితిని.

కథయందలి ప్రధానరసము శాంతరసము లేక జ్ఞానరసము (ఈక్రొత్తరసమును గల్పించుటకు నాలంకారికులు క్షమింతురుగాక!) ఈరసమును ప్రధాన రసముగా నుంచుటకు పావనమూర్తులగు నాయికా నాయకులను, వారికుమారుడగు జ్ఞానమూర్తియైన నాసికేతుని తత్తిదు చితముగా వర్ణించినాడు. శృంగారరసము కథాసందర్భమున దటస్థించినను దానిని చాలమట్టుకుబంధించి కుదించి వెల్లివిరియకుండ నిరోధించి ప్రధాన రసమును గాపాడినాడు ఇట్టి శృంగారరసమునకు * మోక్షశృంగారమని పేరు

ఈరసమును బోషించెడు భావనలు, కల్పనలు, అలంకారములు, అన్నియును విశుద్ధస్వరూపమున కనుపైనవియే సమకూర్చెను ఈలాగున ప్రధానరసభావములను బ్రతిశబ్దమునందును, ప్రతిపద్యమునందును బోషించి నిలువబెట్టుటయం దీకవి యగ్రగణ్యుడు.

కథాసందర్భమున వచ్చినపాత్రావస్థావర్ణనలను కథాసరణికి నంతరాయము గలుగకుండ సాధ్యమైనంత వఱకు క్లుప్తపఱచి కథాకథనమును రసోన్మేషముగా సాగించెను చంద్రవతికి గలిగినవిపత్పరంపరలు తొలగిపోయి యామె కుద్దాలకునితో వివాహము నిర్ణయింపబడగా కథాప్రణాళికయం దొకవిశ్రాంతి సమయము తటస్థించినది. శుభాంతమైనందునకు కథకుడును, శ్రోతలు నానందించుట కవకాశము కలిగినది ఆసమయమున కవి తనయద్వితీయభావనాశక్తిని వినియోగించి చంద్రవతీపరిణయోత్సవము విపులముగను శ్రవణోత్సవముగను వర్ణించినాడు. దేవలోకమున రాజాధిరాజును, మనుష్యలోకమున రాజాధిరాజును వియ్యమందిరి.—

"శా. నానాదైవతకోటితో నిల కజున్
రప్పించి యావేల్పుతో
శ్రీ నిండారఁగ వియ్యమందిననృప
శ్రేష్ఠున్ దిగంతాగత

* భోజుని "శృంగారప్రకాశము" (౨౧ వ ప్రకాశమున) మోక్షశృంగార మిట్లు నిర్వచింపబడినది:—

"తత్వజ్ఞానాదిభిస్త్రిశ్రేయసమీహమానస్య గార్హస్థ్యేఽపి తదధిగతయోగ్యతాభిమానో మోక్షశృంగారః, తథాహిః అస్తిమే మోక్షాధిగమేయోగ్యతా, అధీతాని మయా మోక్షశాస్త్రాణి, నిరంతరా నివర్తకధర్మోత్పత్తిహేతవః క్రియాకలాపాః, నపీయంతే నిత్యనైమిత్తికాని, సీదంతి చిత్తవృత్తయః, ప్రాప్తో, నిరాలంబనోపాయయోగః, సాధితాని యోగసాధనాని, స్థిరోహి బీజోవా సమాధిలాభః, నివర్తంతే యోగవిఘ్నాః, ప్రకాశతే ప్రత్యగ్జ్యోతిః, ఉన్మీలయంతి తత్త్వసంవిత్తయః, ప్రత్యాసీదంతి జ్యోతిష్మత్త్వాదయో యోగావస్థాః, ఇత్యాదిరోగ్యచేతసోఽభిమానః స మోక్ష శృంగారః. తత్రసాత్వతీ వృత్తిః, అవంత్యా ప్రవృత్తిః, గాటీయారీతిః, స్వకీయా నాయికా, ధీరప్రశాంతశ్చ నాయకః."

క్ష్మానాథుల్ గొనియాడి రొక్కట శిరః
  కంపంబు గావించి రా
స్థానంబెల్లను రత్నకుండలరుగ్సం
  ఘాత్కారంబు తోరంబుగన్."
(ఆ 2, ప. 212)

నభోమండలము భూమ్యంతరాళముల నావహించిన ట్లయ్యెను. దివౌకసులు లమదివ్యవిమానముల నెక్కి యామహోత్సవమును జూడ నేతెంచిరి

"మ. విలుఁగన్మీనకుళీరనక్ర మగుచున్
  విస్తీర్ణలీలాకృతిన్
జలధిం బోలె నభంబు దానసలఁ జం
  చల్లీల నేతెంచునో
డలదంపంబున నవ్విమానములు మా
  డం బేర్చి దత్కర్ణధా
రులమాడ్కిన్ జెలువొంది రయ్యెడసుప
  ర్వుల్ స్త్రీసమేతాత్ములై"
(ఆ. 2. ప 176)

మేదినీతలమున నున్న రాజులెల్లరు లమతమ పరివారములతో వచ్చి యుత్సవస్థలము నలంకరించిరి. ఈ యసదృశవైభవోపేతమగు పరిణయము * పార్వతీపరిణయమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది ఈయుత్సవమును జాలగసవంతముగను పుణ్యశీలముగను వర్ణించినాయికా నాయకులను గృహస్థుల జేసెను. తరువాత నాసికేతుని కడగండ్లు ప్రారంభించినవి ఆకథాభాగము సైతము దీర్ఘవర్ణనాదికముల కాలవిలంబనముగాకుండ సంగ్రహరూపమున దెల్పి నాసికేతునికని దండ్రికిని పునస్సమాగమము గావించి, తదుపరి యమపురీవర్ణనము సవిస్తరముగ జేసి గ్రంథము నుముగించెను. ఈవిధముగఁ దన యద్భుతశిల్పనైపుణ్యము నజూపి గ్రంథమునిత్యకౌతుకావహమగునట్లు రచించెను

శైలి

దుగ్గకవి శైలి సామాన్యముగ బ్రాచీనాంధ్రకవులలో మేలైనవారిశైలిని బోలియుండును సహజమాధుర్యమును, ధారాశుద్ధియు, మృదుశబ్దఫణితియు, సక్కని లోకోక్తుల ప్రయోగమును, అర్థగాంభీర్యమును, రసపుష్టియు ఇత్యాది మనోజ్ఞములగు గుణవిశేషములు సర్వత్ర కాన్పించుచున్నవి. శ్రీనాథుడు కవితా గురువైనను ఆయనశైలి ననుకరింపలేదు. మహాపండితుడు సమస్త శాస్త్ర విశారదుడు నగు శ్రీనాథునికవిత యందు భాషాప్రాగల్భ్యము హైమ్య కృష్ణవేణీ గోదావరీతరంగిణులవలె నుభయభావలను ఆంధ్రవాఙ్మయభూముల బ్రవహింపజేసి సారతరగ్రంథసంతానముల నెలకొల్పెను. శబ్దాడంబరము, సమాసాధిక్యము ఇత్యాదివ్యాప్తిలక్షణము లాయనకు నైజములు. కొద్దివిషయమునైనను పదబాహుళ్యమున బెంచి యుపన్యాసధోరణిని జెప్పుట యాయన ప్రకృతి ఆంధ్రమహాకవులలో బిగువులేని శైలి యీయనయందును, పోతనామాత్యుని యందును మాత్రము గాన్పించుచున్నది

దుగ్గకవి యట్లుకాక శబ్దపరిమితిని అర్థపుష్టిని గౌరవించెను. తన భావనాశక్తిని విశృంఖలసంచారిగా విడిచిపెట్టక నియమనిగళముల గట్టిపెట్టి ఔచిత్యపుసరిహద్దుల నతిక్రమించకుండ బంధించెను

శబ్దాలంకృతి చాల అరుదు శ్లేషయమకాదులు సామాన్యముగ లేవనియే చెప్పవచ్చును భావములు విస్ఫుటముగా చెప్పుట, గాథాసాంప్రదాయముల జేర్చుట, ఉపమాద్యలంకారముల గుదిరినట్లుగ వాడుట, దీర్ఘమైన సమాసముల నిరసించుట, పదవాక్యప్రమాణమును బాటించుట యిట్టి రసప్రధానమగు వ్యంగ్య కవితాలక్షణములు గ్రంథమంతటను వెలయుచున్నవి.

ఈయనకు సమకాలికుడగు ననంతామాత్యుడు (భోజరాజీయకర్త) దుగ్గకవివలె భావనైర్మల్యమును, భాషామాధుర్యమును కనుబఱచెనుగాని యాతనికవితాధార దుగ్గకవివలె నిరర్గళముగను, గసనంతముగను నుండదు.

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవియును సమకాలికుడై, సమీపస్థుడై, దుగ్గనవలె బుష్యాశ్రమమందలి శృంగార

* శ్రీనాథుడు తన 'హరవిలాసము' నందు నాల్గవయాశ్వాసమున పార్వతీపరిణయమును వర్ణించెను ఆవర్ణనమును, దుగ్గకవి యీవర్ణనమును ఏకత్ర చదివినచో గురుశిష్యులశిల్పముల సామ్యభేదములు దెలియును. శ్రీనాథునివర్ణనమునం దపారమగు విస్తృతి, అమేయమగు ఉన్నతి కానబడును త్రిదశాధీశులును వారిభార్యలును ఔదాత్త్యగాంభీర్యములతో జిత్రింపబడిరి దుగ్గకవివర్ణనమున అతిలోకౌన్నత్యముతోఁగూడిన సౌకుమార్యము గాన్పించును.

రససౌందర్యద్యోతక మగు ప్రబంధమును రచియించి వన్నెకెక్కెను, కాని దుగ్గకవి చూపిన గడుసుపోకడలను గనుపరుపలేకపోయెను

మల్లికార్జునకవి శైలియందు స్వాతంత్ర్యము లేదు ఇతరకవులవర్ణనధోరణులను చాలవఱ కనుసరించుటయే యాతనిస్వభావము అనుప్రాసయమకాదిశబ్దాలంకారములు మిగులతఱచుగ వాడుచుండెను మొత్తముమీదకవిత్వమందు రసపుష్టిలేదు భావగాంభీర్యము సున్న

దుగ్గకవిశైలి సర్వాంగసుందరముగా నున్నది పింగళిసూరనార్యుడు చెప్పినట్లు "పోసగముత్తైపుసరుల్ పోహళించినరీతి తమలోనదొరయుశబ్దములగూర్చ" ఈతని పదబంధ మతిక్లిష్టముగాక, అతిపేలవముగాక మృదులమనోజ్ఞతబొందియున్నది ఈగుణవిశేషమును నిరూపించుటకనేక పద్యముల నుదహరింపవచ్చును గాని స్థలసంకోచముచే రెంటిని దిఙ్మాత్రముగా నిచ్చెదను

"ఉ అక్కట యీతలోదరికి
నాఁడిడి చూలిటు లేల వచ్చె? రా
జుక్కివుఁడై కుమారినిటు
లొప్పరికింపగ నెట్టులొప్పె? సొం
పెక్కిన సౌకుమార్యమున
కెల్లను నెల్లగునట్టి యిట్టిమై
యెక్కడ? కానలోన వసి
యించుట యెక్కడ? ఏమిచెప్పఁగాన్!"
(ఆ 1, ప 194)

"ఉ మున్నొకనాటిరాత్రి కను
మూసినచో గలవచ్చి వేడుకన్
నన్నుదృఢోపగూహనము
నన్ గరగించి మొఱంగి చన్నయా
పిన్నదిగాదె యీయువతి
పెక్కువనొందిన దిప్డు నాఁటికిం
గన్నియగాన ప్రాయమిది
కామి నెఱుంగఁగరాదు గ్రక్కునన్"
(ఆ 2, ప 69)

వర్ణనల యందు చిత్రపటములరమణీయత ప్రకాశింపజేయు శబ్దసాధ్యచిత్రాకృతినిర్వహణము చూడుడు

"సీ శైలశృంగముమీఁద సౌవర్ణవల్లరీ
జాలంబు క్రియ మౌళి జడలు దనర
సాకారయైన మంత్రాక్షరావళి వోలె
నక్షమాలిక గేల నమరుచుండ
సైకతస్థలిమీఁద సాంధ్యరాగము రీతిఁ
గటిమీఁద నూత్నవల్కలము మెఱయ
జంద్రునిపైఁ బర్వుశరదంబుదము మాడ్కిఁ
దనువున భస్మలేపనము దనర
దీప్యమానమైన తేజోవిశేషంబు
నిఖిలదిశలయందు నిండికొనఁగ
మృడునిఁ దపముసేసి మెచ్చింపఁబూనిన
నరుని రీతినున్న మానిఁగనియె" (ఆ 2, ప 47)

"ఉ సౌహృదమొప్పగా గురుని
సమ్మతి నాథుఁడు వేలుపింపనై
వాహిక వహ్నికీలముల
వావవిలోచనలీల వేల్పు లా
జ్యాహుతిచూడ నొప్పెసఁగ
నష్టకళాధరఖండభృజ్జటా
వ్యూహములోపలందొరగు
చుండెడి వేలుపుటేటి కైవడిన్"
(ఆ 2, ప 197)

శృంగారరసావేశము సైత మెంత నిగూఢముగా వర్ణించెనో చూడుడు

"చ జిలిబిలివోవు చేఁతలకు
సిగ్గుల నిగ్గులు వన్నెవెట్ట వే
నలి యరవీడుచుండఁ జర
ణంబులు దొట్రిలఁ గ్రాలుగన్నులం
దొలఁకెడు మందహాసములు
తొంగలిఱెప్పలలోన డాఁగఁగా
నలికులవేణి యొయ్యరితె
నల్లనఁ బయ్యెద సంతరింపుచున్."(ఆ 2,ప 114)

క్వాచిత్కముగా నున్న శబ్దాలంకారములకు నుదాహృతి —

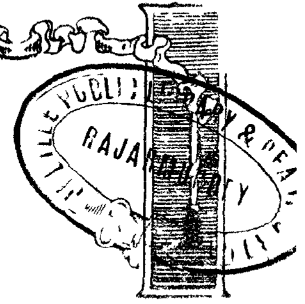
"క నారదపారదశారద
నీరదనీహారకిరణనీహారభర
క్షీరాబ్ధిసీరిదరహర
హారసుధారసపటీరహారియశునకున్" (ఆ. 1, ప 79)

ఈప్రకార మనేకములగు యోగ్యగుణవిశేషములనుపలక్షించి శైలి నభినుతింపవచ్చునుగాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విరమించెద

ఇట్టి యద్భుతగ్రంథమును నాయనుంగుటాంధ్రసోదరులందఱు జదివి యానందించెదరు గాక!

హేమంతఋతువు

నాళము కృష్ణారావు గారు

ఉత్తరపుగాలి వీచె, వియత్తలమున
తరణి దక్షిణదిక్కునఁ దిరుగుచుండ,
మించి లోకంబు లెల్లను ముంచె మంచు,
కడిఁదిచలిచేత గజగజ వడఁకె జగము

ధరణి యెల్లను సస్యసంభరిత మయ్యె,
ఆలకదుపులపొదుఁగులఁ బాలు కురిసె,
కొలఁకులందలి జలమెల్ల కలఁక దేఱె,
పొందు వాసినకవలకు పొత్తు కుదిరె

బిరుసువాఱెను ప్రజమేను, బురద లివిరె,
పైరుపచ్చలు మెఱుఁగెక్కె, పాడి హెచ్చె,
దహన మింపయ్యె, పానీయ మహిత మయ్యె,
దినము కుఱుచయ్యె, రాతిరి దీర్ఘమయ్యె

ఇంటనింటను చలిమంట లేపు మీఱె,
పచ్చడంబులు కంబళ్లు పెచ్చుపెఱిగె,
తాళవృంతంబు లటకలమూల నక్కె,
ఆతపత్రంబు లందంద యడఁగిపోయె

పసులమందలు పొలముల మసలియాడ,
క్రేళ్లువాఱుచుఁ గుప్పించె లేళ్లగుంపు,
జలవిహంగమకలకలంబులు సెలంగె,
నట్టుపిట్టలయాటలు కట్టువడియె

బంతి విరివిగ పూచె, చేమంతి విరిసె,
ఉసిరిక లెసంగె, లొద్దుగు లెసకమెసఁగె,
రేగు చెలరేఁగె, నిమ్మలు సొగదేఱె,
పొంకమునఁ బ్రేంకణంబులు బింకమెక్కె-

నంగ చిక్కుడు గుమ్మడిపాదు లలరె,
చెఱకు మిరెములచేనులు చెంగలించె,
వెలఁగ నారింజపండులు విస్తరించె,
కూరగాయలు కుప్పనగూర లయ్యె

నల్లగల్వలు చెంగల్వ లుల్లసిల్ల,
క్రౌంచములు సారసంబులు సంచరింప,
కలఁకదేఱిన చల్లనిజలము గలిగి
సరసు లొప్పారె, కన్నులకఱవు దీఱ.

కలితఖర్జూరసుమములకాంతి గలిగి
చక్కఁగాఁ బండి బంగారుచాయ వెలయు
ఎన్నువ్రేగున ముందు కొక్కింత వంగి
పొలిచె వరిపైరు తండులపూర్ణ మగుచు

సురలఁ బితరుల సంతుష్టిపఱచుపొంటె
అపుడ పండిన క్రొత్తధాన్యములఁ దెచ్చి
ముంగిళులయందు పొంగించి పొంగలులను
విగతకల్మషు లగుదురు విబుధు లెల్ల

లేఁతపచ్చికజొంపముల్ మేత మేసి,
కొలఁకులను దేఱు నిర్మలజలము త్రావి,
రంతు గొనుచు గణిల్లని అంకె వైచి,
చియ్యబట్టిన యాఁబోతు చెంగలించె

కొలనుదరిఁ జేరి దప్పిచే కుంజరములు
స్వచ్ఛమై శీతలం బగుజలము త్రాఁకి
జల్లు మని దేహ మెల్లను జలదరింప
ఫూత్కరించుచుఁదొండముల్ ముడిచికొనియె

సహజభావంబుచేతనె చల్ల నగుచు
వీచు నుత్తరవాయువు ద్విగుణ మైన
శీతలంబున నిపుడు ప్రభాతమందు
విసరుచున్నది నీహారవిద్ధ మగుచు.

పుడమి గడగడ వడఁకించు కడిఁదిచలికి
తాళఁ జాలక భీతిచేఁ దల్లడిల్లి
శరణు చొచ్చిరి శిశువృద్ధతరుణజనులు
కుప్పసంబుల, కుంపట్ల, కుచయుగముల.

గుబ్బెతల నిబ్బరపుగబ్బిగుబ్బకవల
సందునం బడి తబ్బిబ్బ నొంది సీతు
తృణగణోపరి నీహారకణము పేర
కన్నుఱెప్పల బాష్పముల్ గ్రమ్మ నేడ్చె.

గుట్టపై నొప్పు పచ్చికకొనలఁ గదురు
మంచుబిందులు తళతళ మంచు మెఱసె
పుడమిచేడియ బొమిడికమునఁ దురాయి
కుచ్చుపైఁ గ్రుచ్చు మణులట్లు కొమరు మివిలి.

పొదుపుగుబ్బలిమీఁదను పొడుచు టాది
చలికి వడవడ వడఁకుచు చండకరుఁడు
గురువువాఱుచు బిరబిర పఱుగులెత్తి
చరమభూధరగుహలందు మఱుఁగుసొచ్చె.

సాంద్రనీహారలవములు సారె సారె
తనకరంబులఁ బొదువుచుఁ బెనఁగొనంగ
నవ్వుదవ్వున భానుండు తలఁగి చనుచు
చల్లనై కానిపించె జాబిల్లి వోలె.

తుహినకణములఁ గిరణముల్ తోఁగియుంట,
కరము దవ్వున నుదయంబు గాంచి యుంట,
వేఁడి యెల్లను దిగఁద్రావి పోఁడిమి సెడి
శీతకరుఁ డయ్యె నీతున శితకరుండు

తనదుసౌభాగ్య మంతయు నినున కొసఁగి
ఇవము మైనిండఁ గురియంగ నెట్టిబారి
ఊర్పుచే మాఁగువాఱిన దర్పణ మన
హిమకరుం డొప్పె తేజోవిహీనుఁ డగుచు.

మంచు పడుటను, తపనుండు మందుఁడగుట,
సరసులందలి నీరంబు చల్ల నగుచు
సురుచిరం బయి మధురమై శుద్ధ మయ్యు
పానయోగ్యము కా దయ్యె పాంథతతికి.

ముమ్మరమ్మగు తుహినమ్ము గ్రమ్ముకొనఁగ
శీర్ణ కేసరయుతము లౌ కర్ణికలును
దీర్ణ పర్ణంబులును గల్గి, జీర్ణము లగు
గృహములో యన నరబురుహము లొప్పె.

విరియఁబాఱిన చెంగల్వవిరుల మీఁద
వ్రాలి తూఁగాడు మధుకరజాల మొప్పె,
తుంటవిలుతుని హోమంపుమంటపైని
బుగులు బుగులున నెగసెడు పొగలనంగ

చేగదేఱిన బారెడు చెఱకువింట
నల్లగలువల కోరి సంధిల్లఁ జేసి
భ్రమరఝుంకారటంకృతుల్ వరఁగ మరుఁడు
విరహిజనములపైఁ బడి వేటలాడె.

భారతీమందిరమున రత్నదీపికలు

మల్యాల సాంబశివరావుగారు బి.ఏ., యల్.టి.

"కవితఁబోలిన మధురవస్తువులు లేవు
కవులఁబోలిన ధన్యమానవులు లేరు."

ప్రసమమయూఖము

ప్రసవములకుఁ బరిమళమువలె, మకరందమునకు మాధుర్యమువలె, కలకంఠమునకుఁ గల స్వనమువలె, చంద్రికలకుఁ జ్లాదనము వలె జాతిరత్నములకుఁ గాంతిగౌరవములు సహజగుణములు. ఇక్కాంతిగౌరవములచేతనే రత్నము అమూల్యమై శ్రేష్ఠతాపీఠము నధివసించుచున్నది. ఈ శ్రేష్ఠత్వము ననుసరించియే సరిద్వరములలో జాహ్నవియు, ధారుణీధరములలో మేరువును, పంచలోహములలోఁ గాంచనమును, ఋతువులలో వసంతమును, పడఁతులలోఁ బతివ్రతయు, ప్రజలలోఁ బ్రభుండును, విద్యలలో బ్రహ్మవిద్యయు, మంత్రంబులలోఁ బ్రణవంబును రత్నంబులయ్యెను.

కావుననే లోకమునం దెల్లవారును రత్నములనే ఆకాంక్షించుచుందురు; రత్నాకరములనే యన్వేషించుచుందురు; రత్నభూషణములనే యంగీకరించుచుందురు. వేయేల?—అందరును రత్నము లగుటకే యత్నించుచుందురు. కాని కోరిక లందఱికిను దీరునవి కావు. ప్రయత్నము లందఱికిను ఫలించునవి కావు. అలంకారము లందఱికిను అలవడునవి కావు. రత్నత్వ మందఱికిను లభించునది కాదు. సఫలీకృత ప్రయత్నులగువారు మాత్రమే జాతిరత్నములై జగంబునఁ బ్రకాశించుచుందురు. భక్తరత్నములు, జ్ఞానిరత్నములు, పండితరత్నములు, ప్రబోధకరత్నములు, రాజరత్నములు, మంత్రిరత్నములు, యోధరత్నములు, వదాన్యరత్నములు, గాయకరత్నములు, కవిరత్నములు మొదలగువా రందఱు నీజాతిలోనివారలే. ఇట్టి మహాపురుషుల మహితతేజములే విశ్వధామమునందలి విమలరత్నదీపికలై విరాజిల్లుచున్నవి.

ఇట్లే భారతీమందిరమునందును కాలకాలాంతరములయందు ప్రాచేతసబాదరాయణులు, కాళిదాసభవభూతులు, నన్నెచోడనన్నయ్యలు, సోమయాజిసోమన్నలు, కేతనపోతనలు, పీరనసూరనలు, శ్రీనాథభట్టుమూర్తులు మొదలగు సుకవిరత్నములు రత్నదీపికలై ప్రకాశించుచు, సకలకళావిభూషిణియు, జ్ఞానస్వరూపిణియు నగు శారదాదేవి శాంత ప్రసన్నమూర్తిని సకలజన హృదయసన

యనానందకరముగ సాక్షాత్కరింపఁ జేసియున్నారు.

ఈ యిరువదియవ శతాబ్ది ప్రారంభము నుండియు మన యాంధ్రభారతీమందిరమునం దెన్నియో ప్రమిదతైలదీపికలును, పవిత్ర ఘృతదీపికలును, పరిమళ కర్పూరదీపికలును, ప్రశస్తకాచదీపికలును, ప్రభామయరత్నదీపికలును ప్రకాశించుచున్నవి. వానిలో దేవీ దివ్యపీఠమున కిరువంకల హేమమణిమయ స్తంభములపై జీవకళలతో దేదీప్యమానములై యొక్కటే రీతిగఁ దేజరిల్లుచున్న రెండు రత్నదీపికల సహజకిరణ సమాలోకంబున సనాతన నూతనాలంకారములతో సరస్వతీమూర్తి యెట్లు ప్రతిభాసిల్లుచున్నదో ప్రదర్శించుటకై భాషారాధకుఁడనగు నేను భారతీమందిరధర్మకవాటముకడ నిలుచుండి నా యాంధ్రసోదరుల నాహ్వానించుచున్నాఁడను.

తూఁయందును వెలయందును, పరిమాణమునందును ప్రకాశమునందును సమానములయ్యు నసమానములై యున్న యీరత్నదీపికలఁ గూర్చి మునుమున్న ముచ్చటించుకొని, తత్త్వైకమూర్తియయ్యును ద్వైవిధ్యముతో నంపఁ దేజరిల్లుచున్న ఆంధ్రభారతీమూర్తిని ఆ వెలుఁగులోనే యవలోకింతముగాక! ఈ రత్నదీపికలు ఆంధ్రలోకమునకుఁ జిరపరిచితులైన శ్రీపానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుపంతులుగారి యొక్కయు శ్రీవేంకట పార్వతీశ్వర కవుల యొక్కయు ప్రబంధబంధురభావరత్నదీపికలే! వీనింగూర్చి సమాలోచనము చేయునప్పుడు గ్రహణసౌలభ్యమునకై క్రమంబుగఁ బ్రథమద్వితీయవిశేషణంబుల నుపయోగించుకొందముగాక

ఈ రెండురత్నములకును జన్మస్థానము రత్నాకరమే! ఇందొకటి కౌస్తుభమణిజాతిలోఁ జేరినది; రెండవది చింతామణిజాతిలోనిది. ఇవి రెండును బ్రకృతిశాణయంత్రముపైఁ గాలక్రమమునఁ గళలుదేఱినవే. ఒకదానికళలు లలితమధురములు; రెండవదానివి మధురలలితములు. వీనివన్నెచిన్నెలలో నించుక వ్యత్యాసమగపడుచున్నను దీనికళలు దానియందును, దానికాంతులు దీనియందును దోఁచుచునే యున్నవి. ఒకదానిలోనివి మెఱుపువెన్నెలలు; రెండవదానిలోనివి వెన్నెలమెఱుపులు. పదవైశద్యమునందు మాత్రము ఇంచుకభేద మగపడుచున్నది కాని అర్థగౌరవమునందు రెండును సమానములే. ఇక్కవిరత్నముల కవితాతేజమునందలి భావాంతరమిదియే!

వీరి కవితాధారలు గంగాగౌతమీప్రవాహములవలె సమశీతలములై, సరసములై, పావనములై, అమృతజీవనములై ప్రవహించుచున్నవి. సమున్నతగిరిశిఖరవినిర్గతంబులగు వీనికి నామరూపభేదములు కలిగినవి కాని ఇవి రెండు నొకప్పు డేకాకృతితో హారజటాజూటము నలంకరించినవే. ఇందొకటి క్షత్త్రతేజోవిశిష్టమైనది; మఱియొకటి బ్రహ్మతేజోమయమైనది. ఒకటి సుగభీరమైనది; ఇంకొకటి సువిశాలమైనది. ఒకటి ద్రుతగతి గలది; మఱియొకటి సమగతి గలది. పూర్వాభిముఖములై

పోవుచున్న ఈ రెంటికిని గమ్యస్థానమొక్క-టియే.

ఈ యుభయకవితామూర్తులును గూడ మనోమోహనకరములైనవి. వీనికాదిమూర్తియు ఆదర్శమూర్తియుఁ బ్రకృతియే. ఇందొకటి విశేషించి సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయుచుండును; మఱియొకటి సృష్టిలో లీనమై గానము చేయుచుండును. ఒకదానిది మయూరగమనము; మఱియొక దానిది మరాళగమనము. ఒకటి పరిహాసప్రియమైనది; వేఱొకటి విలాసప్రియమైనది. విశేషించి యొకటి ఉపమాలంకారిణి; ఇంకొకటి రూపకాలంకారిణి. ఒకటి శుభ్రవసనశోభిత; ఇంకొకటి విచిత్రవస్త్రవిలసిత. ఇందొకమూర్తి తఱచుగ భావాంతరాళమునఁ బ్రచారము సేయుచుఁ బ్రకృతిమూర్తులఁ బలుకరించుచుండును; వేఱొకటి ప్రకృత్యంతరాళమునఁ బ్రచారము సేయుచు భావమూర్తులతో భాషించుచుండును. ఇక్క-వితామూర్తులు రెండును ప్రకృతికంఠముతోఁ గంఠమును గలిపి షడ్జపంచమస్వరములతో అసమగతుల నమృతరసమును జిలుకుచు గానము సేయుచుండును. అందొకకంఠము నుండి సరస్వతీవీణానాదమును, రెండవదాని నుండి మురళీగానమును వినవచ్చుచుండును. ఆగానములయందు స్వరమాధుర్యమును స్వభావసౌందర్యమును సమానగుణములు; విషయప్రాచుర్యమును భావతన్మయతయు విశేషగుణములు. రసాకర్షణమునం దొకటి రామచిలుక; ఇంకొకటి యెలదేటికోదమ.

వీనిలో నొకటి సకలసౌరభవిలసితంబగు కనకలత; మఱియొకటి సకలర్తువిలసితంబగు నవమల్లిక. ఒకటి ఫలరసము; ఇంకొకటి పుష్పరసము. ఒకదాని మాధుర్యమునందు కారమున్నది; ఇంకొకదానియందు వికారమున్నది. ఒకటి నోరూరించును; మఱియొకటి తల త్రిప్పించును.

ఇక్క-వితాకాంత లిరువురును పదార్థభావములయందు సమానలే! ఇరువురును పరమార్థభావానుభవమునకై పాటుపడువారే! ఇందొకరికి అర్థసమర్థనసమయంబులయందు అప్పుడప్పుడు పదములు తడబడి గమనవైషమ్యమును గల్పించుచుండును; ఇట్లే మఱియొకరికిని భావతన్మయత్వమునందు పదాభావము తోఁచి అర్థావకుంఠనముం గూర్చుచుండును. ఇందొకరు చిత్రించు పూర్వప్రకృతులలోఁ దఱచుగఁ బరిసరప్రకృతులే ప్రతిఫలించుచుండును; ఇట్లే మఱియొకరు తిలకించు బాహ్యప్రకృతులయందు భావనాప్రకృతులే ప్రతిభాసించుచుండును. ఉద్రేకవశంబున నొకదానియందు ఫలంబునం దతిరేకపరిపాకంబునుం బోలి రసంబునకు వైయర్థ్యంబును, మఱియొకదానియందు ఆకాశంబున నావర్తపరిభ్రమణంబునుం బోలి భావంబున కననుభూతియుఁ బ్రాపించుచుండును. రసోత్కర్షణంబునకై యేకభావార్థద్యోతకంబులగు పదపరికరంబులను విన్యాసంబు గావించుట యొకరికిని, రసానుభవంబునకై తదేకపదంబులనే పునరుక్తంబు గావించుట యింకొకరికిని స్వభావము. ఒకరు దేవుని మానవునిగాఁ జేసి చూపుటకును, మఱియొ

కరు మానవుని దేవునిగాఁ జేసి ప్రదర్శించుట కును బ్రయత్నించుచుందురు. పద్ధతులలోని భేదమేకాని ఈ యిరువురి భావములకును బర మార్థ మొక్కటియే.

ఇట్లుభయపార్శ్వంబుల నెలకొని వెలుంగుచున్న ఈ రత్నదీపికల విమలతేజోమండలమునందు సరసపదపల్లవయు, సకలార్థసంపన్నయు, సువర్ణరత్నాలంకారిణియు, సుప్రసన్నవదనకమలయు నగు భారతీదేవి సాక్షాత్కరించి ఆంధ్రలోకమును దన కృపాకటాక్షావలోకనంబులచే ననుగ్రహించుచున్నది. ఆ దేవీసన్నిధానమున నీరత్నదీపికల కవితారూపదివ్యతేజములు శృంగారరసతరంగిత భక్తిమూర్తులతో నెట్లు ప్రకాశించుచున్నవో చూడుఁడు! —

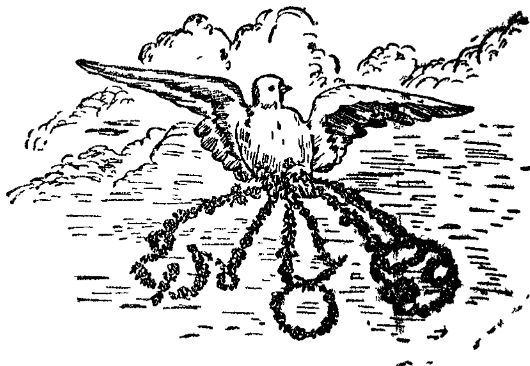
సీ. ముద్దులమొగముపై మూఁగెనుముంగురుల్
కుదురుగాఁ బైకిఁ ద్రోయుదునో కృష్ణ!
వక్షస్థవిస్తులవకుళమాలిక చిక్కు
నొందెను సరిగఁ జేయుదునో కృష్ణ!
చెక్కుటద్దములపైఁ జెదరెను చెమ్మటల్
మృదువుగాఁ బైఁట నొత్తుదునో కృష్ణ!
బడలికచే నీదు పాదముల్ నొచ్చెనో
వదలుగాఁ జేత నొత్తుదునో కృష్ణ!
అలసియుంటివి కాఁబోలు నస్మదీయ
బాహువల్లి కాడోలికా భాగమందుఁ
బ్రీతి నిన్నుంచి గోపికాగీతికలను
మదియలరఁ బాడి కునుకనూపుదునో కృష్ణ!

"రాధాకృష్ణ"

మంజరి

అలసి వచ్చితివేమొ యని జాలినొంది
చలువ పన్నీటిచేఁ జరణముల్ గడిగి
అలరుదువ్వలువచే నడుగుల నొత్తి
అరవిరిగద్దెపై నాసీనుఁ జేసి
ఫలరసంబులతోడఁ బానీయ మొసఁగి
చక్కని నెమ్మెనఁ జందనం బలఁది
తనివారఁ గప్పురతాంబూల మిచ్చి
శ్రమ వాయఁజేయఁగా సరసను జేరి
విరజాజిసురటీల విసరుచునుండ
నామేను మఱపించి నాకన్నుఁ గప్పి
యింద్రజాలముఁ జేసి యేఁగుట నీకు
న్యాయమై తోఁచెనే నా జీవితేశ!

"ఏకాంత సేవ."

వ్యాసకర్త

భూదేవి

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

వెండిలాంతరు వెలిఁగించి వెడలె రజని
యెడ లెఱుంగక నిదురించుచున్న ప్రాణి
కోటి నరసి కాపాడ, దిఙ్ముఖరజంత్ర
ములును కదలవాయెను సొమ్మ సిలినపగిది.

చలి ముదురలేదు గాని, వానలను దడిసి
చెమ్మ గిల్లెను నాలుగు చెఱఁగు లవని
మీఁదఁ గార్తికజ్యోత్స్న ప్రాఁకిన కతాన
రేలు శీతము లనిపించెఁ గాల మనక.

ఆస లేకుండ నెండెఁ బునాసపంట
పండనే లేదు వరిచేలు పరక యయిన
ముదురు సేద్యము గడ్డితో ముగిసె; వెనుకఁ
జిక్కి పడ్డవి వానలు చక్కఁగానె.

చెరువు నిండిన, దీయేడు కఱవు రాదు
మిరపతోఁటల కిందాక పురుగు పట్టి
దతికినవి పైరులన్నియు, నచ్చటచట
సుంకువోయుచున్నది మక్కజొన్న యిపుడె.

పడ్డది విశాఖకార్తెలో వరిగవిత్తు
రాలెనేని క్రొంబాతళ్లు త్రవ్వవలయు
పూఁతపట్టిన కొత్తిమెర పొలముచాలు
కార్తెకడల మంచానక కాసెనేని.

ఎదిగినది పిల్ల పెండ్లికి; నెట్టులైన
నెడ్లకొట్ట మీయేడు నేయింపవలయు;
వానలకు కాఱిపోయిన పడమటింటి
గోడ కండవేయకయున్నఁ గూలు కొంప.

శిస్తుకోసము నిరుడువ్రాసితిని నోటు
పెరిగె నది పాముపగవలె, పెయ్యదూడ
నమ్మితీర్చెదమన్నఁ బ్రాణమ్ము రాదు
మేపుకొన్నారు పిల్లలు తీపితోడ.

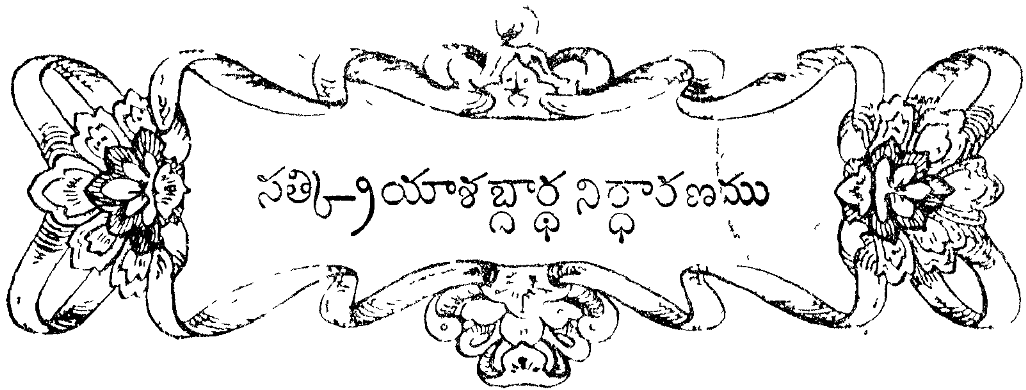
వెల్లవన్నెలో, చనుకట్టు పెఱుఁగుసొగసు
కుదిరి, కొమ్ము వాటముగల గోవు లరుదు;
ఎందు కొక మగదూడ జనింపరాదు
గోవు మాణిక్య మన్నారు కులమువారు.

అనుచుఁ దలపోయుచుండె రామన్న; చుక్క-
పొడిచి బారెఁ డెక్కె నిరుగుపొరుగు టిండ్లఁ
జల్లఁజిలుకు చప్పుడులు, కావళ్లమ్రోఁత
లును గలిసి చెట్లమీఁది పుల్గులను లేపె.

పసులమేఁతల సవరింపు, పాడిగొడ్ల
కుడితికోసము విడుచుసందడి, యరకలు
గట్టురభసమును జెలంగె, కాడిక్రింద
రాక మార్మసలెడి కోడె అంకె లడర.

పేరు భూదేవి, రామన్నఁ బెండ్లియాడె
నిరువదేండ్లు నిండకముందె, నిల్లు దిద్ది
నేర్పుతో వెల్తి బయట రానీక; కడుపు
పండె వెంటవెంటనె దోసపాదు భాతి.

[సశేషము]

సత్క్రియాశబ్దార్థ నిర్ధారణము

గోర్తి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

భాగ్యము గాదె పండితస
భానుతసత్కవితావధూటి సౌ
భాగ్యముకల్మిచే సకల
భారతభూయువరాజసత్క్రియా
యోగ్యతఁ బొందినాఁడవు మ
ఱొక్కని సత్క్రియలందు నీకు వై
రాగ్యము గల్గుఁ గాదె త్రిపు
రానకులీనప్రసాదరాట్కవి!

ఒకప్పుడు నావ్రాసిన యీపద్యమును బండితమిత్రుల సన్నిధిని నేను జదువ నందు సత్కారాద్యర్థమునఁ బ్రయోగింపఁ బడిన 'సత్క్రియా' శబ్దమునకు సత్కర్మ మనియే యర్థము గాని సత్కార మను నర్థము లేదనియు, నిట్లు ప్రయోగించుట తప్పనియు నొకరు వచియించిరి. మఱియొకరు సంస్కృతమున నుండిన నుండునేమో కాని తెనుఁగున మృగ్య మని పలికిరి. ఇంకొకరు ఇదియు నదియు ననక యూరకుండిరి.

'సత్క్రియా'శబ్దము సత్కర్మార్థకమే కాక సత్కారాద్యర్థకం బనియు నే నప్పుడే మనవిచేసితిని గాని గళితవయస్కుఁడ నగుటచే వెంటనే ప్రయోగములను జూపి నమ్మింపలేకపోతిని. భాషయందు మిగులఁ బరిశ్రమ చేసిన విద్వాంసుల కీయర్థము సందేహాస్పదముగాఁ దోఁచినప్పు డుపేక్షించుట తగవు గాదని తలంచి మరునటిదినమునఁ జేతి కందిన కతిపయ సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను దీసి చూచితిని. ప్రతిగ్రంథమును నాచెప్పిన యర్థమును బోధించినది. కావునఁ దత్సంశయవిచ్ఛేదమునకై నాకంటఁబడిన నాల్గుప్రయోగముల నిటఁ జూపుచున్నాను.

సత్క్రియా - స్త్రీ - సత్ + కృ - శ-
సత్కారే, సమ్మాననే, పూజనేచ.

(వాచస్పత్యము 4 వ సం., పేజి 5205)

సత్కార- పుం- సత్ + కృ - ఘఞ్ -
ఉపపద- స. సమ్మాననేపూజనేచ.

(వాచస్పత్యము 4వ వాల్యుము: పేజి 5205)

Sat-kriya-F A good action, virtuous action, doing good, charity, virtue, respectful treatment, salutation, welcome, courtesy, worship, homage, hospitality.

(Sanskrit - English Dictionary by Monie William, M A , Page 1025)

సత్క్రియ= సం-వి-ఆ-స్త్రీ-సత్కారము.
(శబ్దరత్నాకరము, పేజి 1074)

సత్కార=సం-వి-అ-పుం-సమ్మానము.
(శబ్దరత్నాకరము, పేజి 1074)

సంస్కృతాంధ్రప్రమాణనిఘంటువుల సాక్ష్యమపరిగ్రహణీయమైన—

శ్లో. "విధిప్రయుక్తాం పరిగృహ్య సత్క్రియామ్
పరిశ్రమం నామ వినీయ చ క్షణమ్;
ఉమాం స పశ్యన్ ఋజునైవ చక్షుషా
ప్రచక్రమే వక్తు మనుజ్ఝితక్రమః."
మహాకవి-కాళిదాసు

వ్యాఖ్యా - "సత్క్రియాం = పూజాం, పరిగృహ్య= స్వీకృత్య"—
మల్లినాథసూరి.

శ్లో. "నిరత్యయం సామ న దానవర్జితమ్
న భూరిదానం విరహయ్య సత్క్రియామ్;
ప్రవర్తతే యస్య విశేషశాలినీ
గుణానురోధేన వినా న సత్క్రియా."
మహాకవి-భారవి.

వ్యాఖ్యా-"సది త్యాదరార్థేఽవ్యయమ్; ఆదరానాదరయో స్సదసతీతి నిపాతసంజ్ఞాస్మరణాత్ ; తస్య క్రియా= సత్క్రియామ్."
మల్లినాథసూరి.

ఉ. భూసురకోటికిన్ వినయ
పూర్వముగా ధనధాన్యగోమణి
క్ష్మాసలిలాన్నముఖ్యములు
సమ్మతి నీగి సుయజ్ఞ ; మానసో
ద్భాసితసత్క్రియ న్నడపు
భవ్యుఁడు యజ్ఞములున్ దపంబులున్
జేసిన పుణ్యముల్ వడయుఁ
జేయుము దానము లోపి నిత్యమున్.
తిక్కనసోమయాజి.

చ. దివముననుండి దేవతలు
దివ్యము లైన నిజాంశజన్మముల్
భువిఁ గలిగించి భూరియగు
భూభరముం దొలఁగింప భారతా
హవకరు లైరి గావునఁ ద
దర్చనరూపము గాఁగ భారత
శ్రవణవిధాయి చేయునది
సత్క్రియతో బహుదానధర్మముల్.
ఎఱ్ఱాప్రగడ.

సీ. "ప్రణతమహాళి మణిప్రభానికాయంబుతో
....
....
య తిథేయుల కభినవాయాతుఁడైన
యతిథి తమయింటి కేతెంచునపుడు సేయు
సత్క్రియాచారవిధికలాసరణి యంత్రు
ధర్మశాస్త్రోపనిషదర్థధర్మవిదులు."
మహాకవి శ్రీనాథుఁడు.

వ్యాఖ్యా—"సత్క్రియా...సరణి: సత్క్రియా=సత్కారముయొక్క......"
మహోపధ్యాయ-వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

సీ. "దైవంబుగా నన్ను భావించి నిజతల్ప
ముననుంచి సత్క్రియల్ పూని సలిపి."
బమ్మెరపోతరాజు.

క. ఆతపమునందె నిలిచి మ
హాతపములొనర్చి బడలి యరుదెంచిన మా
కీతరుణి కల్పలతవలె
శీతలసత్క్రియల నింపు సేయక యున్నే.
కంకంటి పాపరాజు.

ఇట్లు కాళిదాసాదిమహాకవులే కాక నేఁటిదనుకఁ గల సంస్కృతాంధ్రకవు లెల్లరును సత్క్రియాశబ్దమునకు సత్కారాద్యర్థముల ననుగ్రహించియే యున్నవారు. ఒక సంస్కృతాంధ్రములయందే కాక హిందీ బంగాళీ ప్రముఖసంస్కృతజన్యభాషలయందును దీని కిదియే యర్థము. ఇంక సత్కృతి శబ్దంబును సత్కారాద్యర్థకంబే యనుట కీ క్రిందిప్రయోగములు చూడనగును:

క. "అతఁ డనుపఁగఁ గనకమయో
స్నతపర్యంకంబునందు నాగాయుఁ డుం
ర్జితమహిమ నుండి యభ్య [లన్.
ర్చితుఁ డయ్యెఁ దగంగ నతనిచే సత్కృతు

తిక్కన సోమయాజి.

[ఇంకను భాగ-9 వ. స్కం-654 పద్యము, 10 స్కం. 573 పద్యము, భాస్క. రా. అర-1 ఆ-109 పద్యము, కిష్కి-469 పద్యము.]

ఇట్టి ప్రయోగములు శతాతీతముగా నున్నవి. స్థలాక్రమణభీతిచేఁ బద్యసంఖ్యలను మాత్రమే తెలియఁజేసితిని.

శ్లో. సంస్కృతాంధ్రమయీ వాణీ
సత్క్రియార్థప్రదాయినీ;
ఉద్గ్రంథవాసినీ జీయా
త్సర్వదక్షప్రమోదినీ.

వ్యాసకర్త

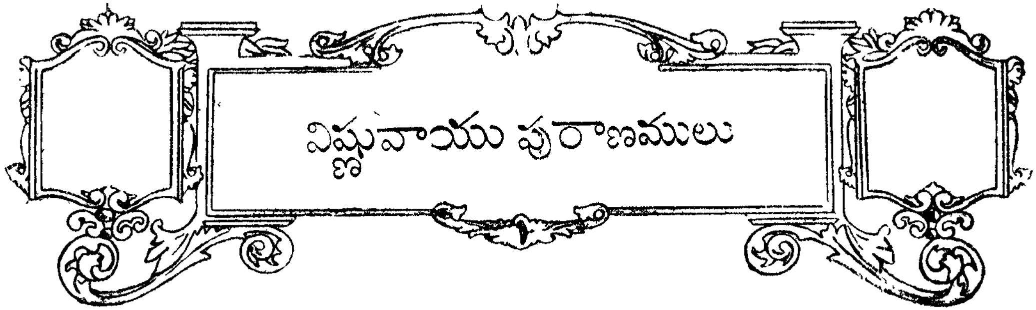
స్వర్గమేటికి నేకాంతదుర్గమీశ !*

త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు

కులవధూటియు, రమ్యగుణధుర్య యగు భార్య, త్యాగభోగార్థమై యలరు ధనము
వదనంబున మనోజ్ఞవాణీవిలాసంబు, సత్కవిస్ఫూర్త్యహా సరసకవిత
పావనంబైన యన్వయమందుఁ బుట్టువు, సజ్జనంబులతోడి సంగమంబు
అస్ఖలితంబైన యంగపాటవమును, శ్రీవల్లభునియందుఁ జిత్తవృత్తి
కలిగి యతిలోకఘనసౌఖ్య విలసనంబు, లనుభవించుచు నుండు పుణ్యాత్ములకును
అనశనపదంబు నతిదూరమైన యట్టి, స్వర్గ మేటికి? నేకాంతదుర్గ మీశ !.

---

* సంస్కృతచాటుశ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు.

విష్ణువాయు పురాణములు

[బ్రహ్మాండపురాణాంతర్భాగములు]

కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావుగారు, యం. ఏ.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఇంక వాయుపురాణమును గుఱించి యాలోచింతము. "ఇప్పుడున్న యతిపురాతనములైనట్టియు, సత్యంబో విశ్వాసపాత్రములైనట్టియు నాదిపురాణప్రతులలో దీని నొకటిగ భావింపవచ్చు"నని విల్సన్‌దొరగారీ పురాణమును గుఱించి చెప్పుచున్నారు. "పవమానప్రోక్తపురాణ" మని బాణకవి దీనిని దన హర్షచరిత్రమునం బేర్కొని యున్నాఁడు.[1] ఇంతటి పురాతనపురాణముకూడ నాదిబ్రహ్మాండపురాణములోనియొకవిభాగముగనే కాన్పించుచున్నది. తంజాపూరు సౌధపుస్తకభాండాగారము (Tanjore Palace Library) నందలి వ్రాతప్రతులను గుఱించి తయారుచేసిన సుప్రసిద్ధమైన తన గ్రంథముల పట్టికలో డాక్టరు

వ్యాసకర్త

బర్నెల్‌గారు బ్రహ్మాండపురాణమునుగుఱించి యీవిధముగ వ్రాసియున్నారు:

"సాధారణముగ వాయుపురాణ మనఁబడునది దాని (బ్రహ్మాండము) లోని యొక విభాగమని కొన్నికొన్ని వ్రాతప్రతుల వలన (వ్రాతప్రతులసంఖ్య ౧౬,౧౨ మొదలగునవి) తెలియవచ్చుచున్నది" [పుట ౧౯౦]. తాను చూచిన బ్రహ్మాండ పురాణమును గుఱించి విల్సనుగారుకూడ నిట్టికథనే చెప్పుచున్నారు:

"సంపూర్ణబ్రహ్మాండపురాణ మనఁబడు ప్రతు లొక్కొక్కప్పుడు అరుదుగనైన దొరకుచునే యుండును. అట్టి ప్రతియొకటి నాకు రెండుభాగములుగ దొరకినది. మొదటిభాగమున ౧౨౮ అధ్యాయములు కలవు; రెండవ భాగమున ౭౮ అధ్యాయములు కలవు. ఆ రెండుభాగములలోఁగలిసియాపురాణమునకుఁ జెప్పఁబడిన గ్రంథసంఖ్య కలదు.[2] పెద్దది యగు మొదటిభాగము వాయుపురాణమే యని తేలి

1. గమకై ర్మధురై రాక్షిపన్మనాంసి శ్రోతౄణాం గీత్యా పవమానప్రోక్తం పురాణం పపాఠ—హర్షచరితము, నిర్ణయసాగరప్రతి, పుటలు ౨౫, ౨౬. 'యత్రచ మహాభారతే శకునివధః పురాణే వాయుప్రలపితం—' కాదంబరి, పీటర్సన్‌గారిప్రతి. పుట ౪౦.

2. ౧౨,౦౦౦.

నది. అందు “ఇతి వాయుపురాణే” అనుటకు మాఱుగ “ఇతి బ్రహ్మాండపురాణే”అనికలదు. ఈవిధమైన మార్పు ఉద్దేశపూర్వకముగఁజేయ బడినట్లు కన్పట్టదు. ప్రళయమును వర్ణించు వాయుపురాణము నందలి మొదటిభాగము యొక్క కడపటికాండమునకు బ్రహ్మాండ మని నామకరణము చేయఁబడెను. ఇది వాయుపురాణమని నిశ్చయించుట కాధారభూతము లైన విషయసూచికయు, వాయువు కథకత్వమును మర్యాదగఁ గాపాడఁబడినవి. ఈ బ్రహ్మాండ పురాణముయొక్క రెండవభాగమునకు వాయు పురాణమునకు నెట్టి సంబంధమును లేదు. దక్షిణదేశమున నది ప్రాయికముగ సంహిత యనియో కాండయనియో వాడుకలో నుండి యుండును” [చూడుఁడు: విల్సనుగారి విష్ణు పురాణోపోద్ఘాతము].

బిబ్లియోథికా ఇండికా గ్రంథమాల, ఆనందాశ్రమ గ్రంథమాల, వేంకటేశ్వర ముద్రాలయ గ్రంథమాల—ఈ మూఁటిలోఁ బ్రకటింపఁబడిన వాయుపురాణప్రతులు మూఁడింటిని నేను సంపాదింపఁ గలిగితిని. ఈమూఁడు ప్రతుల విషయసూచికలను వేంకటేశ్వర ముద్రాలయమువారు ముద్రించిన బ్రహ్మాండ పురాణప్రతి[3] విషయసూచికతోఁ బోల్చి చూడఁగా వాయుపురాణములోని ముప్పాతికభాగము ముక్కుకుముక్క బ్రహ్మాండపురాణముతోఁ సరిపోవుచున్నది. ప్రక్రియ, అనుషంగము, ఉపోద్ఘాతము, ఉపసంహారము అని బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగు పాదములు గలదని నారదపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈనాలుగుపాదములు నొకదానితరువాత నొకటి వాయుపురాణమున సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁ బడినవి. వాయుపురాణములోని కడపటి భాగమునను, బ్రహ్మాండపురాణమునను గూడఁ గానవచ్చు సామాన్యవిషయ మేమియు లేదు. బ్రహ్మాండపురాణకథకుఁడు వాయువు కావున నిప్పటి వాయుపురాణములోఁ జాలభాగము బ్రహ్మాండపురాణములోని దని కాని, లేక యీ రెండుపురాణములు నొకేపురాణము లోని యంతర్భాగము లని కాని యూహించుట సహేతుకము కాకపోదు.

కీర్తిశేషులైన డాక్టరు రాజేంద్రలాల్ మిత్రగారిచేఁ బరిష్కృతమై బెంగాలు ‘ఏషియాటిక్ సొసైటీ’ వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన బిబ్లియోథికా ఇండికాప్రతి వాయుపురాణమునుగుఱించి బంగాళీవిశ్వకోశ[4] మిట్లు చెప్పుచున్నది:

“దీనిని బట్టి ఈ‘సొసైటీ’వారు ప్రకటించిన వాయుపురాణము అసలు వాయుపురాణము కాదని తెలియవచ్చుచున్నది. గయాక్షేత్రమాహాత్మ్యముకూడఁ గలిసిన బ్రహ్మాండ

3. నేను వేంకటేశ్వరముద్రాలయమువారి ప్రతులు సరిగా పరిష్కృతములైనవని తలంపను. కాని యవి వాడుకలోనున్నవి. ఏయేవ్రాఁతప్రతిలోనుండి యేయేపాఠము గైకొనఁబడినదో సరిగా నుదాహరింపకుండగనే యాయాపురాణములలోని పరస్పరవైరుద్ధ్యమును దొలఁగించి వాటి నన్వయింపఁ బ్రయత్నించినట్టు కన్పట్టును. అందువలన నేయితరప్రతియు నాకు దొరకనప్పుడు వారిప్రతులనే యుపయోగించితిని.

4. సం. ౧౧. పురాణమునుగుఱించిన వ్యాసమును జూడుఁడు.

పురాణములోని యొకభాగము మాత్రమే యగుచు; ఈవిధముగ నిది చిత్రమైన యొకసంకర గ్రంథము. ఇది వాయుపురాణమో, బ్రహ్మాండపురాణమో చెప్పుటకు సాధ్యముకాదు."

బ్రహ్మాండపురాణమును బొరపాటున వాయుపురాణ మని చెప్పినందుకు బంగాళీ విశ్వకోశకారుడు డాక్టరుగారిని దండించుచున్నాడు; కాని పైనిచూపిన దృష్టాంతములవల్ల నీవిధమైన పరివర్తనమునకు డాక్టరుగారు బాధ్యులు కారన్నవిషయము స్పష్టమే. ఎవరో గ్రంథకర్త —లేక పరిష్కర్తయైనం గావచ్చును—చాలకాలముక్రితమే ఒకపురాణము నింకొకపురాణముగనో, లేక బ్రహ్మాండపురాణమునందలి వాయుసంహితను వాయుమహాపురాణముగనో మార్చియుండవచ్చును; డాక్టరుగారు సంపాదకధర్మమును పాటించి లేనివి చేర్పకయు, ఉన్నవి తీసివేయకయు సూటిగాం దమ వ్రాతప్రతుల ననుసరించిరి.

నారదపురాణ మేమి చెప్పుచున్నది?

ఆయాపురాణములలోని గ్రంథవిషయమును గురించి విపులముగ నారదపురాణములోం జేయంబడినవర్ణన మంత చాల ప్రాచీనమైనది కాకపోయినప్పటికిం దక్కిన పదునేడు పురాణములు నాదిబ్రహ్మాండపురాణమునుండి పెరిగిన కూర్పులే యను నైతిహ్యమున కందు సూచనలు కలవు. ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణ (వెంకటేశ్వరప్రతి) విషయసూచికి సరిపోవు బ్రహ్మాండపురాణవిషయసూచి నిచ్చినతరువాత నారదపురాణకారుడు బుద్ధిపూర్వకముగ నిట్టి రహస్య మొకటి బయలుపఱచుచున్నాడు:

"నాలుగు పాదములతోను బ్రహ్మాండపురాణమును వర్ణించియున్నాను. ఇది పదునెనిమిదవది; అనుపమానమైనది; సారాతిసారమైనది. బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగులక్షల శ్లోకము లని పురాణకాలమునుండి వాడుక. పారాశర్యమహాముని దీనినే యందఱికిం బదునెనిమిది విధములుగం జెప్పియున్నాడు. ఆమహాముని నావలనం బురాణములను విని మననము చేసికొని ధర్మశీలురును, దీనానుగ్రహాకరులు నైన మునులకుం దెలియంజెప్పి వానిని లోకమున వ్యాపింపంజేసెను. వారు వేదముతోపాటు పురాణమును మొదట వసిష్ఠునికిం జెప్పిరి. ఆతడు దానిని శక్తిసుతునికి (పరాశరుడు) నాతడు జాతుకర్ణునికిం జెప్పెను. ప్రభంజనముఖతః వ్యాసుడు దానిని సంపాదించెను. తరువాత వాయుద్భూత పురాణ మావిధమునం బ్రమాణీకరించి లోకమునం బ్రవర్తింపం జేయంబడినది[5]."

5. చతుష్పాదం పురాణం తే బ్రహ్మాండం సముదాహృతమ్, అష్టాదశ మనౌపమ్యం సారాత్సారతరం ద్విజ. బ్రహ్మాండంచ చతుర్లక్షం పురాణత్వేన పఠ్యతే, తదేవ చాస్య గదితమత్రాష్టాదశధా పృథక్. పారాశర్యేణ మునినా సర్వేషామపి మానద, వస్తుదృష్ట్వాథ తేనైవ మునీనాం భావితాత్మనామ్. మత్త్వాశ్రుత్వా పురాణాని లోకేభ్యః ప్రచకాశిరే, మునయో ధర్మశీలాస్తే దీనానుగ్రహకారిణః. యథా వేదం పురాణంతు వసిష్ఠాయ పురోదితమ్, తేన శక్తిసుతాయోక్తం జాతుకర్ణాయ తేనచ. వ్యాసలబ్ధం తతశ్చైతత్. ప్రభంజనముఖోద్గతమ్, ప్రమాణీకృత్య లోకేస్మిన్ ప్రావర్తయత దద్భుతమ్. [నారదపురాణము. వెంకటేశ్వరప్రతి, పూర్వఖండము. అధ్యాయము ౧౦౯, శ్లోకములు ౨౯–౩౫].

బ్రహ్మాండమే యన్ని యితరపురాణములకు మూలాధార మని యొకపురాణగాథ యున్నట్లీశ్లోకములు స్పష్టముగ సూచించుచున్నవి. యవద్వీపముదగ్గఱ నున్న బలిద్వీపమునందలి 'కవి'భాషలోని కీబ్రహ్మాండపురాణ మనువదింపఁబడుటయే చాలవఱకు దానిప్రాశస్త్యమును బలపఱుచుచున్నది. అట్టియనువాద మొకటియున్నట్లు మనకు మొట్టమొదటఁ దెలియవచ్చినది డాక్టరుఆర్. ఫ్రెడ్రిక్కుగారిమూలమున. ఇందును గుఱించి వారి తరువాత వ్రాసినవారు వారు చెప్పినదానికంటె నంత క్రొత్త విషయము లేవియుఁ దెలిపి యుండలేదు. ఫ్రెడ్రిక్కుగారన్న ప్రకారము హిందువులు క్రీస్తుశకము ౫-వ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే బలిద్వీపమునకు వలసపోయిరి; వెళ్లినప్పుడు వారు తమతోఁ గూడఁ దమ మతగ్రంథములను దీసికొనిపోయిరి; అటుతరువాత నాదేశభాష యైన 'కవి'భాషలోని కవి యనువదింపఁబడెను. ఆభాషలో (సంస్కృతమూలములతో సహా) ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదములు, రామాయణమహాభారతములు కూడఁ గలవు. కాని పురాణములలో నాబలిద్వీపనివాసు లొక్క బ్రహ్మాండపురాణమునే కాని యితర పురాణముల పేర్లైన నెఱుఁగరు.

“బలిద్వీపమున బ్రహ్మాండపురాణము మాత్రమే యేల వాడుకలో నుండవలెనో, తక్కిన పదునేడుపురాణముల పేర్లు చెప్పినను గూడ వాటి నేమాత్రము నెఱుఁగనంత సంపూర్తిగఁ బండితులకు వాని జ్ఞాపకము కూడ నిసుమంత యైన లేకుండ నెట్లు పోయెనో యిందుకుఁ గారణ మీవిధమున సులభముగఁ జెప్పవచ్చును. బలిద్వీపమున నొకతెగ శైవమతస్థులు కలరు. వారు బ్రహ్మాండమునే తమపురాణముగ నంగీకరించియున్నారు.”

[పుటలు ౭౯-౮౧]

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారీపైవిధమునఁ జెప్పుచున్నారు. దాని ననుసరించి హిందువులు బలిద్వీపమునకు మొదట వలసపోయినప్పుడొక్క పురాణమే యుండెననికాని లేక యేవో కొన్ని యితరపురాణము లాదిపురాణమునుండి చీలిపోవుట యప్పటికే యారంభమైనప్పటికిఁ దరువాత వానికి మతవిషయికముగఁ గలిగిన ప్రాముఖ్యమప్పటికి లేదనికాని మనము న్యాయముగ నూహింపవచ్చును. బలిద్వీపవాసుల కీపురాణముతప్ప యే యితరపురాణము తెలియక పోవుట కీకారణముతప్ప మఱి యేయితరకారణమును జెప్పఁజాలము. అయితే బలిద్వీపబ్రాహ్మణులు శైవులనియు, శివోత్కర్ష చెప్పునదగుటచేత వారితర పురాణములకంటె బ్రహ్మాండపురాణమునే కాపాడిరనియు డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారు ఒకసిద్ధాంతమును జేసి యాకారణమున నాద్వీపమున నితరపురాణములు లోపించెనని చెప్పఁ బ్రయత్నించు చున్నారు. కాని పురాణములలో నాఱుకంటె నెక్కువ పురాణములు శైవపరములైనవే యనియు[6],

6. ఈ క్రిందఁ జేర్కొనంబడినవి శైవపురాణములని స్కాంద మిట్లు చెప్పుచున్నది:
తత్ర శైవాని శైవంచ భవిష్యంచ ద్విజోత్తమాః, మార్కండేయం తథాలైంగం వారాహం స్కాందమేవచ. మాత్స్య మన్య త్తథా కౌర్మం వామనంచ మునీశ్వరాః; బ్రహ్మాండంచ దశేమాని త్రింశల్లక్షాణిసంఖ్యయా. గ్రంథానాం మహిమా సర్వైః శివస్యైవ ప్రకాశ్యతే. [సంభవకాండము 2-3-33]

వానిలోఁ బెక్కులు బ్రహ్మాండ పురాణము కంటెను మతాభినివేశము కలిగించునవి కల వనియుఁ బురాణములనుండియే మన మెఱుఁగుదుము.

బ్రహ్మాండపురాణ విషయసూచి

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారి వ్రాతలవలనఁ దెలియవచ్చిన దానిని బట్టిచూడఁగా 'కవి' భాషలో రచియింపఁబడిన బ్రహ్మాండ పురాణ విషయసూచి చాలకొద్దిగాను, సాధారణము గను నున్నది.

"సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, సూర్యచంద్రవంశానుచరితములు, పౌరాణిక గాథలు, కథానకములు మొదలైనవియే బ్రహ్మాండపురాణసూచిలోఁ గలవు. దానిని భగవానుఁడైన వ్యాసుఁడు రచియించెను."

[పుట ౮౦].

ఈపై నీయఁబడిన సూచి యన్ని పురాణములలోఁగూడ గానవచ్చుటవలన నది యన్నిటికి మూలాధారమైనది కావచ్చును. 'కవి' బ్రహ్మాండపురాణముయొక్క సరియైనసూచిని గుఱించి మనకుఁ దెలిసిన విషయము చాల తక్కువ కాఁబట్టి యింతకంటె విస్తారము దానిని గుఱించి చెప్పలేము. కాని యీపురాణమును గుఱించి బంగాళీవిశ్వకోశమందలిలేఖకుఁడు తనకు సమస్తము తెలిసినట్లుగనే యీ క్రిందిరీతిని నొక్కిచెప్పుచున్నాఁడు:

"క్రీస్తుశకము ౫-వ శతాబ్దిలో బ్రహ్మాండపురాణము యవద్వీపమునకు వెళ్లెనని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. 'కవి' భాషలో దాని యనువాద మొకటి కలదు. భవిష్యద్రాజవంశానుచరితమునఁ దక్క మిగిలిన యన్ని విషయములలోను బలిద్వీప బ్రహ్మాండపురాణ మిప్పటి బ్రహ్మాండపురాణమునకు సరిపోవుచున్నది. భవిష్యద్రాజేతిహాసము మినహాగా మన మీ యనువాదమున నాదిబ్రహ్మాండపురాణముయొక్క ప్రాచీన స్వరూపమును గాంచఁగలము. అష్టాదశమహాపురాణములలోని కెల్ల నిదియే యత్యంత ప్రాచీనమైనదిగ మనము గ్రహింపవలసి యుండును."

[సం. ౧౧, పుట ౬౯౪]

ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణముతో సరిపోల్చి చూడఁగలుగుటకు 'కవి' భాషానువాద విషయానుక్రమణికావివరములను గుఱించిన సమాచార మీ వ్యాసకర్త యెక్కడ నుండి సంపాదించెనో నాకుఁ దెలియదు. నాకువలెనే యీతనికిఁగూడ డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారి వ్రాతలే యాధారమైన యెడల వాటివలన నింత స్పష్టముగ నిన్నివివరములు తెలియవచ్చునని నే ననుకోను. 'కవి' భాషలోని యీ పురాణము నింతవఱ కేపండితుఁడు ననువదించుటకుఁ బూనుకొనకపోవుట చాల విచారకరము.

పురాణము లన్నిటికి సామాన్యాధారము

ముఖ్యములయిన రెండు ప్రాచీనపురాణములకు మూలమొక్కటే యని కనిపెట్టఁ గలిగితిమి గనుక మిగిలిన పురాణములలో ననేక మీ రెండుపురాణములనుండియే ఏర్పడియుండునని మనము సులభముగఁ జూపవచ్చును. అష్టాదశపురాణములలోఁ బ్రప్రథమునఁ జెప్పఁ

బడు బ్రహ్మపురాణములోని చాలభాగములు మక్కికి మక్కి విష్ణుపురాణములోని భాగములే కాని వేఱుకాదు. దాదాపుగ భాగవత పురాణములోని కథ లన్నియు— (శ్లోకముల మాట కాదు. ఇది పురాణపద్ధతినిగాక కావ్య పద్ధతిని వ్రాయఁబడినదని మన మెఱుఁగుదుము)- విష్ణుపురాణమున వర్ణింపఁబడినవి. గరుడపురాణములోను, మఱికొన్ని యితరపురాణముల లోనుగల శ్రాద్ధకల్పమునకు సంబంధించినచాల యధ్యాయములను విష్ణుపురాణములోఁగూడ దానికి సరిపోలిన భాగమునఁ గాంచనగును. ఇంతయేల, వైష్ణవపురాణము లన్నియు రూప ములోఁగాని, లేక విషయములోఁగాని ముఖ్య ముగా నీవిష్ణుపురాణమునుండియే పుట్టిన వని చూపవచ్చును. ఈవిధముగనే యనేకము లైన శైవపురాణములకు వాయుపురాణము మూలాధారముగఁ గనఁబడును. శైవ వైష్ణవ పురాణములలో విపరీత మతాభిమానమును బురికొల్పుచు వ్రాయఁబడినభాగములు, భవిష్యద్వృత్తాంతములు, స్థానిక మాహాత్మ్యములు - ఇవి యన్నియు నిటీవలఁ గాలక్రమమునఁ గ్రొత్తగఁ జేరినభాగములే.

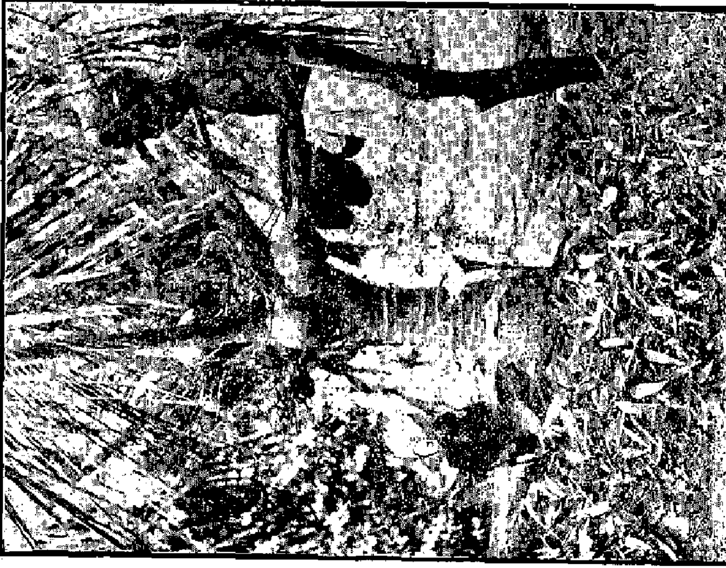
ఒకసిద్ధాంతము

ఇవియన్నియుఁ బర్యాలోచించి, క్రీస్తుశకము మూఁడునాలుగుశతాబ్దులవఱకుఁ బురాణమను పేరుతో నొక గ్రంథముమాత్రమే యుండెననియు, దానికే యప్పుడుకాని, యటు తరువాతకాని బ్రహ్మాండమను పేరుండియుండు ననియు నేనొకసిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించుచున్నాను. దానిలో ౧౨,౦౦౦ ల శ్లోకముల కంటె నెక్కువయుండవు. ఆపురాణములోని భాగములు క్రమముగా దానినుండివేఱుపడి ప్రత్యేకపురాణము లయ్యెను. ఈ విధముగఁ దఱిగిపోవుటవలన మూలపురాణము కాలక్రమమున నన్నగిల్లి నామమాత్రావశిష్టమయ్యెను. మూలపురాణభాగము లన్నిటిలోనికి గొప్పవియు, మొట్టమొదటఁ జీలిపోయి నవియు విష్ణు వాయు పురాణములై యుండును. కొంతకాలమువఱకు (అంత్యగద్యము మొదలగువానిలో) నేయేభాగము లేయేమూలగ్రంథములోనివో తెలుపఁబడుచువచ్చెను. కాని మతమువిూఁది యభిమానము క్రమముగా నెక్కువైనకొలఁది గౌరవహానియని కాఁబోలు మూలగ్రంథనామమును జల్లఁగ జారవిడిచి స్వతంత్రములైన ప్రత్యేకపురాణములుగనే వానిని బ్రకటించుచువచ్చిరి.

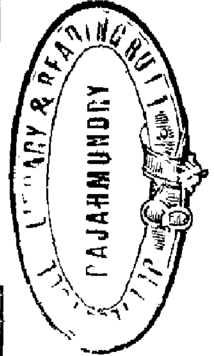
అధ్యాత్మరామాయణమును, బ్రహ్మాండపురాణములోని వనఁబడుననేకమాహాత్మ్యము లునుగాక దక్షిణ హిందూదేశమున ఈ వ్యాసమునఁ బై నుదాహరించిన బ్రహ్మాండపురాణమునకుభిన్నమైనగ్రంథము బ్రహ్మాండపురాణమను పేరుతోనే మఱియొకటిగలదు.[7] ఈపురాణమునకే సి. పి. బ్రౌణ్‌దొర గారి ప్రోత్సాహమున నెవరో యొక పండితుఁడు

---

7. చెన్నపురిలో గవర్నమెంటువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నెం: ౧౩-౫-౨౧ ర ల వ్రాఁతప్రతిని జూడుఁడు.

౧. పొట్టి బొంకాయిచెట్లు

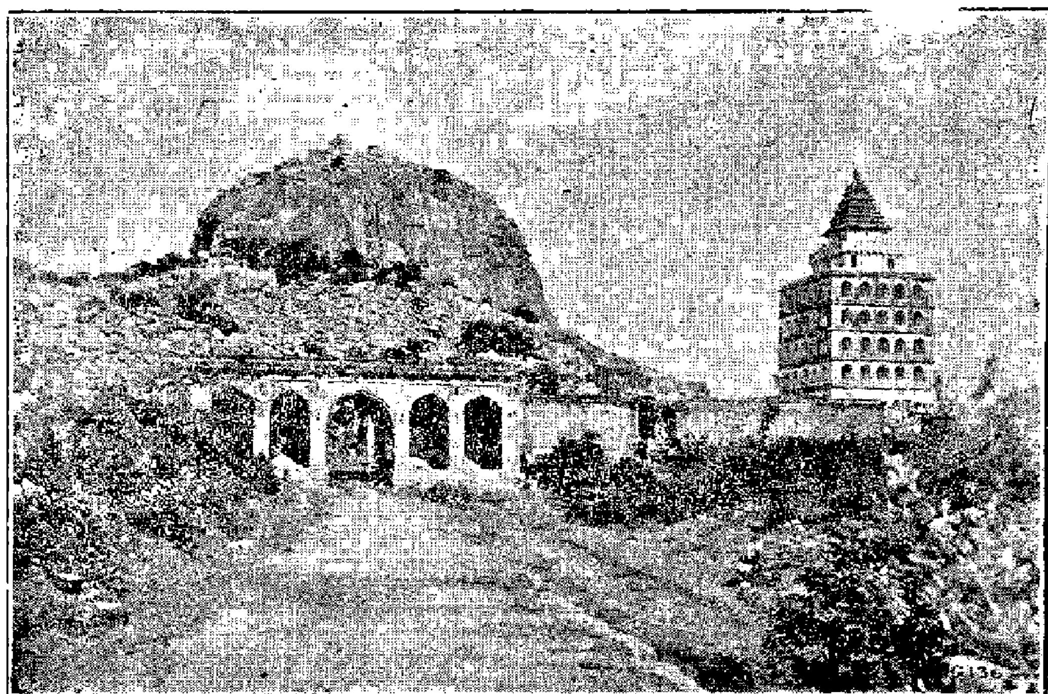

౨. అందముగాపెరిగిన అనాసచెట్లు

౬. నసిగా పెరిగిన పసుపుతోట

౭. కల్యాణమహాల్ - జింజికోట

తయారుచేసినవిషయవివరణముకూడఁగలదు.[8] ఇది వైష్ణవపురాణముగాఁ గనఁబడును. పూర్వోత్తరభాగములని యందు రెండుభాగములు కలవు. ఒక్కొక్కభాగమునఁ బెక్కు ఖండములు కలవు.

[తా. క. ఈవ్యాస మంతయుఁ బూర్తి చేసినపిదప నేను తెలుఁగు లిపిలో ముద్రితమైన రెండు సంస్కృత విష్ణుపురాణప్రతులను జూచుట తటస్థించెను. వీటిలోని యాశ్వాసాంత్యగద్యమునఁగూడ పదునాఱవ శతాబ్దిలోని విష్ణుపురాణాంధ్రానువాదము అంత్యగద్యమున నున్నట్లే కలదు. ఈ రెంటిలో మొదటిప్రతిలో[9] మొదటి యంశము మొదటి యధ్యాయము చివరగద్యమున నిట్లు కలదు:

"ఇత్యాదిమహాపురాణే బ్రహ్మాణ్డే పారాశర్య సంహితాయాం విష్ణుపురాణే పరాశర మైత్రేయసంవాదే ప్రథమాంశే ప్రథమోఽధ్యాయః."

మఱి యేయితరఅధ్యాయముచివరగాని, యంశము చివరగాని యీగద్యముకానరాదు. మొదటియంశము రెండవయధ్యాయమునుండి యంత్యగద్య మిట్లున్నది:

"ఇతివిష్ణుపురాణే ప్రథమాంశే ద్వితీయోఽధ్యాయః"

నేను చూచిన రెండవప్రతిలో[10] మొదటి యంశము మొదటియధ్యాయము చివరమాత్రమే యంత్యగద్యమున నిట్లుకలదు.

"ఇతి సర్వపురాణానా మాది భూతే బ్రహ్మాణ్డాఖ్యే మహాపురాణే ఉద్ధృతాయాం పారాశర్యసంహితాయాం శ్రీ విష్ణుపురాణే ప్రథమోఽధ్యాయః."

పురాణములన్నిటిలో బ్రహ్మాండమే మొట్టమొదటి పురాణమనియు, పరాశరసంహిత యను విష్ణుపురాణము దానిలోనిదే యనియు నీగద్యము వెనుకటిదానికంటెను మఱింత స్పష్టముగఁ దెలుపుచున్నది.

ఈ గద్యము విష్ణుచిత్తుడు వ్యాఖ్యానము చేయునాఁటికిఁగూడఁ గలదని యాతఁడుదానికిఁ జేసిన యీ క్రిందియన్వయమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"ఇతీతి: సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డపురాణే ఉద్ధృతాయాం పారాశర్య సంహితాయాం ఇతి ప్రథమోఽధ్యాయః ఇత్యన్వయః."

ఈయంత్యగద్యమును, దాని వ్యాఖ్యానము నితరప్రతులలోనుంచి తీసివేసిరి.

అచ్చయిన యీ రెండు ప్రతులలోని యంత్యగద్యములవలనవిష్ణుపురాణము ప్రత్యేక

8 చెన్నపురిలో గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున నెం. ౪-౩-౧౩ రు గల వ్రాతప్రతినిజూడుఁడు. ఇందు నితరపురాణముల విషయవివరణముకూడఁ గలదు.

9. శ్రీధర, విష్ణుచిత్త వ్యాఖ్యానములతోఁగూడ నీప్రతిని వావిళ్ల అనంతనారాయణశాస్త్రిగారును, వావిళ్లరామస్వామిశాస్త్రిగారును ఆదిసరస్వతీనిలయ, వివేకరత్నాకర ముద్రాలయములలో ౧౮౫౯ (కలి ౪౯౬౦)-వ సంవత్సరమున నచ్చువేసియున్నారు. దీనిప్రతి యొకటి అడయారు పుస్తకభాండాగారమునఁ గలదు.

10. రెండువ్యాఖ్యానములతో నీప్రతిని అయ్యన్న జగన్నాథాచార్యులవారు జ్ఞానసూర్యోదయముద్రాలయమున ౧౮౭౨-వ సంవత్సరమున నచ్చువేసియున్నారు.

పురాణము కాదనియు, నది యష్టాదశపురాణములకు మూలాధారమైనదని ప్రసిద్ధిఁ జెందినట్టియు బ్రహ్మాండమని పేరు గలిగినట్టియు వేఱొకపురాణములో మొదట నొకభాగముగ నుండెననియుఁ బరంపరగవచ్చునొకప్రాచీనగాథ కలదని నిస్సందేహముగఁ దేలుచున్నది.[11]]

రాష్ట్రము - ఖద్దరు

పం॥ నామముల రామచంద్రరావుగారు

ప్రతిపింఛాజసనీకుమారకుఁడు దౌర్భాగ్యంబు వాటించు నీ
స్థితిఁ బోఁద్రోల రవంత కన్ దెఱచినన్ దీనాస్రువుల్ రాల్చి దు
ర్గతికిన్ వేసట నొందుచున్ ముఖవివర్ణత్వంబుతో నుండుభా
రతధాత్రీమణి రాజ్యలక్ష్మి మన యార్యాదేవి కాన్పింపదే!

పరఖండాంతర దేశభాగముల సంపత్కల్పితంబైన యు
ద్ధురవాణిజ్యపుఁ బొలసంద్రమున మైదాంగూర్చు నియ్యాంత్రికాం
గరహాలాహాల ముద్భవించి మనపైఁ బొఱిన్ మహాత్ముండు గాం
ధి గవారంబుగ మ్రింగుదో నిలువరాదే మీరు తోడ్పాటుగన్.

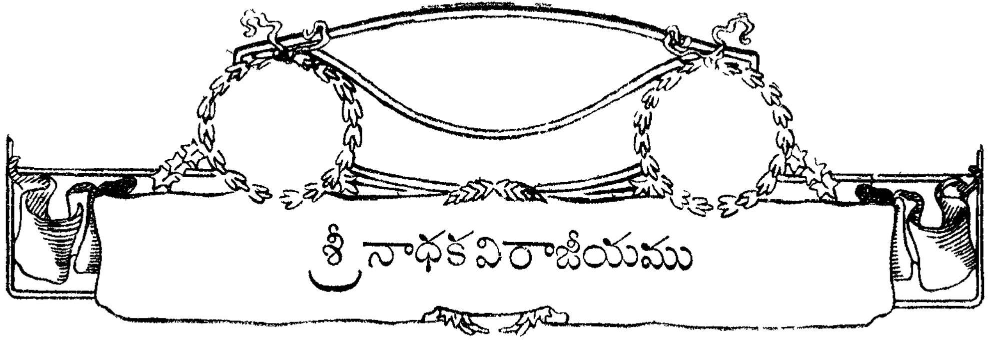
మీకొఱకే మహాత్ముఁడు సమీడితపుణ్యచరిత్రుఁ డష్టక
ష్టాకులచిత్తుఁడౌచు సమయంబున కన్నము నీళ్లు లేక కో
ల్పోక ధృతిం బ్రచారకుశలుండయి చెప్పె విదేశవస్త్ర వే
శ్యాకుసుమాంగి సేవల నసర్థము హైందవు లాలకింపరే.

ఆ సన్నందన, మా మిటారపుఁబసం, దాగోడు, లాంబిత్తరం,
బాసమ్మోహకశక్తి, పుష్పమృదు శోభాంగప్రభాయుక్తి, యా
హా, సానున్పదనంబు, లామిసిమి యొయ్యారంబు, లయ్యారె! వే
శ్యాసౌందర్యము గాక యేమిటది పాశ్చాత్యాన్యవస్త్రంబులన్.

పయిఁ బటారమె లోన సత్వంబు లేదు, కట్టుకొనువానిచేతి కక్కుఱకురాసి
రాణివాసపు టబల నరాలపుట్ట, భారతపవిత్రుఁ డెపుడుఁ జేపట్టఁదగదు.

---

11 "సౌత్ ఇండియన్ రిసర్చి" అను నింగ్లీషుమాసపత్రికలోఁ బ్రకటితమైన యాంగ్లవ్యాసమున కిది యనువాదము.

శ్రీనాథకవిరాజీయము

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

స్థలము—శ్రీనాథునిగృహము

[కమలనాభుఁడు, మోచెర్ల చెన్నరాయఁడు, ఘూర్జరాయభీమేశ్వరుఁడు, మృత్యుంజయుఁడు, భట్టారకుఁడు అనువిద్యాగురువు లాసీనులై యుండ శ్రీనాథుఁడు, భార్య దుర్గాంబ ప్రవేశము]

శ్రీనాథుఁడు

(వినయ వినమితాంగుఁడై మోడ్పుగేలుఫాలంబునఁ గీలించి)

మ. శ్రుతులున్ శాస్త్రములుం బురాణములు సం
శుద్ధాధ్వరప్రక్రియల్
స్మృతులుం గావ్యములుం గళాతిగతులున్
సిద్ధాంతభాగంబులున్
ప్రతతత్త్వార్థము లాగమంబులును నా
నాభాషలున్ సత్కవి
త్వతరంబుల్ గృప సేసినట్టిగురులన్
బ్రార్థింతు మిమ్మర్థిమై.

(అందఱకు భార్యాసహితుఁడై ప్రదక్షిణంబు గావించి కమలనాభుని చెంతకు వచ్చి) తాతయ్యగారూ! మీరు నా కోనమాలుగోలెఁ బ్రారంభవిద్య యంతయుం జెప్పి చతుర్విధ కవిత్వతత్త్వ మెఱింగించి నన్నొకకవిం గావించితిరి. అతిపరిచయంబునం జేసి మీ కింత శుశ్రూష యైనం జేసి యెఱుంగను. మీఋణంబు నే నీజన్మంబున కాదు వేయిజన్మంబు లెత్తి యైనం దీర్చుకొనం జాల. మీ కిదే నమస్కారము.

మ. కనకక్ష్మాధరధీరు వారిధితటీ
కాల్పట్టణాధీశ్వరున్
ఘనునిం బద్మపురాణసంగ్రహకళా
కావ్య ప్రబంధాధిపున్
వినమత్కాకతిసార్వభౌముఁ గవితా
విద్యాధరుం గొల్తు నా
యనుఁగుందాతఁ బ్రదాత శ్రీకమలనా
భామాత్యచూడామణిన్.

కమలనాభుఁడు

(శ్రీనాథుని శిరముపై చేయి పెట్టి) చిరం జీవ, చిరం జీవ. సుఖీ భవ, సుఖీ భవ.

శ్రీనాథుఁడు

(చెన్నరాయని చెంతకుం జని) గురువర్యా! మీరు నా కుభయభాషల సాహిత్యజ్ఞానంబు గలిగించి, నానాభాషల నెఱింగించి సంగీతశాస్త్రపారంగతుని గావించితిరి. నేను మీ కెప్పుడును గృతజ్ఞుఁడ. చంద్రున కొకనూలు

పోఁ గనునట్లు నాయీస్వల్పసత్కారమును స్వీకరింపఁ బ్రార్థితులు. (అని భార్య యీయం గౌని తాంకవంబులును, ధనంబును నర్పించును.)

చెన్నరాయఁడు

(స్వీకరించి) నేను నీ కుపదేశమాత్రగురువును. సంగీతసాహిత్యములు నీప్రాక్తనజన్మసమార్జిత ములు. నీవు బృహస్పతితుల్యుఁడవు. నిన్ను మేము స్తుతింపనోప్పము. నీకు శ్రేయోఽభివృద్ధి యగుం గాక!

శ్రీనాథుఁడు

(ఘోడెరాయభీమేశ్వరునిచెంతకుం జని) గురు వరేణ్యా! మీ కారుణ్యకటాక్షవీక్షణంబునం జేసి నేను తర్క వ్యాకరణ మీమాంసా ధర్మ వైద్య జ్యోతిష శాస్త్రంబులే కాక వేదాంతశాస్త్రంబును సంపాదింపఁ గలిగితిని. నేను మీశిష్యపరమాణువును. లోకములోఁ "గొంపంత దేవరకు మేటంత పత్రి" పెట్టఁ గల వాఁడు లేఁడు. నాయీస్వల్పపారితోషికము గ్రహించి నన్నుఁ గృతార్థునిం జేయుఁడు. (తాంకవార్థంబు లర్పించును.)

ఘోడెరాయభీమేశ్వరుఁడు

(సవ్వుచు స్వీకరించి) నీయీసత్కారంబున కెంతయు సంతసించితిని. నీవు మహారాజాస్థాన మలంకరించి మా కానంద మాపాదింతువు గాక! నిన్నువంటిశిష్యునిం బడయఁ గలుగుట మాభాగ్యవిశేషము. నీకు మంగళంబగుఁగాక!

శ్రీనాథుఁడు

(మృత్యుంజయునిచెంతకుం జని) దేశికాగ్రణీ! మీ రెంతయో శ్రమ కోర్చి నాకు వేదంబు లును, శ్రౌతంబును, స్మార్తంబును నెఱింగించి ధన్యుంజేసిన విద్యాగురువు లగుటయే కాక మంత్రోపదేశగురువు లయి నాజన్మంబు సార్థ కంబు గావించితిరి. మీ కిదే సాష్టాంగనమ స్కారము. (తాంకవాదు లర్పించును.)

మృత్యుంజయుఁడు

(స్వీకరించి) నే నెందఱకో స్వాధ్యాయము జెప్పితిని కాని నిన్నుఁ బోలె స్వరాక్షరపద వృత్తవర్ణంబుల తెఱం గెఱుంగఁ జాలినవాని నొక్కనిం గానను. నీవు పుంభావసరస్వతివి; సకలవిద్యాసనాథుఁడవు. నిన్ను వేదపురుషుఁడు సర్వదా సంరక్షించు చుండుఁ గాక.

శ్రీనాథుఁడు

(భట్టారకునిచెంతకుం జని) ఆచార్యా! బ్రహ్మాం డాదిపురాణార్థంబులే కాక ధర్మశాస్త్రార్థంబు లును, న్యాయ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్ర దుర్గబలాద్యర్థంబులును నెఱింగించి నాకు లోక జ్ఞానము కలిగించిన మహానుభావులరు మీరు. మీ కిదే యభివందనము. (అని తాంకవార్థా దు లొసంగును.)

భట్టారకుఁడు

(స్వీకరించి) పుచ్ఛకాయకుఁ జేవ దెచ్చినవిధం బున నీవు నన్నుఁ బెద్ద చేయుచుంటివి. నీవు నాశిష్యుఁడ వని పేరు కాని నీవే నాకు గురుం డవు. సికతంబునఁ బ్రాఁతవడిన నావిద్య లన్ని యును గ్రొత్తవడినవి. ఏకసంథాగ్రాహి వగు నీకు నాది యుపదేశమాత్రంబ. నీకు విజయం బగుం గాక!

శ్రీనాథుఁడు

(చేతులు జోడించుకొని)

"శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రుఁడ శుభా
పస్తంబసూత్రుండ వి
ద్యారాజీవభవుండ మారయకుఁ బు
ణ్యాచార భీమాంబకుం
గారా మైనతనూజుఁడం ద్విజుఁడ శ్రీ
నాథాఖ్యుఁడం మిమ్ము స
త్కారం బొప్పగ గౌరవించి సతులం
గావింతు నశ్రాంతముం."

[నమస్కరించుచున్నాఁడు; తెరపడుచున్నది.]

స్థలము—రాజవీథి

[తంబుర మీటుచు నాడుచుఁ బాడుచు నొక
గాయకుఁడు ప్రవేశించును.]

గేయము

ద్విపద

వినరయ్య, ప్రజలార! వేమభూపాలు
ననపోతరెడ్డి రాజ్యం బది ధాన్య
వాటీపురంబున వైరుల నదిమి
మేటిమగం డయి మెలఁగుచుఁ బదియు
రెండేండ్లు ధర యేలి త్రిదివంబు సనఁగ
దండిమగఁడు లేమి ధర యేలుకొనఁగ
నతనిపుత్త్రుఁడు బాలుఁ డై యున్న కతన
క్షితిఁ దాల్చె ననవేముఁ డతిసమర్థతను
వైరుల నిర్జించి వారిదాడులను
బోరుల వారించెఁ బోటుబం టగుచుఁ
గర్ణాటరాజుల కలహంబునందు
వర్ణితోదయగిరి వారు చేకొనఁగ
దరినుండరా దని తనరాజధాని
పెరిమ మీఱఁగఁ గొండవీటికి మార్చె
నంతఁ గుమారగిర్యాఖ్యుఁడు రాజ్య
మంతయుఁ గొని యేలె నపుడు శ్రీనాథ
కవిరాజు సంస్థానకవి యయి వాని
సవిధంబునం దుండి సత్కార మంది
పోలఁ జేసి మరుత్తభూపాలు చరిత
శాలివాహనసప్తశతి యనుకృతుల
నలరించియును బండితారాధ్య చరిత,
నలిపి తన్మంత్రి కొసంగి పేర్పొందెఁ
గాటయవేముని ఘనశక్తికలిమి
మేటికర్ణాటక మేదినీశ్వరుల
దండయాత్రల గెల్చి తనరుచు నున్న
కొండవీటిని పెదకోమటి వేమ
రెడ్డిశౌర్యమునఁ గాంచి శాత్రవుల
నడ్డంతయును లేక యదిమి కైకొనియె
మామి డన్న సుతుండు మంత్రి పెద్దన్న
ప్రేమాస్పదసుతుండు ప్రెగడయ్య తమ్ముఁ
డగు సింగయామాత్యుఁ డా రాజుమంత్రి
యగుటయు శ్రీనాథుఁ డామంత్రివరుని
కృతిగ నైషధముఁ దెల్గించి యాభూమి
పతిచెంత విద్యాధిపత్యపదంబు
నంది వెల్గొందెడు నని వింటి నేను
నం దేగి బహుమాన మందెదం గాక!

[అని పాడి నిష్క్రమించును.]

స్థలము—ఆస్థానమంటపము

[శ్రీనాథుఁడు, వామనభట్టు, మామిడిసింగనామాత్యుఁడు
లోనగువారు పరివేష్టించియుండ పెదకోమటి
వేమభూపాలుఁడు ప్రవేశించును.]

వేమభూపాలుఁడు

(సింగనామాత్యుదక్కు మొగంబై) మంత్రి
వర్యా! నీవు ప్రతాపగుణభూషణుండవు, పరి

ణతార్థసంభాషణుండవు, వితీర్ణమహిమార్ణవుండవు, విభవయోగసంక్రందనుండవు, షంచాంగస్థిరమంత్రరక్షణకళాప్రౌఢుండవు, యవనాధీశసభానిరంకుశవచోవ్యాపార పారంగతుండవు, మహాసామ్రాజ్యరక్షామణివి; ఇట్టి నిన్నుఁ బ్రధానమంత్రిగాఁ బడయఁ గనినా భాగ్యమే భాగ్యము. మఱియు సకలవిద్యాసనాథుండైన యీ శ్రీనాథుండు విద్యాధికారిగను, అభినవభట్టబాణబిరుదాంకితుండగు నీ వామనభట్టు ఆస్థానకవిగను నాకు లభించుట నాపుణ్యవిశేషమని సంతోషించుచున్నవాఁడ.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

మహీమండలాఖండలా! నీవు మహాపండితుఁడవు; సర్వజ్ఞచక్రవర్తి బిరుదాంకితుఁడవు. నీవు రచించినశృంగారదీపికయే నీ పాండిత్యమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. నీయాస్థానకవి యగు నీవామనభట్టు నీపేర రచించిన వీరనారాయణచరిత్రము నీకీర్తిస్ఫూర్తికిం దావలంబు. సకలవిద్యాపారంగతుండై నీయాస్థానవిద్యాధికారిపదమలంకరించిన యీ శ్రీనాథకవిరాజు నీధర్మశాసనము లన్నియు లిఖించుచు నీకీర్తిలతం బెంచుచున్నవాఁడు. మఱియు నీవు ప్రజ్ఞావంతుఁడవు; బాహుబలసంపత్తిగలవాఁడవు; శత్రురాజుల నెన్నియో తడవ లోడించి రాజ్యప్రతిష్ఠం జేసికొనినవాఁడవు; నైపుణ్యంబునఁ బ్రజానురంజకంబుగా ధరాపాలనంబు నేయుచున్నవాఁడవు. నీవు పూర్వరాజధర్మమార్గానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించుచు వర్ణాశ్రమధర్మములం బోషించుచుంటివి. విద్వాంసులకు భూదానాద్యనేకదానంబు లొసంగి విద్యలం బోషించుచున్నవాఁడవు. అనేకసప్తసంతానములం గృతార్థుఁ డయినవాఁడవు. నిన్ను వర్ణించుటకుఁ జతుర్ముఖు లేకవులే సమర్థులు.

వేమభూపాలుఁడు

పెరంగిపురశాసనమును రచించినది యెవరు?

వామనభట్టు

"శ్లో. విద్యాధికారీ శ్రీనాథోపిర శ్రీ వేమభూపతేః
అకరో దాకరో వాచాం నిర్మలం ధర్మ
[శాసనమ్"

వేమభూపాలుఁడు

శ్రీనాథకవిరాజా! అస్మద్దేవీనిర్మిత మయిన సంతానసారము నీ వెట్లు వర్ణించితివి?

శ్రీనాథుఁడు

"సీ. కపటసూకరమైన కైటభాసురవైరి
ఖురపుటంబులఁ బరిక్షుణ్ణ మయ్యె
రఘుకులోద్వాహధనుర్యంత్రముక్తములైన
చిచ్చుటమ్ములవేఁడిఁ జెవ దఱిఁగె
కుంభసంభవునిహస్తాంభోరుహంబున
నాపోశనం బయి ప్రోన మొందె
పాషాణముల నచ్ఛభల్లగోలాంగూల
కపియూథములచేతఁ గట్టువడియె
వనధి యేభంగి సరివచ్చు ననఁగ వచ్చు
నారసాతలగంభీరవారి యగుచు
నపగతాపాయ మగుచు శోభాఢ్యమగుచు
ననుపమంబైన సంతానవసధితోడ.

ప్రతీహారి

(ప్రవేశించి) మహారాజ! ఎవ్వఁడో విద్వాంసుఁడు రాజదర్శనార్థము వచ్చి హాజారముకడ వేచియున్నవాఁడు.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

శీఘ్రముగం బ్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీహారి

చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

విద్వాంసుఁడు

(ప్రవేశించి) రాజ! స్వభ్యుదయోస్తు తే.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

(విశ్రమింప నియోగించి) అయ్యా! మీనామధేయ మేమి? మీ రేయేవిద్యలయందు విద్వాంసులు?

విద్వాంసుఁడు

మహామాత్యశిఖామణీ! నాపేరు సింగనార్యుఁడు; నేను వైద్యశాస్త్రమందు విద్వాంసుఁడను.

వామనభట్టు

(శ్రీనాథునిం జూచి) విద్యాసనాథా! నీ వీవిద్వాంసునిఁ బరీక్షింపుము.

శ్రీనాథుఁడు

వైద్యశిఖామణీ! ఆయుర్దాయాభివృద్ధికి మందు గలదా?

వైద్యశిఖామణి

కలదు. నిరంతరేశ్వరారాధనంబును, యోగధారణంబును మందు. యోగధారణంబున శ్వాసనిరోధంబు గావించుకొనుచున్నవారు పెద్దకాలము జీవింపవచ్చును. దీనంజేసియే మార్కండేయాదులుచిరంజీవులై యున్నవారు.

శ్రీనాథుఁడు

సూర్యనమస్కారములు చేసిన శ్వేతకుష్ఠపాండుశ్లేష్మపైత్యాదిరోగంబులు వోవు నందు రది నిజమా? కారణమేమి?

వైద్యశిఖామణి

ఆనమస్కారములు వ్యాయామశాస్త్రసమ్మతములు. వ్యాయామంబున రక్తప్రవాహంబునకు నిరర్గళత్వము గలిగి పరిశుద్ధి యేర్పడును. ఆపరిశుద్ధియే రోగశాంతికి హేతు వగును. దాని కాతపంబును సహాయభూతం బగును.

శ్రీనాథుఁడు

స్నానసంధ్యాదినిత్యకర్మములు పుణ్యప్రదంబు లందురు నిజమా?

వైద్యశిఖామణి

పుణ్యప్రదంబులే. విధివిహితము లయినసర్వకర్మములును శరీరారోగ్యమునకై పుట్టినవి. అయ్యారోగ్యమున మనోనిశ్చలత్వ మేర్పడి భగవదారాధనమునకు స్థైర్య మలవడును. అదియే పుణ్యహేతు వగును.

శ్రీనాథుఁడు

మహారాజా! వీని నింక శాస్త్రమునం బరీక్షింప నక్కఱ లేదు. ఈతఁడు వైద్యపారంగతుండు. ఇంక దేవరచిత్తము. వీనిప్రాప్తము.

వేమ భూపాలుఁడు

మంత్రివర్యా! ఈవిద్వాంసుని కొక్కగ్రామ మగ్రహారముగా శాసనము వ్రాయింపుము.

మామిడి సింగ నామాత్యుఁడు

వైద్యరత్నమా! మీదేశమేది? మీ కేదేశమున నగ్రహారము కావలయును?

వైద్యశిఖామణి

నేను వెలనాఁటిసీమలోనివాఁడను. నా కటనే దే నగ్రహార మనుగ్రహించిన సంతసింతును.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

(దస్త్రముం జూచి) విద్యాసనాథా! ఈవైద్యాగ్రగణ్యునకు వెలనాఁటిసీమలోఁ గృష్ణానదీతీరమున నున్న పొన్నుపల్లె యనుగ్రామమును దానశాసనము వ్రాయుము. మఱియు నిన్న వచ్చి ఋగ్యజుర్వేదములఁ బరీక్ష నిచ్చినవిశ్వేశ్వరపండితునికిఁ దుంగభద్రాతీరంబున నున్న ఆలపాడను గ్రామ మగ్రహారముగా మఱియొకశాసనమును వ్రాయుము.

శ్రీనాథుఁడు

అట్లే చేసెదను. (అని వ్రాయును.)

వేమభూపాలుఁడు

శ్రీనాథా! పొన్నుపల్లిశాసన మెట్లు వ్రాసితివి? కొంచెము చదువుము.

శ్రీనాథుఁడు

"శ్లో. చూడామణి ర్న్రుపాణాం
దుర్మదపరిపంథిశైలదంభోళిః;
సర్వజ్ఞచక్రవర్తీ
పెదకోమటి వేమభూపతి ర్జయతి."

వేమభూపాలుఁడు

అమాత్యా! నేఁ డేమేని రాజకీయవ్యవహారంబులు విమర్శించు నవి గలవా? కలిగిన వాని నెల్ల రేపు విమర్శింతము. నేఁటి కీకొలువు చాలింతము. [అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు.]

తృతీయాంకము

స్థలము—రాజవీథి, కొండవీడు

[వలసలు పోవుకొండవీటిపౌరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

గేయము

తీఱిపోయె ఋణము, తీఱిపోయె మాకీ,
యూరికి నీనాఁటితో.

1. పెద్దకోమటిరెడ్డిపృథివీధవుఁడు ధరణి,
విడిచి స్వర్గమునకు వెడలినయప్పుడె.తీ
2. రాచవేముఁడు రెడ్డిరాజేంద్రుకులమున,
విషవృక్షమై పుట్టె వేయేలచెప్పంగ.తీ
3. సింగపుగద్దెపైఁ జేరినదాదిగ,
చెడ్డపనులువాఁడుచేయంగఁదలపెట్టె.తీ
4. తనతండ్రి కీర్తికి దావానలంబయి,
ధర్మకార్యము లెల్ల దగ్ధంబుగావించె.తీ
5. కవులను మంత్రులఁ గడఁ జేరనీ డయ్యొ,
గడి మించి పన్నులు గట్టి వేధించె. తీ
6. తిండిమా కెట్లున్న నుండంగ నిల్లును,
పండ మంచము నాచి పడఁ ద్రోచెఁ
బ్రజలను. తీ
7. బలుసాకు దిని బ్రదుకఁ దలఁచి మే మీ
దారి,
వలస పోయెద మయ్యొ వనభూము
లంబట్టి. తీఱి

(అని పాడుచు నిష్క్రమింతురు.)

(అంత రాముఁడు భీముఁడు అనునిద్దఱు యోధు లాయుధములతోఁ బ్రవేశింతురు.)

రాముఁడు

భీముఁడా! ఆయుధాలతో రండని రాజుగా రాజ్ఞాపించారం టేంటి?

భీముఁడు

మనరాజు రాణువ లేకున్నాఁ డని తెలుసుకొని కర్నాటకరాజు దాడివస్తున్నాఁ డంట! అందు

కోసం దండును పోగుచేస్తున్నాడు. మనకి యుద్ధం సిద్ధం.

రాముఁడు

మన పెద్దరాజున్నప్పు డేమీ రా లేకపోయి నాడు. నేడు నేన సన్నగించిం దని తెలుసుకొని రాయలు దేశము మింగెయ్యడానికే వస్తు న్నాడు.

భీముఁడు

పోనీరా! ఎల్లాపోయీ దల్లాపోతుంది. మనము ఈదుష్టరాజుదగ్గర కష్టం పడడంకంటె యుద్ధం చేసి చావడమే మంచిది. స్వర్గం వస్తుంది.

(తెరలో ఫిరంగులు ప్రేలును.)

రాముఁడు

అదుగో, అప్పుడే పరరాజులొచ్చిపడ్డారు. కోట ముట్టడించి ఫిరంగులు వేలుస్తున్నారు. మనం పోదామూపద.

(నిష్క్రమింతురు.)

[అపటీక్షేపంబున కత్తులతో, కటార్లతో, సీటెలతో, బల్లెములతో, బాకులతో, విండ్లతో, నమ్ములతో, తుపాకులతో, ఫిరంగులతో పోరాడు నుభయసేనలుఁ గనఁబడును. కొంతలోఁ గోటకూలును. రాచవేముఁడు చచ్చును. హత శేషులు పాఱిపోవుదురు. శత్రువులు సింహాసనం బాక్రమించుకొందురు. తెరపడును.]

స్థలము—అరణ్యమార్గము

[శ్రీనాథుఁడు శిష్యులతో నడచుచుఁ బ్రవేశించును]

శ్రీనాథుఁడు

ప్రియశిష్యులారా! దానకర్ణుఁడైన పెద్దకోమటి వేమభూపాలుఁడు పోయిన యీయైదేండ్లనుం డియు రాచవేమునిసత్కారము శూన్యంబగు టం జేసి మహారాజునకు సుగంధద్రవ్యంబు లొసంగి కోటీశ్వరుండైన యవచిదేవతిప్పం డను వైశ్యశిఖామణికి హరవిలాస మంకితము చేసి నేను గాలక్షేపము చేయుచుంటిని గదా! ఎల్లకాలము నాశేహారి పోషణంబున నుంట కిచ్చగింపక దేశాటనము చేసి ధన మార్జింపవల యునని బయలుదేరితిమి. మార్గమధ్యమున మైలారవిభుని మన్ననలం బడసితిమి. కర్ణాటక మున కేగుసీలోఁ దెలుంగురాయనిం గూడఁ జూచి పోవుదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

(అపటీక్షేపంబునఁ గొలువుదీరియున్న తెలుఁగు రాయఁడు శిష్యులతో శ్రీనాథుఁడును ఆసీనులై కనఁబడుదురు.)

శ్రీనాథుఁడు

(తెలుఁగురాయని దిక్కు వరద హస్తముం జూపుచు)

"శా. ధాటీఘోటకరత్నఘట్టనమిళ
ద్ధాత్రీఘుష్టకల్యాణఘం
టాటంకారవిలుంఠలుంఠితమహో
న్మత్తాహితక్ష్మాణి భృ
త్కోటీరాంకితకుంభినీనరసము
త్కూటాటవీఘాట క
ర్ణాటాంధ్రాధిప! సాంపరాయని తెలుం
గా! నీకు బ్రహ్మాయువౌ.

"శా. అతుల్యం బగు సాంపరాయని తెలుం
గాధీశ! కస్తూరికా
భిక్షాదానము చేయురా సుకవిరా
డ్బృందారకస్వామికిన్

దాక్షారామపురీవిహారవరగం
ధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపై
వాసించుఁ దద్వాసనల్."

తెలుఁగురాయఁడు

కవిరాజా! నీదర్శనంబునం జేసి నేను ధన్యుఁడను. నిన్ను నిన్నియా దినంబులనుండి దర్శింపవలయునని తలంచి యుంటి. ఆతలంపు నేఁటికి సఫలమైనది. పెదకోమటి వేమభూపాలుఁడే ప్రభువనియుఁ దక్కినవారు కారనియుఁ దలంపకుము. ఇపుడు నిరాశ్రయుండవై యున్నవాఁడ నని చింతింపకుము. మా ప్రభువు ప్రౌఢదేవరాయ లతిసమర్థుఁడు; సర్వవిద్యావినోది. నీ వాతని నాశ్రయించి తొంటికన్న మిన్నగా నుండవచ్చును. నేనును మైలారవిభుఁడును దానికై ప్రయత్నించెదము. (అని కస్తూరిగంధామాలతో రాంకవాదులతోఁ బసదనము లొసంగును.)

శ్రీనాథుఁడు

(స్వీకరించి) స్వస్త్యస్తు, సమస్తమంగళాని భవంతు. (అని ఆశీర్వదించును.)

[తెరపడును]

స్థలము—మార్గము

[శ్రీనాథుఁడు శిష్యులతోఁ నడచుచుఁ బ్రవేశించును]

శ్రీనాథుఁడు

శిష్యులారా! మనము మైలారవిభునికడఁ గొంతకాలమును, తెలుంగురాయనికడఁ గొంతకాలమును గడపితిమి. ఇంక విద్యానగరంబునకుం బోవుదము. విద్యానగరాధీశ్వరుండు వాగీశ్వరతుల్యుండు. వానికడ డిండిమభట్టాదిమహాపండితప్రకాండులు పెక్కురు కలరు. మనకు వారితో విద్యావివాదంబు రాక మానదు. అందు విజయం బయ్యెనేని జగద్విశ్రాంతవిఖ్యాతియు నత్యధికవిత్తంబును సంప్రాప్తం బగుం గావున మనము కతిపయప్రయాణంబుల విజయనగరము చేరుకొనవలయును. మీరెల్లరు విద్యావ్యాసంగము చేయుచు నన్నుఁ బురస్కరించుకొని యుండుఁడు.

శిష్యులు

గురుస్వామీ! ఆడిండిమభట్టెవండు? వాని విద్యైశ్వర్య మెట్టిది?

శ్రీనాథుఁడు

డిండిమభట్టు గౌడబ్రాహ్మణుఁడు. అనేకశాస్త్రము లధ్యయనము చేసి యోగానందాదిమహాగ్రంథములు రచించినవాఁడు. వానిపే రరుణగిరినాథుఁడు. విజయడిండిమము సంపాదించి అష్టదిగ్జయపటీకృతబిరుద డిండిమాడంబరుం డనియు, డిండిమకవిసార్వభౌముండనియు బిరుదంబు లంది యున్నవాఁడు. అమ్మహాపండితుఁడు—

"శ్లో. అగ్రే డిండిమతాండవం తత ఇతో
వందివ్రజోద్ఘోషణం
ద్వాత్రాశ్చిత్రపటాః కియంతి బిరుద
ప్రోతాని పద్యాని నః;
అస్త్రాంతాప దరం మహేశమకుటీ
కోటీరకల్లోలినీ
కల్లోలప్రతిమల్లసూక్తివిభవై
ర్విహృష్యాన్నిజేష్యామహే."

భారతీయ కావ్యసృష్టి

అక్కిరాజు నిత్యానంద శాస్త్రిగారు

కాళిదాసు ఉపమానవిభుత్వం వియుక్త శకుంతల

శ్లో. "శోచ్యాచ ప్రియదర్శనాచ మదనక్లిష్టేయ మాలక్ష్యతే
పత్రాణా మివ శోషణేన మరుతా స్పృష్టా లతామాధవీ." (శాకుంతలమ్)

[ప్ర. శోచ్యురాలై ప్రియదర్శనమ్ము గలుగు, మన్మథక్లిష్ట గన్పట్టుచున్న దీమె
మాధవీలత స్పృశియించ మారుతమ్ము, పత్రములయొక్క శోషణచేతవలెను.]

ఇది నవనిగహాంసేడిత అయిన యువతివర్ణన. అడవుల్లో పుట్టి అడవుల్లో పెరిగిన ఈమె సౌందర్యానికి ప్రతిఅయిన సౌందర్యం ఉపవనలతాగృహాల్లో కనబడదు. వనలతల సౌందర్యం శ్రమతో పెంచిన ఉద్యానలతలందు కనబడకపోవడం ప్రసిద్ధమైన విషయమే.

కాని ఈమె స్థితిగతులు ప్రస్తుత విచారణాంశాలుకావు. కవివర్ణించిన రూపాన్ని, లావణ్యాన్ని మనము చూడవలసి వున్నది. కవి కనబరచిన మనోహరత్వం యెటువంటిది? ఈ రూపంలో సౌందర్యం యెక్కడవున్నది? తాను చిత్రించిన రమణీయతతో మనస్సులను కవి యెట్లా ఆకర్షిస్తున్నాడు? అనేవి ప్రసక్తమైన ప్రశ్నలు.

ఈ ప్రశ్నలకు ఉత్తరువులను ఇయ్యడానికి మూలంలో దీనికి సంబంధించిన పంక్తులను ఉన్న భావమంతా సజీవంగా స్ఫురించేవరకు తిరిగితిరిగీ పఠించవలెను. ఈ రూపంయొక్క మనోహరత్వం ప్రేక్షకుల హృదయాలను రహస్యంగా హరించివేసే విచారభావానికి సంబంధించినది. ఇది ఘనవైభవంతో కూడి తళతళలతో చూసేవాండ్లకండ్లు పోగొట్టే వ్యక్తిసౌందర్యం కాదు. కలవరాన్ని కనబడనీయకుండా అంతస్తంభిత విచారవివశురాలై వున్న స్త్రీయొక్క సౌందర్యం గాబట్టి, మంత్రశక్తితో వశంచేసుకున్నట్లు, ప్రేక్షకుల చిత్తాలను వశం చేసుకుంటున్నది. శకుంతల సహజసౌందర్యవతి; కృత్రిమాలంకరణాలతో కూడినది కాదు. కాని

సరసిజ మనువిద్ధం శైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశో ర్లక్ష్మ లక్ష్మీం తనోతి;
ఇయ మధికమనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తన్వీ
కిమివహి మధురాణాం మండనం నాకృతీనామ్.
(శాకుంతలమ్)

[ప్ర శైవలంచే అనువిద్ధమైకూడ
పంకజమ్ము మనోహరమ్ముగా నుండు
మలినమైనప్పటి కీహిమాంశుడికి
మచ్చ సౌభాగ్యమ్ము గావించుచుండు
నారచీరెను ధరియించినప్పటికి
అధిక మనోజ్ఞయైవున్న దీతన్వి
నిజముగా ఎయ్యది వర్తించకుండు
మండనమ్ముట్టులు మధురాకృతులకు.]

అని కవివ్రాశాడు. కాబట్టి ఈ చిత్తరువులో కనబడేది, విచిత్రంగా అలంకరించుకొని, కండ్లు మూతపడే తళుకులతో వున్న యువతికాదు. ప్రకృతిసిద్ధాలంకరణాలుగల వనవాసిని. ఈమె విరహకృశత్వం ఈ వున్నశోభనుగూడా బాధిస్తూ వున్నది. చెక్కిళ్లు పలుచబడిపోయినవి; వక్షానికి ఉబ్బుతగ్గింది; మధ్యభాగం

మిక్కిలి కృశించిపోయింది; భుజాలు యెక్కువగా వంగిపోయినవి.

క్షామక్షామకపోలమాననమురః కాఠిన్యముక్తస్తనం
మధ్యః క్లాంతతరః ప్రకామవినతావంసౌ ఛవిః పాండురా.
(శాకుంతలమ్)

[ప్ర. మిగుల వాడిన చెక్కిళ్లు గలదిముఖము
కఠినతాముక్తకుచమైన యట్టి దురము
క్లాంతతరమైన యట్టిది మధ్యమెంతో
వినతమైనవి మూపులు కాంతి తెలుపు.]

అయినా ఈమె మనోహరత్వానికి వన్నె హెచ్చివున్నది. ఈ చిత్తరువును వున్న ఆయుష్యమంతా "శోచ్యాచ ప్రియదర్శనా చ" అనే మాటల్లో ధ్వనిస్తూ వున్నది.

ప్రేక్షకుడి సానుభూతిని లాక్కొని మనస్సును వశంచేసుకొనే ఒకవిధమైన సమ్మోహనత్వం ఈ రూపానికి వున్నది. ప్రకామకోమలమైన మాధవీలతతో ఉపమించి ఈ రూపాన్ని ప్రదర్శించాడు. అది ఉష్ణానిల స్పర్శను అర్హమైందిగాదు. కాని వాయుహతికి ఆకులు శోషించినవి. శోషించిన ప్రతిపల్లవంలోను మనస్సును కరిగించే యేదో విశేషమున్నది. ఈవిధంగానే శకుంతలగూడా సంతాపం అనుభవించలేని నవపల్లవ కోమలత్వంతో వున్నది.

కవి చిరప్రయోగించిన యీ ఉపమారాజం కండ్లకుకట్టినట్లు చిత్తరువును కనబరుస్తున్నది. వసంతకాలంలో మాధవీలత మార్దవవిజృంభణంతో పచ్చగా కన్నులపండువై కనబడుతుంది. కాని నవవిరహం మృదువైన శకుంతలాశరీరాన్ని మోటుతనంగా వశంచేసుకొన్నట్లే గ్రీష్మవాయువు తన ఉష్ణోగ్రతతో లతను స్పృశిస్తుంది. ఆకులు శోషించి కాంతివిహీనాలై వంగిపోయినా లతే మనస్సును హరిస్తూవుంటుంది. ఈ భావాన్నే ఉపమ చిత్రించి ప్రత్యక్షంచేస్తున్నది.

మాళవికనుగూడా ఈవిధమైన పరిస్థితుల్లోనే వర్ణించి కవి యిట్లాంటిఉపమనే ప్రసాదించాడు. మాళవిక ప్రియసంయోగం దుర్లభమని నిరాశతో ఉపవనంలో కృశిస్తూవుండగా అగ్నిమిత్రుడు చూశాడు. విరహమహిమవల్లనే ఆమె ఆవిధంగా మారిపోయిందని తలుస్తాడు. అప్పు డామె:

శరకాండపాండు గండస్థలేయ
మాభాతి పరిమితాభరణా;
మాధవపరిణత పత్రా
కతిపయ కుసుమేవ కుందలతా.
(మాళవికాగ్నిమిత్రము)

[ప్ర. రెల్లుకాడల్లు తెల్లచెక్కిళ్లు గలిగి
ఈమె భాసిల్లు మితభూషణములతోడ
పత్రములుగల్గి మాధవపరిణతములు
కతిపయసుమాలతో మల్లెతీగమాడ్కి.]

రెల్లుగడ్డివలె తెల్లనైనచెక్కిళ్లతో స్వల్పసంఖ్యగల సొమ్ములను ధరించి వసంతునిచే శోషించి అక్కడక్కడ ఒకటోరెండు పుష్పాలుగల మల్లెతీగవిధంగా వున్నదని చిత్రించాడు.

మాళవికనుగూడా కవి పైవిధంగానే శోషించిన లతకే పోల్చాడు. లతతో ఉపమించడంవల్ల రెండుచోట్లా నాయికను స్నిగ్ధమైన సుకుమారశరీరప్రకృతి స్ఫురిస్తున్నది. గ్రీష్మతాపంవల్ల లతకూ, విరహతాపంవల్ల నాయికకూ ఇద్దరికీ కాంతిహీనత ఉచితంగా వున్నది.

ఇంతేకాకుండా నాయికను సొమ్ములు విస్తారం లేనట్లుగా, లతను మితంగా పూవులు వుండడం ఔపమ్యానికి వున్న సారస్యాన్ని సమగ్రంచేస్తున్నది.

ఆరోగ్య ప్రార్థనము

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు

వ్యాపకర్త

సౌఖ్యానుభూతి కీశ్వరుఁ డిడ్డ వెన్నన్ని
యారోగ్యహీనున కార్తికరము
లపగతారోగ్యుఁ డౌ నైశ్వర్యవంతుండు
కలమ కేదారాన గడ్డిబొమ్మ
యాతురుం డగు సర్వభూతలేశునకంటెఁ
గూలివాఁ డారోగ్యశాలి సుఖుఁడు
ప్రేమాస్పదములందుఁ బ్రియతమం బగు ప్రాణ
మారోగ్యరహితున కతిభరంబు

భాగ్యములలోన నుత్తమభాగ్యమైన-యట్టి యారోగ్యమునకు, ననామయుండు సర్వశక్తుఁడు, భక్తవత్సలుఁడు నైన-దేవుఁ గారుణ్యసింధుఁ బ్రార్థించికొందు.

క. వికృతిం బాపి, శరీరమునకు-ప్రకృతిం బొందింపు భక్తవత్సల! కరుణా
మకరాలయ! నీనామము-సకలౌషధసార మని రసన సేవించున్.

శా. సంసారాబ్ధిఁ దరించి నీదరికి రా, సర్వేశ! నీ వాత్మకున్
మాంసాస్రాంత్రవసాస్థిచర్మఘటికన్ నౌకం బ్రసాదింపఁగా
హంసప్రేరణ సాగుయాత్రను, సిరాంగ్యప్రగ్రహప్రాగ్బల
స్రంసం బైనటు దోఁచు; నూల్కొలుపు దార్ఢ్యం బార్తభక్తావనా!

చ. మనిచితి వెన్నొసార్లు విషమస్థితులం దొలఁగించి యున్ననా
శ్లనఘ! కృపాసముద్ర! గమనాగమనాదుల కీ వనుగ్రహిం
చినపదశాఖ లేమొ పని చేయవు తిన్నగఁ దొంటియట్లు; నా
మనవి దొరంగ నిచ్చి చెవి, మాన్పు తద్వికృతిన్ మహేశ్వరా!

మ. దొర యిచ్చుం జెవి యేని, కానరునియందుం గ్రిందియుద్యోగు లం
దఱు వందారువులై కనంబఱుతు రత్యంతాదరస్నేహముల్
గురుభావం; బిసుమంత నీచనవు గల్గున్ వేని కేతచ్చరా
చరసర్గంబు చరింపఁ దత్సుభగు కన్నన్నన్ జగన్నాయకా!

శా. నాకే దక్కుట యెప్పు డీశ! ధనధాన్యప్రాణిముఖ్యంబులం,
దాకాలంబున నద్భుతం బడుగ కే యాకస్మికం బగ్గటో
చేకూరుచున్, భవదాశ్రితావనకళా చిత్రక్రియాపాండితీ
సౌకల్యంబున; నేఁడు నా కిపు డభీష్టప్రాప్తి గాదా, ప్రభూ!

కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

రెండవ యంకురము

కష్టసుఖము లనేకవిధముల వచ్చును. ఒక్కప్పు డొక్కనికే యీరెండునువచ్చును. కష్ట మొక వేళ సుఖమొక వేళఁ గొందఱకుఁ గలుగును. ఒక్కయింటి లోనివారి కందఱకు నివి పర్యాయమున వచ్చును. సంఘమంతకును వచ్చుట కలదు. దైవముం గూర్చి మన యూహలు చాలవు. అదృష్టమనఁగా—మానాయనగా రొకనాఁడు మాతల్లి నోదార్చినట్లు—మనుష్యులకు గనఁబడనిది. పుణ్యమో పాపమో, కష్టమో సుఖమో కనఁబడకుండవచ్చి యావహించును.

వ్యాసకర్త

ఒక్కొక్కయూరిలో నొక్కొక్క శాఖ కెచ్చుగఁ బ్రఖ్యాతి—ఒక్కచోఁ దెలుఁగాణ్యము, వేఱొక్కచో వెలనాఁడు ప్రబలముగా నుండును. ఒక్క బ్రాహ్మణుల లోనే కాదు: గొల్లప్రోలునిండఁ గాఁపులే; కొండపల్లి నిండ గొల్లలే; ఇట్టే రెడ్లు, నొంటరులు నొక్కొక్క యూరఁ బెక్కు కుటుంబము లుందురు. నే నెపుడైన బల్లిపాడు వెళ్లుట తటస్థించును. అక్కడ మావాండ్రందఱు వెలనాఁటి పుట్ట. తెలుఁగాణ్యులు తక్కువ. తెలుఁగాణులఁట; తెలుఁగు వారిలో ఆణులు—ఆణిముత్తెము లని—అచట్టుపట్టునొకయూరిలోనిమా తాతగారి కుటుంబస్నేహితుఁ డొక తెలుఁగాణ్యుఁడు నన్నుఁ జూచినపుడెల్ల "ఏమి వెట్టివెలనాఁటిదాన! మీయమ్మ వెనక్కాల నీవు పడుక్కొనుచున్నావా" యని నవ్వించువాఁడు. ఒక్కొకశాఖవారి కొక్కొకమాట యలవాటు. కోనసీమ ద్రావిడులలో గెరిటె, గెంట, గెడి, గెంట యని గాలకేత్వములు పల్కుదురు. మావారిలో వెనక్కాల, పడుక్కోవడము, ఇట్లు కొన్నింటికి ద్విత్వములు. మాటలను, బొట్టుకట్టులనుబట్టి శాఖలను దెలిసికొనవచ్చు మార్గము కొన్నినాళ్లుండెను. కోట్రవారియత్త మాయమ్మ వలెఁ గట్టును. అణుమాయమ్మ సిన్నిగారి పద్ధతి వేఱు. అందఱిలోను మడికట్టు వేఱు, నితరకాలముల కట్టు వేఱు. తలంపున్నచో భేదములను గనిపెట్ట వచ్చును. అన్ని జాతులలోను—మాయూరఁ గమ్మవారి దెడమ పైఁట, కాఁపులదికుడి పైఁట; గొల్లభామ యొక్కతె యెడమచేతికిఁ జండకడియము దొడుగును. ఒక్కతె బొట్టుపెట్టు, నొక్కతె పెట్టదు. గవరలు దండకేదో గరింతురు. నన్ను వేళాకోళముచేయు తెలుఁగాణిమామ గారిసాద్గుణ్య మప్పటికి నాకుఁ దెలియదు; తెలిసినను

పెద్దవారి ననుట తప్పుగదా! చెప్పవలసినంతస్వాతంత్ర్యమున్న— కొందఱు వారితో మీ గడుసు మాఁతురిట్లని, మీకొమరుఁడిట్లని యధిక ప్రసంగము చేయుదురు. మా తాతగారు రేకపల్లివారు. అసలు తాళ్ళపూఁడి; కల్లూరివారితోఁ జుట్టఱికము; 'సోమంపీతా-సోమయాజి' గారి యల్లుఁడు మా తాత. ఆయనకాలము నిరాలోచనముగాఁ గడచిపోయినది. ఆయనభార్య, మా మాతామహి, యొల్లో యొద్దెక్కినది. మామాతులుఁడు నాతనికుటుంబము, పాపము, కొలము పెట్టుమన్నారు.

కవిత్వ మున్న మా మామయ్యకే కాదు—నేను మామ యనను, మామయ్యయందును. కొందఱు మేనమామనే మామయ్య యని, మేనత్తనే యత్తయ్య యని యందురు. తక్కినవారిని మామ, యత్త యందురు. అదియేనాకభ్యాసము. వైశ్యులలో మామయ్య, అత్తమ్మ యందురు; అదినాకు నచ్చినది. కాని, నా కలవాటు లేదు. కడవెళ్లఁ జెప్పకుండ సగములో విడిచితిని: కవిత్వమున్న మామామయ్యకేకాదు, వారింట నందఱకుఁ బరమప్రీతి. తెనుఁగు భారతములు, భాగవతములు, రామాయణములు, బల్ల పుస్తకములు గలవు. ఏముక్క విన్నను దాని పుట్టువు, పూర్వోత్తరము తెలిసికొనకుండ విడువరు. వారియింటిలో నొకపుస్తక మున్నది. చైత్రశుద్ధ ప్రతిపత్తు మొదలు ఫాల్గునబహుళామావాస్య వఱకు నెన్ని పండుగలు వచ్చునో యా పండుగలమీఁదఁ బద్యములు—ఒక్కొక్కపండుగ కొక్కొక్కరీతి కల్పనలు; చమత్కారపద్యములు. వారే లేరు; వారిపుస్తకములుండునా! మగల నెవ్వరు నట్టిగ్రంథము రచించినవారు లేరు. వారేమైరా, గంగలోఁ గలిసిపోయిరి; పుస్తకములేమైనవా, పరశురామప్రీతి యైనవి. నేనేమి యెఱుఁగుదును? అట్టిపుస్తక మెవ్వరైన రచించిరేమో? నాదాత్రో వగాదు. మాయింట నెంతసేపు ఎగుమతి దిగుమతి; 'బండి యేస్టేషనులో నున్నది; నేఁడెన్నిగంట లాలస్యము; బండిలో, నెవ్వరైన డి. టి. యస్. వంటివారు వచ్చుచున్నారా' యని తీగటపాలో నడుగుట— ఇంతే. అంతటిదైన లచ్చు కొన్ని తెలిసికొనియుందును. "ఇత్యర్థముల పులుసు ఇతిభావముల యిగురు"నని తెలిసికొనియెడి దే కాని దానికి దిక్కుమాలిన గతి పసితనముననే పట్టించి నాఁడు లేవుఁడు. ఇదియే నుందిక్కైనఁ జెడ్డదైన నదృష్టము.

శివరాత్రి వచ్చిన దనిన మాప్రాంతములలో పిఠాపురము, కోటిపల్లి, పట్టిసము, ముక్తేశ్వరము తీర్థములు. పిఠాపురములోఁ బాదగయ, కుక్కుటేశ్వరుఁడు; కోటిపల్లిలో సోమగుండము, గోదావరి, సోమేశ్వరుఁడు; పట్టిసము లేక పట్టసము— అఖండగోదావరి, వీరభద్రుఁడు; ముక్తేశ్వరము— గోదావరి, క్షణముక్తేశ్వరుఁడు. అన్నిచోటుల సత్రము లున్నవి. ఉపవాసములవారికి ఫలాహారములు, భోజనములవారికి సంతర్పణము. పిఠాపురములో దివానువారిసత్రము, రాజరాజేశ్వరీ సత్రము; కోటిపల్లి (కోటిఫలి) పట్టసములలో తల్లి కామయ్యమ్మగారి సంతర్పణములు. స్త్రీలలో జమీందారులు లేరు; ఉన్నను బ్రాహ్మణులు లేరు. ఏజాతిలోను ధనికలు, జమీందారిణులు స్త్రీలున్నను దానధర్మములు సున్న. పుణ్యము పురుషార్థము నుండవలదా? (ఆఁడు) జమీందారిణు లనఁగానే విధవలని యర్థము. అట్టివారికే దానధర్మములమీఁద మనసుండఁదగును. ఆకామయ్యమ్మగా రెంతమంది స్త్రీల కుపాధి గల్పించినది! ఎంతమందికి వడుగులు, పెండిండ్లు, తనయొద్ద నుద్యోగములు! కోటిపల్లి విజయనగరముమహారాజులుంగారి దఁట— అక్కడ సీయమ్మగారిసత్రము!! పట్టసము కామయ్యమ్మగారిదే; ఆదేవుని ధర్మకర్తృత్వమువారిదే. అడుగవలసినదేమి? ఆమెవిషయము దేశవిఖ్యాతముగదా!

బల్లిపాడు పట్టసమునకుఁ జాలదగ్గఱ. ఒక్కశివరాత్రికి బల్లిపాడువారందఱును బట్టసము వెళ్లవలయునని రెండుదినములకుముందే యేర్పఱచికొనిరి. తెల్లవాఱిన శివరాత్రియనఁగా నందఱు లేచినారు.

కాల్యకృత్యములు దీర్చికొన్నారు. గొడ్డుగోదలు, పాలుపెరుఁగులు, పాలము పుట్రలు చూచుకొన్నారు. పొలముల కేమిగలవు? — ఆకాలమునాటికి—కొన్నియూళ్లలో సెనగచేలుండును. మాయూరినుండి జగ్గయ్యబాబు శివరాత్రి తీర్థమునకు వెళ్లవలెనని యెవ్వరితోను జెప్పువాఁడు కాఁడు. పోయి రాత్రి పొలము పాకలోఁ బండుకొనువాఁడు కళ్లమునిండ గింజలున్నను— దొంగగొర వాని చేనులోఁగాలు పెట్టుటకు వెరవరు; చండశాస

నుఁడు. తెల్లవాఱుకడ లేచి స్నానములకై గోదావరికిఁ బోవువారు—బంధువులు, వాని పొలము దాపునఁ బోవుచు "ఓజగ్గయ్యా! నీవు స్నానమునకు రావా" యని యడుగువారు. "నేనురాను; కళ్లములో గింజలున్నవి; మానాన్న యూరలేఁడు; నేనురాను; మీరు పొం" డని పెద్ద కేకవేసి మాటలాడక యున్నట్టే యుండి వీరి కంటె ముందుగా స్నానములరేవులోనికి వెళ్లి నిల్చువాఁడు. బల్లిపాడు గొడవలో నీ ప్రసంగమేల?—జగ్గయ్యబాబు చమత్కారము కొంఱకు. బల్లిపాటివారు ఇండ్లలికికొని, ముగ్గులువెట్టుకొని 'సరి యీనాఁటికిఁ బొయ్యిలోఁ బిల్లిని లేపవద్దు. హాయిగాఁ బండుకొననిం' డని తలుపులు తాళములు బిగించినారు. వీధివారు, వాడవారు సమస్త జనులు "శివా! మహాదేవ" యని బైలు దేలినారు. స్నానముచేసి గుడిలోనికివెళ్లి దేవదర్శనమైన పిమ్మట "నేను—నేను గ్రామరక్షణమునకై సాయంకాలమునకుఁ దిరిగివచ్చెద" నని చెప్పికొని యుండిరి. కొందఱు లింగోద్భవకాలమువఱకు నుండ నిశ్చయించుకొనిరి.

పుట్టినింటి వాసనయో యేమో కాని యీయేఁడు మాయమ్మకుఁగూడఁ బట్టసము వెళ్లవలెనని యున్నది. "నీవు వచ్చినయెడల మీబావ నన్నుఁబంపుదురు. రెండు మూఁడునాళ్లు ముందుగా ర" మ్మని తమ్మునిపేర నుత్తరము వ్రాసినది. వ్రాయుట కాలోచన కొన్నినాళ్లు; కాగితమునకై యత్నము కొన్నినాళ్లు. పెంటపాడు వెళ్లి రహస్యముగాఁబెట్టెలో వేసివచ్చు విశ్వాసపాత్రు లెవ్వ రని కొన్నినాళ్లు. ఇప్పటికైనను బిఠాపురమువంటి మహారాజ నగరములలో మాఱుమూల నొక్కటే పోస్టు. అప్పటి కాలము జల్లి సీమస్థితి యడుగవలయునా? చెప్పవలసిదేమనఁగా మాయమ్మ యెంత త్వరగా వ్రాసినదో మామయ్య కాయుత్తర మంత త్వరగా నందినది. ఇంక నిప్పటికి నాయుత్తరము మామామయ్య కందుచునే యున్నది. దైవముంగూర్చి పదేపదే చెప్పఁజాలము. లలాట లిఖితము. ఎవ్వరికర్మ మెట్లున్నదో యెవ్వరెఱుఁగుదురు? ఒక్క వర్షకాలములో మాయూర నలువురు శూద్రులకుఱ్ఱవాండ్రు పాకలోఁగూర్చుండిరి. కూడ నొక్కపాలికాపు మాల పిల్లవాఁడు నున్నాఁడు. వారు మని వాన కురియుచున్నది. మేయుచున్న పశువులలో నొకటి యాకుమడిలోఁ బడినది. కాఁపుబిడ్డ లప్పటికి సుకుమారులు, మాలబిడ్డ సేవకుఁడును గదా! "వెంక! దూడ యాకుమడిలోఁ బడినది; మరలించికొని ర" మ్మనిరి. ఎంత యదలించిన నది దూడ వినలేదు. ఉత్పన్నమందబుద్ధులు చెప్పిన మాట వినరు గాని పశువుల కట్టివిపరీత బుద్ధి లేదు. అకార్యము చేయుచున్న యొకపశువును, "కఱ్ఱికఱ్ఱి! బట్టబట్టి! పైపై! బోడిబోడి" యని యదలించిన నన్నేకదా యనుచున్నారని మరలుట వాని నైజము. ఆనాఁ డాదూడ వారిపాలిటి కేమిటో కాని మాలబాలుని పాలిటి ధర్మదేవత యైనది.

మాలఁడు: "నాదిగాదువంతు; రామయ్యకాఁపుగారిది. నే నిప్పుడేగాదండి బట్టావును మరలించికొనివచ్చితిని."

కామయ్య: "నేనింకొకసారిపోయెదను! నీవిప్పుడు పోయిరా వెంకా! బాబు వచ్చెనా యాకుమడిమాచి కోపపడును."

మాల: "నేనుబోను; నాకుఁజిన్నగుడ్డయొక్కటియే. నగము నానిపోయినది. గొడుగు లే"దని నిరాకరించెను.

నలుగురు కాఁపుబిడ్డలును "పోమ్మన్నఁబోవా" యని మాలకుఱ్ఱనివానలోనికిఁబట్టిత్రోసివైచిరి. పాపము, వాఁడు వీరికోసరమో, వానకోసరమో యేడ్చుచు దూడవంకకుఁ బోయెను. దూడను మరలించి "కాఁపుగారు! గట్టుకడ మేయుచున్నది గాని యాకుమడి మేయలే" దని పాకవంకఁ జూచుచు నక్కడనుండియే యఱచి వచ్చుచుండఁగనే ధామ్మని యొక్క పిడుగు పాకమీఁదఁ బడి నలువురు కాఁపుబిడ్డలను జంపినది. "ఓరీ, మాగ్రహచారములోనికి నీవు పాల్గొనరావల"దని బలవంతముగా విధిబలమున, దీర్ఘాయుష్కుఁడగు మాలబుడుతను దొలఁగించివైచిరి. కాఁబట్టి యెవ్వ రెట్లగుదురో చెప్పుట కష్టము. ఏల ఈసంగతి తెచ్చితినా? మాయమ్మ వ్రాసినయుత్తరము సకాలమున కందిన యెడల మా మామయ్య వచ్చునేమో; మాయమ్మ యట్లుకాకుండుటకే యుత్తర మందలే దనుదానికై తెచ్చితిని.

మా యమ్మకు నేనొక్కతనే. కొడుకులు లేరని స్నానములని దానములని పెట్టి యున్నది. మా నాయన

పడనిచ్చువాఁడుకాఁడు. "ఈతపస్సు మన మేతపస్సు చేసి, యేదానధర్మములు చేసి పడసినారము? కొడుకునకై మన యిష్టమా? చాలును. నోములు వ్రతములు చేసెదననిన నా కేయభ్యంతరమును లేదుగాని యది కుమారుఁడు కలుగవలయునను నుద్దేశముతోఁ గారాదు. అదృష్టము నెవ్వరు చూచినారు? నే నడిగినాఁడనా, బాబుగా రేల భూమి యిచ్చినారు! పదికుంచముల నేల! నలువురకు నాలుగు గడ్డలున్నవి, వీనికి లేదని, వీఁ డర్హుఁడని యాప్రభువునకుఁదోఁచును. అపుడు వారివారికి లభించును. ఇదియే యదృష్టము. ఈయష్టదిగ్గజములు మోయఁజాలని మన భూమి ననుభవించుటకేనా మనకుఁ బుత్త్రుఁడు? భూమిని నిందించుట కాదు! ఇది మనపొట్టకుఁ జాలును. నీ వింతకు స్నానములు దానములు చేసినఁ బరమున కుపయోగింపవలయునే కాని, యిహమునకు నీ నీతివర్తనము తప్ప నొక్కటియు నుపయోగపడ" దని వారించువాఁడు. "ఉన్నదో లేదో మనము తినక పస్తు పడియున్నారమా? వాఁడుమాత్రము మనకున్నదానిలోనే..." అని మాయమ్మ నెమ్మదిగాఁ బలుకుచుఁ బనిపాటులలోఁ బ్రవర్తించుచుండునది. ఇది దినమున కొక్కమాఱు గాకున్న వారమునకో, పక్షమునకో యొక్కతడవ మాయింట జరగుచుండుట గలదు. "అక్కయ్యా! నీ కెందుకే నాన్నకు లేని బెంగ?" యని యొక్కనాఁ డంటిని. "నీకేమి తెలియునే, నాన్న మనస్సున నెట్లున్నదో! నేనాఁడుదానను గనుక పైకనుచున్నానుగాని" యన్నది మాయమ్మ. అప్పటి కాయభిలాష మెట్టిదో నాకుఁ దెలియలేదు.

కొందఱు మేనమామలు వారి వారి యక్కలను బిలుచునలవాటే సాధారణముగ వారి బిడ్డలకు నభ్యాసమగును. మాయమ్మను మామయ్య "అక్కయ్యా" యనుటవలననే మాకును మాయమ్మను నట్లే "యక్కయ్యా" యని పిలుచుటకు వాడుకయైనది. ఎవ్వరును దానిని మొదట వారింపకుండుటచేఁ గొన్నినాళ్లకది దృఢపడినది. ఏయభ్యాసముగాని తలక్రిందుగా నున్నపుడు నివారింపవలసినదే. వారింపక పోవుటచేతనే కొంద ఱన్నదమ్ములు పేరులు పెట్టి పిల్చికొనరు. కొందఱవలెఁ దల్లిని నేనక్కయ్యా యని పిలుతును గాని మఱికొందఱివలెఁ దండ్రిని బావా యనుట లేదు. ఆపూర్వాభ్యాసము చేతనే నేను పైప్రసంగములో నొక్కసారి యక్కయ్యా యని యంటిని. నేను బిలిచెదనని మాలమ్మ, గౌరు నిద్దఱును నట్లే పిలుతురు.

పట్టిసము ప్రత్యక్షముగా నేను జూడలేదు. కాని, విప్లవము జరిగినతర్వాత జనులందఱుఁ జెప్పుకొను మాటలనుబట్టి చెప్పుచున్నదానను. గోదావరి పోఁతగట్టుమీఁదుగాఁ బోయి దిగి పడవమీఁద గోదావరిలోఁబోయి వీరభద్రస్వామిపర్వతమెక్క వలసినట్లున్నది. స్నానము చేసి గోదావరిలో కొండయెక్కి స్వామిని దర్శించి తిరిగి పోవువారు మరలఁ బడవమీఁదనే యొడ్డునకు రావలసియుండును. శివరాత్రి నాఁటియక్కడి జనసమ్మర్దము చెప్పనలవిగాదఁట. అందఱకును గోలబుఱ్ఱ పడవమీఁదనే ప్రయాణము. దానికని తలకొక డబ్బు పుచ్చుకొని రేవుదాఁటవేయుట కనేకము దోనెలు తెచ్చిపెట్టెదరు. "మా పడవమీఁదికి రమ్మా; మా పడవ త్రోసి వేసెదము. అది బరువుపడవ; మాది దానికంటె నేడువెనుకలు వైలు దేటినను ముందుగాఁ బోయెదము" అని మరకాండ్రు కేకలు పెట్టుచుందురు. ఆమాటలవిశ్వాసముతో దీనిలోని వారు దానిలోనికి, దానిలోనివారు దీనిలోనికి మాఱుచుందురు. రక్షకభటులు ప్రమాదమున నీటఁబడిన వారిని రక్షించుటకై కొన్ని దోనెలను, ఈఁతనేర్చిన పల్లెవాండ్రు మొదలగు వారిని గొందఱను ముందుఁ బెట్టుకొని సిద్ధముగా నుందురు. మా బల్లిపాటివారు పెద్దపడవ మాటాడుకొనినారు. ఇతరుల నెక్కనీయకుండ రాకపోకలు రెంటికిఁ దామే నిర్ణయించి గుత్తగొన్నారు. శూద్రులందులో నెక్కిన మైలపడుదుమనుశంకచే 'మాకీ నాఁడు దీక్ష, ఉపవాసము; నీకై మే మెక్కువ యిచ్చెద' మని పడవవానితోఁ గట్టుదిట్టములు చేసికొనిరి. అంతమందియు నొక్కదానిలో నెక్కిరి. పడవలవాండ్రు పోటీ. మన మొంటియెద్దుబండ్లవాండ్ల పెంకితనము- ఒకదానికంటె నొక్కటి ముందుగఁ బోవలయునని పరుగెత్తించి యిరుసులులోఁ జక్రము, జక్రములోఁ గాఁడి తగులుకొని బండ్లు బోరగిలఁ బడఁద్రోయుట ధవళేశ్వరము రాజమహేంద్రములమధ్యను జూచుట లేదా? అట్లే యీపడవలవారు భూమిమీఁదకంటె నతిలాఘవముగఁ బడవలను నీటిమీఁదఁదోలుదురు. "త్రోయరా మన

పడవ; మనకింక వాఁడు మొందా." "అమ్మ నుండరా. అలాగే నరుం సుక్కాణి-పరేంకుం." "ఏటఁబడరా, పడరా యేఁటిలో"నని యొకరికంటె నొకరు ముందుగాఁ దప్పుకొనుచు నొకరినొక రెగతాళి చేసికొనుచు "నీ దని మిద టన్నులు, నాదైదు; నీవు నాతో వచ్చెదవటరా" యని నవ్వుకొనుచు, "శివా, మహాదేవ! వీరభద్రా"యని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆ సమయమున మన వీరభద్ర స్వామిపై భక్తిగల బల్లిపాటి భక్తులను వహించిన పడవ మహానటునివర్తించుటకై పోవుచు మహానాట్యము చేయ నారంభించెను. ఆ బ్రాహ్మణులలోఁగూడ నటేశ్వరుఁడు ప్రవేశించినాఁడో యేమో; కదలుచున్న దని యీవైపునవారావైపునకు, నావైపునవారీవైపునకు నడయాడుటలోఁ బడవ ప్రక్కబరునై, తట్టొరఁగి, యొడ్డ గెడనై, నట్టేటఁ బడవవడుపువారికి స్వాధీనముకాని యాందోళనముతో- జనులలో నల్లకల్లోలము పుట్టి, తొట్రుపాటు మిక్కుటమై, బుడుంగుమన్నది. పడవలసమ్మర్దము తప్పుకొనుటకై మనవారిపడవవిశాలనివాటంక మార్గముననడచుచున్నదికాఁబోలును, సమయమునకు సాయము వచ్చువారు కూడ లేకపోయినారు. పడవవాండ్రీఁత నేర్చినవారు కావున మిగిలినారు. వారని వీరని చేరునప్పటికి, త్రాడు తంకర ప్రోగుచేయునప్పటికిఁ జాలమంది శివైక్యముం జెందిరి. పడవబోరగిలఁబడినపుడు దానిక్రిందనుండి యీఁత చేతనైనవారును రాలేక యందే యూఁపిరాడక కుడితి కుండలోఁ జేబొరలువైచి 'శివా'యనిరి. వలలు వేసినారు; గాలములు వేసినారు. నలుగు రైదుగు రెవ్వరైన మునిలివాండ్రు బ్రదికియున్నారేమో కాని శివరాత్రి యీకీర్తి గాథమై గోదావరి మధ్యమందు మిగిలియున్నవారు "దేవుఁడా యిట్లు బైటఁబడెద మెట్లొడ్డెక్కుదు"మని, "మా బిడ్డఁ డున్నాఁడా, మనవారందఱు నున్నారా! మీరంతమంది వచ్చితిరి? వాఁడేఁడీ? వీఁడేఁడీ? ఓరయ్యో వీరయ్యో, తమ్ముఁడా, నాయనా, అమ్మ" యని తొట్రుపాటుతోఁ గొంతనే పలజడిఁబొందిరి. పడవలో బల్లిపాడు బ్రాహ్మణులు తప్ప నెవ్వరును లేరు; ఈశివరాత్రి ఫలము వీరే గుత్తకుఁ బుచ్చుకొన్నారు, పాపము! ఈశివ నక్షత్రగణ్యులు దూరము పోయి చూడలేని పిచ్చుకుంటులకు గోదావరిని గంగానదిగాను, పట్టిసమును మహాశ్మశానముగాను మార్చి యింద్రజాలము గావించిరి. తాళములువేసిన తలుపులు మరలఁ దెరవవలసినపని లేకుండ జరిగినవి- ఆఘోరకృత్యము దేశమంతట వ్యాపించి కొన్నినల హాహాకారము పుట్టినది. దీని నింతకంటె వివరిగాఁ జెప్పుటకు, మా మేనమామగారి కుటుంబ మందుండుటచేఁ గన్నుల నీరుదిరుగుచున్నది.

అమ్మా! మానాయనయే పంపి, మాయమ్మయే వెళ్లియున్నయెడల మాగతి యేమైయుండెడిదో? నేను గూడఁ బోయియుందునో- మావంటివారికా- ఆలోచించిన గుండె జల్లుమనుచున్నది. కుబ్బిది యొక్కతె ఈవిప్లవము జరగినతర్వాత నాల్గుగడియలకు దూరమునుండి యొకపల్లెవాఁ డెత్తుకొని వచ్చుచుండఁగా నేడ్చుచున్నది. ఒక్కరక్షకభటుఁడు-"మీపిల్లదా,మీపిల్లా" యని యందఱనడుగుచున్నాఁడు. "మాదికాదు, మాదికా"దని యెల్లవారుఁ దమచంకలనున్న బిడ్డలను, జేతనున్న బిడ్డలను దడవుకొనసాగిరి. అతికష్టముమీఁద మధ్యాహ్నమున కొకరివలన 'రేకపల్లివారి చిన్నది, బల్లిపా'డని తెలిసినది. బల్లిపాడు తీసికొనివెళ్లినఁ దమయిల్లు గుర్తుపట్టినది. ఇదియే మాలచ్చి.

ఈవార్త తెలిసి మాతల్లిదండ్రులు వెళ్లి బల్లిపాఁడులో మిగిలిన యిల్లువాకిలి భద్రపఱచి లచ్చిను దీసికొని వచ్చి పెంచిరి.

"ఏదో సమయములో నేను మాతమ్మునకు నుత్తరము వ్రాసితిని గాని నన్నుఁ దీసికొని వెళ్లుటకు రాలేదు; అతఁడువచ్చిన మీరుపంపిన నేను నిట్లే యగుదు"నని మాయమ్మ మానాయనతోఁ జెప్పఁగా, "మా దితిమా నీస్వాతంత్ర్యమున నీకొంపకూడ మునుఁగవలసినదే. ఏమి పుట్టిమునుఁగునని నాతోఁ జెప్పకుండ వ్రాసితివి? ఎవ్వరువ్రాసిరి? యెవ్వరు పెట్టెలో వేసిరి? మనకు మంచి కాలము గనుక యిట్లు పరిణమించినది" అని మానాయన గుండె గొట్టుకొనియెను. మాయమ్మ స్వతంత్రముగా నుత్తరము వ్రాయుట తప్పే కదా! వెళ్లవలయు ననిన మానాయన పంపఁడా! అక్షరములు వచ్చినను వ్రాయుట చేతగానిది గనుక ప్రయత్నముతోనే మోక్షకాలము గడచినది. చదువుకొనునప్పుడే యుత్తరములు వ్రాయుట నేర్పు నిప్పటి కాలములోనే చదివిన యెడల మాతల్లి యెన్ని యుత్తరములు వ్రాయునో! అధిపతికిఁ దెలియకుండ

మంచియైనఁ, జెడ్డయైన, మఱియేదైయైన స్త్రీయొకరింప టచ్చాలఁ బొరపాటు; గృహిణీధర్మముకాదు. ఇంకేమైన నేనంటినా గురునిందాదోషము వాటిల్లును.

మూఁడవ యంకురము

గౌరి మామేనత్త వసుమంతాలు. మామేనత్త పుత్త్రస్త్రీగానే చనిపోయినది. వేంకటరామయ్య మామ కూఁతునాశ్రయించి బ్రదికియున్నన్ని దినములు నల్లుని తోపాటు పిఠాపురములోనే యుండువాఁడు. అల్లుఁడు పెద్ద చదువరికాఁడు గాని ధనము గలదు. కావున దర్పముగా వీథులవెంటఁ దిరుగు చుండువాఁడు. మామామ తన డబ్బే పెట్టుకొని తనకల్లమందు, బట్టలు తెచ్చుకొను చుండువాఁడు గాని భోజన మల్లునిదే. ఆయప్పయిన నుంచుకొనకుండఁ బండినపుడెల్లఁ గాఁపులచు ధాన్యమే తోలిపెట్టు మనువాఁడు. కూఁతునకేదో రెండేండ్ల కొక సారి నగయని, చీరయని ముట్టఁజెప్పువాఁడు. ఆతని పాదగయాస్నానము, భగవద్గీతలపారాయణము, జాతక పుస్తకములు తిరుగవేయుట, ఎఱిఁగియున్న వారికి స్నేహ భావముచేత ఫలములుచెప్పుట, ఇంతియకాని యొక్క సాక్ష్యమనకని, యొక్కపనికని యధికరణస్థానములకుఁ బోవుట, ఒకరివ్యవహారములలోఁ జేరుట, తీర్పులు, యుక్తులుబోధించుట యెఱుఁగఁడు. పుట్టినది ఋగ్విదీయు; వెంకయ్యకోటినీ రొంటఁబట్టినను దనకేమి పాపమోకాని న్యాయశాస్త్రము, కాలదోషము, భుక్తము, అస్వాధీన పుత్తాకట్టులు, వడ్డీ వ్యాపారము నిట్టిమాటలే తలకెక్కలేదు. తమదేశవిద్యలో తనకు నొక్కపద్ధి కాలేదు. ఈకారణముచే నిస్పృహుఁడై పిఠాపురము చేరినాఁడు.

అమ్మ! మాయూళ్ళమీ యప్పటినాళ్ల సంగతి— ఈయుత్తర దేశములో నున్నందున నేనిపుడు జ్ఞాపకముచేసికొనుచున్న దానను గాని, యక్కడ నిపుడైన నొక్కగడియ యుండలేకపోదును. మాయింటి మూరు నీరు ప్రక్కయింటివారి దొడ్డిలోఁ బడిన మాయిద్దఱకు లేనిది మూఁడవ వారికేల? మాకుఁ గలహములు కల్పించుట. మాతోఁ 'బాలకాలమునుండి మామూరు నీళ్లువారి దొడ్డిలోఁ బడుచున్నవి కాఁబట్టి తగవు పెట్టరా'దని చెప్పుమని— వారితో 'ఆఁ; కోర్టుకుఁ బోయితిమా మూఁడునిమిషములలో వారిమీఁదు ఏఁకించి పాఁడువేయ వచ్చు' నని— మేమిద్దఱము మొత్తుకొనుచున్నను నర్సాపురమో, రాజమహేంద్రవరమో యీడ్చికొనిపోవుట— "అబ్బ! మీచెట్టునీడ మాయింటిలోనికి వచ్చిన మాగింజలెండవు; వారికేమి? చెట్టుకొమ్మలు మా గోడమీఁదఁ బడకుండ నఱుకు మని" వారికి హిరణ్యాక్షవరమిచ్చుట— ఫలవృక్షనాశము. 'ఇది యేదో దురుద్దేశము. మనతోఁ జెప్పకుండ మూఁడవయేఁడు ముగియుచుండఁగా నాయడేల పొలములోనికిఁ బాటిమన్ను త్రోలుచున్నాఁడో; నీ వీసంవత్సరము క్రొత్తవాని కీయఁ దలఁచుకొనినట్లు తెలిసి యుండియు నిట్లు చేసినాఁడు; నాతో రా నర్సాపురమో తెలుసుకో,' అని యావును దూడయు నుండగా గుంజలార్చును. యన్యోన్యక్షేమమధ్యమున నక్కచావు. ఇట్టివన్నియు ని— కొందఱి నిరాంటకకార్యములు— కొందఱి దారుణకార్యములు— ఏయూట కామద్దెల లోకములో నుండును. వేంకటరామయ్య మామకుఁ దగిన వారే పిఠాపురములో— పిల్లకుఁ దలనొప్పి యెత్తిన జాతకము పట్టుకొనివత్తురు. పెండ్లికని, పొంతనములకని,దత్తతకని,గ్రహచారములకని,డబ్బు పుచ్చుకొనఁడు గావునఁ, దెంపి లేనిపనిం గల్పించినారు. ఇది బాగులేదని మంచి సమయములో వారిని దప్పించు కొనుటకు భద్రాచలము, సింహాచలము, జగన్నాథము యాత్రలు వెడలువాఁడు. వెళ్ళినామ కాకపోయిన— ఇంటనే యుండి యింతయో యంతయో డబ్బు పేరు పెట్టిన నింతతొందర యుండకపోవును— అదియెఱుఁగఁడు. సత్కాలక్షేపముతోనే యేకాదశి మరణముం గాంచినాఁడు. కూఁతు నల్లుడు నతనికిఁ గొడుకులైరి.

మావదిన మిక్కిలి గడుసుది. కాని యామె మాటలను సుబ్బన్నయ్య పడనీయలేదు. అది యాతనికి నాయనమ్మతీర్పు— నాయనమ్మ తన మగని పేరని వానిని ముద్దుచేసినది. అడిగినపుడెల్లఁ దనయొద్ద నున్నతృణము, పణము నెవ్వరికిఁదెలియకుండ నిచ్చుచువచ్చెను. అతఁడు నితరులవంటి తెలివితక్కువవాఁడు కాఁడు గాన, నవ్వయిచ్చిన దానిలో సగము దాఁచికొని సగము నాటకములకో పాటకములకో వెచ్చించువాఁడు. భూములమీఁద వచ్చుదానిలో సగము తనది, సగము మావదినది; తన

నగములో నాల్గవవంతు దాపరికము; మిగిలినదివ్యయము. ధనమార్జించినాఁడు, వ్యయము చేసినాఁడు; కాని యెక్కువ దుర్వ్యయమే యనవచ్చును. బంగ్లా చేయించుట, యెద్దులు, గుఱ్ఱములు కొనుట, యమ్ముట- అందు విశేషము దండుగలే; స్వల్పలాభము- ఏమయినను 'నూఱునుఱును నన్నుఁ బెంచినతర్వాత నిన్ను నేఁ బెంచెద' నని పక్షపాతము లేకుండ ధనలక్ష్మి స్త్రీపురుషులతోఁ జెప్పునఁటగదా! చీమయైనను గూడఁ బట్టుటకు మొదలిడియైనా నిలువుల కొలఁది పుట్టలు ద్రోయును. "అరుగ కుండెనేని గరుడుండేనియు నొక్కయడుగు నరుగలేడు"- "చీమయేని నడచిన యెడల యోజనములు కొలఁది నడచును"- మావదినె యెడలెల్ల నగలే- మాయన్న యెడల వెలగలబట్టలు. అప్పుడువచ్చి చూచిన వారి కాయిల్లెంతయో గంభీరముగా నగపడును. ఏలాగునఁ బుట్టినదో ప్రథమమున గౌరి; తర్వాత వారికి సంతానము లేకపోయెను. పని లేదు; తగినంతవ్యాయామము లేదు. మిన్నక కూర్చుండి ఫలాహారములు, రాత్రులు నిద్ర లేకుండఁ—జీట్లాట- లేక కాట్లాట లేదుగాని— యెట్లో తెల్లవార్చువాఁడు. ధనమిచ్చుచున్నాఁడనుగదా భార్యకదియేయూఱటయనియా మెమాటనిర్లక్ష్యముచేసి, ఏదో కొంతవఱకైనదాఁక నుడుగఁడని,—ఎట్లగునో మాతమని వదినె- కొంతకాల మిట్లుగడచినది; బోధింపసాగినది; బతిమాలినది. రాత్రియైనంతనే నవ్వుచు వీథికుమ్మునకుఁ దాళముపైచి 'చెవి యెందో పరాకునఁబెట్టితి'నని, 'నాకుఁజల భారముగానున్నగి, పిల్ల యేడ్చును; గొంతెము మాదికొం'డని,'చీఁకటి రాత్రులలో బైటపోవుట మానరాదా'యని-'మీ క్షేమి భయము, మీయింటికే స్నేహితులను రప్పించుకొనరాదా'యని,—ఈమాట తన కిష్టము లేకున్నను,వినఁడని యున్నను—సాహసముగాఁ జెప్పిన మాట. పద్యములు చదివి యర్థము చెప్పునది- 'మనకన్నుల యెదుట- రంగఁడేమయ్యెనో యెఱుఁగరా' యని సాటిమాటలు వినిపించి, వ్యసనములవలనఁ బూర్వులు, నలాదులు, రావణాదులు,- వీరివృత్తాంతమెత్తి- ఒక్కనాఁడు వీథి తలుపుమూసి రెండు పాదములు పట్టుకొని కన్నీరు పెట్టుకొనుచు-'మీబిడ్డను మీరు మానుకొనుఁడు మా మామయ్యకడకుఁ బోయెదను' అని; "ఇదిగో మీరిచ్చినధనము,నగలు నాకక్కఱలేదు. భద్రముచేసికొనుఁడు. నేనన్నము తినను, ఒట్టు పెట్టుకొందును; అదిగో; నన్ను గడ్డము పట్టుకొని బతిమాలవలదు; ఇచ్చినసొమ్ము మరల మీరు పుచ్చుకొనకున్న నెవ్వరికైన దానము చేయుఁడు; ఎప్పటికైన నిది మీసొమ్మే. పిల్ల కొక్కనగ చేయించి కొనుఁడు. అదిగో, నాచేయి పట్టుకొనవలదు; నేనేమి యమ్మకడుపునఁ బుట్టలేదా? మీరందఱు చెలికాండ్రతోఁ జిల్లుబొల్లు మనుచుండ వలయునా? కుఱ్ఱది 'నాన్నా నాన్నా'యని ముద్దుమాటలాడుచున్న నాలో నేనేనా సంతోషపడుట; ఎవ్వరికిఁ జూపి యెవ్వరికి వినిపింపను? పగలెట్లో పనివెంటఁ బ్రొద్దుపోవును; రాత్రి యొంటిగా నెన్నినాళ్లు? నాకష్టము లెప్పుడు గట్టెక్కునో- పిల్లనువిచారించి వెనుకదీసెదను; అదిగో, వద్దువద్దు; నాకాళ్ళమీఁదఁ జేయివేయరాదు. ఇంతటిపాపము నేను భరింపలేను. ఇంకనా – మీరింక నాకు ధనమీయనువలదు, నేనుబుచ్చుకొనను వలదు. మీ రెప్పుడయిన నేనడిగిన నిచ్చినారా? నేనేల యడిగెదను? మీ డబ్బు మీరుతగుల- కాదుకాదు, పాడుచేసికొనుఁడు. శరీరమన్నివిధములఁ బాడుచేసికొనుచున్నారని భయము.- ఆఁ: అబ్బె, తప్పుగాదు. మీతోఁజెప్పి, మీకుఁజూపించి యేడ్చెదనుగాని- మామామయ్య కెవ్వరైనఁజెప్పినఁ దెలియవచ్చినదేకాని నానోటితో నే నీసంగతిముందుగాఁ జెప్పను- ముందుగానేమి, యెప్పుడును జెప్పను. అట్లు చెప్పెదనని కలలోను మీరుతలంపకుఁడు. మీయగౌరవము నాదికాదా? మీసంతోషముమాత్రము నాదికాదు; అగుటకల్ల. చివరకు మీ బాధలన్నియు నావి; మీకష్టములన్నియు నావి. ఈకన్నుల కవి దూరములుగావు. నానోరమృతమువంటిది. నేను బార్వతీదేవివంటి యిల్లాలికడుపునఁ బుట్టినదానను. అదియేవద్దు; దూరముగా నుండియే మాటలాడుఁడు. మీ రెవ్వరెవ్వరిని ముట్టుకొని వచ్చినారో – అయినను మీశరీరము నాకు యజ్ఞస్థలము వలెఁ బవిత్రమును, బూజ్యమునైనది. నేనందుకని దూరముగా నుండుమన లేదు. నాదేహము దుఃఖముచే వడఁకుచున్నది. వద్దు,పట్టుకొనవలదు. మాయిద్దఱికర్మమెట్లున్నదో యట్లగును. ఒక్కమగనాగమ్మ కాఁగూడదు! విధివ్రాఁతయేలతప్పును! ఇరుగింటియరుగుమీఁద నొకవిద్యార్థి

"సర్వేభ్యో విధిభ్యోలోపవిధిర్బలీయా" యని వల్లించుచున్నాఁడు. ఆమాట యాయింటి యెదురిల్లైన మన యింటికిఁ బట్టినది. పోనిం డింతేనా? ఏదియైనను మీ శ ముందుచేయవలెను; నామాటగాని, నాయుసురుగాని యొక్కనాఁడును ముందుగాదు. మీతోఁగూడ నన్నుఁగూడ నేదేశమునకో తీసికొనిపోరాదు! మీ కెందుకు? నన్నువిడిచిపోయెదా! అకను నాబరువు కొంత తగ్గును. ఇల్లువిడిచి చెప్పకుండఁబోవుటకు మీకేమి గ్రహచారము! ఇంటికే మీబంధువులను, స్నేహితులను రప్పించుకొనరాదా? వ్రతములో, సంతర్పణములో చేయరాదా? దుర్వ్యయయమేల? అనాథుల సహవాసమా మీకు! చూచినవానికెల్ల ధనవ్యయమా? ఏమో! మీమాటలను నేను నమ్మఁజాలను. సంసారఘాతలైన నిప్పటికే చేయోకాలో విఱిఁగి పూలఁబడియే యుందురు. మన కేయాసయున్న నితరుల కాయాసయుండదాయని మీ రేల తలఁపరు? నాదగ్గఱ లేదు తాళమెక్కడనో పోయినది. ఎట్లో తలుపు తీసికొందురా గుమ్మమున కడ్డుగాఁ బండుకొందును. మనుష్యులనుదాఁటి వెళ్లరాదు. నవ్వుచున్నారా! పోనీ యమ్మ చెప్పినమాట యొక్కటయినఁ జెవికెక్కలేదా! అయ్యో నాతెలివి! దొడ్డిగుమ్మము తలుపువేయుమఱచితినా- పోనీ, పోండు. తెల్లవాఱకుండ నిల్లు చేరుఁడని ప్రార్థనచేయుచున్నాను." ఇట్లని నెలలో రెండుమూఁడుసారు లుపన్యాసము-అన్నియు వట్టివైనవి, అతనివృత్తి యేదో యదేకాని.

అతనికి బంధువులమీఁద నెంత ప్రేమ! ఛీఛీ, ఆమాటతప్పు. అన్నయ్యా! అన్నయ్యయని - నేను; అమ్మాయి, అమ్మాయియని - చెల్లెలికంటె నెక్కుడు ప్రేమ; తండ్రిగారి యస్థికలు గంగలోఁ గలపుటకని కాశికేగుచువచ్చి మూఁడునాళ్లలో మట్టుదారియైనను వెదకుకొనుచు వచ్చియున్నాఁడు. 'వదినెనుగూడఁ దీసికొనిరాలేదా' యంటిని. ఈప్రయాణము స్వల్పదినములే యని తీసికొనిరాలేదు. కుప్పనూర్పులు, పెద్దపనియున్నది. తీరుబడిగాఁ గుటుంబయాత్ర వచ్చెదనన్నాఁడు. ఏదో యొక దుర్బుద్ధి- ఎంతటివానికైన వేపకాయంతవెఱ్ఱి యుండును. భార్యయం దెట్టి దురభిప్రాయమును లేదు. అది యట్లుండఁబట్టియే తనయిష్టానుసార మాటలు సాగుచున్నవని సంతోషము. ఇంటనిల్లాలు లేకున్న నదియిల్లా మటే? భవిష్యత్తును దెలిసికొనలేకపోవుట మానవునికొక్కనికేకాదు. భూతమును, వర్తమానమును లోకమును గాంచి కొంత భావి యిట్లుండునని స్త్రీపురుషులెఱుంగుటకు మార్గమున్నది. తోఁపదు. తోఁచినను నింతగతియేమి? జాగ్రత్తగానే చాలనాళ్లు శరీరధారణముచేసినాఁడు. ఆహారనిద్రలలో నసాధారణవ్యత్యయములచే నజీర్ణరోగము పుట్టినది.

గుండెలో మంట, యన్నద్వేషము కలిగినది. ఫలాహారములపైనరుచి; మూఁడుపూటలు రెండు, రెండో కటిక్రింద దిగినది ఆయొక్కపూఁటయైనను రెండుముద్దలకంటె నెక్కువతినినఁ గడుపులోఁ దావు తగ్గిపోయిన బరువు- తిన్న యన్నమునీళ్లు, కొన్నినాళ్లు వమనము- ఇప్పుడైనను వ్యయముతగ్గలేదు. వైద్యులక్రిందఁ జాలనెలవు చేసినాఁడు. లోయేటఁబడి మాటవెడలుటకష్టమగు స్థితికివచ్చినాఁడు. 'మీకు నెమ్మదిగానున్నఁ దిరుపతివేంకటరమణమూర్తి కొండయెక్కుదుమనిముడుపుకట్టనా' అనిన భార్యమాటకుఁ బ్రత్తికాయలంతలేసి గ్రుడ్లుచేసి సంతోషసూచకముగ 'ఊ!' యనును. 'గుంటూరు వేఁపచెట్లగాలి యారోగ్యకరమట, మన మెఱిఁగినవారు చాలమందియున్నారు. కొన్నినాళ్లక్కడకు వెళ్లుదమా?'—'ఊ!' 'కృష్ణనీరు, కనకదుర్గ తల్లిదలువ, బెజవాడవెళ్లవచ్చును. ఈనీరుగాలిమార్చినఁ గొంతమేలేమో'-'ఊ!' 'ఏలకన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నారు? నేను బ్రదికియుండినన్నినాళ్లు మీకేలోపమును లేదు. తలమీఁదఁబెట్టుకొని కాశీరామేశ్వరములు మోచి తీసికొనిపోయి, పువ్వులలోఁ బెట్టి మిమ్ముఁబూజించెదను. మీ రెంతమాత్రమును దుఃఖింపవద్దు. దానివలన నింతకంటె జబ్బెక్కువయగును. ఒక్కరేఁటిశిస్తు చేతఁబట్టుకొన్నామనిన నెంతదేశమైన మూఁడునెలలలోఁ దిరిగివచ్చెదము. ఏయూరెట్టిదో? ఎవరైన మంచివైద్యులు కనఁబడవచ్చును. ఇంతటికంటె నెంతటి కఠినరోగములు వచ్చినవారికిఁ గుదురలేదు? మీ దొక జబ్బుకానేకాదు. ఇంకను ముదురలేదు. జాగ్రత్తపడి ముందే మేలుకొన్నాము. మీరు బెంగపెట్టుకొనవద్దు. మీరు బెంగపెట్టుకొన్నారని నాకుఁ దోఁచెనా యీ యుపచారమైనను జేయలేను. మీరుధైర్యము తెచ్చికొని నాచేత నెంతచాకిరియైనం జేయించికొనుఁడు. రమణారావుగారు మంచిసాధకుఁడు. ఆయనచేతిలో నేమిచ్చిన

సగయమృతమే. ఆయనయొద్దకేఁ దీసికొనివెళ్లెదను. రెండు మూఁడు లాసమహారాజుగారిచ్చిన యౌషధ మొంటఁబట్టినదా మీకు వజ్రదేహమగును. నామాటవినిమానుఁడు; నాల్గునెలలలో మీకెట్టియారోగ్యము,బలముకలుగునో-" అనికన్నులనీరు తుడిచి మానది నె పొత్తులలో బిడ్డనువలెఁ గాపాడినది.

వదినె యంటే వదినెగాదు. ఆఁడు వాండ్రందఱు నామె గుణములు వరవడి పెట్టుకొనవలసినదే. గుణవంతురాలగుతల్లి యింటిబిడ్డలకు గుణములొకరు నేర్పవలయునా? ఒకరిం జూచి యొకరు నేర్చికొందురు. గౌరిమాటలాడ మొదలు పెట్టినది మొదలు- మగవారింటి కెవ్వరు వచ్చినను మామా, ఆఁడువా రెవ్వరు వచ్చినను అత్తయనియే కదా పిలుపు! "యథామాతా తథాసుతా." ఈ చిన్నబిడ్డ సుగుణమునుబట్టియే యాతల్లి యిట్టిదని యెఱుఁగవచ్చును. ఎవ్వరయిన నింటికి రానిమ్ము. ఆమె యెంత యాదరణ! యెంత గౌరవము! కాళ్లు కడిగికొనుటకు నీళ్లిచ్చి, దండము పైనాఱుచున్న కొల్లాయిగుడ్డఁ దుడిచి కొననిచ్చి, పీఁట వేసి కూర్చుండఁబెట్టి, మంచినీరు—వారు త్రాగనిమ్ము మాననిమ్ము—పిఠాపురము కంచుపంచపాత్రతోఁ దెచ్చి దగ్గఱఁ రెండవచేయి సహాయముగాఁబెట్టి గుమ్మము ప్రక్కనునిలిచి 'పిల్లలు క్షేమమా; వదినెబాగుగానున్నదా; పిన్నికుశలమా; తమ్ముఁడు పెండ్లి శుభలేఖ వచ్చునని యెదురు చూచుచున్నా' మని 'ఎప్పుడు మాయింటిలో మిమ్ముఁదలఁచుకొనని దినముండదు. ఎప్పుడో మీయింటి కొక్కనాఁడు వచ్చినారఁట-మీరుచేసిన యాదరణము- "ఏమిప్రేమ, ఏమిబంధుప్రీతి" యని మాటిమాటికిఁ జెప్పుచుందురు. ఇంతసేపు నిక్కడనే యున్నారు; "ఎవ్వరో లెక్క యీవలయును; రేపువారూరికిఁ బోయెదరు; ప్రయాణము చేయఁబోవునపు డడిగిన బాగుగాదు; కొంచెము ముందుగాఁబోయి యడుగవలెను; చెప్పులలో, గాలువెట్టు కొన్నవారు మనకుసిద్ధముగా డబ్బు చేతిలోఁ బెట్టెదరా" యని సందేహించుచునే వెళ్లినారు. వీథిలోనికి వెళ్లినవారి కెన్నో మధ్య మధ్య పనులు' అని యొక్కడకో, యెప్పుడో పోయిన పెనిమిటి మర్యాద కాపాడుచుండును. అట్టి గుణవతికి, ధనవంతుఁడే- యన్నవస్త్రములకులోటు లేదు-పునస్స్థయిర్యము లేకుండఁ జేసినాఁడు.

అతని కేమన వలయును? "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ." వాని మనస్సు మంచిదే- ఆ మనస్సు తన మంచితనముచేత మృత్యువని వానిని లోఁగఁదీసికొన్నది. సులభసాధ్యుఁడు, పాపము! వదినె యింటికి వచ్చినవారు భోజనమున కుందురని తెలిసిన యెడల వంటచేసి, స్నానాదికము చూచి వీథిలోనికివచ్చి- గిరుక్కున లోనికిఁజని- "ఒకకుఱ్ఱవానిచే వార్త పంపినారు. వ్యవహారము తొందర- ఆలస్యముగా వచ్చెదనని. మీరుభోజనముచేయుఁ"డని-"మీ పీయంకుఁ డింతలో రారు, మీరులెం"డని, వారు తనభర్త నెఱిఁగి యుందు రనుకొనుఁడు- తానుమాత్రము భర్తగౌరవము నారీతిని గాపాడును. అట్టివనితకా యిట్టి మనోవ్యథ? అన్నయ్యకూడ వదినెవంటివాఁడేయైన- ఆహా! ఆయింటిగౌరవము-ఆకళకాంతులు- చిలుక గోరింకలవలె వారిద్దఱును- ఎంతవైభవముగా నుండునో యని నేనపుడపు డనుకొనుచుందును ఎవ్వరో స్నేహితులోఁ గనఁబడి చెప్పినారఁట-'అతఁ డింక బ్రదికియున్నను నిష్ప్రయోజనము, దానిత్రాడుగట్టెది, బ్రదికియున్నను వాఁడెప్పుడో గతించినట్లే లెక్క-'యని. పోనిమ్ము వదినె పసపురాచి బొట్టుపెట్టుకొనుటకైన మఱికొన్నినాళ్లుండరాదా! అజీర్ణము ముదిరి పోయినది- రాజా రవివర్మగారి పటములోని కుచేలుని యెడమచేతి చిటికెనవ్రేలువంటి యాతని కాలుసేతులు బ్రదుకనిచ్చునవియేనా? తిండి యుడిగిపోయినది; నాలుక యెండుకొని పోవుండ వెండియుద్ధరణితోఁ బాలుపోయుచున్నది. అవియు నసహ్యమైనవి. కాఫీనీళ్లు పోసినప్పుడు గ్రుడ్లు తిరుగఁబడుచున్నను గొంతులో గురకలు వెడల నతికష్టము మీఁద మ్రింగువాఁడు. ఈనీళ్లేయింతవుఁ దెచ్చినవి. మితిమీఱి రాత్రియనక పవలనక త్రాగి తెచ్చుకొన్నదే. పాపము మఱియొకటి యెఱుఁగఁడు. ఆతనిని జంప నలయునన్న- ఏనాఁడైన గాఫీనీళ్లు రెండుద్ధరిణులు పోయుకుండిన సరి- ఆనాఁడు మఱిమియుఁ జంపుట కుపాయము లాలోచింప నక్కఱ లేదు. తులసితీర్థము ద్రక్కి వేసినాఁడు. కుఱ్ఱది "అమ్మా! కాఫీ నీళ్లలోఁ గలిపిపోయవే త్రాగియిముడ్చుకొను"నన్నది. వెఱ్ఱితల్లి; దానికిఁ గష్టము తెలియునా, సుఖము తెలియునా! అట్లే పోసిన మ్రింగి కూఁతురు మాటలు వినుచున్నాఁడు కావునఁ గడసారి

కుఱ్ఱదాని తలఁమీఁదఁ జేయివైచి ప్రక్కనున్న నదివై ముఖముం గాంచి తలయూఁడించి కూర్చుండుమని మీఁదఁ జేయివైచి, కంట నీరుపెట్టుకొని “నీవుగనుక నన్నిట్లు పెంచితివి, మఱియొకరైన నీపాటి కే పెంటమీఁదనో పాఱవేసియుందురు. నేను నిన్నెంతో బాధపెట్టితిని. నీవుగావున నోర్చియుంటివి; నన్నింతకాలము రక్షించితివి. మీనాయనగమ్మని యిల్లువాఁకిలి భద్రముచేసికొమ్ము. నేను బ్రదికి భూమిపైన నడుగుపెట్టుట నట్టిది. పిల్లకు నీవే యున్నదానవు. మీ మామయ్య యున్నాఁడు. నన్ను మఱచిపొమ్ము” అని కన్నులు మూసినాఁడు.

“నన్ను క్షమింప వలయును. మీకుఁ జెప్పకుండ మామయ్య కుత్తరము వ్రాసితిని.”

(కన్నుఁ దెఱచి) “మంచిపని చేసితివి. శేషా నేఁడో వచ్చును.”

“తప్పక రావలసినదే-ఒకరిచేత వార్తనంపఁ బంపిన దానను. అదేమి కన్నులు తెఱచియును నావంకఁ జూడరు? నన్ను మంచి పొమ్మంటిరి; నేను మఱవఁ గలనా? నన్ను మీరే మఱచినారు. అయ్యో! ప్రాణము మంచము మీఁదనే పోవునేమో! అమ్మా, వీధిలోనికి వెళ్లి శాస్త్రులు మామను బిల్చికొనిరా; ఇంటిలో మాటలు వినఁబడుచున్నవి” అని కూఁతునుబంపి తానొక్కతియే భూమిపైదించి-“అమ్మా! యొక్కరో శ్రోత్రమామ ఎప్పుడు వచ్చెఁ జే” యని- మా నాయనను బాగుగా నెఱుఁగని గౌరి కేక వేయుచుండఁగా- అబ్బబ్బ! యేమి చెప్పుదును? అన్నయ్య కంటె నొక్కక్షణము ముందుగా దొడ్డి నూతిలోఁబడి వదినె పెనిమిటితోఁగూడ బుష్పవిమానముమీఁద స్వర్గమునకుఁ బోయినది. తనువులు శాశ్వతములు కావు; ఎవ్వరికైనఁ జావు తప్పదుగాని వెనుక ముందు లున్నవి.

నీ తి ప ద ము లు

౨

సౌరాష్ట్రి - జంపె

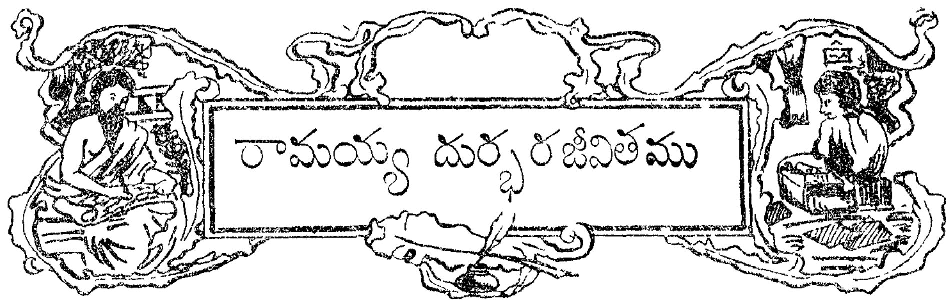
కులమునకు భూషణము - కూర్మి సత్పుత్రుండె
ఇంటి భూషణము పుణ్యములు సేయు సత్పతి.

అనుపల్లవి

పరగ విభూతియే - ఫాలసద్భూషణము
గరిమ రుద్రాక్షలే - కంఠభూషణము
పురవైరి దలఁచుటె - ముఖమునకు భూషణము
హరునిఁ బూజించుటే - హస్తభూషణము

శివకథాశ్రవణమే - చెవులకును భూషణము
సవినయ ప్రదక్షిణమె - చరణభూషణము
భవహరుని దర్శనమె - బహునేత్రభూషణము
శివపదధ్యానమే - చిత్తభూషణము

శిరమునకు భూషణము - శివచరణవందనము
సరిసదాచారమే - జన్మభూషణము
ఇరవొంద ఏకరాజేంద్రనుత తుళజేంద్ర,
ధర నన్నిటికి నీవె - తగినభూషణము.

కోమాండూరి వేంకటాచార్యులు గారు

వరాపురిలో రామయ్యను యెరగనివా ళ్లెవ్వరూ లేరు. ఎందుచేతని అడు గుతారేమో చెప్తాను వినండి: మొట్టమొదటి కారణం- అతడు వయస్సుమీరిన వాడవ టం; రెండవది-పిల్లా జెల్లలతోటి గుట్టుమట్టుగా సంసారం చేసుకోవటం. ఈ రోజులలో సామాన్యగృహస్థు సంసారము గడపట మనేది బ్రహ్మరథం యెక్కటంతో సమాన మంటారు.

సాయంకాలము 6 గంట లయింది. రామ య్య ఆఫీసు వదలి ఇంటికి వచ్చాడు. రావటం తోటే పిల్లలందరూ తనచుట్టూ చేరి వెఱ్ఱి సంతోషముతోటి ఆడటము మొదలుపెట్టారు. రామయ్యకు దీని అర్థ మేమీ తెలియక విభ్రమతో పిల్లలకేసి తేరిపార చూసాడు. ఇదివర కెన్నడూ లేనిసంతోషము ఈరోజున పిల్లల్లో ఆవిర్భూత మైనందుకు రామయ్యకు ఆశ్చర్యముగా వుంది. ఈసంతోష మెందుకో పిల్లల్ని అడుగుదా మనుకుంటుండగానే ఏడే ళ్ల వయసుగల తనకూతురు దగ్గరకు వచ్చి 'నాన్నా! రత్తమ్మ పిన్నొచ్చింది" అంది. రత్తమ్మ రామయ్యకు మరద లవుతుంది.

రామయ్య ముఖము చిట్లించుకుంటూ "అల్లానా" అన్నాడు. ఇంతట్లోకే ఇతని భార్య సీతమ్మ—పక్కా తెలివితేటలుగలది— చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ వచ్చి భర్తతో "ఇటు చూడండి, రత్తమ్మ వచ్చిం దండోయి" అని అంది. ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి "బాగానే వుం" దని అన్నాడు రామయ్య. ఈమారు నవ్వటా నికి ప్రయత్నించాడు కాని మబ్బురోజున వెలుతురులాగున నవ్వు మాయమయిం ది. "ఇవాళ మీరు చాలా ఆలస్యంగా వచ్చా రేం? వగరుస్తున్నారు కూడాను". అని ప్రేమ వుట్టిపడుతూన్నట్టు జాలి గదుర ప్రశ్నించింది సీతమ్మ. "మరేమీ లేదు. ఇవాళ ఆఫీసులో పని యెక్కువగా వుంది" అంటూ తాను తొడుగుకున్న వదులు కోటును వంటినుండి విప్పాడు.

మరదలియొక్క ఆగమనానికి సంతోష పడుట ఒకలెక్కలోనిది కాదు. కాని రామ య్యకు అప్పటిస్థితి గతులను పట్టి రవంత కష్టం కలిగినమాట మాత్రం వాస్తవము. రామయ్య మాంపూరి యూనియను ఆఫీసులో

గుమాస్తా. ఇతని కిచ్చేజీతం బహుస్వల్పము. ఆజీతం తెచ్చుకుని 15 రోజు లయిందో లేదో అప్పుడే ఖజానా నిండుకుంది. జీతం పేరుచెప్పి ఏమి సంపాదిస్తేనేం రెండు పెద్దపద్దులు మింగేస్తున్నాయి. అందులో ఒకటి ఇంటద్దె; రెండవది కిరాణాకొట్టులో కాతా. ఇక ప్రతినెలా మూడవరోజుకి గృహాయజమాని ఇంటద్దికి గడపమీద కూర్చుంటాడు. మనిషిదగ్గర ఖచిత మెక్కువ. అంటువ్యాధి ఎల్లాగయితే పట్టుకుని వదలదో అల్లా పట్టుకుని లద్దె యిచ్చేదాకా వదలడు. ఇందువిషయమై పాపము రామయ్యా అప్రయత్నంగా కంగారు పడేవాడు. ఇంక కోమటాయన ప్రతాపం చెప్ప నే అక్కరలేదు.

ఈసంగ తిల్లా వుండగా పాల కయ్యే ఖర్చుకి మితి లేదు. పాలని పైకి పేరేకాని అవి తెలుపురంగులో వుండే నీళ్లు. ఈఖర్చులంతా యెందుకంటె పిల్లలు పాలు లేకుండా వుండలేరు. ఇవి గాక పిల్లలకు బడిజీతాలంటే, సంత ఖర్చు లంటే; ఇటువంటి వెన్నో వున్నాయి. ఈలాగ ప్రతినెలా రామయ్యా పాతబాకీలు తీర్చటమూ, కావలసిన సరుకులకు కొత్తబాకీలు చెయ్యటమూ అలవా టైపోయింది.

వీటి నన్నిటిని బట్టి రామయ్యాకు మనస్సులో మరదలు వచ్చిం దని ఉల్లాస మేమీ లేకపోయింది. 'మళ్లీ అదనపుఖర్చులు ఈమె రాకవల్ల కలుగుతున్నయిరా భగవంతుడా' అని గుండె గుభిల్లుమంది. ఆయన హృదయంలో వుండే ఉత్సాహమంతా పోయి ఒక్క నిట్టూర్పు వదిలాడు. సీతమ్మ దానిని కని పెట్టి చిటచిట లాడింది. ఇటువంటి ఆత్మవిచారణసమయంలో, ఆతిథ్యమునకును, ఉత్సాహహీనమైన దారిద్ర్యమునకును మనస్సునందు జరుగుచున్న శాంతిసమరసమయమందు ఘనత వహించిన మరదలుగారు గది ప్రవేశించి మందస్మితముతో బావగారిని కుశలప్రశ్న వేసింది. దానికి రామయ్యా లేనిసంతోషము తెచ్చిపెట్టుకుని ఆమెను ఆహ్వానించాడు:

"ఓహో; రత్తమ్మమరదలుగారా? ఎంత దయ వచ్చింది. పిల్లా, జెల్లా కులాసాగా వున్నారుకదా? వెంకటపతి (భర్త) నిన్ను ఒక క్షణమైనా యెడబాసి వుండలేడు కదా. ఒక్కదానవు యెల్లా రాగలిగావు?"

వయస్సులో వుందేమో రత్తమ్మ; ఈ మాటలకు కొంచెం సిగ్గుపడింది. సీతమ్మ కనుబొమలు ముడిచింది. ఆయనమాటలు మన్మథుని బాణా లనిపించాయి. రామయ్యా హాస్యం చెయ్యటంలో గట్టివా డని ఇదివరలోనే పేరు పొందాడు. రత్తమ్మ తన కొడుకు వళ్లు బాగుచేసుకుందా మని వచ్చా నని చెప్పింది. ఈముక్కలు వినే వినడంతోటే రామయ్యాకు నడుము విరిగిన ట్టయింది. ఇది వరదాకా ఆమె కులాసాకి వచ్చి ఒకటి రెండు రోజు లుండి పోతుం దనుకున్నాడు. ఇప్పుడావిడ అథమపక్షం రెండునెల లయినా వుండాలి. ఈఖర్చంతా తననెత్తిమీద విరుచుకు పడుతుందనే విచారంలో మునిగిపోయాడు. ఇట్టి వ్యాకులతతో చేరిన ఆలోచనలు అలలవలె తొందరగా వచ్చిపడ్డాయి. కళ్లల్లో నున్న కాంతి తరిగింది. ముఖము నల్లపడింది.

రామయ్యగారి సాహసము పరీక్షించటానికి వచ్చిన రోజుల్లో కనపడ్డాయి.

"పిల్లవానికి జ్వరము వస్తోందిట. వెంకటపతికి శలవు దొరికింది కాదు. అతడు మందు కయ్యే ఖర్చు పెట్టుకుంటాడు గాని శ్రద్ధతీసుకునేవాళ్లెవరూ లేరని మీవద్దకు రత్తమ్మను పంపాడు" అని అంది సీతమ్మ.

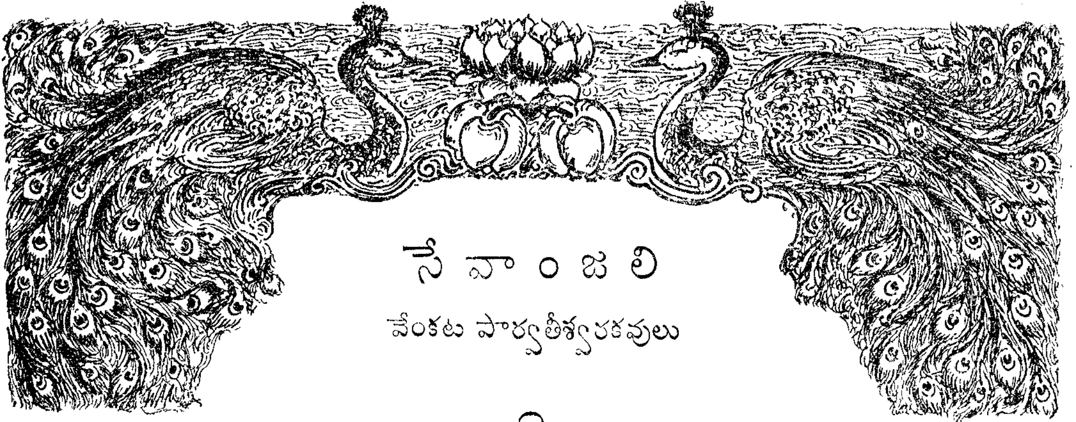
"ఓహో, ఇక్కడనుంచి రెండుసంసారాలని పోషించాలి కాబోలు? నేనే వెయ్యిళ్ల పూజారిని" అని నవ్వాడు రామయ్య.

"మీయిష్టము వచ్చినట్టు తిరగండి, యెవరు వద్దన్నారు? మనుష్యులకు మంచీ మర్యాదా వుండాలి" అని కోపముతో ఒక్క ఉరుము ఉరిమింది సీతమ్మ. ఈపరిహాసాలకి నవ్వుతూ నిలబడింది రత్తమ్మ.

"ముందుగానే ఖర్చుకి వెంకటపతి రు. 50 రత్తితో పంపాడు. తర్వాత మీ రేమయినా చేసుకోండి" అని విసవిస లాడుతూ రూపాయిలు చేతిలో పోసింది సీతమ్మ. దానికి రామయ్య భార్యకేసి కృతజ్ఞతాపూర్వక మైన చూపుచూసాడు. కృతజ్ఞ తెందుకంటారేమో? ఆమర్నాడే ఒక అర్జెంటుబాకీ తీర్చాలిసి వుంది. తలవనితలంపుగా డబ్బు చేతిలో బడినందుకు రామయ్యకు కొంచెము ఒడుదొడుకు శాంతించింది.

భోజనా లయింతర్వాత అతిధులకు పడుకుంటానికి చోటు చూపెట్టేటప్పుడు వచ్చింది గొప్పచిక్కు. గొప్పగొప్పవా ళ్లంతా సౌధాల్లోనూ, హంసతూలికాతల్పాల్లోనూ గడుపుతారు రోజులు. ఇందుకు వాళ్లు ఏనాడో పెట్టిపుట్టారు. రామయ్యవోటి కష్టజీవి జీవనం గాలి వెలుతురు లేని ఇరుకైన అద్దెకొంపల్లో చెయ్యక ఇంకెక్కడ చేస్తారు చెప్పండి! వాళ్లు కష్టపడాలి. కష్టాలన్నీ బీదవాళ్లకి కాకపోతే భాగ్యవంతుల కుంటాయా బాబు! ఈ ప్రకారంగానే రామయ్య మనస్సునకు సమాధానం చేసుకున్నాడు. భర్తలు ఎంతసేపూ తీసుకొచ్చి పడేస్తారుకారనే గోలగాని, ఇంట్లో ఇదివుంది లదిలే దనే విచక్షత మన ఆడవాళ్లకు లేదు. ఇరుకుకొంప డబ్బుకు లోభించి తీసుకొన్నందుకు సీతమ్మ భర్తను అంపపుకోత కోసిం దంటే నమ్మండి.

కష్ట మనుకున్నదాని కల్లా ఏదో ఒక దారి ఉండనే వుంది. పిల్లలగుంపు నంతటిని ఒక గదిలోకి తోసారు. వాళ్లు నిద్రల్లోకూడా మిఠాయికోసము కలవరించటం మొదలు పెట్టారు. రామయ్య పడకగది భార్యా మరదళ్లాక్రమించారు. రామయ్య బిచాణా సామాను కొట్టుదగ్గరకు మార్చారు. మంచముమీద కూర్చుని రామయ్య ఒక్కనిట్టూర్పు వదిలాడు. ఈదరిదాపులేని ప్రపంచములో తన నిజస్నేహితుడై నిలిచియున్న చుట్టను గొప్ప ఆసక్తితో కాల్చటము మొదలుపెట్టాడు. దోమలు, చీమ్మటలు పెద్దధ్వనితో ఆటపాటలకు ప్రారంభించాయి. అనిద్ర లేనికళ్లకి మధ్య మధ్య పెద్దపెద్ద మొత్తములతో అదనపు ఖర్చులు కళ్లకి కట్టడము మొదలుపెట్టాయి.

సేవాంజలి

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు

౧

వ్యాసకర్తలు

ఏవింపుఁ గావింప నిష్టమో నీకంచు
మృదుపదార్థములెల్లఁ బదనుపఱిచి
ఏరసం బొలయింప నిష్టమో నీకంచు
విరిదేనియలనెల్ల వెదకి తెచ్చి
ఏశయ్యఁ గూర్పింప నిష్టమో నీకంచు
నలరుజాతులనెల్ల నలవరించి
ఏపాటఁ బాడింప నిష్టమో నీకంచుఁ గలసుస్వరములెల్లఁ గలయఁగూర్చి
జయవిజయుఁడైన నీమొగసాల నిలిచి-చాలఁగా వేచియున్నాను సమయమునకు
జననివలె వచ్చి యీదాస జనునిసేన-లందికొనుమయ్య సచ్చిదానందమూర్తి !

౨

సీ. తలఁపునం దొక్కింత తళుకుమన్నంతనే కనులలోఁ జీకటుల్ గ్రమ్మునేమొ !
చిత్తమం దొక్కింత చిటుకుమన్నంతనే చెవులలోఁ గుంచికల్ చేరునేమొ !
ఉల్లమం దొక్కింత జల్లుమన్నంతనే యొడలిలో మైకంబు లలరునేమొ !
నెమ్మది నొక్కింత గమ్ముమన్నంతనే యూర్పులో నత్తఱిక లొదవునేమొ !
నేను దరిఁజేరఁజాలకున్నానొ యేమొ !-నీవె దూరమై పోవుచున్నావొ యేమొ !
పాలుపోకుండెఁ దెలుపు మీపాటికైన-సచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి !

3

సీ. సంభావనానంద సమయమం దెపుడైన దీనుని మొఱ నివేదించినానొ ?
సంకీర్తనోన్మాద సమయమం దెపుడైన బిడ్డనిగతిఁ దలఁపించినానొ?

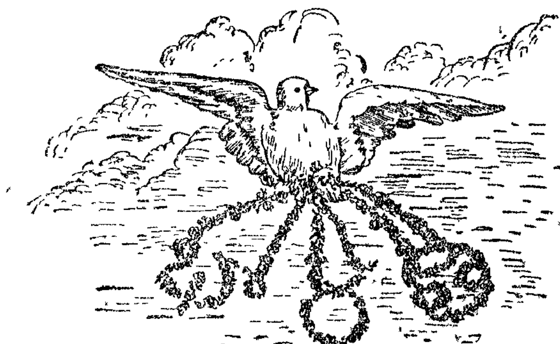
సంపూజనోల్లాస సమయమం దెప్పుడైన చిఱుతని వేత జ్ఞప్తి చేసినానొ?
సంసేవనోత్సాహ సమయమం దెప్పుడైన దాసునికష్టంబు దడవినానొ?
ఏమిచేసినానొ యెఱుఁగనితనముచే-దప్పు లున్న దిద్దఁ దగును గాని
కొసరి కొండఁ జేసి కోపగింతురఁటయ్య!-పావనస్వభావ! దేవదేవ!

౪

సీ. హర్షప్రఫుల్లచిత్తాబ్జపీఠము నిల్పి దీస నాథుని సుఖాసీనుఁ జేసి
సమ్మదోద్గళితాశ్రు సలిలధారలఁ దేర్చి జీవితేశ్వరు నభిషిక్తుఁ జేసి
ఆనందమయవాక్ప్రసూనమాలిక లిచ్చి శ్రితజనావను నలంకృతునిఁ జేసి
ప్రణయలీలోచ్ఛ్వాస పవనడోలిక నూఁచి దివ్యధాముని వినోదితునిఁ జేసి
చేరి చేతులార సేవించు టెప్పుడో?-కలసి కరవుదీరఁ గాంచు టెపుడొ?
అలరి యాదరోక్తు లాలించు టెప్పుడో?-తెలియు టెపుడొ? ఆస తీరు టెపుడొ?

౫

సీ. పాటించి నీవింత పలికితేఁ జాలదే పలుకని బంగారు భాగ్య మేల?
నమ్మించి నీవింత నవ్వితేఁ జాలదే నవ్వని రతనాల నాణె మేల?
మురియించి నీవింత ముట్టితేఁ జాలదే ముట్టని ముత్యాల మూట లేల?
శోధించి నీవింత చూచితేఁ జాలదే చూడని నీలాలమేడ లేల?
పలుకుఁదీవ లేని భర్మవల్లకి యేల?-రసమయంబుగాని రాగమేల?
స్వామిఁ దనుప లేని సంకీర్తనము లేల?-జీవనంబు లేల?—దేవదేవ!

సుప్రభాతము

శ్రీ వాసుదేవరావు

౧

"అట్లయిన నీవు నామాట వినవు?"

"ఎన్నిసారులు చెప్పవలెను? నామనోరథము; నామనోగతము. ఇదివర కెన్నిసార్లు చెప్పియుందునో. ఇంకను నన్నే యడిగిన నేమి చెప్పుదును?" అని కమల కనుబొమలు ముడివడ నసూయతో ననెను.

"అది కాదు; కమలా, మూర్ఖపుఁ బట్టుదలవలన, అవివేకమున సాధారణముగాఁ జేయుపను లనాలోచిత కృత్యములై పోవును. ముందుగానే ముందు వెనుక లాలోచింపకున్నఁ బిదపఁ బశ్చాత్తాపమునకుఁ బాలుకావలసివచ్చును. కావున, నీవిషయమున నట్లు కానీక పూర్ణముగా విచారణ చేసియే-ఆలోచించియే-చేసి—"

"లేదు-లేదు, కృష్ణరావు, నేఁ జేసినది పూర్ణాలోచనాంతరముననే; పశ్చాత్తాపమునకుఁ గారణ ముండదు" అని కమల నిశ్చయాత్మకస్వరమున ననెను.

"నీ కట్లు తోఁచుచుండును; కాని, నీయీయవిచారకృత్యమువలనఁ దప్పక నీకుఁ బశ్చాత్తాపముకలుగక మానదు. నీవు గొప్పవారియింటిబిడ్డవు; విద్యావతివి; జ్ఞానవతివి; సురూపవతివి. ఇట్టినీవు కాసుకుఁగొఱగాని బిచ్చగాని—పొట్టకూటికై పరులకొంపల నాశ్రయించు గర్భదరిద్రుని—ప్రేమించి వరించుటయన—"

"ఇదుగో, కృష్ణరావూ, పవిత్రమగు ప్రేమకుచ్చనీచభావములు లేవు. అది శ్రీమంతులకడనే యుండవలయునని నియమము లేదు. పటాటోపము నవలంబించియుండదు. గొప్పవంశములోనే పుట్టవలయు ననుటనుబట్టియు నుండదు. కాని దానికిఁ బరస్పరగుణస్వభావ ప్రియతయే ముఖ్యము. విపులధనముండియు, గొప్పవంశమునఁబుట్టియుండియు, భార్యాభర్తల గుణస్వభావములలో భూమ్యాకాశముల కున్నంతయంతరమున్న నేమిలాభము? ఇట్టియెడ నిద్దఱకు సుఖ మొదవుట యరుదు. అరుదేటికి?- సౌఖ్యమే లేదు. కావున, నే నాధనమును వంశమును బట్టికొని కూర్చుండుటలో నర్థము లేదు. అవి నా కనవసరములు."

"నీకు నాపైఁ బ్రేమ లేనే లేదు?"

"మరలమరల నామాటయె యుచ్చరించుటకు నాకే సిగ్గగుచున్నది."

"కమలా, యింక నొకమారు నొక్కి చెప్పుచున్నాను. బాగుగా నాలోచింపుము; పిదప నేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవో యిమ్ము."

"అవసరము లేదు. ఇంకను నే నాలోచింపవలసిన యావసరము లేదు; నాయీనిశ్చయము నిశ్చలము."

కృష్ణరావున కధికసంతాప మొదవెను. ఆక్రోధభరమున నాతఁ డిట్లని పలికెను:

"నీనిశ్చయము చలింపదు కదా? చాలును. నీ తండ్రి యీదరిద్రునకు నిన్నిచ్చి వివాహముసేయ నెట్లంగీకరించునో చూచెద. మీతండ్రివలననే నీయీదృఢనిశ్చయమును మార్పింపకున్న నన్ను మారుపేరునఁ బిలువుము."

కమల కిప్పు డధికతరకోప ముదయించెను. ఆమె యునట్లే గంభీరముగ నీరీతిని బలికెను.

"నీయీ బెదరింపుల నేనణుమాత్రమును లెక్క సేయను. బాబా దగ్గర నీయాటలు సాగవు. నాయీ దృఢనిశ్చయము నాన్నగారికిఁ దెలియకుండలేదు. బాబాయునందున కంగీకరించియే యున్నారు. కావున, నిప్పుడు నీవు వచ్చినత్రోవఁబట్టి పోయెదవా, బాబాను బిలువవలెనా?"

"ఏమి? ఇంతపరాభవమా? నీవలననా?"

"ఔనౌను. నావలననే! నీవే మనుష్యుఁడవై యుండిన, మరలమరల నిట్లు సిగ్గులేక యిక్కడకు వచ్చుచుండవు!"

"ఏమి? నీ వీమాట లెవరికిఁ జెప్పుచుంటివి? ఈ కృష్ణరావుకే?"

"అవును అవును. నాకట్టెదుట నిలిచియున్న యీకృష్ణరావునకే. నాయీగదిలోనికి వచ్చుటకు నీకెట్టి కార్యములును లేవు. ఎవరును నిన్నిక్కడికి రమ్మని పిలువలేదు. వచ్చినట్లే తిరిగిపోయెదవా లేక——" అని కమల సంతాపోద్రేకమున ననెను.

"ఇటుచూడు, కమలా, అయినదేమో యైపోయినది. ఇట్లు కోపింపకుము. నాయీయొక్కమాట——కాదు విన్నపము——మన్నింపుము. నావిన్నపమాలించి మన్నించితివా, నాప్రాణములున్నంతవఱకు——అటుపై నైతము——నీకెట్టిలోటు నొదవనీయను. ఇంకను నధికముగాఁ జెప్పనేటికి? నీవు నాశరీరమందలి మాంసముఁ బిడికెడు గోరినను విచారింపక యీయఁగలను. నీపై నాకెంత ప్రేమకలదో మాటలతోఁ జెప్ప నలవికాకున్నది. నా యీహృదయకవాటమును తెఱచిచూచిన, నచట నీయందలి ప్రేమతక్క వేఱొక్కటి నీకుఁ గానరాఁబోదు. నీవు నన్ను నిరాకరించితివా, నాజీవితము పాషాణప్రాయమగును. నీవంగడమును, మావంగడమును గూర్చి పోల్చిచూడుము; ఆలోచింపుము. ఇరువంగడములను సమానముగాఁ దులఁదూఁచిచూడుము. ఆహా! యిట్టియెడ నీమెదడున నీభ్రమ యెట్లు చొచ్చెనో కదా! నీవు నేను నొక్కచోట నాటలాడుచుంటిమి; ఒక్కచోటఁ బెరిగితిమి. అప్పటినుండియు నిన్నే తీరునఁ బ్రేమించుచుంటినే యాలోచింపుము. నన్ను భగ్నాశునిఁ జేయుట నీయట్టి సుశీలకు, సద్గుణరాశికి, వివేకవతికి ఉచితమగునా?

తనపలుకు లెట్టి పరిణామ మొదవించునో చూడఁ గోరి కృష్ణరా వీవిధముగ శాంతముతోఁ బలుకుచుండెను. కాని, యిద్దానఁ గమలహృదయము కరఁగదయ్యెను; సమాధానము కాకపోయెను. కాని, యితని యీలజ్జారహితవర్తనమున కామె కధికకోపము, నసూయ కలిగెను. ఆమె తుద కసూయతో నిట్లనెను:

"కృష్ణరావూ, నీకుఁ జెప్పవలసినదేదియో యొక్కమారే చెప్పివేసితిని. ఇంక నూరకే నాకాయాసము కలిగించుటలో—చెప్పినదానినే మరలమరల చెప్పించుటలో—లాభమేమున్నది? ఇట్టి యవివేకపుఁ బలుకులు, ఆచరణము నీకుఁదగునా? ఇకనైన నాయందుఁ గృపయుంచి నన్ను వీడిపొమ్ము."

"ఏమి? నిను వీడి పొమ్మనుచున్నావా? ఇదిగో పోవుచున్నాను. మదినుంపుము."

"చక్కఁగా నుంతును!"

కృష్ణరావు తనతీక్ష్ణకటాక్షము లామెపైఁ బరపి మీసముదువ్వి, పండ్లు పటపటమని కొఱుకుచుఁ గోపావేశముతో వెడలిపోయెను.

౨

అప్పాజీపంతు పునహామండల న్యాయస్థానమున నొక్క సుప్రసిద్ధన్యాయవాది. ఇతని కీవృత్తిలో విపుల ధనము లభించుచుండెను. అంతియే కాక పునహానగరమున నీతని కొక పెద్దయిల్లును మిక్కుటమగు చరాస్తియు నుండెను. ఆతని కేకొంతయును లేదు; కాని, తనయనంతర మీ విపులసంపదకుఁ దగినవారసుఁడు లేక పోయెనను విచారముమాత్ర మాతని విడువకయుండెను. అయినను నాతని కొక్కపుత్రికమాత్ర మున్నది. ఆమెయే మనము ప్రథమ ప్రకరణమునఁ జూచిన కమల. అప్పాజీపంతునకు వయసు నట్టే ముదిరియుండలేదు. నలువదైదు నలువదారేండ్లుండును. కాని, కమల కనంతరము పదేనుపదారు వత్సరములవఱకు నేసంతానముఁ గలుగ కునికి, నిఁకఁ గలుగునను నాసయే లేదు. కావున నాతఁడును, నాతనిభార్య లక్ష్మీబాయియు, నాతనితల్లి రమాబాయియు నీయొక్కబాలిక కమల నత్యంతప్రేమతోఁ బెంచుచుండిరి. ఈబాలికయం దనేకసద్గుణములుండెను. అతుల రూపవతి. రూపమున కనుగుణ్యముగనే యామె విద్యను నార్జించి సుసంస్కృతయై యుండెను. లక్ష్మీబాయి యీబాలికను గృహకృత్యనిర్వహణమునందును సుశిక్షితను జేసియుండెను. ఇట్టి యూసుత పరగృహవాసమున కరుగునుగదా యని తోఁచినపుడెల్ల నాయింట నందఱకు మిగుల వ్యాకులమగుచుండెను. కాఁబట్టి యాబాలికకుఁ బదియాఱేఁడులు వచ్చినను బెండ్లిమాటయే యెవ్వరును దలపెట్టరైరి. అప్పాజీపంతు నూతనాచారపరులలోఁ బ్రముఖుఁడు. మాటలచే మాత్రమే కాదు; క్రియారూపమునను నట్టివాఁడె! ఇఁట నితని కెదురాడువా రెవ్వరును లేరు. కావుననే యతని తల్లియు, భార్యయు నతనికి వ్యతిరేకముగాఁ బలుకరైరి. అయినను, బదియేఁడులు వచ్చినప్పటినుండియుఁ దల్లియుఁ, బత్నియు నీతని వెంటఁబడిరి. "ఇఁకనైనను బెండ్లిసేయకున్న నెట్లు? ఇంక నెంతకాల మీడేరినపిల్ల నింట నుంచుకొనవచ్చును! లోకమునకు వెఱవకపోయినను, సంఘమునకు వెఱవకపోయినను, బుద్ధి తెలిసిన పిల్ల——" ఇంక నేమేమియో యనుచుండురు. అన్నిటికిని మన యప్పాజీపంతు తలనూపుచు "ఆఁ, త్వరలో నే చేసెద. నేను నావిచారముననె యున్నా"నని సమాధానపఱచుచుఁ గొంతకాలముఁ గడపెను. యదృష్టవశమున నప్పాజీపంతునకుఁ గమలకై వరుని వెదకవలసిన యవసరము కలుగలేదు. తనమనసున కెక్కినవరు నొక్కని నాతఁడు మనసున నిర్ణయించి యుండెను.

అప్పాజీపంతు నాశ్రయమున వినాయకుఁడను యువకుఁడు విద్యాభ్యాస మొనర్చుచుండెను. ఈ యువకుఁడు పసితనముననే తండ్రికి దూరమైపోయి, దిక్కరియుండ, నప్పాజీమిత్రు లొకకొంద ఱీబాలుని నీతనియింట నుంచుకొనఁ బ్రార్థించిరి. పంతు నందున కంగీకరించి, యాబాలున కాశ్రయ మొసఁగి పుత్త్రునివలెఁ బెంచుచుండెను. ఈబాలుని చాకచక్యము, విద్యార్జనాపేక్ష, వినయశీలస్వభావముఁ గని యాయింట నందఱకు నాతనిపై నధికానురాగ ముదయించెను. ఈ కుఱ్ఱఁడును దన సుగుణసంపదలచే నెల్లర డెందముల నాకర్షించికొనెను. ఈవిధముగ వినాయకుఁ డుత్తమ విద్యావంతుఁ డయ్యెను. చిరపరిచయము మూలమునను, నేకస్థాననివాసము మూలమునను జిన్ననాఁటినుండియే కమలా వినాయకు లమితానురాగబద్ధులై మెలఁగుచుండిరి. వయసు పైఁబడినకొలఁది ఆయనురాగము దృఢమై ప్రేమగమారి, యాయిరువురును లోలోననె యనేకవిధముల నువ్విళు లూరుచుండిరి. చాణాక్షుఁడగు నప్పాజీపంతున కెట్లో యీవిధము తెలిసెను. అతఁడును లోలోననె యానందించుచు మిన్నకుండెను. ఇఁక వరశోధనావశ్యకత లేకపోయినందునకు మిక్కిలి సంతసించెను. ఇట్లు కొంతకాలముఁ గడువ నీరహస్య మింటను దెలిసెను. అందఱు నిందున కనుకూలురై యుండిరి.

అప్పాజీపంతు నింటిపొరుగింట సదాశివరావను గృహస్థుఁడు నివసించుచుండెను. ఈగృహస్థుఁడు దూదివర్తకమున మిగుల ధనవంతుఁడై యుండెను.

ఈతనికిఁ గృష్ణరావను పుత్త్రుఁ డొకఁడుండెను. కృష్ణరా వీలోకమున నవతరించినవెంటనె తల్లి పరలోకముఁ జేరెను. తల్లిలేని బిడ్డఁడని తండ్రి మిగుల గారాముననీబాలునిఁ బెంచెను. అతఁడు పోయినదే త్రోవ! పలికినదే పలుకు! ఈవిధమునఁ బెరుగుచుండెను. ఆంగ్లవిద్యలో నాలుగైదు తరగతులు చదివి పాఠశాల

వదలివేసెను. పగటివేళల ద్యూతక్రీడలందును, రాత్రి వేళల నాటకములు, ఉత్సవములు, పాటకచ్చేరీలు మొదలగు నన్యవ్యవసాయములఁ గాలముఁ గడుపసాగెను. ఇన్నిమాట లేటికి ? కృష్ణరావునకు నింట నిర్బంధము లేకపోవుటచేతను, దగిన శిక్షణము లేకపోవుటచేతను, నానావిధ వ్యసనములలోఁ జిక్కి సదానంద తన్మయుఁ డయ్యెను. ఇరుగింటనున్న సుందరతరుణి తనకుఁ బత్ని కావలయునని యితఁ డిచ్ఛవహించెను. నిజముగనె యతనికిఁ గమలపై గాఢానురాగ ముదయించెను. కాని, యాప్రేమను బరీక్ష చేసినచో 'విషయోద్భూత' మనియె తేటపడి యుండును. నిజము దేవునకెఱుక ! ఈవిషయము తండ్రి కెఱింగింప నాతఁ డప్పాజీపంతుకడఁ బ్రస్తాపించెను. కాని, పంతు "సకలభారమును గమలయే వహించియున్నది. సకలముఁ దన యిష్టానుసారము జరుపుకొనును. ఇందునఁ నే నేసంబంధమును గల్పించుకొనలే" దని స్పష్టముగాఁ దెలిపినందుపై, సదాశివరావు హతాశుఁడై యూరకుండెను. తుద కొకనాఁడు కృష్ణరావు స్వయముగనే యేకాంతమునఁ గమలను సందర్శించి, తనకోరిక వెల్లడించెను. అప్పుడతని కెట్టి ప్రత్యుత్తరము లభించినదియు, నేవిధముగ హతాశుఁడైనదియు, భగ్నహృదయుఁ డైనదియుఁ బ్రథమప్రకరణమున నుడువఁబడియున్నది.

అనంతరము కొలఁది దినములలోనే కమలావినాయకులకుఁ బ్రియమైనట్టియు, గృష్ణరావున కప్రియమైనట్టియు వివాహమయి, కమల యభీప్సితము సిద్ధించెను.

3

కమలావినాయకులకు వివాహమై యైదుసంవత్సరములు గడచినవి.

అప్పాజీపంతుగారి శ్రద్ధాభక్తులమూలమున వినాయకరావున కుత్తమవిద్య లభించి బి. ఏ., యల్. యల్. బి., పదవి లభించుటఁ గని యప్పాజీపంతునకుఁ దనశ్రమయు, ధనవ్యయము సార్థకమయినదని మిగుల సానందము కలిగెను. సంఘమునకుఁ గీడుకరమగు కృష్ణరావుమూలమున, ప్రోత్సాహమునఁ గమలావినాయకుల కనేక సంకటము లొదవుచుండెను. సాటివారల వలన వీరి కనేకసంకటము లొదవెను. వాని నన్నిఁటిని మిక్కిలియోర్పుతో నోర్చియుండిరి. మదగజమును గని శునక మెంత మొఱిగిన దాని కేమిలోటు! కమలావినాయకు లీ మొఱుఁగుఁగుక్కల బెదరింపుల కణుమాత్రముఁ జలింపరైరి.

వినాయకరావునకు న్యాయవాదిపట్టము లభించినవెంటనే రెండుసంవత్సరములకు బరోడాసంస్థానమున న్యాయశాఖలో నొక గొప్పయుద్యోగము లభించెను. అతఁ డుద్యోగమునకుఁ బోవుట కిదియె మొదటి సారియగుటచేఁ దా నొక్కఁడే పోయెను. కమలను దీసికొనిపోలేదు. ఆసమయమునఁ గమల యించుక యనారోగ్యమున నుండెను. అంతయే కాక క్రొత్తయూరు, తగినవసతి మొదలగునవి ముందు ఏర్పఱిచినపిదప పిలిచికొనిపోవ నెంచియుండెను. కాని, మన మొకటి సేయ నెంచిన నది వేఱొకటి యగుచుండును గదా! ఆరెండు సంవత్సరములును గమల కానూతన సంసారశకటము నడిపించు నవకాశము లభింపలేదు. కమల యనారోగ్యవతియైయుండి కొంచెముగ నిమ్మళించి లేచి యటునిటుఁ దిరుగఁ బ్రారంభించిన వెంటనే లక్ష్మీబాయికి మన్యపుజ్వరము తగిలెను. అందుండి యామె యించుక యారోగ్యము వడయుచుండ నప్పాజీపంతులకు సంధివాతము సంప్రాప్తమయ్యెను. ఇట్టి సంకటములలోఁ దలిదండ్రులను విడచి మగనికాపురము దిద్దఁ బోవుట కాయువతి కవకాశము చిక్కదయ్యెను. వినాయకరావుమాత్ర మప్పుడప్పుడు సెలవుదీసికొని యిక్కడికి వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను. అదియుఁ గాక కమల పితృగృహనిర్వహణభారమంతయుఁ దానవహించిమిగులఁ జతురతతోఁ జరుపుచుండుటచే వినాయకరావున కెట్టి యధికముగా సెలవుదీసికొనివచ్చి యిటనుండ నవసరము లేకపోయెను. ఇప్పుడు రోగము అప్పాజీపంతులు గృహమును ద్యజించిపోయెను. దీపావళి సమీపించుచుండెను. ఈపండుగున కల్లుఁడువచ్చును. మరలిపోవునపుడు కమలను బంపవలయునని యప్పాజీపంతు నిశ్చయించి యుండెను. కమలకు వివాహమైన దాది నేవో కారణముల మూలమున అనేకవిఘ్నము లొదవుటచే నొక్క దీపా

వళిపండుగయుఁ దగినరీతి జరిపియుండలేదు. దీపావళి యల్లుండ్రపండుగకదా! ఈమారు తమ యింట నెల్లరు సుఖరూపమున వచ్చినకష్టములన్నియుఁ దొలఁగి లేమ టచే నీపండుగ మహావైభవముతో జరుప నిశ్చయించి యుండిరి. సకలము నొకపక్షముదినములకు ముందే సిద్ధపఱుచుచుండిరి.

దీపావళి యిఁక నెనిమిది దినములే యున్నది. అప్పాజీపంతు తన మనోగతము నెఱింగించుచుఁ దమ బంధుమిత్రాదులతో రావలయునని వినాయకరావున కాహ్వానమును బంపెను. ఇంట సర్వము నిండియున్నది; ఆనందము తాండవ మాడుచున్నది. పెండ్లియింట నైన మిట్టి కోలాహల ముండదు.

వినాయకుని వృద్ధమాతకును, వితంతువై, నిరాధారయైయున్న యమునకును బత్రికలు లిఖించిరి. కాని, వృద్ధమాత గోపికాబాయి "నాకు దేహ మనారోగ్యముగనుండుటచే నేను రానందుకు విచారమగుచున్నది. యమునను బంపుదునన్న నాకిక్కడ నుపచారము సేయువా రెవ్వరును లేరు" అని ప్రత్యుత్తరము పంపెను. అన్నిటికిని వినాయకుఁడే ముందునకు రావలసివచ్చెను. గోపికాబాయి వృద్ధయగుటచే నీప్రయాణశ్రమ కోర్వఁజాలదని పంతెఱిఁగియుండెను. అయినను వాడుకచొప్పున నుత్తరము వ్రాయవలసి వ్రాసెను.

తన యాంతరంగికమిత్రులలో నొకరిద్దఱఁ గలిసి ధనత్రయోదశినాఁటిరాత్రి పునహాకు వచ్చెదనని వినాయకరావుకడనుండి యుత్తరము వచ్చెను.

రేపు ధనత్రయోదశి; రేపురాత్రి వినాయకరావు వచ్చును. కావున నింట నందఱును మహదానందసాగరమున నీఁదుచుండిరి ఇఁకఁ గమలమాటఁ జెప్ప నేటికి? "ఎప్పు డీనాఁడుగడచి తెల్లవారునా, ఎప్పుడు రేపుపవలు గడచి రాత్రియగునా, ఎప్పుడు తన...... వచ్చునా? ఎప్పుడు తాను లజ్జావనతవదనయై హారతియిత్తునా!" అని యీతీరుగ మనసున ననేకవిధములఁ దలపోయుచుండెను. ఆమె యానందము స్వర్గము ముట్టియుండవచ్చును. ప్రతిక్షణము నామె లెక్కించుచుండెను. ఎట్టెట్లో ధనత్రయోదశి యుదయమయ్యెను. నేఁడు కమలయానందమునకుఁ బారమే లేకపోయెను.

దీపావళి నిమిత్తమై గృహ ముత్తమరీతి సుశోభితమై యుండెను. అందునను ముందరి చావడి మిక్కిలి యింపుగా శృంగారింపఁబడి యుండెను. సాయంకాల మయ్యెను. అప్పాజీపంతు తన బండినెక్కి స్టేషనుకుఁ బోయెను. ధూమశకట మానాడు కొంచె మాలస్యముగ వచ్చునని తెలిసెను. అంతఁ బంతు తన బండిని, సేవకుని స్టేషనున వినాయకునికొఱకుంచి తానొక బాడుగబండిలో నెక్కి యింటికివచ్చిచేరెను. బండివచ్చువేళయు నయ్యెను. కమల వినాయకునివచ్చు త్రోవయందు దృష్టి యుంచియుండెను. బండిచప్పుడు వినవచ్చెను. తన భర్త వచ్చెనని యామె వీథివంకఁ జూచెను. ఆబండి యట్లే వెడలిపోయెను. ఈవిధముగ నెన్నియో బండ్లచప్పుడు వినవచ్చెను. ఒక్కబండియుఁ దమ యింటికడ నాఁగలేదు. చాలఁ బ్రొద్దుపోయెను. బండిరాలేదు. వినాయకరావును రాలేదు. ఇంకను బదిపదేను నిమిషములు వేచియుండి పంతు దుస్తులను ధరించి స్టేషనునకు వెడలెను. అచట జనసమ్మర్దము తగ్గియుండెను. అచట విచారణ చేసెను. బండివచ్చి వెడలిపోయియు నొకగంట సేపైనది. ఈబండిలో వినాయకరావు రాలేదు. భగ్నహృదయముతో నాతఁ డింటికి మరలివచ్చెను.

వినాయకరావు రాకుండుటచే నింట నెల్లరకు ముఖ్యముగాఁ గమలకు మిక్కిలివిషాద ముదయించెను.

"వత్తునని తెలిపిన పిమ్మట నాతఁడు రాకుండువాఁడు కాఁడు. ప్రయాణసమయమున నేదైన విఘ్నమొదవినను కొందమా ఆ వెంటనే 'టెలిగ్రా' మిచ్చియుండునే! టెలిగ్రామును రాకుండుటచే నాతని కీబండి మిగిలిపోయియుండవచ్చునని యూహింపవలసియున్నది. నేఁటిబండి మిగిలిపోయినందునఁ దప్పక యుదయపు బండికి వచ్చును." అని యప్పాజీపం తింట నందఱను సమాధానపఱచెను.

అందఱును నమ్మిరి. ఆరాత్రిగడపుట కమల కెంతో కష్టమయ్యెను. 'ఎప్పుడు తెల్లవారునా' యని కన్నులు మూయకుండెను. అనేకవిధపరస్పరవిరోధకల్పనాతరంగడోలికలలో నూఁగుచు నామెయుండ నెట్లో తెల్లవారెను. నేఁడు నరకచతుర్దశియగుట జనులందఱు నరుణోదయాత్పూర్వమె మేలుకొనిరి. అందందు

నపూర్వానందోత్సాహములు తాండవమాడుచుండెను. అనేకులు మంగళస్నానము సేయుచుండిరి. స్నానానంతరమున సుగంధద్రవ్యములు మేనులకు రాచి, నానావిధా మాల్యాంబరాభరణములు దాల్చి నగర నారీనరగణములు దేవతాదర్శనమున కరుగుచుండిరి. ముందటి నాటివలెనె యప్పాజీపంతు స్టేషనుకడకు వినాయకరావుకొఱకు బండి నంపియుండెను. బండిపోయినను రెండుగంటలకాల మయ్యెను. వినాయకరావు రాలేదు. అప్పాజీపంతు గృహమున నందఱకు విచారమయ్యెను; చింతింపసాగిరి. నేటిదినము మహదానందమునఁ గడుప సర్వసన్నాహములతో నుండ, దీర్ఘకాలము నుండియుఁ గోరుచుండు నీకోరిక ఇప్పుడు నష్టమైనందున నెల్లరకు మిక్కిలి దుఃఖమయ్యెను. కమలాహృదయమో—ఆ స్థితిలో నుండువారలకే తెలియవలయును!

౪

ఇంకను రెండుగంటలకాలము గడచెను. అప్పాజీపంతు విన్నహృదయముతోఁ జావడిలో నొకపడకకుర్చీయందుఁ బరుండి విచారమగ్నుఁడైయుండెను. 'టెలిగ్రాఫ్' కచేరినుండి యొకభటుఁ డొక 'టెలిగ్రా'మును దెచ్చి యాతనిచేతి కిచ్చెను. దస్కతుచేసి భటునిఁ బంపివేసి యా 'లకోటా'ను జేతఁబట్టికొనెను. దానిని విప్పుటకతనికి ధైర్యము కలుగలేదు. టెలిగ్రాము వచ్చినతోడనే యాతని డెందము పరిపరివిధాలోచనాకల్లోలములతో నిండిపోయెను. అనేకవిధములగు కుశంక లుదయించెను. తుదకు ధైర్యముతో మనసును బిగఁబట్టి దాని విప్పి చూచెను. అవెంట నాతఁడు పాషాణవిగ్రహమునలె నిశ్చలుఁడయ్యెను! శరీరమున రోమాంచములు నిక్కఁబొడిచెను! చేతిలోని కాగితము జారి నేలఁబడియెను. ఈవిషయ మింట నెవరికిని దెలిసియుండలేదు. సేవకున కొక్కనికిమాత్రము తెలిసియుండెను. వాఁడును బెగడొంది యేమియుఁ జేయఁజాలక, లోనికరిగి, మెల్లఁగ లక్ష్మీబాయికిఁ జెప్పెను. ఆమెయు నాక్షణమె బయటికి వచ్చి భర్తస్థితిఁ గనెను. ఆమెకు గుండెలు చెదరిపోయెను. కాళ్లు నిలువఁజాలకపోయెను! నోరెండిపోయెను; మొగము వాడిపోయెను. స్వల్పకాలముననె యింట నందఱకు నీటెలిగ్రాముసంగతి తెలియవచ్చెను. అందఱు నాశ్చర్యముతో, భయముతో, దుఃఖముతో, నచటికి వచ్చిరి. ఎవ్వరికి నేమియుఁ దోఁచుట లేదు. అందఱును దుఃఖవిహ్వలులై పోయిరి. కడకప్పాజీపంతు కొంచెము ధైర్యముఁ దెచ్చికొని యిట్లనియెను:

"ఇందు జబ్బేలాటిదో వివరించలేదు. కాని వ్యాధి భయంకరమైనదనియు, చికిత్స జరుగుచున్న దనియు మాత్రమె యున్నది. కాఁబట్టి మనము టెలిగ్రామిచ్చి పైసంగతులు తెలిసికొనుటకంటె నేనే స్వయముగ నిప్పుడే మన డాక్టర్ త్ర్యంబకరావును వెంటఁగొని బరోడాకుఁ బోయిన బాగుండును." ఈసలహా యందఱకు సమ్మతమయ్యెను. వెంటనే బరోడాకుఁ బ్రయాణసన్నాహము కావింపసాగెను. తమకుటుంబవైద్యుఁడును, పరమమిత్రుఁడునగు డాక్టరు త్ర్యంబకరావున కీయుదంతమంతయుఁ దెలుప నాతఁడును బ్రస్తుత స్థితిగతుల నెఱింగి బరోడాకు వెడలసిద్ధమయ్యెను. వారు మధ్యాహ్నపు బండికి బయలుదేర నిశ్చయించిరి.

బయలుదేరువేళ కింక నొక్క గంటకు ముందుగ మఱొక తంత్రీవార్త వచ్చెను. అప్పుడు మాత్ర మాతని కొదవిన దుస్థితి వర్ణింపలేము. కవరు విప్పుటకైనను నాతనికి వ్రేళులలో శక్తియుండలేదు. ధైర్యమునశించెను. దేహమంతయు గడగడ వడఁకుచుండెను. ఓకానొక

యున్మత్తునివలె, భ్రాంతునివలె నైపోయెను. ఇంకనింట నాఁడువారిబాధలు చెప్పనక్కరయేలేదు. వృద్ధ, రమాబాయి కమలను దనచెంతకుఁ దీసికొని "ఏడువకు తల్లీ, మంచిమందు లిప్పించినఁ ద్వరలోనే నిమ్మళించునులె!" యని యోదార్చుచుండెను. కాని, యామెస్థితి యెట్లుండెనో యామెకే తెలియును! ఆమె కన్నులలో నొక్కబొట్టు నీరైనలేదు. కాని కన్ను లెఱ్ఱబడి వాచి యుండెను. లక్ష్మీబాయియు న్యాందోళనముతో భర్త నిస్తేజముఖమువంకఁ గాంచుచు జీవచ్ఛవముతో నిలిచి యుండెను. ఆమె కన్నుల నశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. ఇఁకఁ గమలస్థితి వర్ణింపనలవిగాదు! అప్పాజీపంతున కాతంతి చదువుటకుఁ దోఁచలేదు; తోఁచినను ధైర్య మొదవలేదు. రమాబాయి కుమారుని సమీపించి "అప్పా, నుదుటివ్రాఁత తప్పింపఁజాలము కదా! వ్యర్థముగా మనసున కీబాధయేల? దీనిలో నేమున్నదో చదివి చూడుము. ఏమున్నమాత్ర మేమి చేయఁగలము? ఎట్లును నీవు బరోడాకు..." అట్టె పలుకలేక పోయెను. కంఠము రుద్ధమయ్యెను. అటుపిమ్మటఁ బంతు బహుకష్టముతోఁ జెవరియున్న ధైర్యమును మరల నొక్కటిగఁ జేర్చి తెచ్చుకొని ఆ టెలిగ్రామును జదివెను. అంతే; నిశ్చలుఁడై పోయెను; నిస్తేజుఁడైపోయెను. తలపైఁ బెద్దబండ పడినట్లయ్యెను. తటాలునఁ గుర్చీలోఁబడి పోయెను. దుఃఖావేగమున నాతఁ డేడ్చుటకును వర పోయెను.

ఈతని యీ భయంకరస్థితిఁ గని యందఱును నిజము తెలిసికొనిరి. గృహమంతయు రోదనధ్వనితో నిండిపోయెను. కమలయో యొకానొకపశువువలె పెనుబొబ్బలుపెట్టి యేడ్వసాగెను. వృద్ధరమాబాయి కీయుదంతము తెలిసినవెంటనె యామె పెద్దపెట్టున నవ్వసాగెను! నోటికివచ్చినట్లెల్ల వదరసాగెను. ఆకస్మికభయంకరదుఃఖాహతి నున్మాదినియై పోయెను!

ఇప్పటి యీవృత్తాంతము వ్రాయుటకు మా లేఖిని ముందునకు సాగ నిరాకరించినది.

అప్పాజీపంతుగారి గృహముపై నేఁడు దుఃఖమహాపర్వతము పడెను. అందఱు నాక్రందింపఁ జిక్కుకొనిరి. పాపము, కమల యాకస్మికముగా దుస్సహదుఃఖసముద్రమున మునిఁగి పోయెను. ఆమె సౌభాగ్యరవి యస్తంగతుఁడయ్యెను! దుర్భరవైధవ్య మీబాలిక కింతలోనె సంప్రాప్తమైనది! దురదృష్టము!

అప్పాజీపంతుగారియింటిపై నిట్టి మహత్తరదుఃఖపర్వతము కూలిన యాదినము మనకు హైందవులకుఁ బరమపవిత్రమైన, మహోత్సవదాయకమైన నరకచతుర్దశి యని పాఠకులకుఁ దెలిసియే యున్నది. దీపావళి పండుగ మన కెంతటి యానందదాయకమైన పండుగైనది మనకందఱకుఁ దెలిసినవిషయమే! అట్టి యీ యానందోత్సవదివసమున సైతము, కొందఱు వీణావేణుగానాకర్ణనమునఁ దల్లీనులై యుండ, మఱికొందఱు ఆప్తబంధుజనవియోగమునకై రోదనము సల్పుచుందురు. దైవచిత్రము లిట్టివే!

పునహానగరమున సకలదిశలయందును నానందమహోత్సవములు తాండవమాడుచుండెను. ఆనగరమున నివసించుచున్న మన యప్పాజీపంతు గారియింటఁ గ్రూరుఁడగు కాలుఁ డానాఁడె తన సామ్రాజ్యమును స్థాపించెను!

నాలుగుదినములు గడచినవి. వీరందఱకు దుఃఖావేగ మించుక తగ్గెను. కాని, పాపము, దీనానాథయగు కమలయొక్క వదనము దుఃఖపూర్ణమై, వివర్ణమై, మలినమై యుంటఁ గని యెల్లరడెందములను నీరగుచుండెను! తమయొక్కతియగు కూఁతున కింతలో నిట్లు దుస్సహవైధవ్యము పిడుగుగఁ దలపైఁబడుటఁజూచి యేతలిదండ్రుల హృదయములు విదీర్ణములు కాకుండఁగలవు? డాక్టరుపచరించుటచే వృద్ధరమాబాయి కించుక నిమ్మళముగ నుండెను. కమల మొదటి రెండుమూఁడు దినము లొక్కమెతుకన్నము—అన్న మేల? ఒక్కగ్రుక్కెఁడు నీరైన—దీసికొనకపోవుటచే మిక్కిలియు నశక్తయై పోయెను! మాటాడుటకు నామెకుఁ బ్రాణములేదు. ఆమె యింత వఱకును నెట్లు జీవించియున్నదియా యనియు నాశ్చర్యము కలుగకపోలేదు! ఆసమయమున డాక్టర్ త్ర్యంబకరావుగారుమాత్రము లేకుండిన నిజముగానె యాబాల జీవించియుండదు. అతఁ డీమెయెడల నధికశ్రద్ధవహించి యుపచరించుటచేతనె యామె జీవించినది.

అయిదవదినము తెల్లవారెను. ఉదయ మేడుగంట లుండును. అప్పాజీపంతు తన ప్రాతఃకృత్యములు నెరవేర్చి దేవదర్శనముఁజేసి యప్పుడే పంచపాళిలో వచ్చి కూర్చుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి బయట త్రోవపైఁ బారెను.

ఇంటిముందర నొకబండి యాఁగెను. అందుండి యిరువదినాలు గిరువదైదేఁడుల యువకుఁ డొకఁడు దిగి చేత నొకచిన్న పెట్టెఁబట్టుకొని బండివానికి నద్దెయిచ్చి మెల్లమెల్లఁగ నప్పాజీపంతు నింటిలోనికివచ్చుచుండెను. అప్పాజీపంతు తనక్షీణనేత్రములను వికసింపఁజేసి శంకితాంతఃకరణముతో నేకాగ్రదృష్టులతో నా యువకునిఁ గాంచుచుండెను. ఆతని డెందమున ననేకవిధవిచారవికారము లొక్కపెట్టున వ్యాప్తమయ్యెను. అప్పుడాతఁడు భ్రాంతిగొన్నవానివలెఁ జూపట్టెను. ఆయువకుఁ డప్పాజీపంతును సమీపించి హసన్ముఖుఁడై గౌరవప్రేమపూర్వకముగా నావృద్ధునకు వంగి నమస్కరించెను. ఆతని యెదుట నిలిచెను. ఆయువకుని ననిమేష లోచనములతో నప్పాజీపంతుచూచుచు నిలిచెను. అతని శరీరమున బులక లుదయించెను. తనకేదైన భ్రమకలిగెనేమో యని యతనికి శంకవొడమెను. ఉన్మత్తునివలె నైపోయెను. యువకుని రెప్పవేయక చూచుచుండ నాతనినోటనాకస్మికముగా "నేను గలఁగనుచుండలేదు కదా?" యను వాక్యము వెలువడెను.

ఆతని యావిచిత్రావస్థ, శుష్కశరీరము, వాడియున్నరూపము, నసంబద్ధవాక్యములు గని యా యువకుని హృదయమున ననేకశంక లుదయించెను. దేహము వడఁకసాగెను! అతఁడు కరుణాపూర్ణస్వరమున "నిదేమిట్లు పలుకుచున్నారు? మీ యీ—"

అప్పాజీపం తీవాక్యముఁ బూర్తిసేయనీయకయె యిట్లనెను: "నీవు నిజముగానె వినాయకరావేనా? లేక, యీభయంకరదుఃఖాఘాతమువలన నామతిచలించినందున నాకిట్లు కనఁబడుచున్నదియా?" యనెను.

ఈ తుదివాక్యములు విని వినాయకుని హృదయము కరఁగిపోయెను! భయవిహ్వలస్వరమున నాతఁడు "ఎట్టి దుఃఖాఘాతము? నాకేమియుఁ దెలియకున్నదెట్లు? నేనిదే కొంకణమునుండి యిప్పుడే వచ్చుచున్నానే" అనెను. ఇంతలో వేఱొకయాలోచన యతనికిఁ బొడమెను.

"ఇచటఁగూడ నేదియో భయంకరవిషయము జరిగియుండవలయును" అని యతఁడు తనలోఁ దర్కించుకొనెను. క్షణార్ధకాలమున నీయూహ నిజమని రూఢియయ్యెను. కొంచెము ధైర్యము కలిగెను. అతఁడు శాంతముతో నిట్టులనెను—

"ఇచట జరిగినవన్నియు నాయూహనుబట్టి తెలిసికొంటిని. అదియె నిజమనియుఁ దోఁచుచున్నది. ఇంటినుండి బరోడాకు నాకేవిధముగ టెలిగ్రాం వచ్చెనో, ఆవిధముగనె యిటఁగూడ నేదియో కలిగియుండవచ్చును. నిజమేనా? మీ కిచట టెలిగ్రాంగాని, జాబుగాని వచ్చియుండెనా?"

అప్పాజీపం తిప్పుడించుక శాంతివహించెను.

"నీ కింటినుండి యేమని తంత్రీవార్త వచ్చినది?"

"మాయమ్మగారికిఁ జాల జబ్బుగా నున్నదని నే నిక్కడికి ధనత్రయోదశీరాత్రికి రావలెనని నిశ్చయించితిని. ఆముందటినాఁడె 'అమ్మ భయంకర రోగపీడితయై యున్నది. తత్క్షణము రావలె'నని యమునపేరిట నాకుఁ దంతివచ్చినది. ఆకారణమున నేనిక్కడకువచ్చుట మాని కొంకణమునకుఁ బోయితిని. అప్పుడు నేను మీకు టెలిగ్రా మంపియుండవలసినదేకాని యమ్మగారి వ్యాధి

విషయమై మనసు కలవరపడియుండుటచే నాకామాట తోఁచినదికాదు. ఆవెంటనే సెలవుఁదీసికొని కొంకణమునకుఁ బోయితిని. అక్కడినుండి యింటికిఁబోవుటకు రెండుదినములు పట్టును. అమ్మను జూడఁగలుగుదునా లేదా యని మనసు తల్లడిల్లి పోవుచుండెను. ఇల్లుచేరి చూతుఁగదా మాయమ్మ నరకచతుర్దశియగుటచే ఉదయస్నానముచేసి పూజచేసికొనుచుండెను. అప్పుడు నాకత్యాశ్చర్యమయ్యెను. ఇది యేమి గౌడబంగాళము! ఏమియుఁ దెలియదు! విచారింపఁగా మాయమ్మ రోగగ్రస్తయే కాలేదని తెలియవచ్చెను. ఇంటిలో నుండి యెవ్వరు నాకుఁ దంత్రీవార్త పంపియుండలేదఁట! ఈ కార్య మేవివేకశూన్యుఁడో, ఏఖలుఁడో చేసియుండవలయునని స్పష్టమైనది. వాని నేవిధముననైన శిక్షింపకమాననని నిశ్చయించితిని. మాయూరికిఁ దంత్రీవార్తా కార్యాలయ మిరువదిమైళ్లదూరమున నున్నది. అచటికిఁ బోయివచ్చుటకు రెండుదినములుపట్టును! అక్కడికిఁ బోవలెనన్న రెండెడ్లనాటుబండ్లలోనో, లేక నడచియో పోవలెను. అందునకును సమ్మతించితిని. కాని మాయమ్మ నన్ను బయటికిఁ బోనీయదయ్యెను. అదియు సమంజసమే. దీర్ఘకాలానంతరము నేనింటికివచ్చుట, అందునను దీపావళీ మహోత్సవసమయమున నన్నెట్లు పోనిచ్చును? ధనత్రయోదశిరాత్రి కిక్కడికి వత్తునని తంతిపంపితిననియు, నటు రాకపోవుటచే మీరందఱు విచారపడుదురనియు, మీకొక తంత్రీవార్తఁ బంపి, యిట్టి టెలిగ్రాము నాకెవ్వరు పంపిరో కనుఁగొనవలయుననియు, మాయమ్మకుఁ జెప్పితిని. ఎంతచెప్పినను వినదు. "రెండుదినములు విచారింతురు! క్షేమసమాచారముఁ దెలుపుచు నొకజాబుఁ బంపినఁజాలును!" అన్నది. అందుపై మీ కొకజాబువ్రాసితిని." అని యనుచునుండఁ దపాలాభటుఁ డొకజాబుఁదెచ్చి యప్పాజీపంతున కిచ్చెను. వినాయకుఁ డాజాబుఁ గాంచి "యిదియె నేవ్రాసినజా" బనెను. "నేను జాబువ్రాసితిని. గాని, యది మీకుఁ జేరుటకు మూఁడునాలుగుదినము లగునని నేనెఱుఁగుదును. అజాబు మీకుఁ జేరువఱకు నెంత యాతురపడుచుందురో, యని నాకుఁ దోఁచి, మాయమ్మతో నట్లే చెప్పితిని; సమాధానపరచితిని. ఆసాయంకాలమె నేను బయలుదేరితిని. ఇప్పుడు వచ్చిచేరితిని.

ఆరెండుదినములలోఁ దంత్రీవార్తాధికారికి జాబులువ్రాసి, నాకు వచ్చిన టెలిగ్రాములు పంపి, యిట్టి నీచకృత్యము సేసిన దెవ్వరో తెలుపుఁడని కోరియుంటిని. అనుభవము తప్పదందురుకదా? ఇది నిజమని నాకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. తంత్రీవార్తాధికారికి టెలిగ్రామిచ్చినప్పుడే నాక్షేమసమాచారముఁగూర్చి మీకు నొక నొకటెలిగ్రా మంపవలసియుండెను. నామనస్సు స్థిరముగ నుండకపోవుటచే నప్పుడు నా కామాట తోఁచలేదు. నే నంపినతంతికి బదులు నేను బయలుదేరువేళకే వచ్చిచేరినది. నాకుఁ జేరిన టెలిగ్రాము యమునపేరున నుండెననియు, రాముఁ అనునాతఁడు తెచ్చెననియుఁ గార్యాలయాధికారి నాకుఁ దెలిపెను. మనయిక్కడి కృష్ణరావునకు రాము అను ప్రాణమిత్రుఁ డొకఁడుండుట మనమందఱ మెఱుఁగుదుముగదా! అతఁడు కొంకణమున కేదోపనియుండిపోయియుండెనని నన్నెఱిఁగినయొకఁడు నాతోఁ జెప్పెను. ఇవియన్నియు యోజింపఁగా నీకృత్యమంతయును నీ నీచుఁడు కృష్ణరావు ప్రోత్సాహమున రాముఁడు చేసియుండవలయునని తేటపడుచున్నది.

ఈ వృత్తాంతమంతయును జెప్పి, యిచటికత డెఱుఁగు నాతురముతో వినాయకుఁ డప్పాజీపంతును జూచెను. ఈతఁడు నుడివినదంతయు విన్నపిదప నప్పాజీగారి హృదయమందలి సంశయాంధకారము మాయమైపోయెను! సకలోదంతము నీతఁడు వినాయకునకు వినిపించెను. అప్పు డాతనిసంశయము దృఢపడియెను!

కమల నెప్పుడుదర్శింతునా, యని వినాయకరా వాతురపడుచుండెను. కాని, ప్రస్తుత మామెయున్న స్థితిగతుల నెఱిఁగి, యిప్పు డాతురపడిన నామెకు హర్షవాయువు కలుగునేమో యని వెఱచి, క్రమముగ సకల వృత్తాంతములు నామెకుఁ దెలుపవచ్చునని తలఁచెను. అప్పాజీపంతు తనకువచ్చిన టెలిగ్రామును దెచ్చుటకై లోని కరిగెను.

లక్ష్మీబాయి వంటయింటఁ గమల కౌషధ మిచ్చుచుండెను. పంతచటికరిగి "ఇదిగో యిప్పు డింటికివచ్చిన వా రెవరో చూచితివా? వినాయకుఁడు—మనవినాయకరావు వచ్చియున్నాఁడు. శీఘ్రముగాఁ దేనీరు కాఁచి

తెమ్ము. మనవినాయకరావు వచ్చియున్నాఁడు—వినాయకరావు!"

అని పలికి యప్పాజీపంతచ్చోటువాసి బయటికరుదెంచెను. ఈతని యానందపూరితమగు కంఠస్వరమును, హాసన్ముఖమును లక్ష్మీబాయి యాశ్చర్యచకితలోచనములతోఁ జూచెను. ఆమెస్థితియు విచిత్రముగనుండెను. అప్పాజీపంతునకుఁ దొలుత నేవిధముగ సందేహముదయెనో యామెకు నావిధముగనే సందియముపొడమెను! దుఃఖభరమున నతఁడు భ్రమించియుండలేదుకదా! "అనఁగా?" నని యామె భర్త నడిగెను. కాని, ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు భర్త యందుండలేదు. చేతనున్నపని నచ్చోటే వదలి యామె బయటికి వచ్చెను. ఈమెను గాంచినంత వినాయకరావు నవ్వుచు "అత్తా, నేను స్వర్గస్థుఁడనైతినని మీరందఱు నతిశయముగ దుఃఖించుచుందురని, మి మ్మోదార్చుటకై యొక్కమారు మిమ్మందఱఁ జూడఁగోరి స్వర్గావరోహణమొనర్చి వచ్చియున్నాను" అనెను. ఇదేమివిచిత్రము! ఏమిమాయ! లక్ష్మీబాయి కిదియేమియుఁ దెలియలేదు. అప్పుడామె యకయే యతనిఁ గాంచుచు నిలిచెను; తడ వీమెను సంశయాందోళనమున ముంచుట తగదని యప్పాజీపంతు యథార్థమంతయుఁ దెలిపి "ఇదిగో అమ్మతో నీసంగతులేవియుఁ జెప్పకుమా! ఈయానందభారమామెకు మిక్కుటమై మరల భ్రమించిపోవునేమో! పో, పొమ్ము. శీఘ్రముగా తేనీరు కాచి తెమ్ము; చాల నలసియున్నాఁ" డనెను.

లక్ష్మీబాయిహృదయ మత్యంతానందప్రఫుల్లమయ్యెను. పతి సూచించినట్లు తేనీరు కాచుట కామె వెడలిపోయెను.

వినాయకరావు తంత్రీవార్తాపత్రికను బరీక్షాపూర్వకముగాఁ దిలకించుచుండెను. "దీనిలో మనోహరపంతని వ్రాలున్నది. ఈతఁ డెవ్వఁడో? నిజమగు వ్యక్తియో లేక కల్పితవ్యక్తియో తెలియుట లేదు. మాస్నేహితులలో నీపేరువా రెవరును లేరు. కొంకణమునుండి నాకుఁ బంపినమరునాఁడే మీ కీవార్త పంపఁబడియున్నది. సరే దీనిజాడయుఁ బూర్తిగానె తెలియఁగలదు! బరోడా తంత్రీవార్తాధికారి నాకుఁ జిరపరిచితుఁడు! అతనికి వ్రాసినచో సకలము నిజము తెలియఁగలదు!"

అని యనుచునుండ వీరిద్దఱకు "టీ" త్రాగుటకు లోపలనుండి పిలుపు వచ్చెను. వీరిద్దఱు మాట్లాడుచునే తేనీరుఁ గ్రోలుచుండ, లక్ష్మీబాయి కమలగదిలోని కరిగెను. కమల యప్పటికింకను నిద్దుర మేల్కొనియుండలేదు. ఆమె కిటీవల రాత్రులలో నిద్రపట్టుటలేదు. కాని, తెల్లవారుజామునఁబట్టును. ఈయుదయ మెండెక్కువఱకు మేల్కొనుట లేదు. లక్ష్మీబాయి మెల్లఁగ నామెమంచము చెంత కరిగెను. మెల్లఁగఁ దట్టి లేపెను. వినాయకునివృత్తాంతమంతయుఁ గొంచెము కొంచెముగా నామెకుఁ దెల్పి వినాయకుఁ డరుదెంచినాఁడనియుఁ దెలిపెను. ఆయకల్పితానందమున స్వర్గమునకరిగిన తనపతి మరల నరుదెంచుట యను నమృతముకన్న నధికమధురవార్త విని కమల కేమితోఁచియుండునో, యామె హృదయస్థితి యెట్లయియుండెనో, యూహించుభారము పాఠకులపై మోపుచున్నాము.

అనంతర మీయానందవార్తఁ దెలుపుటకై యప్పాజీపంతు త్ర్యంబకరావుగారి గృహమున కరిగెను.

వినాయకుఁ డరుదెంచినకాలమున వృద్ధరమాబాయి యింట నుండలేదు. కొంతసేపటికి వచ్చెను. త్ర్యంబకరావుగారి శ్రద్ధాభక్తులవలన నామె నెమ్మదిగా నుండెను. నిన్నటినుండియె యామె లేచి తిరుగుచుండెను. ఆమె వంటయింట నుండెను. లక్ష్మీబాయి కమలను వదలి వంటయింటికే తెంచెను. ప్రేమాదర్శకస్వరమున నామె మెల్ల మెల్లఁగ నాముదుసలిమనసున కాయాస మొదవకుండునట్లు సకలము నివేదించెను.

కమల యానందమునకు మేర లేదు. ఆమెరూపమునను మార్పు కనుపట్టెను. ఒక్కక్షణకాలమునకుఁ బూర్వముండిన ప్రేతకళ మాయమైపోయి యామెముఖమండలమున నానందారుణకళలు నెలకొనెను. జలమున, స్థలమున, కాష్ఠమున, పాషాణమున అన్నిటియందును నానందమె దృగ్గోచరము కాసాగెను. ఆవెంటనె యామె లేచిపోయి, ప్రాతఃకృత్యములు నెరవేర్చి కచేరిచావడి కరుదెంచెను. అచట వినాయకరావొక్కఁడె వార్తాపత్రికఁ జదువుచుఁ గూర్చుండియుండెను. కమల తనకనువమ్ములను వికసింపఁజేసి, యాతురముతో, నాతని

జూచుచు నిలుచుండెను. ప్రేమానంగములు ప్రబలమై యామె దిఙ్మూఢయై పోయెను! నోట మాట వెడలదు! ఈవికార మామె శరీరమంతటను గగుర్పాటు పొడవించెను! నేత్రకమలములు నాలుగును ముకుళితము

లయ్యెను! కనుమూయునంతలో నామె వినాయకుని బాహుపంజరమున బద్ధయైపోయెను!

ఇచట రమాబాయియు నానందతన్మయయై పోయెను. ఆమె వినాయకుఁ డున్నెడకుఁ బోయి, పరస్పరబాహుపంజరబద్ధులై యుండు నాయిద్దఱి నిట్లే కౌఁగిలించి, ప్రేమానందాశ్రువుల నాయిద్దఱకు మంగళస్నానముఁ గావించెను.

అప్పాజీపంతున కీదినమె దీపావళీమహోత్సవమయ్యెను. వినాయకుఁడు బరోడాతంత్రీవార్తా కార్యాలయాధికారియగు శ్రీధరపంతునకంపిన తంతి కామరునాఁడె జబాబువచ్చెను. సవిస్తరముగఁ దంతినొసఁగుట కలవికానందున లేఖయే వ్రాసియుండెను. అందిట్లుండెను:

“అప్పాజీపంతుగారి కొకటివెంట నింకొకటిగాఁ బంపిన రెండుతంత్రీసందేశములుఁ గొని కృష్ణరావు దేశాయి యనుగృహస్థుఁడు తానె స్వయముగాఁ దెచ్చియుండెను. వానిపై ‘మనోహరపం’ తని వ్రాలుండెను. కృష్ణరావు పక్షముదినముల క్రిందట నీయూరునకు వచ్చిన ‘శ్రీసంగీతనాట్యసమాజము’ వారిలోఁ గలిసి వచ్చియుండెను. నాకతనితోఁ బరిచయము లేదు. ముఖపరిచయమే. అన్నియుఁ దిన్నఁగా విచారణసేయఁగాఁ దెలిసినవిషయము లివియే.”

ఈవిషయముఁ జదివి వినాయకున కింకనొకటి జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఈకృష్ణరావు బరోడాకు నటకులతో వచ్చియుండుతఱి, నాతఁడు తఱచుగాఁ దనకడకు వచ్చుచుండెను. అట్టి సమయములలో నొకనాఁడు మాటలవరుసను “నేను దీపావళీపండుగ కింటికివచ్చెద” ననియుండెను. కావునఁ దా నేనాఁడు బయలుదేరినదియు జాడ తెలిసి యీకృష్ణరా వీకృత్యకృత్య మొనర్చియున్నాఁడని తేటపడెను. ఇది యిట్లని యప్పాజీపంతునకుఁగూడ వినాయకుఁడు తెలిపెను! కమల కృష్ణుని ప్రేమ నిరాకరించి, ప్రేమభంగ మొదవించియుండినందున నాదుష్టుఁ డీముగ్ధ కకాలవైధవ్యదుఃఖ మొదవించి, యీరీతిని దనసూఁడు తీర్చుకొనెను! మనస్సమాధానముఁ గావించుకొనెను! కాని, యిందున వానిమనసున కెంతటి సమాధాన మొదవియుండునో దైవమెఱుఁగును!

పౌరాణికకృష్ణలీలలు మనమందఱముఁ జదివియున్నాము. కాని, మన యీ యాధునికకృష్ణలీలలకు, నాలీలకు నెంత భేదమున్నదో యాలోచింపుఁడు!

అప్పాజీపంతుగారిగృహమున నందఱకు—అందు ముఖ్యముగాఁ గమలకు భీషణాంధకారభరితమైన యమావాస్యనిశవలె దుర్భర దుఃఖమయకాళరాత్రి సమాప్తిఁ జెంది ఆనందమయసుప్రభాతమయ్యెను. ఈసుప్రభాత సమయమునఁ బ్రశాంతమును, తేజోమయమును బాలారుణసువర్ణకిరణప్రసారముల నప్పాజీపంతుగారి కుటుంబము విలసిల్లెను!

సెలయేఱు

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

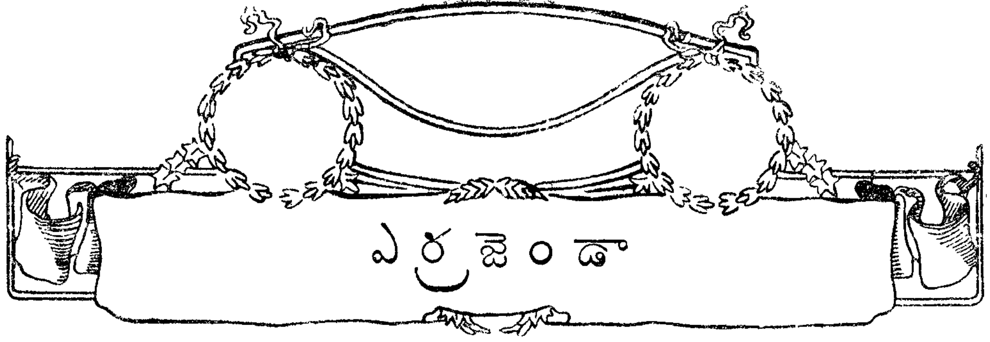
అలలచేతుల నిరుగెలంకులకు నొత్తఁ
బడిన రీతిగఁ దగు పెల్లపరుస లల్ల
వానితోఁకల గగ్గుఱుపాటు గొన్న
పొలుపు వహియింపఁ జక్కఁగా మొగ్గదొడిగి.

గీ. వాంశికనికుంజకము లేలపాట పాడ
శరవణము పిల్లనవ్వుల సన్న సేయఁ
గానఁబడునట్లు తమ మోఱకము తెఱంగు
దారి నరికట్టి పెనురాలు బారుదీర్ప.

గీ. మలయపవనాంకురములకు మనసు గదల
నడవిపువ్వులు వేణియం దలవరించి
సురుగుఁగందంబు నెమ్మేను మెఱయ నలఁది
యంచప్రాఁబోండ్లతో మాటలాడుకొంచు.

గీ. ప్రక్కప్రక్కల కొందుగుచు వారికెల్లఁ
దావకప్రేమరాజ్యంబు ధన్యజన్మ
మైన వేనికి గుత్త కీయంగఁ దలఁచి
యేగెదో? తెల్పఁగదే? సెలయేటి బోటి!

గీ. నిన్ను నాదు కవిత్వమందిరమునందు
నిలిపి స్వాగత మర్పింతు నేను గవినిఁ
బ్రకృతిసౌందర్యచిత్రకళోపాసకుఁడను
సుకృతవశమున నిన్నుఁ జూచుట లభించె.

(రషియా దేశపుకథ)

సెవొలోడ్ మిఖలోవిచ్ గార్షిన్

‘సీమన్ ఇవనోవ్’ రైల్వేలైనుమీద కాపలావాడు. అతడు కాపురమున్న యింటికి పన్నెండు వెర్‌స్టులు * దూరమున ఒక రైలు స్టేషనున్నూ 10 వెర్‌స్టుల దూరమున ఒక రైలుస్టేషనున్నూ ఉన్నవి. అక్కడకు నాలుగు వెర్‌స్టుల దూరములో ఒకమిల్లు నిరుటిసంవత్సరము కట్టినారు. దాని ఎత్తైన నల్లని చిమ్నీ (పొగస్తంభము) అడవిని దాటి కనిపించుచున్నది. ఇంతకు సమీపములో యితడు కాపురమున్న యింటివంటి కాపలాయిళ్లు తప్ప, మనుష్యులు కాపురముండే యిళ్లు లేవు. ‘సీమన్ ఇవనోవ్’ వ్యాధిగ్రస్తుడు. చాలా చితికి పోయాడు మనిషి. తొమ్మిదిసంవత్సరములకు పూర్వము ఒక సైనికోద్యోగివద్ద, వార్తలు కొనిపోయే సైనికుడుగా ప్రవేశించి యుద్ధమయ్యేపర్యంతము అతనికొలువులోనే ఉన్నాడు. అతడు ఆకలివేసి బాధపడ్డాడు; చలిలో వడవడ వడకాడు; ఎండలో మలమల మాడాడు; ఘూళుపులుగా ఉన్నప్పుడూ, హిమము కురిసేటప్పుడూ నలభై యాభై వెర్‌స్టుల దూరము నడిచాడు; ఫిరంగిబారుల కెదురుగా ఉన్నాడు;— కాని దైవబలముచేత కాబోలు ఒక్క తుపాకిరవ్వ అయినా అతన్ని రాసుకుపోలేదు. పూర్తిగా ఒకవారము రోజులు, సైనికదళము సైన్యముఖమున ఉండెను. ఆరోజులలో వారూ, వారి కెదురుగా పల్లములో ఉన్న తురుష్కులూ ఎడతెగకుండా ఫిరంగుల బారుపెట్టుకొంటూనే ఉన్నారు. ఉదయము మొదలు సాయంకాలమువరకూ కాల్చడం ఆగలేదు. సీమన్ యొక్క కామందు సైన్యముఖములోనే ఉన్నాడు. రోజుకు మూడుమార్లు, అతడు తనఉద్యోగస్తునకు, కొండచరియలో ఉన్న సైనికుల వంటయింటినుండి, టీ కాచే పాత్రా, భోజన సామగ్రీ తీసుకొని పోయేవాడు. వంటయింటి నుండి టీపాత్ర పట్టుకొని ఉద్యోగస్థుని దగ్గరకు వెళ్లడానికి ఒకబయలు దాటవలసి ఉన్నది. తుపాకిగుళ్లు విజ్జుమని అతని సమీపమునుంచి పరుగెత్తి రాళ్లకు తగిలి శబ్దముచేసేవి. సీమన్ భయపడి ఏడ్చేవాడు. కాని తాను వెళ్లడం మాత్రము మానలేదు. ఉద్యోగస్తు లందరూ

* ఒక వెర్‌స్టు 2/3 మైలుకు సమానము.

అతన్ని చాలా మెచ్చుకొన్నారు—ఎప్పుడూ వారికి వెచ్చ వెచ్చని టీ దొరికేదీ! యుద్ధములో గాయపడకుండా అతడు తిరిగివచ్చినాడు కాని పాపము కాళ్ల లోను చేతుల్లోను నొప్పులు పట్టు కొన్నవి. అప్పటినుంచీ అతడు చాలా చిక్కులు అనుభవించాడు. ఇంటికి వెళ్లాడు—అతని తండ్రి కాలం చేశాడు; నాలుగేళ్ల కొడుకు కూడా గొంతుకలో జబ్బుచేసి మరణించాడు. సీమనూ అతనిభార్యా మాత్రం మిగిలారు. వ్యవసాయంచేస్తే పనిసాగిందికాదు. ఎల్లాసాగుతుంది? కాళ్లూ చేతులూ వాచిపోయి ఉంటే భూమి దున్నడం ఎలాగ? ఇంక స్వగ్రామంలో ఉండడం ఇష్టంలేక సౌఖ్యంకోసం వెతుక్కుంటూ కొత్తస్థలాలికి వెళ్లారు. సీమనున్నూ, అతని భార్యా 'ఖార్ కోవు'లోను, 'ఒను' లోనూ రైల్వేలో ఉద్యోగంకోసం, ప్రయత్నించారు. ఎక్కడా వారికి అదృష్టదేవత ప్రసన్నం కాలేదు. కొన్నాళ్లకు అతనిభార్య నౌకరీకి నప్పకుంది. అతడు తిరగడం ప్రారంభించాడు. ఒకమాటు అతను రైలుమీద ప్రయాణమై వెళ్లడం తటస్థించింది. ఒకచిన్నస్టేషను దగ్గిర అతడు బయటకు చూచాడు. స్టేషనుమేష్టరు తనకు పరిచయుడా ఏమిటి చెప్మాఅనిపించింది. సీమన్ స్టేషనుమేష్టరుకేసిచూచాడు. స్టేషను మేష్టరు సీమన్ కేసి చూచాడు ఒకరి నొకరు పోల్చుకున్నారు. తాను పనిచేసిన సైనికోద్యోగి యితడే కదా అనుకున్నాడు సీమన్.

"నీవు ఇవనోవ్ కావా?" అన్నాడాయన.

"అవును, దేవరా, నేనే!"

"నీ విక్కడకు ఎలాగవచ్చావు?"

సీమన్ పూర్వవృత్తాంతము అతనితో చెప్పినాడు.

"ఇప్పు డెక్కడకు వెళ్లుచున్నావు నీవు?"

"నాకు తెలియదు; దేవరా!"

"ఏమిటీ, ఆశ్చర్యం, నీకు తెలియదూ?"

"అవును, దేవరా, ఎక్కడ పనిచెయ్యడానికి సిద్ధపడినా లాభం లేకుండా ఉంది. ఏదైనాపని దొరుకుతుందేమో నని నేను ప్రయత్నాలు చేస్తూవుండవలసిందే కదా దేవరా!"

స్టేషనుమేష్టరు అతనికేసి చూచి ఆలోచించి ఇప్పు డన్నాడు, "చూ డబ్బాయి; ఇప్పటి మట్టుకు స్టేషనుదగ్గిర ఉండు. నీకు పెళ్లిఅయిందనుకుంటాను. కాదూ? నీ భార్య ఎక్కడ ఉంది?"

"అవును దేవరా, నేను పెళ్లి చేసుకొన్నాను. నాభార్య 'కుర్సక్' లో ఒక వర్తకునివద్ద నౌకరీచేస్తున్నది."

"సరే. నీభార్యకు ఉత్తరం వ్రాయి. ఆమెను ఇక్కడకు రమ్మని చెప్పు. ఆమెకు ఫ్రీపాసు ఇప్పిస్తాను. కాపలావారి యిళ్లలో ఒకటి త్వరలోనే కాళీ అవుతుంది. ఈసెక్షన్ ప్రధానోద్యోగితో నీసంగతి చెప్పుతాను."

"నేను కృతజ్ఞుడను దేవరా!"

అందుచేత అతను స్టేషనుదగ్గిర ఉండిపోయాడు. స్టేషనుమేష్టరు వంటింట్లో అతడు సాయం చేస్తూవుండేవాడు. పుల్లలు కొట్టేవాడు; పెరడు తుడిచేవాడు; ప్లాటుఫారం తుడిచేవాడు. రెండు వారాల్లో అతనిభార్య వచ్చింది. సీమన్ తన

సామాను ఒకతోపుడు బండిలోపెట్టి తనకాపలాయింటికి వెళ్లాడు. కాపలా యిల్లు కొత్తది; వెచ్చగా ఉంది. అతనికి కావలసినంతవంట చెరుకు ఉంది. ఇతనికి పూర్వం ఆయింట్లో కాపురమున్నవాడు పాదులూ కూరమొక్కలూ పెంచుకు వెళ్లిపోయాడు. అవి వీరికిదక్కినవి. లైనుపక్క సుమారు అరఎకరం ఉన్న డానికి వీలుగాఉన్న భూమి ఉన్నది. సీమన్ చాలా సంతోషించాడు. భూమిని ఎల్లా సేద్యం చెయ్యడమో, ఒక ఆవునీ, ఒక గుర్రాన్నీ ఎల్లా కొనుక్కోవడమో, ఆలోచించడము మొదలు పెట్టాడు.

అతనిపనికి కావలసిన వస్తువులన్నీ అతనికిచ్చారు——ఒక ఆకుపచ్చజెండా, ఒక ఎర్ర జెండా, ఒకలాంతరు, ఒకబూరా, ఒకసుత్తి, స్క్రూలు బిగించడానికి రెంచీ,ఒకగునపమూ, ఒక తవ్వుగాలా, ఒకచీపురూ, కొన్ని మరమేకులూ, ఇనపగద్దగోరులూ. అతనికి రెండుపుస్తకాలు కూడా యిచ్చారు——రైల్వేరూల్సూ, టైము టేబిలూ. మొట్టమొదట సీమన్‌కు రాత్రిళ్లు నిద్ర పట్టనే లేదు. అస్తమానం టైము టేబిలు చదవడమే. ఇక రెండుగంటలకి రైలు వస్తుందంటే అతను తనబీటు తిరిగి వచ్చి ఇంటి నద్ద ఉన్న బెంచీమీద కూచుని చూస్తూండేవాడు——రైలుపట్టాలు అదురుతున్నాయేమోననీ, రైలుబండి చప్పుడు వినిపించదా అనీ. రైల్వేరూల్సు అన్నీ అతనికి కంఠతావచ్చాయి. వర్ణక్రమంచేసుకుంటూచదువుకోవలసివచ్చినా అతడు సర్వమూ నేర్చుకోకలిగాడు.

అది వేసంగి. పని చులాగ్గానే ఉంది. ముద్ద మంచు కురియడం లేదు కాబట్టి అది తీసివేసి బాగుచెయ్యవలసిన పని తప్పింది. ఆలైనుమీదకు ఆట్టే రైళ్లూ రావు. కాబట్టి సీమన్ రోజుకు రెండుమార్లు తను చూడవలసిన వెర్స్టు చూచేవాడు. అక్కడక్కడ ఒక్కొక్కమేకు బిగించడమూ, పట్టాలమధ్య మన్ను సరిగ్గా ఉందా లేదా అని చూడడమూ, పట్టా మధ్యనుంచి నీరు పోవడానికి పెట్టిన కాలువ గొట్టాలు బాగా ఉన్నాయో లేవో చూడడమూ అయినతర్వాత ఇంటికి వచ్చి భూమిసేద్యం సంగతి ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు. కాని యింటిపనులు చేసుకోడానికి మాత్రం ఒకచిక్కు ఉన్నది. అతడు ఏమైనా చేద్దామని అనుకున్నట్లయితే రైలురోడ్డు మేస్త్రీ ఉత్తరవుకోసం వ్రాసుకోవాలి. ఆమేస్త్రీ సెక్షను ప్రధానోద్యోగికి రిపోర్టు పంపాలి. ఇవన్నీ అయి అతనికి ఉత్తరవు వచ్చేటప్పటికి పుణ్యకాలం రవంతా అయిపోయేది. సీమన్‌కూ, అతనిభార్యకూ చేతినిండా పనిలేక ఏమీ తోచడంలేదు.

రెండు నెలలు గడచినవి. సమీపంలోఉన్న కాపలావాండ్లతో సహవాసంచేయ మొదలు పెట్టినాడు సీమన్. అందొకడు చాలా ముసలివాడు. అతడు యిల్లుదాటి బయటకు రావడమునకైనా శక్తి లేనివాడు. అతన్ని తీసివేసి యింకొకరిని ఆస్థానే వేస్తారని గట్టివదంతి కద్దు. అతనిభార్య అతనిబదులు లైనుమీద పని చేసేది. ఇంకో కాపలావాడు బక్కపల్చగా ఉంటాడు కాని కండలు అవుపిస్తూ ఉన్నవి.

కుర్రవాడే. ఇద్దరిబీటులూ కలిసేచోట సీమర్ మొట్టమొదట అతనిని కలుసుకొన్నాడు. సీమర్ టోపీతీసి బుర్రవంచి సలాముచేశాడు. "ఖులాసాగా ఉన్నావా అబ్బాయీ" అన్నాడు సీమర్.

అబ్బాయి ఓరచూపుతో అతనిని చూశాడు. "నీవు ఎలాగ వున్నావు" అని సమాధానం చెప్పి వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయాడు. కొన్నాళ్లైన తర్వాత వారిభార్యలు ఒకరి నొకరు కలుసుకొన్నారు. సీమర్ భార్య 'అరీనా' పోరుగువారి భార్యను పలకరించింది. ఆవిడ ఏవో రెండుముక్కలు చెప్పి వెళ్లిపోయింది. సీమ నొకమారు ఆమెను కలుసుకొని, "ఏమిటి సంగతి, అమ్మాయి, నీభర్త మాట్లాడనే మాట్లాడడు?" అన్నాడు. అమ్మాయి మొదట మాట్లాడక ఊరుకొని తర్వాత అన్నదికదా, "నీతో ఏవిషయమై అతను మాట్లాడాలి? ఎవరిగొడవ వారిది.........మీగొడవ మీరు చూచుకొందురూ, పుణ్యముంటుంది."

అయితే యేమి, ఒక నెల గడవకుండా వారిద్దరూ స్నేహితులైనారు. సీమనున్నూ 'వాసిలీ' యున్నూ రైలులైనుమీద కలుసుకొన్నప్పుడు వారిద్దరూ గట్టుమీద కూర్చొని పొట్టి పొగాకుగొట్టాలు వెలిగించి ఏరీతిగాజీవితం గడిపేరో చెప్పుకుంటూ ఉండేవారు. 'వాసిలీ' సాధారణముగా మాట్లాడేవాడు కాడు. కాని సీమర్ తన స్వగ్రామాన్ని గురించీ, యుద్ధాన్ని గురించీ చెప్పేవాడు.

"జీవితంలో యిన్ని అన్నీ కాదు నేనుపడ్డకష్టములు. కాని భగవత్కృపవల్ల ఆట్టేకాలం కష్టపడలేదు. భగవంతుడు నాకు అదృష్టం దయచేశాడు కాడు. పరమేశ్వరుడు ఎంతఅదృష్టం యిస్తే అంతే. అదీ సంగతి, వాసిలీ ష్టిపే నిచ్" అని సీమర్ చెప్పాడు.

వాసిలీ ష్టిపేనిచ్ తన పొగాకు గొట్టములో నుసి రైలుపట్టామీద కొట్టిదులిపి నిలబడ్డాడు. "భగవంతుడిచ్చే అదృష్టంకాదు మనకు వ్యతిరేకంగా ఉంట, మనుష్యులు. మనుష్యులను మించిన క్రూరమృగములు ఎక్కడా లేవు. తోడేళ్లు తోడేళ్లను తినవు; మనుష్యులు బ్రతికిఉన్న యితర మనుష్యులను తింటారు." "అన్నా, కాదు; తోడేళ్లు తోడేళ్లను తింటవి. అబద్ధ మంటావా?"

"అప్పటికి వచ్చిన మాట ఏదో అన్నాను. అయితేఏమి? ఇంతకంటె క్రూరమైన మృగములు వేరేలేవు. మనుష్యుని దుర్మార్గతా, ఆశా, లేకపోతే బ్రతకవచ్చు. ప్రతీవాడు నిన్ను బ్రతికిఉండగా పట్టుకొని మ్రింగివేద్దామని వడుపువేసుకు ఉంటాడు- నోటితోకొరికి మ్రింగి వెయ్యడానికే."

సీమన్ ఆలోచించాడు.

"నాకు తెలియదు అన్నా. బహుశా ఆలాగు అయివుండవచ్చు; కాని,అలాగ అయినట్లయితే అది భగవదాజ్ఞ"

వాసిలీ అన్నాడుకదా, "అలాగయితే మనము ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడతగ్గ దేదీలేదు;మనకు జరిగే ప్రతిఅన్యాయమూ భగవంతుని మీద పారవేసి కూర్చుని దుఃఖించీ మాటయితే మనము మనుష్యులము కాము, పశువులము. నేను చెప్పేదది."

అతడు వెనక్కు తిరిగి వెడతానని చెప్పకుండా వెళ్ళిపోయాడు. సీమర్ కూడా లేచి నిలబడ్డాడు. "అన్నా, నాతో అంతకఠినంగా మాట్లాడతావేమి" అని వెనకనుంచి కేకవేశాడు.

అతడు తిరిగి చూడలేదు. మలుపు దగ్గర పల్లములో అతను దిగి అగుపించకుండా ఉండేదాకా అతనికేసి సీమర్ నిలబడి చూచాడు. అప్పుడతడు ఇంటికి తిరిగి వచ్చి భార్యతో అన్నాడు, "అరీనా, మన పొరుగువాడు మా దొడ్డవాడు! వాడు మనిషికాడు, పగబట్టే మృగము."

అయినా వారిద్దరూ విరోధపడలేదు. త్వరలోనే వారిద్దరూ మళ్ళీ కలుసుకొని కూర్చుని పూర్వమువలెనే ప్రసంగించారు. ఎప్పుడూ ఒక్కటే విషయం.

"చూచావు స్నేహితుడా, ఆ మనుష్యుల మూలాన్ని కాకపోతే మనము కాపలాయిళ్ళలో కూర్చోనే కూర్చోము" అన్నాడు వాసిలీ. "కాపలాయిళ్ళకేమి? అవి పాడుగా లేవు. వాసయోగ్యముగానే ఉన్నవి."

"వాసయోగ్యమే, వాసయోగ్యమే. అంతకన్న నీవేమి చెప్పతావు. ఇంతకాలము నీవు జీవించావు, ఏమీ నేర్చుకోలేదు. ఇంతకాలం నుంచి చూస్తున్నావు, ఏమీ చూడనే లేదు. కాపలాయింటిలో నైతేయేమి, యితరస్థలాల్లో అయితేనేమి, బీదవాడు బ్రదికే బ్రదుకు ఒకమాదిరిగా ఉంటుంది. నెత్తురు పీల్చేవాళ్ళు వాళ్ళు; నిన్ను బ్రదికి ఉండగానే తినేస్తారు; ఒకరక్తపుచుక్కైనా మిగలకుండా నిన్ను పిడిచి పిప్పిచేసి నీవు ముసలివాడవైనతర్వాత పందులకు పనికివచ్చే తుక్కుకింద తీసి పారవేస్తారు! నీకు ఎంతజీతమిస్తున్నారు?"

"కొంచెమే వాసిలీ స్టిపేనిచ్; 12 రూబుళ్ళు.*"

"నాకు పదమూడున్నర; ఎందుకీ తేడా ఉండాలి? కంపెనీ రూల్సు ప్రకారం మనఅందరికీ ఒక్కటే జీతం. నెలకు పదిహేను రూబుళ్ళు; దీపమూ, వంటచెరుకూ ఉచితం. నీకు పన్నెండు రూబుళ్ళు, నాకు పదమూడున్నర రూబుళ్ళు ఇవ్వమని ఎవరు ఉత్తరువు చేశారు? అదీ నిన్నడగవలసిన ప్రశ్న. కాలక్షేపం చెయ్యవచ్చుగదా అంటావు కాబోలు! రూబులున్నర— వాళ్ళు పదిహేనూ ఇవ్వడం తటస్థించితే— మూడురూబుళ్ళ తేడాకోసం నే చెప్పడంలేదు. క్రిందటి నెల రైల్వేడైరక్టరు యీదారిని వెళ్ళినప్పుడు నేను స్టేషనుదగ్గర ఉన్నాను. అప్పుడు ఆయన్ని చూశాను. ఎన్నో గౌరవచిహ్నాములున్న వాయనికి. ప్రత్యేకంగా ఒకబండి వేయించుకొని అందులో ఆయన ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. ఇవతలికి వచ్చి ఆయన ప్లాటుఫారంమీద నిలబడ్డాడు............నే నిక్కడ అట్టేకాలం ఉండేది లేదు. ఎక్కడకు తోస్తే అక్కడికి వెళ్ళిపోతాను."

"ఎక్కడికి వెళ్ళుతావు నీవు, స్టిపేనిచ్? పోనిద్దూ; ఇక్కడ నీకోయిల్లు ఉన్నది. వెచ్చగా ఉంటున్నావు; కాస్తపొలం ఉన్నది. పని చెయ్యగల భార్య ఉన్నది."

* రూబులు సుమారు రెండురూపాయలకు సమానము.

"కాస్తపొలం! నా కాస్తపొలంకేసి నీ వెప్పుడైనా చూశావా? ఒకరెమ్మైనా అందులో లేదు. పోయినవసంతఋతువులో కొన్ని కాబేజీలు అందులో మొలవేశాను. రోడ్డుమేస్త్రీ వచ్చి, 'అప్లికేషన్ పెట్టుకొన్నావా? ఉత్తరువు పొందావా? ఈక్షణంలో అవి లాగి పారవెయ్యి; వాట్ల ఆనవాళ్లైనా అక్కడ ఉండడానికి వీలు లేదు' అన్నాడు. అప్పుడు తప్పత్రాగి ఉన్నాడేమో అలాగ అన్నాడు. ఇంకొకప్పుడైతే మాట్లాడక ఊరుకొనును. మంచిచెడ్డ తెలియని మత్తుస్థితిలో ఉన్నాడు. .... 'మూడురూబుల్లు జుల్మానా!'"

వాసిలీ తన పొగాకు గొట్టమును మాట్లాడకుండా కొంతసేపు పీల్చి ఈరీతిగా అన్నాడు. "అంతటితో సరిపెట్టేడు; లేకపోతేనా, చచ్చేటందుకు తన్ని వదలిపెట్టేవాడిని."

"కానీ, కానీ, అబ్బాయీ, నీవు తొందరమనిషివి; చెప్పుచున్నాగా."

"నేను తొందర మనిషిని కాను. సత్యాన్ని గురించే నేనుఆలోచిస్తూఉంటాను; సత్యాన్నే మాట్లాడుతాను. అవలేదు, వాడిపని పడతానులే. సెక్షను ప్రధానాధికారికి ఫిర్యాదు చేస్తాను."

అతడు ఫిర్యాదుచేశాడు.

సెక్షను ప్రధానాధికారి లైను పరీక్ష చేయడానికి వచ్చాడు. ఇంక మూడు రోజులకు 'పీటర్సుబర్గు' పట్టణమునుంచి కొందరు గొప్ప వాళ్లు ఆదారిని రైలుమీద వెళ్లబోతున్నారు. వాళ్లు రావడానికి ముందు సమస్తమూ సక్రమంగాఉండవలెను. కాబట్టిలైను పరీక్ష జరుపవలసివచ్చినది. అనసరమైన చోట మన్ను రాళ్లు పట్టాలమధ్యపోసి దట్టించారు; ఎత్తుపల్లాలు సరిచేశారు; పట్టాలక్రింది అడ్డదూలాలు పరీక్ష చేశారు. బంధాలు పట్టాలకు సరిగా ఉన్నవో లేవో అని సుత్తులతోకొట్టి చూచారు. మరమేకులు గట్టిగా బిగించారు. స్తంభాలకి కొత్త రంగులు పూశారు. గేవెలు క్రాసింగుల దగ్గిర పచ్చమన్ను చల్లారు. ముసలి కాపలావాని భార్య పట్టా ప్రక్కలను పెరిగిన మొక్కలను లాగి పారవేయడానికి అతనిని బయటకు పంపించింది. సీమన్ ఒకవారం బాగా కష్టపడి అంతా రైటుచేశాడు. అతడు తన 'కాఫ్టన్'* ఉతికి బాగుచేసి చిరుగులు కుట్టుకొన్నాడు. డవాలీబిళ్ల ఇటికపొడుముతో ధగధగ మెరిసీలాగ తోమినాడు. వాసిలీకూడా చాలాకష్టపడి పనిచేశాడు. సెక్షను ప్రధానోద్యోగి తోపుడుబండిలో వచ్చాడు. నలుగురు కూలివాళ్లు ఆబండి నడపడానికి పనిచేస్తున్నారు. బళ్ల చక్రాలు బజ్జుమని చప్పుడవుతున్నాయి. బండీ గంటకు ఇరవైవెర్స్టుల వేగముతో పరుగెత్తుచున్నది. చక్రాలు హోరుమంటున్నవి. సీమన్ కాపలాయింటికి అది రంయని వచ్చింది. సీమన్ పరుగు పరుగున వెళ్లి సిపాయి వలె నిలబడి

* కాఫ్టన్ అనగా రషియాలో ప్రజలుతొడుగుకొను చొక్కా. నడుము దగ్గిర పటకాతో బిగించడానికి వీలుగాఉన్న చేతులు పొడుగు చొక్కా.

సర్వమూ నివేదించాడు. సమస్తమూ సక్ర మంగా ఉన్నది.

"ఎంతకాలంనుంచి నీవు ఇక్కడఉంటున్నావు" అన్నాడు ప్రధానాధికారి.

"మే నెల, రెండవతేదీనుంచి దేవరా!"

"సరే, మంచిది. నూటఅరవైనాలుగో నెంబరు దగ్గిర ఎవరున్నారు?"

తోపుడుబండిలో అతనితోకూడా వచ్చిన రోడ్డుమేస్త్రీ "వాసిలీ స్పిరిడోనోవ్" అని చెప్పాడు.

"స్పిరిడోనోవ్, స్పిరిడోనోవ్..............? ఉహూం. క్రిందటేడు చివాట్లు తిన్నాడు వాడేనా?"

"అవును వాడే."

"సరే చూద్దాము పోనియ్యి."

కూలివాళ్లు తోపుడుబండి నడపడానికి పూను కొన్నారు. బండి బయలుదేరింది. సీమన్ దానివైపు చూస్తూ అనుకున్నాడు "నాపొరుగువాడు ఏదో తమాషా చేస్తాడు మొత్తం మీద."

రెండుగంట లైనతర్వాత సీమన్ తనపని చేసుకోడానికి వెళ్లాడు. పల్లములో ఉండగా ఎవరో ఒకమనిషి లైనుప్రక్కనుంచి నడుస్తూ ఉన్నట్టు చూచాడు. అతనికి తలమీద ఏదో తెల్లగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తోంది. సీమన్ జాగ్రత్తగా చూచాడు. వస్తూన్నవాడు 'వాసిలీ.' చేతులో ఒకకర్ర బుజంమీద ఒకమూటా పెట్టుకొని వస్తున్నాడు. ఒకచెంపమాత్రం జేబురుమాలుతో కట్టు కట్టుకొన్నాడు.

"ఎక్కడకు వెళ్లుతున్నావోయి అబ్బాయి" అని సీమన్ కేక వేశాడు.

వాసిలీ చాలా సమీపానికి వచ్చాడు. అతని ముఖము వికలముగా ఉంది. సుద్దలాగ తెల్లబడి పోయినది. కళ్లు ఉగ్రముగా ఉన్నవి. మాట్లాడడానికి ప్రయత్నించాడుకాని మాట సరిగా వచ్చింది కాదు. "నేను పట్టణానికి, మాస్కో, బోర్డుకు వెళ్లుచున్నాను."

"బోర్డుదగ్గిరకా..........అలాగా అలాగా! ఫిర్యాదు చేయడానికి కాదూ? వదలిపెట్టుదూ, వాసిలీ స్టెపెనిచ్, మరిచిపోదూ!"

"కాదన్నా, నేనుఎంతమాత్రమూమరిచిపోను-మరిచిపోయేరోజులు వెళ్లాయి. చూడు నన్ను మొహంమీద ఎల్లా కొట్టాడో; రక్తం కారిపోతోంది. బ్రతికి ఉండగాను మరిచి పోతానా? ఇలాగ వదలిపెడతానా?"

సీమన్ అతనిచెయ్యి పట్టుకొన్నాడు. "వదలిపెట్టుదూ, స్టెపెనిచ్. నేనుచెప్పేమాట సత్యం; ఇప్పుడున్న పరిస్థితులు బాగుపడవు సుమీ."

"పరిస్థితులు బాగుపడవమా? నేను బాగు చెయ్యలేనని నాకు తెలుసును. భగవంతుడిచ్చేఅదృష్టాన్నిగురించి నీవు చెప్పిన మాటా వాస్తవమే. నాఅదృష్టం నేను బాగుచేసుకోలేను. కాని సత్యాన్ని అనుసరించవలసి ఉంటుంది గాదూ."

"ఏమిటి జరిగిందో చెప్పు"

"ఏమిటి జరిగిందా! అన్నీ పరీక్ష చేశాడు. తోపుడుబండి దిగి ఇంట్లోకి వెళ్లాడు. జాగ్రత్తగా ప్రతీదీ పరీక్ష చేస్తాడని నాకు తెలుసు.

అంచేతనే అంతా సరిగ్గా ఉంచాను. వెళ్ళిపోవడానికి సిద్ధంగా ఉండగా నేను ఫిర్యాదు చేశాను. నన్ను చూచి మండిపడి అన్నాడుగదా: 'ఇదిగవర్నమెంటు తనిఖీ. ఇప్పుడు నీవు పాదులను గురించి ఫిర్యాదు చెయ్యడానికి వచ్చావా? స్త్రీపీసభ్యులకు సంబంధించిన విషయమిది. నీ కాబేజీల గొడవతో ఇప్పుడా రావడం?' నేను అనకుండా ఉండలేకపోయాను. ఒక్క మాట అన్నాను. ఆట్టేలేదు. కాని అతనికి కోపం వచ్చింది. నన్ను మొహంమీద ఒక్కటి వేశాడు; నేను అలాగ నిలబడిపోయాను. వాళ్ళు బండి తీసుకుపోయారు. నేను తెలివి తెచ్చుకొని మొహం కడుక్కొని బయలుదేరాను."

"కాపలాయింటి సంగతి?"

"నాభార్య అక్కడ ఉంది. ఆమె అంతా సరిగ్గా చూస్తుంది. వాళ్ళూ వాళ్ళ రైళ్ళూ విరగడైపోను."

వాసిలీ లేచి వెళ్ళిపోవడానికి సిద్ధపడ్డాడు

"సెలవు, ఇవనిచ్ నాకు న్యాయం జరుగుతుందని చెప్పలేను."

"నడిచి వెళ్ళాలనా ప్రయత్నం."

"స్టేషనుదగ్గిర బూర్జుబండిమీద వెళ్ళనివ్వమని అడుగుతాను. రేపు మాస్కోలో ఉంటాను."

ఒకరివద్ద ఒకరు సెలవు తీసుకొన్నారు. వాసిలీ ప్రయాణమై వెళ్ళాడు. చాలాకాలం అతడు ఎవరికీ కనిపించలేదు. అతనిభార్య అతని పనంతా చేస్తూన్నది. రాత్రింబగళ్ళు నిద్ర లేదు. పెనిమిటికోసం కనిపెట్టుకుఉండడంవల్ల సగమైపోయింది. మూడవరోజున ఇన్స్పెక్టరుగారి రైలు ఆదారిన్ని వెళ్ళింది. ఒకఇంజనూ, ఒక సామానుబండీ, రెండుఫస్టుక్లాసు బండ్లూను. వాసిలీ అప్పుడక్కడ లేనేలేడు. నాల్గవరోజున సీమన్ వాసిలీ భార్యను కలుసుకొన్నాడు. అస్తమానం ఏడవడంవల్ల ఆమె మొహం పొంగిఉన్నది. కళ్ళు ఎర్రగా ఉన్నవి. "నీపెనిమిటి తిరిగి వచ్చాడా?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఆమె చెయ్యి ఆడించి, ఏమీ చెప్పకుండా వెళ్ళిపోయింది.

చిన్నతనములో సీమన్ 'విల్లో' శాఖలతో పిల్లంగ్రోవులు చెయ్యడం నేర్చుకొన్నాడు. విల్లో కర్రలో బెండుఊడకొట్టి అవసరమైనచోట్ల రంధ్రాలుపొడిచిచివరపీపిచేసి ఎంతో బాగా ఏపాట పడితే ఆపాటపాడడానికి వీలుగాఉండేటట్లు పిల్లంగ్రోవులు చేసేవాడు. పనిలేక ఖాళీగాఉన్నప్పుడు చాలాగొట్టాలుచేసి బూర్జుబండి గార్డుకూ, తనకూ, పరిచయం వుండడంవల్ల అతని ద్వారా పట్టణం పంపించేవాడు. మార్కెట్టులో అమ్మగా ఒక్కొక్కదానికి రెండు కోపెక్కుల* వంతున అతనికిముట్టేది. తనిఖీఅయినమూడో రోజున, ఆరుగంటలబండి చూడడానికి భార్యను యింటివద్ద అట్టేపెట్టి కత్తి తీసుకొని పిల్లంగ్రోవులకు కర్రలను కొట్టడానికి అతను అడవిలోకి వెళ్ళాడు. తనబీటు చివరదాకా వెళ్ళి రైలు మార్గం మోచేతిమలుపు తిరిగినచోట గట్టుదిగి అడవిలోనికి వెళ్ళాడు. అరవెర్స్టు దూరంపైని

* ఒక కోపెక్కు రూబుల్‌లో నూరోవంతునాణెము.

ఒక పెద్ద తేమప్రదేశ మున్నది. దాని సమీపంలో పిల్లంగ్రోవులు చెయ్యడానికి అనుకూలంగా ఉండే విల్లో కర్రలు దొరుకుతవి. ఒక మోపు కర్రలు కొట్టి యింటికి వెడదామని బయలుదేరాడు; అడవిలోనుంచి నడుస్తున్నాడు. సూర్యుడు పడమర అస్తమించబోతున్నాడు. అంతా నిశ్శబ్దము. పక్షుల రుతములూ, కాలి క్రిందపడ్డ ఎండాకుల చప్పుడూ మాత్రం వినపడుచున్నవి. సీమన్ మరికొంత దూరం నడిచాడు. రైలుపట్టాలు సమీపించాడు. ఒక లోహపు వస్తువుమీద ఇంకో లోహపువస్తువును కొట్టితే పుట్టే శబ్దమువంటి శబ్దము అతను విన్నట్టు భావించాడు. సీమన్ వడివడిగా నడుస్తున్నాడు. ఆప్రాంతాల రైలుపట్టాలకు ఏమీ మరమ్మతులు లేవు. "ఏమిటి ఈశబ్దము" అని అతడాలోచించాడు. అడవి పొలిమేర దాటాడు. రైలుగట్టు కనిపించింది. రైలు లైనుమీద ఎవరో కూర్చుని ఏమో చేస్తున్నారు. నెమ్మదిగా సీమన్ అతన్ని సమీపించాడు. ఎవరో మరమేకులు ఎత్తుకుపోవడానికి వచ్చారని అతడనుకున్నాడు. సీమన్ చూచాడు. ఆమనిషి లేచాడు. అతనిచేతులో గునప మున్నది. దానిని ఒకపట్ట క్రింద పెట్టి ఒకవైపుకు కదిపాడు. సీమన్ కళ్లు చీకట్లు గ్రమ్మినవి. కేకవేద్దా మనుకున్నాడు. నోట రాలేదు. ఆమనిషి వాసిలీ అని అతడు చూచాడు. అతనికేసి గబగబ పరుగెత్తుకు వెళ్లాడు. వాసిలీ గునపమూ, రెంచీ చేత్తో పుచ్చుకొని గట్టు అవతలవైపునుంచి పారిపోయాడు.

"వాసిలీ స్టిపెనిచ్! అన్నా! నాయనవు గావు! తిరిగి రావు! గునపము నాకియ్యి! రైలుపట్టా యథాప్రకారం పెట్టుదాము. ఎవరికీ తెలియదు లే. తిరిగిరా, పాపపంకం తగలకుండా నీఆత్మను కాపాడుకో!"

వాసిలీ తిరిగి రాలేదు. అడవిలోకి వెళ్లిపోయాడు.

ఊడదీసినపట్టా దగ్గిర సీమన్ నిలబడ్డాడు. కర్రలమోపు క్రింద పారవేశాడు. అప్పుడు వచ్చేబండి సామానుబండి కాదు. ప్రయాణీకులుండేబండే. దాన్ని ఆపడానికి అతనివద్ద సాధనాలేమీ లేవు. జెండాలు లేవు. పట్టి చేతులతో రైలుపట్టా సరియైన స్థలంలో పెట్టడము సాధ్యము కాదు. మేకులు బిగించడమూ సాధ్యము కాదు. ఎక్కడికేనా పరుగెత్తాలి. సాధనాలు తేవడానికి తప్పకుండా అతను తన యింటికి పరుగెత్తవలసి ఉన్నది. భగవంతుని సహాయం ఉండాలి!

వగర్చుకొంటూ సీమన్ యింటివైపు పరుగెత్తాడు. పరుగెత్తుతున్నప్పుడు ఏక్షణం క్రింద పడిపోతానో అని అనుకొన్నాడు. అడవి వెలుపడి పరుగెత్తాడు. అతనియింటికి యింకదూరం సుమారు రెండువందల గజాలు ఉన్నది. మిల్లు తాలూకు కూత అప్పుడే వినిపించింది. ఆరుగంట లయింది. ఆరుగంటల రెండు నిమిషములకు రైలుబండి రావలసి ఉన్నది. కరుణామయుడా! భగవంతుడా! ఏపాపమూ ఎరగని ప్రయాణీకులను కాపాడవా! సీమన్‌కు జరగబోయే సంగతి అంతా కనిపిస్తూనే ఉంది: 'ఇంజను

వస్తుంది. ఊడదీసినపట్టాలు దాన్ని ఎడమవైపు చక్రాలు తగులుకుంటవి. ఇటూ అటూ ఊగులాడుతుంది. తిరగబడుతుంది. రైలుపట్టాలను పైకి లాగుకుపోతుంది. పట్టా క్రింది దూలాలు వదలిపోతవి. సరిగా అక్కడే లైను మలుపు తిరిగింది; గట్టు ఇరవై అయిదు గజాలు ఏటవాలుగా ఉన్నది అక్కడ. ఆ రైలుబండిలో మూడోక్లాసు బం............స్త్రీలు, చిన్న పిల్లలు క్రిక్కిరిసి కూర్చునిఉంటారు .... ఏమి వస్తుందో తెలియకుండా వారంతా కూర్చుంటారు. భగవంతుడా! ఏమి చెయ్యమన్నావు. ఎంతగట్టిగా పరుగెత్తినా ఇంటికి వెళ్లి తిరిగిరావడమునకు వ్యవధి చాలదు......! సీమన్న యింటికి వెళ్లలేదు. అంతకన్న వడిగా పరుగెత్తుకొంటూ వెనకకు వెళ్లాడు. ఒళ్లు తెలియకుండా తరవాత క్షణంలో ఏమి జరుగబోతుందో తెలియకుండా పరుగెత్తాడు. రైలు ఊడదీసిన స్థలానికి పరుగెత్తివెళ్లాడు. అతడు పడవేసిన కర్రలమోపు అక్కడేఉన్నది. వంగి ఒకకర్ర తీసుకొని-ఎందుకో తెలియదు- ఇంకా ముందుకు పరుగెత్తాడు. రైలుబండి వస్తూన్నట్టు అతను భావించాడు. దూరము నుంచి రైలుకూత వినిపించింది. రైలుపట్టాలు కొంచెము కొంచెము అదురుతున్నవి. ఇంకా పరుగెత్తడానికి అతనికి శక్తిచాలదు. పట్టా ఊడదీసినస్థలానికి రెండువందల గజాలు ముందు ఆగాడు. ఆక్షణంలోనే అతడు ఏమిచేయవలసి ఉంటుందో ఛట్టున తట్టింది. తన టోపీ తీసి వేశాడు. అందులోనుంచి ఒక జేబురుమాలు తీశాడు. తన కాలిజోడులోనుంచి కత్తిని పైకి లాగాడు. సిలువవంటి చిహ్నము తనముందు వ్రేలితో గాలిలో వేసుకొన్నాడు. భగవంతుడా రక్షించు!

మోచేతికిపైన ఎడమదండలో కత్తినిగుచ్చాడు. వేడినెత్తురు ప్రవాహము ఉబికివచ్చింది. జేబురుమాలు ఆరక్తముతో తడిపాడు. ముడుతలు తీశాడు. విడదీసి కర్రకు కట్టాడు. ఎత్తుగా ఎత్తిపట్టుకొన్నాడు—అతని ఎర్రజెండా.

జెండా ఊపుతూ అక్కడే నిలుచున్నాడు. అప్పుడే అతడు రైలుబండిచూచాడు. ఇంజను డ్రైవరుమాత్రం అతనిని చూడలేదు. బండి సమీపిస్తుంది. రెండువందల గజాల దూరంలో బరువుబండి ఆపడం ఎవరికీ శక్యం కాదు.

దెబ్బనుంచి రక్తముఊరికేకారిపోతోంది. చేతిని ప్రక్కకు అణచిపెట్టాడు. దానివల్ల ప్రవాహం కట్టపడుతుం దనుకొన్నాడు. కానిరక్తం ప్రవహిస్తూనే ఉంది. రెక్కలోపడ్డ గాయం లోతుగా ఉంది. అతనికి తల తిరుగుతోంది. కళ్లముందర నల్లటి ఈగలు ఎగురుతూన్నట్లు అయింది.........కళ్లు చీకట్లు క్రమ్మినవి.... చెవుల్లో గంటలు వాయించిన శబ్దము వినబడుతోంది. బండి అతనికి అవుపించడం లేదు. దానిశబ్దము వినిపించడం లేదు......అతని మనస్సులో ఒక్కటే ఆలోచన! "నేను నిలబడలేను—నేను పడిపోతాను—జెండా క్రింద పడవేస్తాను—బండి నామీదనుంచి పోతుంది; అయ్యో దేవుడా! రక్షించవా......!" అతని కళ్లు మసకలు క్రమ్మినవి. మనస్సుశూన్యమైనది. జెండా వదలివేశాడు. ఆ నెత్తురుజెండా క్రింద

పడలేదు. ఎవరిచెయ్యో దానిని పట్టుకొన్నది. ఎవరిచెయ్యో దానిని పచ్చెబండికేసి పైకెత్తి ఉంచింది. ఇంజను డ్రైవరు దానిని చూచాడు. వాల్వుమూసివేశాడు. ఇంజనుమరల వెనక్కు త్రిప్పాడు. రైలుబండి ఆపివేశాడు.

ప్రయాణీకులు బళ్లుదిగి గుంపులు గుంపులుగా వచ్చారు. ఒళ్లంతా రక్తంతో ఒకడు స్మృతి తప్పి పడిఉండడం చూచారు. ఇంకొకడుఅతని ప్రక్క నిలబడి కర్రకు కట్టిన నెత్తురుజెండా ఎత్తిపట్టుకొని ఉండటం చూచారు.

వాసిలీ ఒకమాటు చుట్టూచూచి తలవంచుకొన్నాడు.

అతడన్నాడు, “నన్ను కట్టివేయండి. రైలుపట్టా ఊడదీసింది నేను.”

—[చింతాదీక్షితులు చేసినతర్జుమా.]

కీరము

వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి గారు

సులలితారామసీమల సంచరించి
పుష్పవేదిపై మేడలయందుఁ బవ్వళించి
మలయపవనుని మందారపంబుతోడ(?)
మృదుమధురమైన కంఠంబు మేళవించి
ప్రకృతి రామణీయకమును బాడుకొనుచుఁ
గవికుమార, సౌఖ్యంబును గాంచినావు
సతతమును నీవు స్వేచ్ఛావిహారి వగుచుఁ
గాల మత్యంత ముదముతోఁ గడపినావు
ఇంక నెన్నాళ్లు నీ మురిపెంబు, శుకమ?

భువన మోహనమగు నీ తనువును గాంచి
సహజమాధుర్య మగు గానస్వర మరసి
లాలసుండయి యుండెను బాలుఁ డొకఁడు
పంజరంబున బంధింపఁబడెద వీవు
స్వేచ్ఛ కెడ బాటనుచుఁ జింత సేయఁబోకు
బ్రహ్మలిఖితంబుఁ దుడుపఁ నెవ్వరివశంబు
బంధమున మోహసంపద నొందవచ్చు(?)
దీనితత్వంబు నరసి సర్దిల్లు, శుకమ?

ముక్కోటి యేకాదశి

[జిజ్ఞాసువు]

ఈయేకాదశి కీపే రెట్లుకలిగినది? (తెలుగు) మూఁడు + (సంస్కృతము) కోటి— ప్రాణగోడ్డమువంటిది. మూఁటికి కోటికి సంబంధ మేర్పడి యట్టుపై నేకాదశి కలుసుకొనినది.

ముక్కోటి యనగా మూఁడు కోట్లు. మూఁడుకోట్లదేవత లాదినమున శ్రీరంగమో మఱియునెద్దియో దివ్యక్షేత్రమున జేరుదురను ప్రతీతిగలదు. దేవతలసంఖ్య ముప్పది మూఁడు కోట్లుగదా? మూఁడుకోట్లకే లెక్క వచ్చిన యెడల మిగిలిన ముప్పదికోటుల కీ యేకాదశి ముఖ్యముగాదా? మఱియు నీ ముప్పదిమూఁడు కోట్లను ఒకచోట నుండువారుగారు. ప్రమాణము:—"యే దేవా దివ్యేకాదశస్థ; పృథివ్యా మధ్యేకాదశస్థ..." దివియందు పదునొకండు; పృథివియందు పదునొకండు; అప్పుల బదునొకండు. ఈవిధమున నివేశనవిభాగము లేర్పడి యుండఁగ నీమూఁడుకోట్లు నేన్యాయమున నేమకము చేయగలిగె?

ఈమూఁడుకోట్లను దేవతలుగాఁగ. మూఁడుకోట్ల తీర్థరాజములనియు, ఇవియన్నియు మార్గశీర్ష శుద్ధద్వాదశ్యరుణోదయమున తిరుపతికొండమీఁదనుండు స్వామిపుష్కరిణిని బ్రవేశించుననియు, అప్పుడందుస్నానముచేసినవిశేష ఫలము గలదనియు పురాణప్రస్తావమై యున్నది. ఎద్దియో యొక దివ్యశక్తిచే తీర్థము లందు జేరగలిగినను తద్గతమాహాత్మ్యము ద్వాదశికి చెప్పినది కాని యేకాదశికి జెప్పబడలేదు. ద్వాదశ్యేకాదశుల కైక్యభావము సమర్థింప వలయునా? లేక లక్షణావృత్తిం బ్రయోగించి ద్వాదశీమాహాత్మ్య మేకాదశికి సాధింపనగునా? లేక దశమ్యేకాదశీద్వాదశులు గలసి యేకాదశీవ్రతపుణ్యోత్పాదనము చేయునా? "మాసేతు మార్గశీర్షాఖ్యే ద్వాదశ్యాం పూర్వపక్షకే, లరుణోదయవేళాయాం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతాః; తిస్రః కోట్యర్ధకోటీచ తీర్థానాం సుమహామతే, సాన్నిధ్యం తత్ర కుర్వంతి స్వామిపుష్కరిణీజలే" ఇత్యాదివాక్యములు వామనపురాణాంతర్గత వేంకటాచల మాహాత్మ్యఘట్టమున జూడనగు.

ఈ రెండుతిథుల కయుతసంయోగము గల్పించి ద్వాదశికి జెప్పినదానియందు నేకాదశికనిగూడ నన్వయింపజేసినను అందు స్నానఫల ముపపాదింపబడియున్నదియె కాని ముక్కోటిఏకాదశీప్రయుక్త ద్వారదర్శనప్రసంగ మట లేకున్నది.

ఏపంచాంగమును జూచినను ముక్కోటి యేకాదశికి "శ్రీరంగాదిదివ్యక్షేత్రేషు ద్వారదర్శన" మ్మని వ్రాయబడియుండునే కాని స్వామిపుష్కరిణీస్నానఫలము చెప్పబడుటలేదు. ద్వారదర్శనమాహాత్మ్య మీయేకాదశి కెట్లు కలిగినది? సామాన్యముగ నేకాదశి భరతఖండమం దంతటను చాతుర్వర్ణ్యమునకు వ్రతదివసమై, యుపవాసదినమై యున్నది. ముక్కోటి యేకాదశియను ప్రమితి కేమియాధారముగలదో విచారింపవలయును. శ్రీరామనవమి, నృసింహజయంతి, కృష్ణాష్టమి, ప్రథమైకాదశి, నరకచతుర్దశి, దీపావళ్యమావాస్య, రథసప్తమి, మహాశివరాత్రి లోనగునవి తిథిప్రధానములై ఆసేతుహిమాచలమగు వ్యాప్తిని గలిగియున్నవి. ఈ ముక్కోటి ప్రాయికముగ మద్రాసు ప్రెసిడెన్సిలో మాత్రమె ప్రచురముగ నున్నది. ఉత్తరరాజ్యములలో దీని ప్రచారమే లేదు. మద్రాసు ప్రెసిడెన్సిలో నీ పేరందరికి దెలిసియున్నను, అన్నిగొప్ప విష్ణుక్షేత్రములలో దీనియనుష్ఠానము శ్రీరంగములో నున్నంత ప్రతిష్ఠను బొందియుండలేదు. కంచికి గరుడసేవ, కాళహస్తికి శివరాత్రి, తిరువళ్లూరికి తైయమావాస్య, అరుణాచలమునకు దీపదర్శనము, భద్రాచలమునకు శ్రీరామనవమి యైనట్లు శ్రీరంగమునకు ముక్కోటి ప్రసిద్ధమైయున్నది.

పండ్రెండుమాసములలో దగులు నేకాదశుల పరిగణనమున ముక్కోటియని యొకటి పేర్కొనబడియున్నటులు లేదు. ఏకాదశీ మాహాత్మ్యమును జూడ మార్గశీర్ష (ఆగ్రహాయణి) కృష్ణపక్షైకాదశి మొదలు ప్రతిపక్షమునకు వచ్చు నేకాదశుల కీక్రిందిపే ర్లేర్పడియున్నవి:—

మార్గశీర్ష	బ	౧౧	ఉత్పన్నా
,,	శు	,,	మోక్షా
పుష్య	బ	౧౧	సఫలా
,,	శు	,,	పుత్రదా
మాఘ	బ	౧౧	షట్తిలా
,,	శు	,,	జయా
ఫాల్గున	బ	౧౧	విజయా
,,	శు	,,	ఆమర్దకీ
చైత్ర	బ	౧౧	పాపమోచనీ
,,	శు	,,	కామదా
వైశాఖ	బ	౧౧	వరూథినీ
,,	శు	,,	మోహినీ
జ్యేష్ఠ	బ	౧౧	అపరా
,,	శు	,,	నిర్జలా
ఆషాఢ	బ	౧౧	యోగినీ
,,	శు	,,	పద్మా
శ్రావణ	బ	౧౧	కామికా
,,	శు	,,	పుత్రదా
భాద్రపద	బ	౧౧	అజా
,,	శు	,,	వామనా
ఆశ్వయుజ	బ	౧౧	ఇందిరా
,,	శు	,,	పాపాంకుశా
కార్తిక	బ	౧౧	రమా
,,	శు	,,	ప్రబోధినీ
అధికమాస (మలమాస)	బ	౧౧	కమలా
,,	శు	,,	సుభద్రా

అధికమాసములు గలసి ఇరువదియారు ఏకాదశు లగుచున్నవి.

మార్గశీర్షమేల మొదల బలుకబడినదన "మాసానాంమార్గశీర్షోఽహం"(భగవద్గీతా అ. ౧౦, శ్లో. ౩౫.) అని చెప్పుటకు గలకారణమే యిచటను వర్తింపగలదు.

ముక్కోటియేకాదశినిగూర్చిన యీ చర్చయందు మార్గశీర్షప్రశంస ముఖ్యమగుచున్నది. మార్గశీర్షము హేమంతప్రారంభము. ఈ మాసముననే "గోపకుమారికలు రేపకడలేచి చని కాళిందీజలంబులం దోగి జలతీరంబున నిసుమునం గాత్యాయనీరూపంబుఁ జేసి.....మాసవ్రతంబు సలిపిరి."(భాగవతము: దశమస్కంధము, హేమంత వర్ణన). "ఆండాళ్ తిరుప్పావై" యని ప్రసిద్ధి జెందిన ముప్పది యరవపద్యముల కీ మాసమె యాలంబనమైనది. ఇదియె కొంచెమించుమించుగ ధనుర్మాసమునకు సరిపోవునది. సంక్రమణములబట్టి మాసపరిగణనము చేయువారికిని చాంద్రమానము ననుష్ఠించువారికిని దినములు గొన్ని హెచ్చుతగ్గులు గలుగుచున్నవి. ఇంతియ భేదము. మార్గశీర్ష వికారమె ద్రావిడమున మార్గళియైనది. మన దేశమున మాసపరిగణనము అమావాస్యాంతమై వెలయుచుండ నౌత్తరాహులు (People north of the Vındhyas) పూర్ణిమాంతమాసమును గ్రహించియున్నారు. అందుచేత వారిమాసము మనమాసమునకంటె నొక పక్షము ముందుగ ప్రారంభమగును. వారు కృష్ణప్రతిపత్తునుండి మాసమును లెక్కించుటచే నేకాదశీపరిగణనమందు మార్గశీర్షకృష్ణైకాదశి మొదట దగులుటకు గారణమైనది.

మొత్తమునకు ముక్కోటియేకాదశిధనుర్మాసశుక్లైకాదశిగనున్నది. పుష్యశుక్లైకాదశికిలోపలనే సూర్యుడుమకరాయనగతుడగునేని ముక్కోటి మార్గశీర్ష శుద్ధైకాదశీదినముననే సౌరులకును గ్రాహ్యమగుచున్నది. ఈ యక్షయ సంవత్సరమున నిటులే యాచరింపబడినది.

చాంద్రమృగశీర్షమును సౌరధనుస్సునకనువర్తింపజేసినమాత్రము. వామనపురాణమున "మాసేతుమార్గశీర్షాఖ్యే ద్వాదశ్యాం పూర్వపక్షకే" యని స్పష్టముగ జెప్పబడి యున్నది. ఇక భవిష్యోత్తరమునను, స్కాందమునను "ధనుర్మాసే సితే పక్షే ద్వాదశ్యా మరుణోదయే" ఇత్యాదిగలదు. గీతాచార్యుండు గూడ మార్గశీర్షమునే యాత్మవిభూతిపదముగ జెప్పియుండుటచే మనము మార్గశిరమునే స్థిరము చేసికొందము. ముక్కోటియేకాదశి వైష్ణవాలయములందే విశేషముగ పాటింపబడుచుండుట చేతను, ద్రావిడవైష్ణవులు సౌరమానమునే యాచరించుచుండుటచేతను ధనుర్మాసమున శుక్లైకాదశి కీకీర్తిపవిత్రతలు సంభవించినవి.

ఉదాహృతపురాణప్రమాణములుద్వాదశిని జాటుచున్నవి. అనుభవమున నేకాదశికి గలకీర్తి ద్వాదశికిలేదు. శ్రీరంగక్షేత్రమాహాత్మ్యమున ముక్కోటిఏకాదశినిగూర్చి విస్తారముగ ప్రశంస యుండగలదు. ఆగ్రంథము లభింపలేదు. నెల్లూరురంగనాయకులపేటలో నెలకొనియుండు శ్రీతల్పగిరిరంగనాథస్వామి వారి సన్నిధియందు మాత్రము ముక్కోటి ప్రయుక్తముగ ముక్కోటిద్వాదశిసాయాహ్న

మున వామనపురాణాంతర్గత శ్రీస్వామిపుష్కరిణీమాహాత్మ్యప్రవచన మనాదిగ జరుగుచున్నది. ఆ పురాణవాక్యములు ద్వాదశి ప్రస్తావమాత్రములయి యున్నవి.

ముక్కోటియేకాదశి యిటు లుండ వైకుంఠైకాదశి యను నొకమాట గలదు. ఈ రెండుపదములకును విషయము నేకాదశి యొక్కటియె. కొందరు ముక్కోటియనియు గొందరు వైకుంఠైకాదశియనియు బిలుతురు. ముక్కోటియనుటకు కారణము విమర్శింపబడినది. ఈయేకాదశికి వైకుంఠసంబంధ మేలకలిగెనో విచారింపవలయును. ఈయేకాదశియెల్లపుడును మకరసంక్రమణమునకుఁ బూర్వము వచ్చుచుండును. ఉత్తరాయణప్రవేశము నెదురు చూచుచుండును. ఉత్తరాయణప్రవేశము పుష్యశుక్లైకాదశిని దాటివచ్చునెడల మార్గశీర్షశుక్లైకాదశియే ముక్కోటి లేక వైకుంఠైకాదశిగ నిర్ణయింపబడుచున్నది. మార్గశీర్షశుద్ధైకాదశికి "మోక్ష" యని పేరున్నటులు నేకాదశీనామపట్టికయందు జూపబడి యున్నది. ఈపేరు నాధారపరచి వైకుంఠప్రాప్తియె మోక్షమనుభావముతో దీనికి వైకుంఠైకాదశి యను పేరు ప్రసిద్ధమై యుండునా? ఉత్తరాయణదక్షిణాయనములు రెంటిలో పూర్వతరమగునది "అనావృత్తి" (పునరావృత్తిరహితపదము) నొసంగునని గీతాది ప్రమాణము లుండుటచే సూర్యు డుత్తరాభిముఖుడగుటయె సవితృమండలమధ్యవర్తి యగు శ్రీమన్నారాయణుని పరమధామం బగు వైకుంఠమార్గము జూపినటు లగుచున్నదను భావమును బురస్కరించికొని ఈయేకాదశికి వైకుంఠైకాదశి యని ప్రసిద్ధిగలుగుటకు గారణమై యుండునా? ఇరువదియా రేకాదశులకు ఇరువదియారు నామము లుండియు "వైకుంఠ" నామమాగణమున జేరలేదు. ఆ యిరువదియారు నామములు గాక విశేషకారణములచే గొన్ని యేకాదశులకు విశేషనామములు గలిగియున్నవి. శయనైకాదశి, పరివర్తనైకాదశి, బోధనైకాదశి, భీష్మైకాదశి ఇత్యాదు లుదాహరణములు. వైకుంఠైకాదశి మార్గశీర్షపుష్యముల నడుమ వికల్పముగ నున్నది. కార్తికశుద్ధచతుర్దశికి వైకుంఠచతుర్దశి యను పేరు గలదు. కారణమేమియో?

మరియు వైకుంఠైకాదశినాడు వేకువన ఉత్తరముఖముగ నుండు నొక ద్వారముకడ ద్వారదర్శనోత్సవము జరుగుచున్నది. "అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్లః షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్" (భగవద్గీత అ. 8.) అనియు, "ధూమో రాత్రిస్తథా కృష్ణః షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్" అనియు ప్రమాణము లుండుటచేత ఈ రెండయనముల సంధి రాత్రిందివముల సంధివలె నుండునుగాన వేకువజాము (ఉషఃకాలము) ద్వారదర్శనమునకు ప్రశస్తమనవచ్చును. ఉత్తర ద్వారముగ నుండుటయందును విశేషముండవలయును. ఇది సూర్యు డుత్తరాభిముఖు డగుటకు సూచకమా, లేక శ్రీవైష్ణవసాంప్రదాయసంకేతమగు త్రిపాద్విభూతి ఉత్తరమునకు సంబంధపడియుండు ననుటకు సూచకమా?

చాతుర్వర్ణ్య మాచరించుచుండు పండుగులు పర్వములు నెవ్వియో జ్యోతిష విశేషములకు గాని, కర్షకాది వ్యాపారములకుగాని, మహాపురుషచరిత్రములకు గాని పొందుపడు నటులున్నవి. ఈ ముక్కోటి ఇందేగణమున జేరునదియు స్పష్టపడలేదు. ఇది పండుగు గాదు; పర్వముగాదు. చాతుర్వర్ణ్యమువా రనుష్ఠించు మిగత సంకేతములు గూఢములై పామరదృష్టికి మూఢభక్తిపై నాధారపడి యున్నటులు తోచుచున్నవి. అట్లుకాక ఇవి యన్నియు సహేతుకములనియు, మీమాంసా సంచారమునకు ఒప్పినవి యనియు శాస్త్రీయములనియు హేతువాదోపపత్తులచే విశదీకరింపబడిన యెడ వైదిక మతోద్ధరణమునకు గొప్పసహాయముగ నుండును.

వ్యాసకర్త

భ్రాంతివిచ్ఛేదము

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

(లలితకవితాకార్యస్థానము)

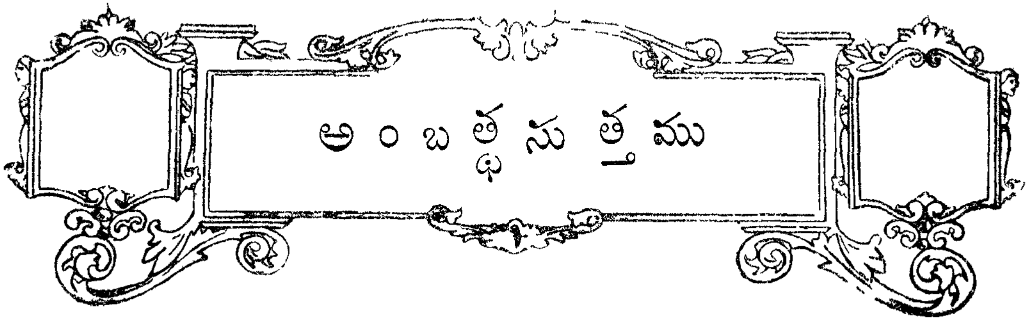
ఏదివైనను నీలోన నేకమగుట
నీకు భిన్నముగా నేది నిలువనేర్చు?
శాశ్వతానందమూర్తి! నీ చందమెరిగి
తిరుగువానికి చేకురు దివ్యపదవి.

కలదు కలదంచు నెల్లరు బలుకుచుంట
గాఢయత్నమ్ముపాలయి గాసివడితి
గనులువిప్పినమాత్రాన గానబడెదు
నిన్ను గనుగొనజాలక యున్ననాళ్లు.

నిన్ను గన్నారజూచిన నిముసమందె
మున్ను చేగొన్నభ్రాంతి నిర్మూలమయ్యె
జగముచుట్టము బొడగన్న జగమునుండి
అంధకారమ్ము దూరమై యరుగునటుల.

(ఆనందగానమునుండి)

అంబష్ఠసుత్తము

[అంబష్ఠ సూత్రము]

కె. రంగాచార్యులుగారు, యమ్. ఏ., బి. యల్.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

6. "వల్లె" అని యంబష్ఠుండు పల్కి యాసనముపై నుండి లేచి, పౌష్కరసాదికి నమస్కరించి, యాఁడుగుఱ్ఱములఁ బూఁచిన రథం బెక్కి, బ్రాహ్మణ యువక పరివృతుండై, యిచ్ఛానంకల వనముం జేరెను. రథంబు పోవుటకు వీలైనంతవఱకు మార్గము ననుసరించి చని, రథమునుండి డిగ్గి, కాలి నడకను వనంబులోనికిం జనెను.

వ్యాసకర్త

7. అయ్యవసరంబున భిక్షుకులు వనంబులో నిటునటుఁ దిరుగుచుండిరి. వారియొద్ద కంబష్ఠుఁడు చని "ఇపు డెచట పూతుఁడగు గోతముఁడుండును? అతనిదర్శనమునకై మే మిచటికి వచ్చితిమి" అని నుడివెను.

8. భిక్షుకులు "ఈ బ్రాహ్మణయువకుఁడైన యంబష్ఠుండు సువంశోద్భవుండును, విఖ్యాతిఁ జెందిన బ్రాహ్మణపౌష్కరసాది ఛాత్రుండునై యున్నవాఁడు. భాగవతుఁ డట్టివానితో శాస్త్రార్థము చేయ సమర్థుఁడు కాఁడు" అని యిట్లు వితర్కించుకొనుచు అంబష్ఠునితో నీరీతిగనుడివిరి. "ఓయీ! అంబష్ఠా; అదిగో అచట వాని వాసము. తలుపు మూయఁబడి యున్నది. నీవు చప్పుడు లేక చొచ్చి మెల్లఁగ దగ్గి యర్గళదండముపైఁ గొట్టుము. భగవతుఁడు భవదర్థము కవాటము తెఱచును."

9. అంబష్ఠుఁ డట్లొనర్చెను. భాగవతుఁడు తలుపు తెఱచిన నంబష్ఠుఁడు లోనికిం జనెను. మఱియు నాతనితో బ్రాహ్మణయువకులును లోనఁ బ్రవేశించి భాగవతునితో మర్యాదాసూచకములగు వాక్యములఁ బల్కి నమస్కారాదుల నొనర్చి, యుచితాసనములపైఁ గూరుచుండిరి. అంబష్ఠుఁడును నేదియో యొకరీతి మర్యాద వాక్యములఁ బల్కి భాగవతుఁడు కూరుచుండి యుండఁగ నిలకడ లేక తొందరపాటుతో నిటునటుఁ దిరుగుచుండెను.

10. భాగవతుఁడు: "ఓయీ! అంబష్ఠా! ఈరీతిగ నీవు బహువృద్ధులగు నాచార్యులతోడను, కడు ముదుసలులును నీగురువులకు గురువులును నైనవారలతోడను నిటునటుఁ దిరుగుచు, నాసీనుఁడనై యున్న నాతో సంభాషించుటయా?"

11. అంబష్ఠుఁడు: "గోతముఁడా! నిశ్చయముగ నట్లు కాదు. బ్రాహ్మణుఁ డెవ్వఁడైనను నడుచుచుండ నట్టివానితో నడుచుచునే భాషించెదను. ఆసీనుండై యున్న బ్రాహ్మణునితో నాసీనుఁడనై, సుఖోపవిష్టుండైన బ్రాహ్మణునితో సుఖోపవిష్టుండనై వాక్రుచ్చెద. కాని ముండితులతోడను, కుభిక్షుకులతోడను, నీచదస్యులతోడను, 'బంధుపాదపద్ముల'తోడను నే నిపుడు భాషించుచున్నటులనే భాషించెద."

గోతముఁడు: "అంబష్ఠుఁడా! నీవిచటకు వచ్చినపు డేదియో కోరి వచ్చితివి. కాన నీ వేయుద్దేశములతో నిచటకు వచ్చితివో వానిపై నీబుద్ధిని నిగడించుము. ఈయంబ

ష్ఠుఁడు బ్రాహ్మణయువకుఁడు అనపాయిత్వమును గూర్చి గర్వించియున్నను మర్యాదాహీనుఁడై యున్నవాఁడు. అట్టి మర్యాదాహీనత్వము శిక్షారాహిత్యమువలనఁ గాక మఱెందువలన సంభవించును ?”

12. అంబష్ఠుఁడు మర్యాదాహీనుండనిపిలువబడుటచే భాగవతునిపై నాగ్రహమూని, భాగవతుఁడు తన యాచరణమును గర్హించుటచే నాతనిఁ దిరస్కారభావముతో గౌరవహీనంబుగ నిరసించుచు నీరీతిగఁ బల్కెను: “శాక్యకులజులు, ఓయీ! గోతముఁడా! మర్యాదాహీనులును, ననార్యులును, దుశ్శీలురును, సలభక్షోపులును, తీక్ష్ణకర్ములునై యున్నవారు. దాసులు, భృత్యులు, దస్యులు నయ్యు వారు బ్రాహ్మణులను గౌరవింపరు; అర్చన చేయరు; దానముల నొసంగరు ఇయ్యది, యోగోతముఁడా! యుక్తమైనది కాదు” అనుచు నీరీతిగ నంబష్ఠుఁడు శాక్యులయందు హీనభృత్యత్వము నారోపించెను

13 “ఓయీ ! అంబష్ఠుఁడా! శాక్యులు నిన్నెట్లవమానించిరి?”

అంబష్ఠుఁడు: “ఓయీ గోతముఁడా! నేనొక పర్యాయము పౌష్కరసాది కార్యములపైఁ గపిలవస్తుపురంబునకుం జని, యచట శాక్యుల సంథాగారంబునకుం జని యుంటిని. ఆశాలయందు శాక్యవృద్ధులును, యువకులును నచట ఘనంబులగు నాసనముల నలంకరించి యుండి, సోల్లాసులై, యొండొరులతోఁ బరిహాసంబొనర్చుచు, నంగుళిప్రతోదకములచే నొండొరుల నవ్వించుచుండిరి మఱియు వారల పరిహాసమునకుఁ గారణము నేనై యుంటినని చింతించుచుంటి. అంతియకాక నాకు వారలాసనమైన నొసంగలేదు. అట్టిది, యో గోతముఁడా! యుక్తంబుగాని, సరళంబుగాని యైన ప్రవర్తన కాదు. శాక్యులు దాసులయ్యు, బ్రాహ్మణులకు మర్యాదఁ జూపింపక, యర్చన చేయక, దానముల నీయక యుండుట యసమంజసము.”

ఇట్లు అంబష్ఠుఁడను బ్రాహ్మణయువకుఁడు రెండు పర్యాయములు శాక్యులయందు దాసత్వ మారోపించెను.

14. గోతముఁడు: “ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! లావంబల్పంబగు స్త్రీవిహంగ మయ్యుఁ దన గూటియందుఁ దన కిచ్చవచ్చినట్లు కూయుచున్నను. ఆకపిలవస్తునందు శాక్యులు వారి స్వస్థానమందుండిరి కదా! కాన నట్టి స్వల్పకారణమునకై నీ వవమానితుఁడవైతివని యోచించుట సమమైనది కాదు.”

15 అంబష్ఠుఁడు: “ఓయీ గోతముఁడా! క్షత్రియులు, బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు నను నాలుగు వర్ణములవారు నరులలో నున్నారు; మఱియు నీనాలుగు వర్ణముల వారలలో క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర జాతులవారు బ్రాహ్మణసేవకులుగాని వేఱు కారు. కాన నోగోతముఁడా ! శాక్యులు భృత్యులై యుండియు నిట్లు బ్రాహ్మణుల గౌరవింపకయుఁ, బూజింపకయు, వారికి దానము లొసంగకయు నుండుట పాడికాదు ”

ఈరీతిని మూఁడవపర్యాయము బ్రాహ్మణుండైన యంబష్ఠుఁడు శాక్యులను దాసులుగఁ బరిగణించుచు నిరసించెను.

16 అపుడు భాగవతుఁడును “ఈ యంబష్ఠుఁడు శాక్యులను నిరసించి నీచకులోద్భవులుగఁ బరిగణింపఁ గృతనిశ్చయుఁడై యున్నాఁడు. ఈతని కులగోత్రములఁ గూర్చి నే నంశములఁ బ్రశ్నింపఁ గూడదు?” అని వితర్కించుకొనుచు నా యంబష్ఠునితో నిట్లు వాక్రుచ్చెను:

“అంబష్ఠా! నీ గోత్రం బెద్ది?”

అంబష్ఠుఁడు: “నేను కణ్వాయనుఁడను.”

భాగవతుఁడు: “సరియె కాని నీవు నీ మాతృగోత్రమునఁగాని, పితృగోత్రమునఁగాని పరికించి చూచి యాయాగోత్రములలో నుద్భవించిన పూర్వుల జన్మములఁ బరిశీలించిన శాక్యులొకప్పుడు నీ యజమానులనియు, మీరు వారి దాసీజనములో నొక్కయామె సంతతివారనియుఁ దెలియఁగలదు. శాక్యులన్ననో ఒక్కాక (ఇక్ష్వాకు) వంశంబునకుఁ జెందినవారు.

బహుపూర్వమున, నోయీ ! యంబష్ఠుఁడా! ఒక్కాక నరపాలుఁడు తనభార్యలలో నత్యంతప్రియయగు నామెసంతానమునకు రాజ్యము నిప్పింపఁ గోరి, వారికంటెఁ బెద్దవారలగు ఒక్కాముఖుఁడు, కరందుఁడు, హస్తినికుఁడు, సినిపురుఁడు అను నల్వురు

కొవారులను రాజ్యబహిష్కృతులుగ నొనర్చెను. అట్లు దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి వారు హిమాలయపర్వత నితంబములయందు మహావృక్షశోభితతటసరోవరసామీప్యంబున వసియించుచుండిరి. మఱియు వారు కులపవిత్రతకుఁ గళంకము రాకుండునట్లు తమ యక్కచెల్లెండ్రను వివాహమాడిరి.

అపుడు, ఐక్ష్వాకపృథ్వీపాలుఁడు "నా పుత్రు లెచ్చట నున్నారు" అని యమాత్యులఁ బ్రశ్నించెను.

"సార్వభౌమా! హిమాలయనితంబప్రదేశముల నొక స్థలంబున సరోవరతటంబుల నొక మహావృక్షంబున్నయది. అచట వారు వసించుచున్నారు మఱియుఁ గులశుద్ధికి హాని కలుగకుండఁ దమ తోఁబుట్టువుల వివాహమాడిరి."

అపు డొక్కాకభూపాలుఁడు విస్మయంబుతో నిట్లు చెప్పెను: "ఆయువకులు బహుసత్త్వయుక్తులు; బళె! వారు పరమశక్యులు."

అందువలన నోయీ! యంబష్ఠా! వారు శాక్యులని వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. దిస యను నొక్కాకరాజుయొక్క దాసి యొకతె కృష్ణవర్ణోపేతుండగు బాలునిఁ గనెను. జన్మించినతోడనే కృష్ణవర్ణోపేతుండైన యాశిశువు 'అమ్మా! నన్ను స్నానము చేయించి, యీమలిన్యము లేకుండఁ బరిశుభ్రపఱుపుము. నేను నీ కుపకారముఁ గావింపఁగలను' అనెను

ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! ఇప్పుడు నరులు దయ్యములు దయ్యములని చెప్పుచున్నట్లొకాలములలోఁ గృష్ణవర్ణము కలవారలను దయ్యము లని చెప్పుచుండెడివారు అప్పుడు వా రిట్లనిరి: "ఈశిశువు పుట్టినవెంటనే మాటలాడెను. కృష్ణవర్ణముగల దయ్య మొకటి జన్మించెను" అని. అయ్యదియే ఓయీ! యంబష్ఠుఁడా! కణ్హాయనుల యుత్పత్తి. కాన నోయీ! యంబష్ఠుఁడా! నీమాతృపక్షమునఁగాని, పితృపక్షమునఁగాని, కులగోత్రములఁ బరిశీలించి చూచిన శాక్యులు మీయజమానులై యొకప్పు డుండి రనియు, మీరు వారి దాసిసంతతివా రనియు స్పష్టమగును."

17. భాగవతుఁ డిట్లు బ్రాహ్మణయువకునితో సంభాషణఁ గావింప నచటనున్న బ్రాహ్మణయువకు లిట్లు చెప్పందొడంగిరి: "అర్చనీయుండగు గోతముఁ డిట్లంబష్ఠుని దాసీకులోద్భవుండని యత్యధికముగ ననాదరింపకుండుఁ గాక! అంబష్ఠుఁడు సుకులోద్భవుఁడును, సద్వంశజుఁడును, వేదములయం దపారమైన జ్ఞానముకలవాఁడును, పండితుఁడును, వేదాధ్యయనసంపన్నుఁడును; ఈవిద్యలయందు యుక్తుడై గోతముఁడా! ప్రశ్నించిన సరియగు నుత్తరముల నాతఁ డీయ్యఁగలవాఁడు."

18 భాగవతుఁ డిట్లా బ్రాహ్మణులతోఁ జెప్పెను: "అట్లే కానిండు. మీర లింకొకరీతి నాలోచించిన మీరే యీవాగ్వాదమును నాతోఁ గావింపవలసియుండును. కాని మీర లీరీతిగ నాలోచించుటచే నంబష్ఠునే మాటలాడనిండు."

19. బ్రాహ్మణయువకులు: "మే మట్లేచింతించుచున్నాము. మేము నోరు విప్పనైన విప్పము. ఈవిషయములలో నంబష్ఠుం డర్చనీయుండగు గోతమునకుఁ దగిన సమాధానముల నీయ శక్తిగలవాఁడు."

20. భాగవతుఁ డపు డంబష్ఠునితో నిట్లుచెప్పెను: "ఇపు డొక యుచితంబగు ప్రశ్న వొడముచున్నది. నీ కిష్టము లేకపోయినను నీ వద్దానికిఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగవలయును. నీవుస్పష్టమైన జవాబు నీయకపోయినను, భిన్నంబగు విషయమునుగూర్చి మాటలాడినను, మాటలాడక మౌనమును ధరించినను, నిచ్చటినుండి నిర్గమించినను దక్షణమే నీతల వ్రక్కలగును. కడుముదుసలులగు బ్రాహ్మణులుగాని, నీయాచార్యులుగాని, యట్టి యాచార్యుల యాచార్యులుగాని కూడుకొని సంభాషించినపుడు కణ్హాయనుల యుత్పత్తిఁగూర్చికాని, వారి మూలపురుషుఁడెవఁడో కాని యేమి వింటివి?"

భాగవతుఁ డిట్లు నుడివినపిదప నంబష్ఠుఁ డేమియుఁ బలుకక యూరకుండెను. శాక్యసింహుఁడు తిరిగి యాప్రశ్న నడిగెను అంబష్ఠుఁ డేమియుఁ బలుకకయూరకుండెను అపుడు భాగవతుఁ డిట్లు చెప్పెను: "అంబష్ఠా! నీ విపుడు నాప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగుము. మూకీభావము వహించుట కిది సమయము కాదు. ఏలయన నెవ్వఁ డైనను తథాగతునిచే నుచితంబగు ప్రశ్న మూఁడుపర్యాయము లడుగంబడి జవాబీయక యూరకున్నచో నట్టివానిశిరము వ్రక్కలగును."

21. ఆసమయంబున వజ్రపాణియను నింద్రుఁ డంబష్ఠునిమీఁదుగ జాజ్వల్యమానాయఃపిండంబు హస్తముల ధరించి, యంబష్ఠుఁడు గోతమప్రశ్నముల కుత్తర మీయకున్న వానితలఁ బగలఁగొట్ట నెంచి యాకాశంబున నవతరించెను. భాగవతుఁడును, బ్రాహ్మణాంబష్ఠుఁడును నావజ్రపాణిం జూచిరి. మఱియు నంబష్ఠుఁ డా భయంకరదృశ్యమును గని భయకంపితుఁడై రక్షణార్థము భాగవతుని చెంతఁ జేరి, నమ్రీభూతుఁడై "భాగవతుఁ డేమి చెప్పెను? మఱియొకపర్యాయము సెలవిండు" అని వేడికొనెను.

"అంబష్ఠుఁడా! నీ వేమి యోజింపుచుంటివి?"

అంబష్ఠుఁడు: "పూజార్హుండగు గోతముఁడు చెప్పినరీతినే నేవింటిని. అయ్యదియే కణ్వాయనుల జన్మక్రమము, మఱియు, గోతమునిచేఁ జెప్పఁబడినవానినే కూటస్థునిగఁ బరిగణించుచున్నారు."

22. ఆతఁ డిట్లు చెప్పినపిదప బ్రాహ్మణులలో సంక్షోభంబు జనించి, కలకలరవం బుద్భవించెను. "బ్రాహ్మణుఁడైన యంబష్ఠుఁడు హీనజన్ముఁ డని చెప్పుచున్నారు. వానికుటుంబంబు నుత్తమం బని నుడువుచున్నారు మఱియు నాతఁ డొక యాఁడుబానిసి యొక్క సంతతివాఁ డనియు, శాక్యులాతని యజమానులనియును బ్రకటించుచున్నారు. ఎవ్వానిపలుకులు ధర్మస్వరూపంబులో యట్టి శ్రమణగోతముఁడు విశ్వసనీయుఁ డని మే మూహింపనైన నూహింపలేదు" అని యాబ్రాహ్మణయువకులు చెప్పిరి.

"ఈబ్రాహ్మణులు, దాసీకులోద్భవునిగ నంబష్ఠుని నత్యంతము నిరసించుచున్నారు వారిదూషణము నుండి యాతనిని నేఁ గాపాడెదను" అని యూహించుచు వారలతో భాగవతుఁ డిట్లు లనియెను

"జన్మకారణమున నంబష్ఠుని నధికముగ గర్హింపవలదు. ఆకణ్వుండు మహర్షి యయ్యె. ఆతఁడు దక్షిణాపథంబునకుం జని, యచట మంత్రంబుల నెన్నఁగఁ బఠియించి, ఒక్కొక పార్థివునికడకుఁ జరిగివచ్చి, మద్దరూపియను నానృపాలుని పుత్రికను దనకు భార్యగ నొసంగు మని కోరెను. అందుల కాభూపాలుఁ డిట్లు చెప్పెను: 'ఏమీ! వీని దుండగీనితనము! నా దాసీపుత్రుం డయ్యు నీతఁడు నాపుత్రికను దన కిచ్చి వివాహము చేయు మనుచున్నాఁడు.' అని యతికుపితుఁడై యాతఁడు బాణంబు నొకదానిని విల్లున నెక్కుపెట్టెను; కాని యానారాచంబు నాతఁడు విడువలేకపోయెను. మఱియు నద్దాని వింటినుండి తీసివేయలేకపోయెను. అపుడు రాజామాత్యులు కణ్వఋషికడకుం జని "మునిసత్తమా! పుడమిఱేనికి హాని యేమియు లేకుండఁ బ్రసాదింపుము" అని యాతని వేఁడుకొనిరి.

కణ్వుఁడు: 'రాజున కేమియు హాని లేదు. అయినను నరపాలుఁ డానారాచంబు నధోభూమిపైఁ బ్రయోగించినఁ దనరాజ్యం బెల్ల నిర్జీర్ణంబై యుండు.'

అమాత్యులు: 'భూపునకును, రాజ్యమునకును గూడ హాని కలుగకుండునట్లు చేయు మెంతాపసవర్య!'

కణ్వుఁడు: 'రాజునకుఁ గాని, రాజ్యమునకుఁ గాని హాని లేకుండ నుండు. అయినను నారాచంబు నాకాశంబులోనికిఁ బోవిడిచిన నీరాజ్యమునం దంతట నేడుసంవత్సరములు వర్షములు కురియకుండును.'

అమాత్యులు: 'ఆర్యా! నృపునకును రాజ్యమునకును హాని లేకుండఁ జేయుము. మఱియు వర్షములు కురియునట్లు చేయుము.'

కణ్వుఁడు: 'రాజునకును, రాజ్యమునకును హాని కలుగదు; మఱియు వర్షములు గలుగును రాజుమాత్రమీ నారాచంబును జ్యేష్ఠపుత్రునిపైఁ బ్రయోగింపవలెను. ఆరాజకుమారున కేమియు నెగ్గు సంభవింపదు. అతని కెండ్రుకకైన హాని కలుగదు'

అప్పు డాబ్రాహ్మణులు ఒక్కొకున కీవృత్తాంత మంతయు నివేదించుచు నిట్లనిరి: 'రాజా! నారాచంబును పుత్రునిపై నుంచుము; అతనికి హాని సంభవింపదు. భయమైనఁ గలుగదు' అన రాజును నారీతిగ నాచరించెను; హాని యేమియుఁ గలుగలేదు. నరపాలుఁ డీసంభవములవలన భీతుఁడై, బుద్ధి కలిగి, తనపుత్రికయైన మద్దరూపయను నామె నాకణ్వున కిచ్చి వివాహము చేసెను. ఓబ్రాహ్మణులారా! మీ రంబష్ఠుని దాసీకులోద్భవుం డని దూషించరాదు. ఆకణ్వుండు మహర్షియై

యుండెదే" అనుచు నంబష్ఠునితో నీరీతిగ ముచ్చటించెను: "అంబష్ఠా! నీ విందుల కేమి చెప్పెదవు? క్షత్త్రియ యువకుం డొక్కరుఁడు బ్రాహ్మణకన్యతో రమింపఁ బుత్రుఁ డొక్కఁడు జనించినాఁ డనుకొందము. బ్రాహ్మణకన్యయం దట్లు జనించిన క్షత్త్రియపుత్త్రుని బ్రాహ్మణు లుచితాసనపానీయంబుల నిచ్చి సత్కరింతురా? లేదా?"

అంబష్ఠుఁడ: "ఔను, అట్లే వారు కావింతురు"

గోతముఁడు: "అట్టి వానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రంబులఁ బఠియింపించెదరా? లేదా?"

"ఔను; అట్లే చేయుదురు."

"అయిన నట్టివానికి బ్రాహ్మణులు తమకన్యల నిచ్చి వివాహముఁ గావింతురా? కావింపరా"

"అట్లే చేయుదురు."

"అట్లైన క్షత్త్రియు లట్టివానిని రాజ్యాభిషిక్తునిగఁ జేయుదురా?"

"గోతముఁడా! అట్లు చేయరు."

"ఎందుల కట్లు చేయరు?"

"ఏలయన నట్టివాఁడు మాతృపక్షమున శుద్ధకులోద్భవుఁడు కాఁడు."

25. "మఱియు నేమనియెదవు? అంబష్ఠా! బ్రాహ్మణయువకుఁ డొకడు క్షత్త్రియకన్యతో రమియింపఁ బుత్త్రుఁ డొక డుద్భవించె ననుకొందము. అట్లు క్షత్త్రియకన్యయందు బ్రాహ్మణయువకున కుద్భవించిన పుత్త్రుని బ్రాహ్మణు లుచితాసనపానీయంబుల నొసంగి సత్కరింతురా?"

"అట్లు చేయుదురు."

"అట్లైనను బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమునందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవనైవేద్యంబులను గాని, యుపాయనముగ నొసంగఁబడిన భోజనమును గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"అట్లు చేయనిత్తురు, ఓ గోతముఁడా!"

"బ్రాహ్మణు లాతనికిఁ దమమంత్రంబులఁ జెప్పుదురా?"

"ఆ, అట్లు చెప్పుదురు."

"అట్టివానికి బ్రాహ్మణులు తమకన్యల నిచ్చి వివాహము చేయుదురా?"

"అట్లే చేయుదురు."

"అటులైనను క్షత్త్రియు లట్టివానికిఁ దమకు యుక్తమైన రాజ్యాభిషేకసంస్కారము నొనర్తురా?"

"అట్లు చేయరు."

"ఎందువలన?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! అట్టివాఁడు పితృపక్షమున శుద్ధ క్షత్త్రియకులోద్భవుండు కాకపోవుటచే నభిషేకార్హుఁడు కాఁడు"

26. "అటులైన, ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! స్త్రీలను స్త్రీలతోను, పురుషులను పురుషులతోను, బ్రాహ్మణ క్షత్త్రియులను బరీక్షించి చూచిన క్షత్త్రియులే యుత్తము లనియును, బ్రాహ్మణులే యంతకంటెఁ దక్కువవార లనియును స్పష్ట మగుచున్నది.

మఱియు నోయీ! అంబష్ఠుఁడా! బ్రాహ్మణు లేదియో యొక కారణమువలనఁ దమలో నొక్కని ముండనంబుఁ గావించి భస్మము నాతనిశిరముపైఁ బోసి దేశమునుండి కాని, నగరమునుండి కాని బహిష్కరించిన నట్టివాని నుచితాసనపానీయంబుల నిచ్చి బ్రాహ్మణులు సత్కరింతురా?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! అట్లు చేయరు."

"అట్లు కాకున్న బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవనైవేద్యంబులను గాని, యుపాయనముగ నొసంగఁబడిన భోజనమందు గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"గోతముఁడా! అట్లు చేయరు."

"అట్టివానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రపాఠంబుఁ జేయనిత్తురా?"

"మంత్రాధ్యయనంబుఁ జేయనీయరు గోతమా!"

"బ్రాహ్మణకన్యల నిచ్చి యట్టివానికి వివాహము చేయుదురా?"

"తమకన్యలదగ్గరకు రానీయరు"

27. "ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీవిందుల కేమి చెప్పెదవు? క్షత్త్రియులు తమలో నొక్కని నీరీతిగఁ దేశమునుండి కాని, నగరమునుండి కాని బహిష్కరింపఁ బడినట్టివాఁడు నిత్యాసనపానీయంబు లొసఁగఁబడి బ్రాహ్మణులచే సత్కరింపఁబడుచున్నాఁడా?"

"అట్లు సత్కరింపఁబడుచున్నాఁడు."

"మఱియు బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవతానైవేద్యంబును గాని యుపాయనముగ నొసఁగఁబడిన భోజనముఁ గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"భుజింప నిత్తురు."

"అట్టివానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రపాఠంబుఁ జేయనిత్తురా?"

"చేయనిత్తురు."

"బ్రాహ్మణకన్య నిచ్చి యట్టివానికి వివాహము చేయుదురా?"

"బ్రాహ్మణకన్యల నిచ్చి వివాహము చేయుదురు."

"అందుచే నోయీ! అంబష్ఠుఁడా! క్షత్త్రియుండు ముండితుఁడై, యథోగతిం జెంది, దేశనగరబహిష్కృతుండైయుండియు, క్షత్త్రియుండె యుత్తముండనియును, బ్రాహ్మణుం డంతకంటె నధముం డనియును స్పష్టమగుచున్నది.

28. మఱియు బ్రహ్మదేవులలో నొక్కరుఁడైన సనత్కుమారుండె యీవచనములను జెప్పెను:

'కులమునకు నాధిక్యము నిచ్చి శ్రేష్ఠత్వము నిర్ణయించు నరులకు క్షత్త్రియుండె యుత్తముండు; కాని వివేకసంపన్నుఁడును, బరమసాధువృత్తివంతుఁడును నైన నరుండు దేవతలలోను, నరులలోనుగూడ శ్రేష్ఠుండు.' ఈవచనము ఘనార్థయుక్తంబై, సనత్కుమారబ్రహ్మచే యుక్తముగఁ జెప్పఁబడినది. ఓయీ! యంబష్ఠుఁడా! నేఁ గూడ నీరీతిగఁ జెప్పెదను:

కులమునకు నాధిక్యము నిచ్చి శ్రేష్ఠత్వము నిర్ణయించు నరులకు క్షత్త్రియుండె యుత్తముండు; కాని వివేకసంపన్నుఁడును, బరమసాధువృత్తివంతుఁడును నైన నరుండు దేవతలలోను, నరులలోను గూడ శ్రేష్ఠుండు."

"గోతముఁడా! ఆవచనమునఁ జెప్పఁబడిన వివేకం బేమి? సాధువృత్తి యనున దెట్టిది?"

"అంబష్ఠుఁడా! నేను జెప్పిన వివేకసాధువృత్తి విషయములలో జన్మవంశములకును 'నీయంతటి వాఁడను నేను; నావలె నీవు గౌరవార్హుఁడవు కావు' అను వాక్యములను బ్రేరేపించు గర్వమునకును బ్రసక్తి లేదు. వివాహసంబంధములలో నట్టివిషయములకుఁ బ్రసక్తి యుండును. అంబష్ఠుఁడా! జన్మకులములకుఁ గాని, యుత్తమకులగౌరవమువలన నైనను వివాహసంబంధమువల్ల నైనను సంభవించు గర్వమునకుఁ గాని, లొంగి లోఁబడి యుండు నరు లుత్తమవివేకసాధువృత్తముల కతిదూరంబున నుందురు. అట్టి జాత్యాదిబంధముల నతిగమించియే నరుం డత్యున్నతం బగు వివేకసాధువృత్తుల నభిగమింపఁగలఁడు."

"ఓ గోతముఁడా! ఆసాధువృత్తి యెట్టిది? ఎయ్యది యావివేకము?"

"ఓయీ! ప్రపంచమున సజ్జానియుఁ, బూర్ణార్హుండును బ్రబుద్ధుండును, సత్యమార్గంబున నడువఁ గలిగినవారల కసమాననియంతయు, మానవులకును దేవతలకును నాచార్యుఁడును, అర్హతుఁడొక్కరుఁ డుద్భవించెనని యనుకొందము. అట్టివాఁ డితరుల సాహాయ్యము లేకుండఁగనే యూర్ధ్వంబులగు బ్రహ్మమారలోకంబులును, బ్రాహ్మణరాజన్యవైశ్యులచేఁ బూరితంబైన యధోలోకంబును గల బ్రహ్మాండంబుల నెల్లఁ బరీక్ష చేసినట్లు జ్ఞానంబు కలిగియుండును. అట్టిజ్ఞానమును సంపాదించి యాజ్ఞానము నితరులకు బోధచేయును. జన్మవృద్ధినివృత్తుల మనోహరంబైన సత్యమును సమూలముగఁ బ్రకటించి, యుత్తమజీవనమందైన పరిపాకమును బరిపూర్ణత్వమును దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

'గృహస్థు కాని, యట్టివాని సంతానములో నొక్కఁడు కాని, నీచకులోద్భవులలో నొక్కరుఁడు కాని యిట్టి సత్యవచనములకుఁ జెవియొగ్గి విని, తథాగతునియందు నమ్మకముపుట్టి, యట్టినమ్మకముచే నిట్లూహించును.

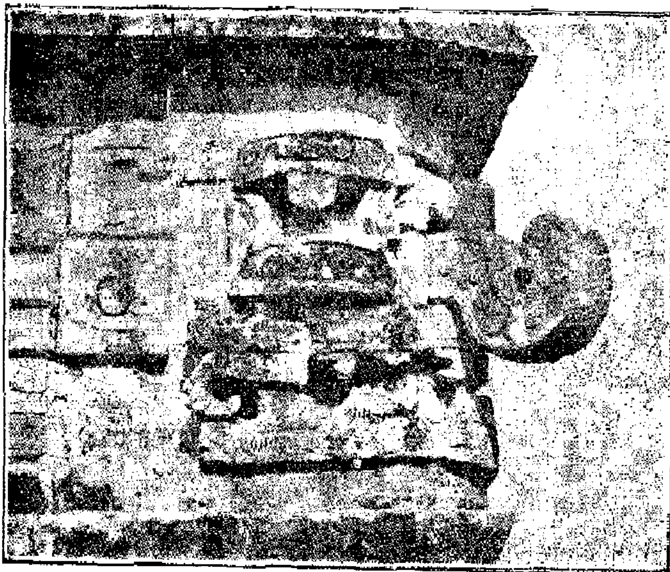
మధ్య అమెరికాలో

కోపాన్ పట్టణమందలి 'మయ' శిల్పములు

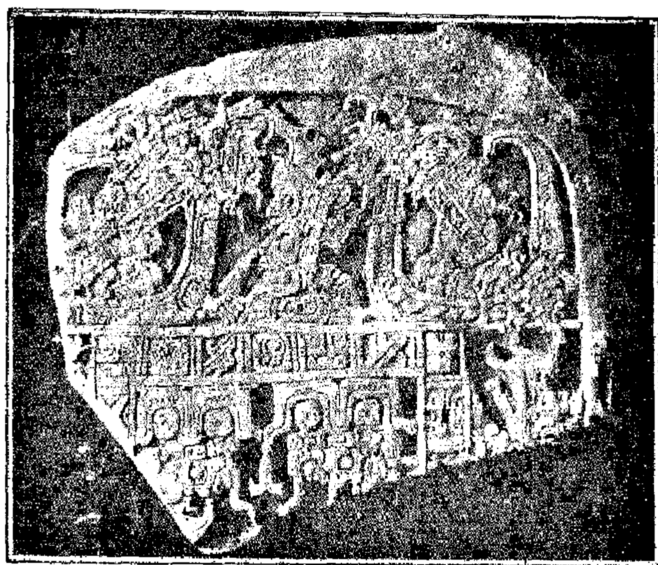
కోపాన్‌పట్టణపు స్తంభశిల్పములందు ఏనుగుతలలును, అందొకదానిపై మావటీడును చెక్కబడి యున్నవని కొందరును, అవి యేనుగుతలలుకాక 'మాకా' చిలుకల ముక్కులని కొందరును చెప్పుదురు. ఇవి చెక్కినకాలమున ఆదేశమున ఏనుగే లేనపుడు శిల్పి యేనుగు నెట్లు చెక్కు ననువారు కొందరు, అక్కడ ఏనుగు లేకున్నను విదేశశిల్పముల ననుకరించియుండవచ్చు ననువారు కొందరు. మొత్తముమీద ఈ శిల్పములం దాసియా ఖండపు నాగరికతా చిహ్నములు చాల కన్పడకమానవు. అమెరికాలోని పూర్వకాలపు నాగరికత ఖండాంతరములనుండి ప్రాపించినదా, లేక యచ్చటనే యుద్భవించి వర్ధిల్లెనా యను సమస్యను సాధించు నవసరమున నాధారభూతము లగు ఇట్టి శిల్పములు ఖండాంతరమగు ఆసియాను సూచించుచున్నవి

ఇందలి (Calendar Column) 'కాలెండర్ కాలమ్' (పంచాంగము) 'మయు'ల తిథులను, తిథిగణన పద్ధతిని నిర్ధారణసేయుట కుపకరించును. ఇదికూడ ముచ్చట గూర్చుచున్నది. ఈ శిల్పము లన్నియు నిపుడు బ్రిటిషుమ్యూజియమ్‌లో ప్రత్యేకాగారమున నుంచబడినవి

ఆసియా అమెరికాలకు పూర్వ మెన్నడైన సంబంధముండియుండెనాయేమి ?

౧. వర్షాధిదేవుని నాసిక—(చిచిన్ ఇట్జా, యుకాటన్) యుకాటన్‌లోని 'మయ' శిల్పుల అతివిచిత్రశిల్పముల కొక మంచి యుదాహరణము.

౨. మయ దేశమున మతసంబంధ మగు ఒక శిల్పము—మయశిల్పమున కింకొక యుదాహరణమిది.—ఇందు గగనాధిదేవత, తత్సంబంధమైన ఇతర శిల్పములు

కోపా౯ పట్టణమందలి 'మయ' శిల్పములు

3. కోపా౯ పట్టణమున ఒక చెక్కిన స్తంభము—ఏనుగుతల ఒక మావటీడు చెక్కియున్నవి—(ఎడమ ప్రక్క భాగము)

౮ ఆ (౩ వ చిత్రము) స్తంభమునకే యెదుటిభాగము—ఎడమప్రక్కను వంగియున్న మావటీడు, కుడిప్రక్కనున్న యేనుగు పైభాగము శిథిలమైపోయినది

తెలుఁగురాయఁడు-పంటమైలారెడ్డి

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు గారు, బి. ఏ.

ప్రౌఢదేవరాయని సుప్రసిద్ధచమూపతులలోఁ, జరిత్రయందును, ఆంధ్రవాఙ్మయమునందును పేరొందినవారు శూరశిఖామణులగు తెలుఁగురాయఁడు, పంటమైలారెడ్డియనువారలు. ఈ తెలుఁగు రాయఁడెవ్వరను విషయమునఁ జరిత్రకారులయందు వివిధాభిప్రాయములు జనించినవి. సుప్రసిద్ధాంధ్రచరిత్రకారుఁడు తన ఆంధ్రులచరిత్రము మూఁడవభాగమున నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. "ఇతఁడు శ్రీమన్మహామండలేశ్వరమేదినీ మీసరగండ కఠారి సాళువరాయ విభాళమహారాజుయొక్క కుమారుఁడైన శ్రీమహామండలేశ్వరమేదినీ మీసరగండ కఠారిసాళువశంభురాయదేవమహారాజపుత్త్రుఁడైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వరమేదినీ మీసరగండ కఠారి సాళువ ధరణీవరాహ తెలుఁగురాయఁడుగాని మఱియొక తెలుఁగురాయఁడు గాదు. ఇతనిరాజధాని వెలనాఁటిసీమలోని కృష్ణానదీ ముఖద్వారముననున్న శ్రీకాకుళమని తెలియుచున్నది. తెలుఁగురాయని తండ్రియగు శంభురాయఁడును, సాళ్వమంగు జయించిన శంభురాయఁడును, వేర్వేరుపురుషులుగాని యొక్కరుగారు. ఈ తెలుఁగురాయని శాసనములు వెలనాఁడు పొదిలి సీమలోను, సింహాచలములోను గన్పట్టుచున్నవి. ఇతఁడు ప్రౌఢదేవరాయల పక్షమున గజపతులతోడి యుద్ధమునందు రాజమహేంద్రవరము రెడ్లకు సాహాయ్యముచేయు సందర్భమున నీతఁడు 1428 వ సంవత్సరమునందు సింహాద్రికిఁబోయి దానశాసనము వ్రాయించెను. కాని రెడ్లను జయించి యాదేశమును నాక్రమించినవాఁడుగాఁడు. ఇతఁ డాత్రేయ గోత్రుఁడు."*

శ్రీ వీరభద్రరావుగారు తరువాత పుటలో ననంతామాత్యకవినిగూర్చివ్రాయుచు 'ప్రసిద్ధాంధ్రకవి యగు ననంతామాత్యుని తండ్రి తిక్కన తెలుఁగు రాయనికి మంత్రిగ నుండెనని తెలియుచున్నది' అని వ్రాసి యున్నారు. వీరు 'భోజరాజీయమును' జూచి యద్దానిని సరిగ పఠించి యుండినచో నిట్లు వ్రాసియుండరు. అనంతామాత్యుఁడు తనతండ్రి యగు తిక్కన శ్రీకాకుళమండలి యాంధ్రవల్లభుఁడైన శ్రీహరి పాదారవిందసేవకుఁ డగు హరిభక్తుఁడని వక్కాణించి యుండెనే కాని యచ్చట పరిపాలన మొనర్చుచుండిన యొక నరపాలకుని యాస్థానమునందు మంత్రిత్వ

* ఆంధ్రులచరిత్రము, మూఁడవభాగము, పుట390. ఈ విషయమంతయు నేమార్పును లేక నా జీర్ణవిజయ నగరచరిత్రమునందుఁ జేర్కొంటిని.

పదవి వహించి యుండెనని వర్ణించలేదు. భోజరాజీయమునందలి యీపద్యమును జూడుడు.

సీ. విలసితంబగు కృష్ణవేణ్యామలాప హా
రిణి భీమరథినా ధరిత్రియందు
దనరు నద్రిత్రయాంతర్వేదియగు పావ
నక్షేత్రమున శోభనమ్ము లెల్ల
ధరనివాసం బగు పెరమగూరి పురంబు
నందు విద్వజ్జనానందమైన
జీవనస్థితిచేతఁ జెన్నొందె వంశక
ర్తృత్వసంపత్తిఁ బ్రభుత్వముఁ ది
నెమ్మిఁ బ్రత్యక్ష పరమపద్మమ్మనంగ
నొప్పు శ్రీకాకుళమ్మున కొడయఁడైన
యంధ్రవల్లభ హరిసేవ నలరుచుండుఁ
బెక్కు భంగుల మువ్వడి తిక్కవిభుఁడు.

పై కారణముచేతనే కాఁబోలు శ్రీ వీరభద్రరావుగారు 'ఇతని రాజధాని వెలనాటి సీమలోని కృష్ణానదీ ముఖద్వారమున నున్న శ్రీకాకుళమని తెలియుచున్నది' అని వ్రాసియున్నారు. ఇంతవఱకును బ్రచురింపఁబడిన తెలుఁగురాయని శాసనములలో నెచ్చటను శ్రీకాకుళేశ్వరుఁ డితఁడని వక్కాణింపఁ బడలేదు.*

తెలుఁగురాయనిఁగూర్చి తెలుపు శాసనములు రెండు, నెల్లూరిజిల్లా శాసనసంపుటములందుఁ బ్రకటింపఁబడినది. రెండును పొదిలి గ్రామమునకు సంబంధించినవి. అందు మొదటిది తెలుఁగురాయని తండ్రియగు శ్రీమేదినీమీసరగండకఠారి సాళువసాంబురాయ దేవమహారాజులవారై యున్నది. ఇది యీసాంబురాయదేవ మహారాయలు తన తండ్రియైన రాయవిభాళదేవ మహారాజు పుణ్యమునకుఁ గాను వ్రాయించిన శాసనము.[1] రెండవశాసనము తెలుఁగురాయని తమ్మునికుమార్తె యగు తిప్పలదేవి, తనభర్తయగు జగనొబ్బగండని యొక్కయుఁ, దన కుమారుఁడగు తిమ్మనృపతి యొక్కయుఁ, దన పితృమాతృ వంశజులయొక్కయుఁ బుణ్యమునకుఁ గాను భారద్వాజగోత్రుఁడైన తమ్మనార్యునకు అగ్రహారమును ధారపోసియిచ్చిన శాసనము.[2]

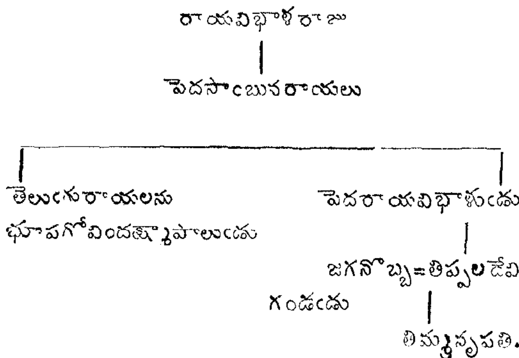
---

* ఆంధ్రకవులచరిత్రము (పూర్వముద్రణము) ప్రథమభాగమునందు అనంతామాత్యకవిఁగూర్చి వ్రాయుచు శ్రీ వీరేశలింగముపంతులవారు ఇట్లువ్రాసియున్నారు: "ఈకవియొక్క తండ్రియైన తిక్కన కృష్ణామండలములోని శ్రీకాకుళమునకుఁ బ్రభువుగానుండిన యాంధ్రవల్లభుని కొలువులోనున్నట్లు పై గ్రంథముననే చెప్పఁబడినది." ఆంధ్రులచరిత్రము మూఁడవభాగము ముద్రింపఁబడునప్పటికి ఆంధ్రకవులచరిత్రము పునర్ముద్రణము గావింపఁబడలేదు. పై వ్రాఁతననుసరించియే తెలుఁగురాయఁడు శ్రీకాకుళాధినాథుఁ డని ఆంధ్రచరిత్రకారుఁడు వచించి యుండును. కాని శ్రీ వీరేశలింగముగారు తమ నూతనకవుల చరిత్రమునందుఁ బైవాక్యమును గొంచెముమార్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నారు. 'ఈకవి తనతండ్రియైన తిక్కన కృష్ణామండలములోని శ్రీకాకుళమున కొడయఁడైన యంధ్రవల్లభుని సేవచేయుచుండినట్లు."—(పుట 391). ఇప్పుడైనను శ్రీ పంతులవారు ఆంధ్రవల్లభుఁడు, మేదినీవల్లభుఁడైన భూకాంతుఁడో, లక్ష్మీవల్లభుఁడైన శ్రీహరియో స్పష్టముగఁ జెప్పలేదు.

1. Nellore Inscriptions, P. 26, pages 1184-1185. శా. శ. 1348

2. Nellore Inscriptions, P. 39, Page 1205. శా. శ. 1360.

పై శాసనముల ననుసరించి తెలుఁగురాయనివంశవృక్షము నీదిగువనిచ్చుచున్నాఁడను:

రెండవశాసనము ననుసరించి తెలుఁగురాయని గోత్ర మాత్రేయగోత్రమనియు, నితని నామము భూపగోవిందుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇతని శాసనములు పొదిలిసీమలోఁ గాన్పించుచున్నందున నితఁడు తత్ప్రాంతనాయకుఁ డేమో యని సందియము గలుగుచున్నది. ఇతని శాసన మొకటి సింహాచలములో వరాహనృసింహస్వామివారి యాలయమున నున్నది.*

ఈశాసనమునందు 'కన్నడదేశమండలి తెలుఁగురాయఁడు' అని యితనినిగూర్చి వ్రాయఁబడియుండుటచేతను, 'సాళువ, కఠారి, ధరణీవరాహ' అను కన్నడరాజ్యాధీశుల బిరుదులు తెలుఁగురాయని వంశస్థులకుఁ గలిగియుండుటచేతను, ఈతెలుఁగురాయని వంశమువారు మొదట కర్ణాటకులై, తరువాత నుద్యోగధర్మమునఁ బ్రౌఢరాయని కాలమున నుదయగిరి రాజ్యమండలి పొదిలిసీమ కధిపతులైవచ్చి, తెలుఁగుదేశమునందు స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొనియుందురు. ముఖ్యముగ మన తెలుఁగురాయని కాలమునసే వీరు ఉదయగిరి రాజ్యమునకు వచ్చియుందురు. తెలుఁగుదేశమునకు వచ్చి దేవరాయ మహాకరుణాకటాక్షలబ్ధ రాజ్యుఁడైన మొదటిరాయలగు భూప గోవిందక్ష్మాపాలుఁడే తెలుఁగురాయఁడని పేర్గాంచియుండును.

కీర్తిశేషులైన శ్రీ వీరేశలింగముపంతులవారు శ్రీనాథకవినిగూర్చి వ్రాయునపుడు తెలుఁగురాయనిగూర్చి ముచ్చటించుచు నితఁడు కుమారకంపరాయని దక్షిణదిగ్విజయయాత్రయందు సాళ్వమంగుజయించిన రాజగంభీరదుర్గాధిపతియగు సాంపరాయని కుమారుఁడని వక్కాణించి యున్నారు. పై సాంపరాయని నామము 'సకలలోకచక్రవర్తిరాయ నారాయణశంభువరరాయలు.' వీరిశాసనములు కనఁబడినంతవఱకుఁ దమిళభాషయం దున్నవి. అతనికిఁగల బిరుదులకును, తెలుఁగురాయనితండ్రి బిరుదులకును పోలికయెంత మాత్రమును లేదు. అదియుఁ గాక, కుమారకంపరాయల కాలమునందున్న శంభువరాయ లెక్కడ? ప్రౌఢదేవరాయని కాలమునందున్న పెదసంబువరాయ లెక్కడ? కాల విపర్యాస దోషముగూడఁ బట్టినది. కావున శ్రీపంతులవారి వ్రాఁత నిరాధారమైనది.

* "స్వస్తి శ్రీశకవర్షంబులు 1350 అగు కీలకనసంవత్సర ఫాల్గుణ కృష్ణ 7 గురువారమునను, కన్నడదేశమండలి సంబరాయనికొడుకు తెలుఁగురాయఁడు తనకుఅభీష్టార్థసిద్ధికిఁగాను శ్రీనరసింహనాథునికినిత్యమును సన్నిధిని వెలుంగను అఖండదీపాలు రెండుసమర్పించెను."

శ్రీనాథమహాకవి—తెలుఁగురాయఁడు

శ్రీనాథ మహాకవికిని, తెలుఁగురాయనికిని మైత్రియున్నట్లు శ్రీనాథ కవికృతము లని చెప్పఁబడు క్రిందిచాటుపద్యములవల్లఁ దెలియుచున్నది.

శా. ధాటీఘోటకరత్న ఘట్టనమిళ
ద్ధాత్రీఘుష్ట కల్యాణఘం
టాటంకార విలుంఠలుంఠిత మహా
న్మత్తాహితక్షోణిభృ
త్కోటీఘోటకిత కుంభినీధరసము
త్కూటాటవీఘంటక
ర్ణాటాంధ్రాధిప సాంపరాయని తెలుం
గా, నీకు దీర్ఘాయువౌ.

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుం
గాధీశ, కస్తూరికా
భిక్షాదానము సేయురా, సుకవిరా
డ్బృందారక శ్రేణికిన్
దాక్షారామ పురీవిహార వరగం
ధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపై
వాసించుఁ దద్వాసనల్.

ఆంధ్రసారస్వతమునందు మఱియొక తెలుఁగు రాయఁడు

ఆంధ్ర సారస్వతమునందు మఱియొక తెలుఁగురాయని ప్రశంసకలదు. మడికిసింగన్న కవి, తన పద్మపురాణోత్తరఖండమునందుఁ దెలుఁగురాయనిఁగూర్చి యిట్లభివర్ణించెను.

మ. గురిజాలాన్వయ దుగ్ధవార్ధిశశి ది
క్కుంభీంద్రహస్తాభ బం
ధుర భూభారధురీణ నిశ్చలమహా
దోర్దండుఁ డుగ్రారి భీ
కరుఁడై దిక్పరివర్తికీర్తి నెగడం
గా భూరిభోగాఢ్యుఁడై
పరగెం ధాత్రిఁ దెలుంగు రాయఁడు జగ
త్ప్రఖ్యాత రాజోన్నతిన్.

మడికి సింగన్న పదునాల్గవ శతాబ్ద మధ్యమందున్న కవిశిఖామణి. కృతిపతియు నాకాలమువాఁడే కాని యన్యుఁడు కాఁజాలఁడు. ఈ తెలుఁగురాయనిఁ దీసికొనివచ్చి పదునైదవ శతాబ్దమధ్యమువఱకుఁగల మన తెలుఁగురాయనికి ముడిపెట్టుట దుస్సాధ్యమైన కార్యము.

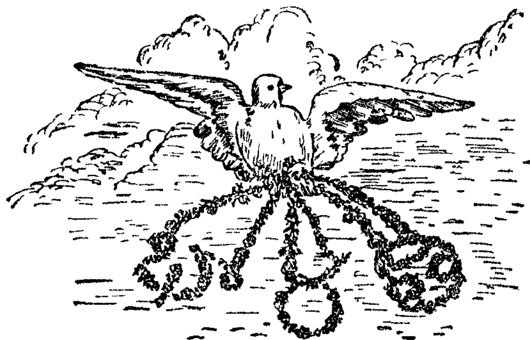
పంటమైలారెడ్డి

ప్రౌఢరాయల విశ్వాసమునకుఁ బాత్రుఁడైన సేనాధిపతులలో మైలారువిభుఁడొక్కఁడు. ఇతని తాత తండ్రి సూరారెడ్డి; తాత పోతిరెడ్డి; తండ్రి ముమ్మడిరెడ్డి; తల్లి ముమ్మాంబ; ఇతనికి ధరణీవరాహుఁడు, చౌహత్తమల్లుఁడు, ఘంటానాదుఁడు అను బిరుదవిశేషములు కలవు.ఇట్టి శూరచూడామణి తనకొడఁగూర్చిన కొండంత జయముల కత్యంత సంతుష్టస్వాంతుఁడై రాయ లొకదిన మితనిఁ బిలిచి నీ కేమికావలయునో కోరుకొను మనెనఁట. అంతనతఁడు తన కేమియు నక్కఱలేదనియుఁ, దన ప్రభువుయొక్కయుఁ, దన్మూలమునఁ దనయొక్కయు క్షేమముమాత్రము గావలయునని యు,నందులకై బ్రాహ్మణోత్తముల కొకచక్కని యగ్రహారము దానముచేయుట కాజ్ఞయొసఁగుమనియు వేఁడుకొనెనఁట.అంత రాయ లతని

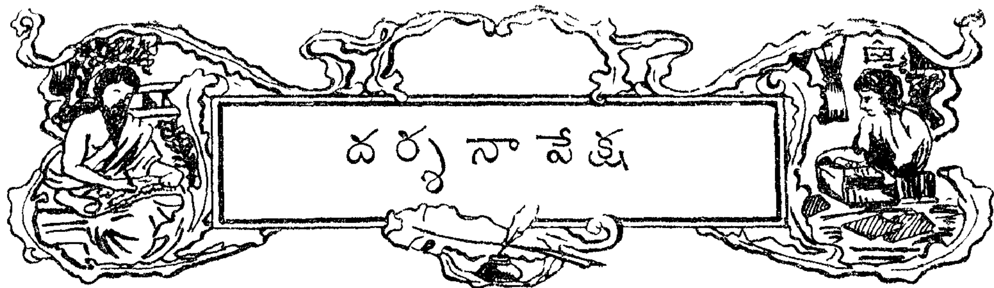
కోర్కెకలరియందులకాజ్ఞయొసంగెనఁట. అంత తత్ప్రకారము మైలారెడ్డి (శా.శ. 1351 క్రీ.శ. 1429) సంవత్సరము కీలకనామసంవత్సర మాఘమాసమున భాస్కరక్షేత్రమున, హేమకూటమున నివసించు విరూపాక్షదేవునిసన్నిధిని, పూంగినాటిసీమలో గుండ్లకమ్మనదియొడ్డు ననుండు పోలవరమను గ్రామమునకు చేజెర్లయను నామమిడి, బ్రాహ్మణుల కగ్రహారముగా ధారవోసెను (Copper plate No 18 Nellore Inscriptions). పంట మైలారెడ్డినిగూర్చి యిలుపు శాసన మొకటి శ్రీ గోపినాథరావుగారిచే 'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా'యందు ప్రకటింపఁబడినది. ఈశాసనము చెన్నపట్టణములో తిరువళిక్కేణియందలి కవిభూషణము తాతాచార్యులవారియింట నున్నదఁట. ఈశాసనమునందు మైలారెడ్డి తన కులగురువగు సింగరార్యునకు అద్దంకి సీమలోని కమ్మవిషయమునందలి ఎక్కలివాడ గ్రామమును ధారవోసియిచ్చెను. ఈ శాసనకాలము క్రైస్తవమానమున 1428 సం. జనేవరి 14-వ తేదీ యగుచున్నది. ఈ శాసనము ననుసరించి యితఁడు వైష్ణవమతాభిమానియై బ్రాహ్మణభక్తుఁడై విఖ్యాతిగాంచినట్లు రూఢిగ చెప్పనగును.*

శ్రీనాథుఁడు అవసానకాలమునందుఁ గష్టముల ననుభవించినట్లు, నాసమయమున నతఁడు విలపించుచుఁ జెప్పినన్న పద్యమునందు తెలుఁగురాయని గూర్చియు. మైలారెడ్డిని గూర్చియు నామహాకవి యిట్లు ప్రశంసించెను:

సీ. కాశికా విశ్వేశుఁ గలసె వీరారెడ్డి
రత్నాంబరంబు లేరాయఁడిచ్చు
రంభఁ గూడెఁ దెనుంగురాయ రాహుత్తుండు
కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు
స్వర్గస్థుఁడయ్యె విస్సనమంత్రి మఱి హేమ
పాత్రాన్న మెవ్వనిపంక్తిఁ గలదు
కైలాసగిరిఁబండె మైలారువిభుఁడేఁగి
దినవెచ్చ మేరాజు దీర్పఁగలఁడు
భాస్కరుఁడు మున్నె దేవునిపాలి కరిగె
కలియుగంబున నింక నుండఁ గష్ట మనుచు
దివిజకవివరుగుండియల్ దిగ్గురనఁగ
నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురిక

* Triplicane Plates of Panta Mailara, Epigraphia Indica, Vol XII, Part I

అప్పల వీరవెంకట జోగయ్యశాస్త్రి గారు

వ్యాసకర్త

అదిగో, గోసముదాయమంతయును
సంబంధోత్సాహగా నున్న! ద
య్యదియే పచ్చికబైలు, నా వెనుక
నత్యామోదముఁ గూర్చుచు
న్నదియే కృష్ణునిసౌధరాజ, మదె
యాహా! వార్ధి యుప్పొంగుచు
న్నది నామానసమట్టు, లీయవనిలో
నఁ నేన ధన్యాత్ముఁడన్.

*　　　*　　　*　　　*　　　*　　　*

సీ. ముందుగా వచ్చి సముద్రుఁడు పాదముల్ గడిగి యాతీర్థంబు ఘనతఁదాల్చె
పవనుండు పఱతెంచి పైపయి హాయిగా వీచె సువాసనల్ వెల్లివిరియ
వసుధ కోమలమైన పచ్చికపాన్పుపైఁ బవళింపఁ జేసె నఁ భక్తితోడ
శుకపికశారికల్ సొంపుగా నటుపైన నూఁకొట్టుచును నన్ను జోలపాడె
నహహ! నీప్రాంగణంబులయందు సంచ-రించువారలె యతిథి సీరీతిఁజేయ
బాల్యమిత్రుండవును సహపాఠివగుచు-నెంతగా నీవు నఁగౌరవింతొ కృష్ణ!

*　　　*　　　*　　　*　　　*　　　*

సీ. అతిథినం చొకవేళ నాదరింతువొ, లేక శుష్క-దేహుఁడటంచుఁ జూడరావొ?
బ్రాహ్మణుండ నటంచు భక్తిఁజూపెదొ, లేక పేదవాఁడటంచుఁ బ్రేమఁగనవొ?
సహపాఠి నని నన్ను సన్నుతింతువొ, లేక జీర్ణాంబరుండని చేరఁజనవొ?
మిత్రుండ నని నన్ను మెచ్చుకొందువొ, లేక "నిన్నెఱుఁగ"నటంచు నన్ను ననెదొ?
ఏదియైన నీభక్తుఁడ నింతదవ్వు-పావనంబగుదర్శనభాగ్యమునకు
వచ్చినాఁడను, కృపఁ జూడవయ్య కృష్ణ! భక్తలోకైకపాల! గోపాలబాల!

పారశీకము—హిందూదేశము

దేశిరాజు సూర్యనారాయణ గారు

ప్రస్తుతము హిందూదేశమున నివసించు నానాజాతులలో పారశీకు లొకరు. వీరు దాదాపు 1300 సంవత్సరములనుండియు భారతదేశమును మాతృభూమిగా స్వీకరించి దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నారు. పారశీకులు పురాతనపు "ఇరాన్" జాతివారు. ఇరానులు నేడు ఖండఖండము లైపోయినను ఒకానొకప్పుడు మిక్కిలి బలముగల సామ్రాజ్యమును పరిపాలించినట్లు గొప్పగొప్ప చరిత్రేతిహాసములును, వారిమతమును ఖండితముగా జాటుచున్నవి.

వీరు మనదేశమున కెట్లువచ్చి స్థిరపడిపోయినది వినుటకు ఆంధ్రయువకులు కుతూహలపడఁగలరు. ఈదేశమున వీరి ప్రాచీనపు చరిత్ర చాలవరకు హైందవుల చరిత్రను బోలియే యుండును. ఇంతియేకాక హిందూమతమును, "జోరాష్ట్ర"మతమును ఆచారవ్యవహారములందు పోలికగల్గి యున్నవి. సంస్కృతమును, జెందును సంబంధముగల భాషలు. మరియు రెండుజాతులును, ఎక్కువసామీప్యమున నివసించుచుండినందున వాటికి మిక్కిలి దగ్గరబాంధవ్యమున్నది.

పారశీక సామ్రాజ్య పతనమునకును, ఇతరదేశముల నాశనమునకును ఎంతయో వ్యత్యాసములేదు. పారమార్థికము తగ్గిపోయి, వెనువెంట బుద్ధికుశలతయు క్షీణించగా పాపభీతిపోయి ప్రాపంచికసౌఖ్యములకు దాసులై రాజకీయ, సాంఘిక, మతధర్మముల నతిక్రమించుటచే అధికారము, అభివృద్ధి, క్షీణించుటయేకాక మరేమి కాగలదు?

క్రీస్తుశకము 633 వ సంవత్సరములో అరబ్బులు పరిష్యాదేశముపై దాడివెడలమొదలిడిరి. ఆకాలమున పారశీకుల శిబిరమునందు మనఃస్పర్థలు పుట్టియున్నందున అరబ్బులకు కొంచెము లాభము కలిగెను మతోత్సాహమున కదితోడుకాగా వారికి ధైర్యము వృద్ధిపొంది వీరి రాజ్యముప్రక్కనే యెడారిలో మకాము చేసిరి. అచ్చట కలీఫాశాసనమువల్ల మరికొంతసైన్యముగూడ వచ్చి కలిసికొనెను. వీరిపైకి మిహార్హా అను సైన్యాధిపతి పారశీకసైన్యముతోడ దాడివెళ్లెను. కాని యతడోడింపబడి చంపబడెను.

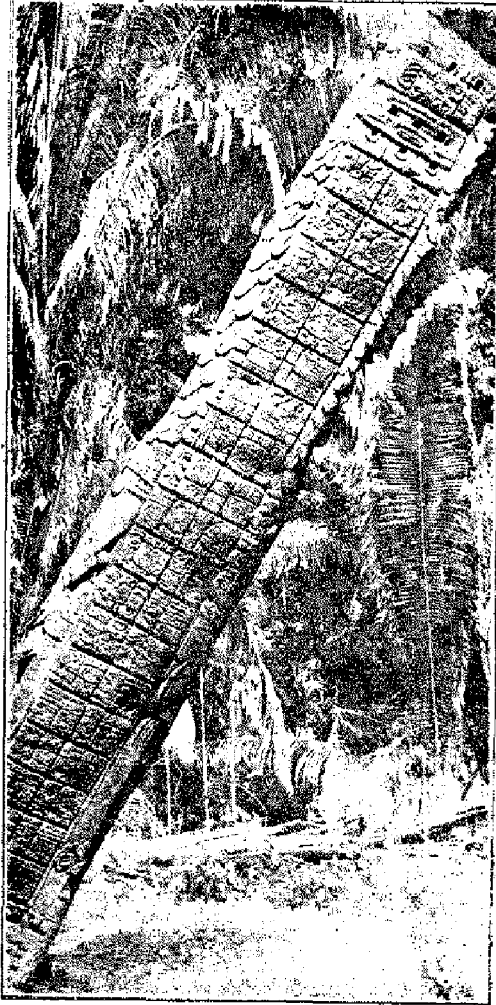
పారశీకుల కపకీర్తి దిన ముదయించుచున్నదో యన వారి రాజ్యమునందంతటను

కలతలు పుట్టెను. దానిఫలితముగా బలహీనుడును, రాజ్యవ్యవహారములయం దనుభవశూన్యుడును నగు రాజు సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఈతనిపేరు యజ్దజార్డు. ప్రజ లీతనిని అరబ్బులమీదికి వెళ్లునట్లు పురికొల్పిరి. యుద్ధమింకను సరిగా మొదలుపెట్టక మునుపు పరిష్యను రాజసభకు 14 గురు మహమ్మదీయులు రాయబారమునకు వచ్చిరి. రాజు వారితో నిరసనభావముతోడ మాటలాడుచు కొంతతడవు గడపెను. తదుపరి సంభాషణలో వా రేయుద్దేశముతోడ నచ్చటికి వచ్చియుండిరో, యేల తమపై కత్తిగట్టిరో యడిగెను. వారిలోని నాయకుడు చెప్పెను: "ఇస్లాము రాజ్యము ప్రపంచమునం దంతటను వ్యాపింపజేయుడని అల్లా తనయొక్క ప్రవక్తద్వారా మా కాజ్ఞాపించెను. ఆయాజ్ఞను మేము శిరసావహించి మీకు జెప్పుచున్నాము. మా మతమును స్వీకరించి మా సోదరులు గండు; లేదేని—యుద్ధము లేకుండ జేసికొనదలతురేని—కప్పము గట్టుట కియ్యకొనుడు." అని. దురభిమానము, అహంకారము బాలుడగు రాజు మనము నావేశించగా కోపముతో "పురుగు పుట్రలు మీకాహారము; ఒంటె గొర్రెల బొచ్చు మీదుస్తులు. ఎంతమాత్రపు వారలని మాసామ్రాజ్యమును బంధించ దలచెదరు? ప్రపంచమందలి నానారాష్ట్రములలో కెల్ల మీది పేదరాజ్యము. మీరు అజ్ఞానులు; మృగప్రాయులు; కండ్లు తెరచి, భ్రమమాంద్యముల నుండి మేల్కొనుడు. మీదేశమునందు కరవు దుర్భరమగునేని మీకు కూడుగుడ్డల నిత్తుము. మీ ప్రభువుల సన్మానింతుము. మరియు మిమ్ము సౌఖ్యసంపదల నిచ్చి పాలించుటకు ఏలిక నిత్తుము." అని పలికెను. రాయబారులలోని యాలోచన గలవా డొకడు తిరిగి జవాబు చెప్పెను: "రాజా! మీరు వర్ణించిన దంతయు నొకవిధముగా నిజము. ఏలయన పూర్వము మేము కీటకముల భక్షించుచుంటిమి. మరియు మాలో గొందరు తమ కాహారము చాలకుండుటచే దమబిడ్డల జంపుకొనితినిరి. మేము అధములుగా నుండియుంటిమి. ఇదంతయు పూర్వపు చరిత్ర. నేడు పరిస్థితులు మారినవి. అల్లా తమ ప్రవక్తను మాకై పంపించెను. అట్టివానియొక్క ప్రశస్తవాక్కులతోడ అల్లా మాతో మాట్లాడెను. మమ్ముల తన్ను నమ్మి తనయనుచరుల గమ్మనెను. వారి ద్వారా సర్వేశ్వరుడు సత్యమై, అద్వితీయమైన యిస్లాం మతమును అంతట ప్రచారము చేయ సెలవిచ్చెను. అందువలననే మేము ధైర్యముతోడ ప్రఖ్యాతిగల రాజ్యములకెల్ల వెడలి ఇస్లాము గాని, కప్పముగట్టుటగాని, యదియును గాని యెడల తుదివరకు యుద్ధముగాని కోరుడని చాటుచు దిరుగుచున్నాము" అని.

యజ్దజార్డుయొక్క కోపానలము మిన్నుముట్టి "రాయబారులను సన్మానింపకుందునేని వెంటనే మిమ్ముల విగతజీవులుగ జేసివైచెడివాడ"ననెను. పిమ్మట నాతడు హేళనకై వారిలోని ముఖ్యుని నెత్తిపై మంటిగోనె నొకటి పెట్టించి "యిదియే కప్పము నేను మీకిచ్చునది; ఇంతకన్న వేరొండు మీరు పొందజాలరు.

౫. ఆ (౩ వ చిత్రము) స్తంభమునందలి యొక్క యేనుగుతల—(కుడిప్రక్క—భాగము)

౬. ఒక క్యాలండర్ కాలమ్ (పంచాంగము)_Calendar Column_దీనినిబట్టి మధ్య అమెరికా నాగరికతాభివృద్ధికాలమును తెలిసికొనవచ్చును.—[క్విరిగ్వా కడ ఒక వాలియున్న స్తంభము.]

లకు తగినస్థలము లేదా వారి కొరకంగెను. మరియు ఒకానొక శుభలగ్నమున అనేకులు సభ తీర్చియుండదస్తూర్ దారాబ్ నాచరించిరి. రాతిపలకపై మంచిగంధపుచెక్కనుంచి నాల్గు దిక్కుల శాస్త్రవేత్తలు కాచుకొని యుండ వారు "మత్రము"లు అనగా మంత్రములు నుచ్చరించిరి. అంత నెవ్వరికిని తెలియకుండ అగ్ని దేవతయొద్దనుండి దేవవహ్ని వచ్చి ఆ కర్రనంతయు ప్రజ్వలింపజేసెను. ఈ అగ్నిని వారు నేటివరకును ప్రతిదినము నైదుపర్యా యములు దర్శించి పోషించుచుందురు. అనుదిన మును జరాతుష్ట్ర పూజకులు అగ్ని కెదుర నిలిచి పూజించి వరములు గైకొందురు.

(C. H. C. మాసపత్రికలోని B. P. Wadia గారి ఆంగ్లేయవ్యాసము ననుసరించి వ్రాయబడెను.)

వ్యాసకర్త

భరతధాత్రి

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

సాంఖ్యయోగ న్యాయశాస్త్ర విమర్శకాగ్రణులైన జ్ఞానులఁ గన్నతల్లి,
అద్భుతశౌర్యధైర్యస్థైర్యనిధులైన క్షత్త్రియపుత్త్రుల సాకుజనని
సంపత్సమృద్ధి దేశపు దరిద్రతఁబాపు వైశ్యరత్నముల నేర్పఱచునమ్మ
కార్యశూరులయి జాగ్రత్స్వామిభక్తిసంభారులౌ ధీరులఁ బడయుమాత
గణ్యశిల్పకలా కల్పకల్పనా చమత్కృతివిధాత్రి సర్వసంపత్ప్రదాత్రి
శ్రుతిపురాణేతిహాస కావ్యతతమునుర ప్రతిఫలిత భవ్యతరగాత్రి భరతధాత్రి!

సీ. తాపసులగుచు విద్యాప్రపంచమునకుఁ బ్రోదియొనర్చెడి భూసురులకు
దుష్టశిక్షకులౌచు శిష్టరక్షకులౌచు శౌర్యధనులయిన క్షత్త్రియులకు
వాణిజ్యమునఁ గృషివలనను ధనధాన్య భూరిసంపదగూర్చు నూరుజులకు
సారస్వతోద్యమ సామ్రాజ్య వాణిజ్య వివిధసాహాయ్యభవ్యులౌ వృషలులకును
అఖిలశిల్పకలా రహస్యవిదు లొప్ప-వాసిగనిన యవాంతరవర్ణములకు
వాసమై భాసమాన వైభవకళలను-దీర్చె మును తల్లి భరతధాత్రీమతల్లి.

ఆంధ్రాభ్యుదయము

ఈదుప్పగంటి రాఘవేంద్రరావు గారు
ప్రధానమంత్రి - మధ్యరాష్ట్రములు

అన్యరాష్ట్రములందు ఆంధ్రప్రతిభ ప్రకాశింపజేసి, ఆంధ్రులకు గౌరవము సంపాదించిన చింతామణి (అలహాబాదు), రాధాకృష్ణను, రామను (కలకత్తా), మేజరు గోవిందరాజులునాయుడు (హైదరాబాదు), టి. రాఘవయ్య (తిరువాన్కూరు దివాను) మొదలగు నాయకులతోపాటు మధ్యరాష్ట్రములందు ఈదుప్పగంటి రాఘవేంద్రరావుగారు గలరు. అన్యరాష్ట్రమం దింత గొప్పపదవికి వచ్చిన రాఘవేంద్రరావుగారు సోదరాంధ్రుడేయని తెలిసికొనుటకు అనేకులు కుతూహలపడెదరు వీరుకృష్ణాజిల్లాగుడివాడతాలూకాలోని పెదముద్దాలి గ్రామవాసులు. వీరి తండ్రిగారగు నాగన్నచౌదరిగారు ౬౦ సం క్రిందట మనదేశమున రైల్లురాకపూర్వము మిలిటరీవారితో మధ్యరాష్ట్రములకు వారిసామగ్రి ఎడ్లమీద మోయించుకొనిపోవుటకు కంట్రాక్టుమీద వలస వెళ్లియున్నారు. వీరితోపాటు కమ్మవారు అనేకమంది వెళ్లి నాగపూరు, బిలాసపూరు, జబ్బలపూరు మున్నగు ప్రాంతముల నివాస మేర్పరచుకొన్నారు. రాఘవేంద్రరావుగారితండ్రి మిలిటరీకంట్రాక్టులుచేసి, ధనమార్జించి, విశేషముపలుకుబడిసంపాదించిరి రాఘవేంద్రరావుగారు లండనులో బారిష్టరుపేసయి, బిలాసపురమున న్యాయవాది వృత్తినుండి పురపాలకసంఘాధ్యక్షులైనారు. జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులై గతశాసనసభలలో స్వరాజ్యపార్టీ నాయకులై విశ్వాసరాహిత్యతీర్మాన మునపాదించిరి. మంత్రిపదవిగూడ నిరాకరించిరి

స్వరాజ్యపార్టీ కార్యనిర్వాహకసభయందు సభ్యుడుగా వీరు పనిచేసినారు. కాని ఆపార్టీ సిద్ధాంతములందు విశ్వాసముపోవుటచే ఇండిపెండెంటు కాంగ్రెసుపార్టీని స్థాపించి గతఎన్నికలలో పోటీ లేకయే గెల్చినారు. ఇప్పుడు పార్టీ సిద్ధాంతప్రకారము మంత్రిపదవి స్వీకరించి, ప్రధానమంత్రి అయినారు. ఇట్లు యౌవనముననే ఇట్టి గౌరవపదవి నెవ్వరు, ఎచటను మనదేశమున పొందలేదు. వీరివయస్సు 35 సం॥మాత్రమే యుండును. పలుకుబడి గలవారు. ధనవంతులు. మనదేశముతో సంబంధబాంధవములు గలవు. ప్రతిసంవత్సరము స్వగ్రామము పెదముద్దాలికి వచ్చుచుందురు. అచట వీరికి భూములుగూడ గలవు.

ఆంధ్రుల అభివందనములకు వీరెంతయు నర్హులు. ఆంధ్రమాతకు జయ్!!!

"16 అణాల ఆంధ్రుడు"

* * *

కోటికలపూడి నృసింహసిద్ధాంతి గారు

భారతి మూడవసంపుటము తొమ్మిదవ సంచిక యందు (పే. ౨౭౭-౨౮౧) ప్రకటించిన శ్రీకృష్ణరాయల జన్మదివస మను వ్యాసమును రచియించినవారు వీరే. బొబ్బిలిసంస్థానమున వీరు సిద్ధాంతులుగ నున్నారు. వీరి వయసు డెబ్బదిసంవత్సరములు.

* * *

శ్రీమతి డాక్టరు లక్ష్మీదేవి, యం.బి., బి.యస్.,

శ్రీమతి లక్ష్మీదేవిగారు డాక్టరు ఆచంట లక్ష్మీపతి (యం బి., బి.యస్.) గారి పుత్రిక. ఢిల్లీనగరమందలి లేడీ హార్డింజి వైద్యకళాశాలలో నేడు సంవత్సరములు వైద్యవిద్యనభ్యసించి యం.బి., బి.యస్. పరీక్ష యందు జయముగాంచిన యాంధ్రయువతీమణి యిప్పటికీమె యొక్కతయే. డబ్ల్యూ. యం. యస్. ఐ. (Training reserve of Women's Medical Service in India) పట్టమును బొందుటకై మూడు సంవత్సరములు వైద్యశాఖయందు పనిచేయ నీమె నియమితయయ్యెను. తరువాత నీమె వైద్యశాస్త్రమున నెక్కుడుసామర్థ్యమును గడించి ఉత్తమ పట్టములను గాంచ నింగ్లాండునకు బోవును. ఇట్లే యింకను గొంద రాంధ్రసోదరీమణులు ప్రవీణలగుదురేని ఆంధ్రదేశ మచిరకాలమున మహోన్నతస్థితిని జెంది యితరరాష్ట్రములకు మేలుబంతి కాగలదు. మున్ముం దీయువతి విజ్ఞాన సామర్థ్యఫలము నాంధ్రలోక మనుభవించి యానందించును గాక!

* * *

వీణాచార్య తుమురాడ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు

పిఠాపురమహారాజాస్థాన వైణికులు, పిఠాపురము. వీరు అప్పుడప్పుడు శాంతినికేతనమునకు బోయి తమ మధురవీణాగానముచే నచ్చటివారల నానందింపజేయుచుందురు.

శివ ప్రబోధము

పండితారాధ్యుల నాగభూషణము గారు

వాసరమైన తాపమున మేను కృశింపగ రాజతాచలా
వాసము నోసరించి జటివై జపముం బొనరించెదక్కటా,
వాసరనాథచండకరవార మహోష్ణభరంబు నెట్టులీ
వేసవియందు పార్వతిని వీడి భరించెదు నాగభూషణా!

చ. సడలనిభక్తి నీదుపదసారస యుగ్మకమున్ సతంబు దా
నెడద భజించుచున్ సకల మీవె యటంచు సుకర్మలెల్ల నీ
ర్పడరగ జేయుచున్న నకటా కడగంటనుజూడ వద్రిజన్
బడతులనీగతిన్ వెతలపాలొనరించుట నీకు బాడియే.

చ. చలువల జిమ్ముచున్ మిగులసౌఖ్యదమై యెసలారు నాహిమా
చల విలసన్మణీ కలితసానుతలంబుల శీతలానిలో
జ్జ్వలదళిపుంజరంజిత విశాలనికుంజ గృహాంతరంబులం
దెలమిని పార్వతిం గవియ కేటి కిటుల్ జపియింతు వొంటివై.

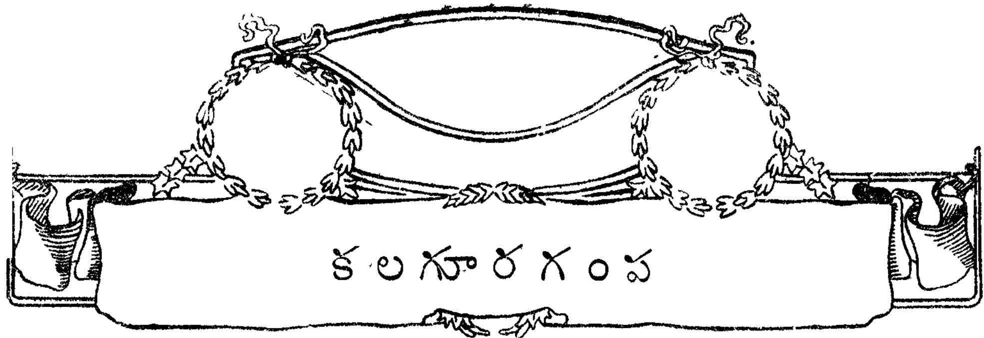
క. అనుకూలయగుచు నీదరి-ననయము ప్రేమించి మసలునబ్జదళాక్షిన్
జనవునలో గొనకకటా!-మునివృత్తి వసించెదేల ముగ్ధుడవగుచున్.

శా. స్త్రీలోలుండని గేలిసేతురనుచున్ జింతింతువో లేక నీ
కైలాసాచలమున్ విడంగ మదిలో గష్టంబుగా దోచెనో
ప్రాలేయాచలభృద్వతంసము నినున్ బ్రార్థింపడం చల్గితో
చాలుంజాలును జాలు లెమ్మికను నీసందేహము ల్మానుమీ.

శా. ఏకాంతంబున నాలతాంగిగొన నీకిష్టంబు లేకున్నదో
నాకన్యామణి తండ్రినే యడుగరాదా యట్టు లర్థించుటల్
నీకుం బోలదటన్న మిత్రులకు నేనిం జెప్పరాదా వృథా
మూకత్వంబు వహించి యిట్లు దినముల్ పుచ్చంగ మేలే శివా!

సీ. అనుమతింపకయున్న యంపజేర్చిన నీవు తనకుబావచ్చిన వనజనయన
సమ్మతింపకయున్న సతి నోసంగుటకు నీయడుగులంటి భజించు నద్రిరాజు
సంతసింపకయున్న యింతిగైకొన్న విశ్వహితంబుగోరు సస్వాప్నగణము
బయలు దెరకయున్న బద్ధానురాగయై లలన నీతోడ గైలాసమునకు
లేనిపోనిసందేహంబులూని హాని-వాచునే? వృథాకాలయాపనం బా
సర్చెదవు ధైర్యమేది సుందరినివీడి-చాలుచాలును లెమ్మింక నీలకంఠ!

గీ. అఖిలలోకావనంబును నాశ్రితావ-లీమనోరథసిద్ధియునౌ మహాత్మ,
కాన నీమౌనమునువీడి కాంతగూడి-వేగసుఖములనందు మో నాగభూష!

౧. ఎచ్చరిక

[౧౯౨౭ వ సంవత్సరము జనవరి నెల 'మాడర్న్ రివ్యూ' సంచికయందు *'సంపాదకుడు వ్రాసిన నాల్గవ లేఖ' నుండి.]

"హిందూమహాసముద్రముపై ప్రయాణముచేయునప్పుడు సముద్రవ్యాధులు బాధింపకున్నను ఇంగ్లీషుచానలు (యూరపునకును ఇంగ్లండునకును నడుమనుండు సముద్రభాగము) పైప్రయాణము చేయునపుడు బాధించునని వినియుంటిని. ఇది విశ్వాస్యమే యగును. ఏలయన: భారతదేశమునందు ఇంగ్లీషువారత్యల్పసంఖ్యాకులయినను కోట్లకొలది నున్న భారతీయులకన్న వెఱపు గొల్పువారుగ నున్నారుకదా! ఇక హిందూ మహాసముద్రమునకన్న ఇంగ్లీషు చానలు ఉపద్రవకరమన్న నేమి వింత? కాని, నేనుమాత్రము ఎట్టి యుపద్రవమునకు పాలుగాక సుఖముగనే చానలును దాటగలిగితిని.

*   *   *   *

డోవరునుండి లండను నగరమునకు రైలులో ప్రయాణము చేయుచు ఇంగ్లండులో కొంతభాగమును గాంచి దేశతత్త్వము నారయగల్గితిని. వంగదేశ కవిపుంగవుడు—శ్రీ ద్విజేంద్రలాల్ రాయి—"బిలాత్ దేశతామాతిర్", అనగా 'బ్రిటిషుదేశమునందలి భూమియు నితరదేశముల భూములవలెనే మృద్వికార'మని నుడివెను.

"ఇంగ్లీషువారు ధనవంతులు, శక్తిమంతులు, మేధావులు నైయున్నారు. వారింగ్లండుభూములనుండి బంగారమును, రత్నములను త్రవ్వి తీసికొని ధనవంతులు గాలేదు. వారింగ్లండునందలి భూసారము ఇతరదేశములందలి భూసారముకన్న విభిన్నమును నుత్కృష్టమును నగుటచే శక్తిమంతులును, మేధావులును గాలేదు. కేవలము వారికిగల యభినివేశము, ప్రయత్నమే వారట్టివారగుటకు గారణము. ఇతరదేశములవారును నట్టి యభినివేశముగల్గి ప్రయత్నించినచో దామును ఇంగ్లీషువారివలె ధనవంతులు, శక్తిమంతులు, మేధావులు నగుదు"రను విశ్వాసము నాత్మదేశీయుల మనముల నెలకొల్పనీకవి యిట్లు ప్రబోధించెను.

మఱియు నేను ఇటలీ, స్విజరుల్యాండు, ఫ్రాన్సు దేశముల సంచారము చేసితిని. అచ్చటి పొలముల యందు పచ్చని పచ్చిక మొలచియుండెను. చెట్లు పచ్చని చిగుళ్లతోడను, పలువన్నెలుగల పూవులతోడను నలరారియుండెను. నదులు, సరస్సులు మనదేశమునగల నీటివంటి నీటితోడనే నిండియుండెను. కాని బంగరు పచ్చిక, బంగరు చిగుళ్లు, పూలు, బంగరు లేక వెండినీరు నెచ్చటను గాన్పించలేదు. అచ్చట ఆహారమును గైకొంటిని. మనదేశపు ఆహారమురుచికిని దానిరుచికి నించుకయేని భేదము కాన్పింపలేదు. ఉదకమును గ్రోలితిని. మనదేశపు ఉదకమువలె నుండెనేకాని, అమృతముగా నుండలేదు. ఈదేశములయందే కాదు; ఇంగ్లండునందును అన్నిట ఇట్టి సాధర్మ్యమునే కాంచి వింతచెందితిని. కాని, కట్టా! యూరోపియనులు, ఇంగ్లీషువారు యూరోపియనులు ఇంగ్లీషువారుగనే యున్నారు; మనము మనముగనే యున్నాము.

*   *   *   *

నేను యూరపుఖండమున ప్రయాణముచేసిన యన్ని రైలుబండ్లయందును పొగత్రాగువారికి ప్రత్యే

* మాడర్న్ రివ్యూ సంపాదకులు యూరపుసంచారము చేయుచు తమ సంచారచరిత్రమును, అనుభవములను లేఖలుగ వ్రాసి తమ పత్రికయందు ప్రకటింపించుచుండిరి. వానియందిది నాల్గవలేఖ.

కము గడులున్నవి. భారతదేశమునగూడ నిట్టి యాచారమును శైల్వావా రవలంబింపవలెను.

*   *   *   *

పాశ్చాత్యులు దాల్చు బట్టలంగూర్చి యిట గొంత చెప్పవలసియున్నది. ఇటలీ, స్విజరుల్యాండు, ఫ్రాన్సు, ఇంగ్లండు, జర్మనీ, జెకోస్లోవేకియా, ఆస్ట్రియా, దేశములయందలి స్త్రీపురుషులను జూచితిని. యూరపు ఖండమునందున్న రష్యా, హాలండు, నార్వే, అమెరికా దేశముల స్త్రీపురుషులను జూచితిని. వీరందరికిని వస్త్రధారణమున సామరస్యము చాలవఱకు గలదు.

*   *   *   *

ఈసామరస్యము చాల విలువగలది. భారతీయుల వస్త్రధారణమునందలి భిన్నభిన్న వైఖరులంబట్టి వీరు వీరి ప్రాంతములకు జెందినవారని గుర్తింపగలము. వస్త్రధారణమునందలి యీవిభిన్నత వీరియందు విభేదభావము నుత్పాదించి ఐకమత్యమునకు భంగమును గల్గించుచున్నది. పాశ్చాత్యులయం దట్లుకాదు. వేరువేరు దేశములవారైనను పాశ్చాత్యులు—తమలో దాము కలహించిన కలహింతురు గాక—తాముదఱు నొక్క తెగవారేయనియు, ప్రాచ్యులు వేరనియు దలంతురు. వస్త్రధారణమందలి సాధర్మ్యమే వారియందీయభిప్రాయ మభివృద్ధి చెందుటకు తోడ్పడుచున్నది. ప్రపంచమునందలి యితరదేశములతో బోల్చి చూచినను పాశ్చాత్యుల యైకమత్యమునకీవస్త్రధారణ సామరస్యమే ముఖ్యకారణ మగుచున్నది."

*   *   *   *

౨. డెయిలీ మెయిలు పత్రికచరిత్ర

['ఇండియన్ రివ్యూ' మాసపత్రికలో ఇంతిమాజ్ మహమ్మదుఖానుగారు (యం. ఏ. లండన్) వ్రాసిన వ్యాసమునుండి]

"'డెయిలీమెయిలు' దినపత్రిక ప్రపంచమునందలి యెల్లపత్రికలలో ప్రసిద్ధిగాంచి ప్రజాదరణమును బడసినది. యూరపు, అమెరికా ఖండములయందలి యితర దినపత్రికలు ఈపత్రికతో పోటీచేయజాలవు.

ఈపత్రిక కార్యస్థానము లండనుపట్టణములో ఫ్లీటువీథి (Fleet-Street) ప్రక్కన నొక యిరుకైన సందులో థేమ్సు (Thames) నదియొద్దను న్నది.

ఈపత్రికను ప్రారంభించినది 'లార్డు నార్తుక్లిఫ్' (Lord North Cliffe) అని ప్రఖ్యాతిగన్న 'ఆల్ఫ్రెడ్ హారమ్సువర్తు' (Alfred Hormasworth). 'పత్రికయే దేశబల'మని పత్రికాప్రయోజనము నినుమడింపజేసినాడితడు. పత్రికను తక్కువవెలకు విక్రయించి దేశీయులకందఱకు పత్రికాపఠనము నలవాటుచేసి నిత్యకృత్యముగా నొనర్చిన దీతడే.

ఇతడు చిన్నతనమున వార్తాహారుడుగా నుండెను. ౧౮౮౮ వ సంవత్సరమున తనసోదరుడగు 'సెసిల్' (Cesil) అనువానితో గలిసి తొలుత 'ఆన్సర్సు' (Answers) అను పత్రికను ప్రారంభించెను. 1894 వ సంవత్సరమున 'ఈవినింగ్ న్యూస్' (Evening news) అను పత్రికను విక్రయమునకు దీసికొని తనబుద్ధికుశలతచే దాని నభివృద్ధికి గొనితెచ్చెను. పదపడి 1896వ సంవత్సరమున నీ 'డెయిలీమెయిలు' పత్రికను ప్రారంభించెను. పాఠకుల యభిరుచిని, ఆదరణమును బెంపొందించు వృత్తాంతములను సంగ్రహించి ప్రకటించుటయందు నేర్పుగల 'నార్తుక్లిఫు' తెలివితేటలు, చౌకవెల. పత్రిక కచిరకాలముననే ప్రఖ్యాతిని, వ్యాప్తిని గలిగించినవి. అప్పుడు అందముగ ముద్రించిన ౧౨-౧౬ పేజీలుగల యిట్టి పత్రిక వెల అరపెన్ని (రు ౦-౦-౬) మాత్రమే. ప్రస్తుతము దానివెల రెండింతలుగ—ఒకపెన్ని (రు ౦-౧-౧)గ నున్నను టైమ్సు మొదలయిన ఇతరపత్రికల కంటె చౌకగనే యున్నది.

పత్రికా కార్యస్థానమున్న వీథియందు రాత్రి ౧౦ గంటలపుడు—లండను నగరమంతయు మాటుమణిగియున్న సమయమున—కార్యస్థానమున రాత్రులయందు పనిచేయువారలకు చౌకగా నాహారపదార్థముల నమ్ముటకై పెక్కు హోటళ్లు తెఱచియుండును. రాత్రులు పత్రికలను దేశదేశములకు గొనిపోవు రైలుబండ్లయొద్దకు పత్రికలతో నిండినసంచులను దీసికొనిపోవుటకై మోటారుబస్సు లనేకములు కార్యాలయము వాకిట సిద్ధముగా నిలిచియుండును. రాత్రి ౧౦ గంటలకు

కార్యాలయమున వెలువడుపత్రిక మరునాఁడుదయమున ౭ గంటలకు 'ఇన్వర్ నెస్' (Inverness)— (స్కాట్లెండు ఉత్తరపుకొస నున్నది)—పట్టణమున పంచిపెట్టబడును.

కార్యస్థానము పైయంతస్తున సంపాదకీయవర్గమును, కంపాజిటరులును ఉందురు. అచ్చులు తయారుచేయునట్టియు, అచ్చులు కూర్చునట్టియు యంత్రములు కూడ అచ్చట నిరంతరము పనిచేయుచుండును. అచటి యుద్యోగులసంఖ్య 1200. వారి జీతము వారమునకు ౨ మొదలు ౪౦ పౌనులవరకు గలదు. పత్రికను అచ్చొత్తి, మడిచి, బంగీకట్టి, ముద్రవేసి, ఒకనిముసమునకు ౧౫౦౦ ప్రతులను సిద్ధముచేయు యంత్రములు, ౧౫ గజముల పొడవుగలవి, ౨౦ ఎడతెగక పనిచేయుచుండును. రాత్రి ౧౦ గంటలకు అచ్చుకూర్పు తయారయిన పత్రిక ౧౧ గంటలకు పూర్వమే ముద్రితమై చందాదారులకు చదువ సిద్ధముగ నుండును. ప్రతి ౨౪ గంటలకును పత్రిక నాలుగైదుమారులు ముద్రణములను గాంచును. అందు రెండు ముద్రణములు దేశాంతరములకు బోవునవి—ఒకటి 'ప్యారిసు' (Paris) నగరమునకును, రెండవది మ్యూనిచ్ (Munich) నగరమునకును (జర్మనీలోనిది) బోవును.

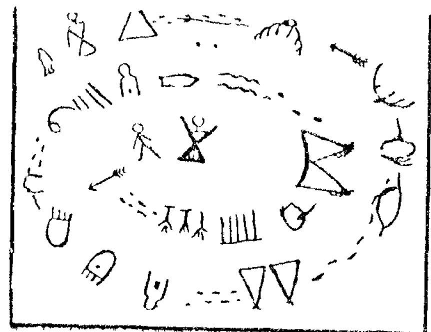
ప్రతిదినము నికరముగ ౨౦ లక్షల పత్రికలు వెలవోవును—బ్రిటిషుద్వీపములందు (లండను పట్టణము నగాక) ౮౫ లక్షలు; లండను పట్టణమునను విదేశములయందును గలసి ౧౨౫ లక్షలు. ఇతరపత్రికలవలెనే యీపత్రికకును ప్రకటనలవలన నధికాదాయము వచ్చును. పత్రిక ముఖ్యపత్రములయం దొకపత్రము ప్రకటనకు గావలయునన్న నొక ప్రకటనమునకు ౧౮౦౦ పౌనులు సొమ్ము ఇచ్చినను ప్రకటనమును పత్రికయందు గాంచుటకు కొంతకాలము వేచియుండవలెను. ప్రకటనలవలన ప్రతిదినము నీపత్రికకు ౮౦౦౦ పౌనులు ఆదాయము వచ్చును."

3. ప్రపంచమందలి యొక విచిత్రభాష

['మాధురీ(హిందీ)పత్రిక అక్షయ పుష్యమాస సంచికనుండి.]

"అమెరికాలోని 'రెడ్ ఇండియన్' జాతివారు (Red Indians) ఒక విచిత్రమగు భాషను వ్యవహరించుచున్నారు. దానిని మనము చిహ్న (Sign) చిత్ర (Picture) భాషయని చెప్పవచ్చును. కెలిఫోర్నియా దేశస్థుఁడగు విలియమ్ టామ్కిన్ అనునాతఁడు వారిభాషకొక నిఘంటువును 'Indian Sign Language' అను పేర రచించియున్నాఁడు. అందతఁడు దాదాపు 800 సంజ్ఞలకర్థము లిచ్చియున్నాఁడు. కడచిన 41 వత్సరముల నుండి యాతఁడు ఇండియనులభాషనభ్యసించుచుండుటచే నాతఁ డొసఁగిన సంకేతార్థములు సరిగనుండునని తలఁపవచ్చును. మొదట నతఁడు ఎఱ్ఱఇండియనులతోఁ (Red Indians) బరిచయము గలిగించుకొనెను; పిదప వారితో సంజ్ఞలమూలమున భాషింప నేర్చుకొనెను; పిమ్మట వారిభాష నేర్చుకొనెను; తరువాత క్రమముగ వారి యాచార వ్యవహారములను, విచిత్రమగు చిత్రభాషను నేర్చుకొనెను. చిహ్నభాషకుఁ గొన్ని యుదాహరణము లిచట నీయఁబడుచున్నవి. ఈచిహ్నములు సర్వదేశవ్యాప్తము లగుటచే వాని ననతికాలముననే యభ్యసింపవచ్చును. మనదేశప్రజనులుగూడ ఆచిహ్నములలో ననేకము లుపయోగించుచున్నారు.

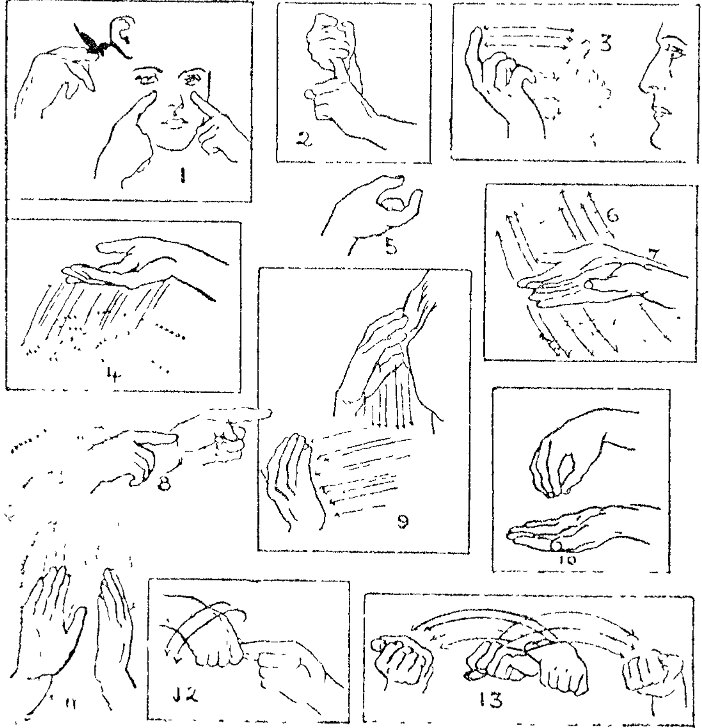
ఈపై నిఘంటువులోనే 220 చిత్రరూపశబ్దముల యర్థములుగూడ నొసఁగఁబడియున్నవి. ఈశబ్దములను అక్కడి పూర్వులు రాతిబండలమీఁదను, కఱ్ఱలపైనను, చర్మములమీఁదను వ్రాయుచుండెడివారు. ఈ చిత్రశబ్దములు కథలు వ్రాయుట కెక్కువ యుపయోగపడెడివి. ఈక్రిందిచిత్ర మట్టికథ నొకదానిని వివరించుచున్నది. దీనిని నట్టనడుమునుండి చదువ మొదలిడవలెను.

వరుసగా వానిఅర్థము ఇది:—

"ఒక పురుషునకును స్త్రీకిని కలహము వచ్చినది. పురుషుఁడు వేటాడుటకుఁ బోఁ గోరెను; స్త్రీ వలదనెను. కాని పురుషుఁడు వినక, ధనుర్బాణములు తీసికొని యడవి దెసకుఁ బోయెను. దారిలో వర్షము వచ్చినది. ఆతఁడు తడియకుండ దాగుటకు స్థలము వెదుకసాగెను. అతనికి రెండుగుడిసెలు కన్పడినవి; కాని ఒకదానిలో మహామారివచ్చిన యొక కుష్ఠివాఁడును, రెండవదానిలో స్ఫోటకముతో బాధపడు నొక మనుష్యుఁడు నుండిరి. ఆగుడిసెలలో వీలులేక యాతఁడు పరుగునఁబోయి యొక నదియొడ్డునఁ జేరుకొనెను. ఒక చేపను బట్టుకొనెను. దానిని తినెను. రెండుగోజులక్కడనే విశ్రాంతి తీసుకొనెను. మఱల ముందునకు సాగుచు ఒక పందిని జూచెను. దానినిఁగూడఁ జంపి, తనపొట్టను బెట్టుకొనెను. పోఁగాఁబోఁగా నతని కొకగ్రామము తటస్థించెను; కాని అక్కడి వాళ్లందఱు నతని శత్రువులగుటచే నీతఁడు పాఱిపోవలసి వచ్చెను. అక్కడనుండి పరుగెత్తి పరుగెత్తి యతఁడొకసరస్సుదగ్గఱచేరుకొనెను. అక్కడ నొక లేడిని జూచెను. దానిని తనబాణముచేఁ జంపి, చచ్చిన లేడి నీడ్చుకొనుచు నిల్లు చేరుకొనెను. అతనిభార్యయు, పుత్త్రుఁడు నతనిఁజూచి చాల సంతసించిరి."

ఈభాష కేభాషయు సాటిగాదు. ఇది చాల భావోత్పాదకమైనది. చిహ్నభాష, బహుశః, ప్రపంచమున మొట్టమొదటిభాష అయియుండును; భూమియందెల్ల ప్రదేశములయం దుండియుండును. మన భాష తెలియనివారికి సైగలను జేసియే మన మనోగతభావములను దెలియఁజేయఁగల్గుదుము. ఈభాష ఆవశ్యకము ననుసరించియే యుత్పత్తియై యుండును. ఉత్తర అమెరికాలో ఎన్నియో జాతులును, ఎన్నియో భాషలు నుండుటచే పరస్పరాభిప్రాయములఁ దెలిసికొనుట కష్టముగ నుండెడిది. ఒకజాతివారు ఇంకొకజాతివారితోఁ గలిసికొన్నపుడు ఈభాషయందే తమ భావములను వెల్లడి చేయుచుండెడివారు.

1. శోకము. 2 ఉందుట. 3. రమ్ము. 4 ఇమ్ము. 5. పొమ్ము. 6. వార్తాపత్రిక. 7. పుస్తకము. 8. భవిష్యత్తు. 9. బాలిక. 10. చూర్ణము. 11. నాట్యము. 12. ధాన్యము. 13 తప్పించుకొనుట.

అడుగుటకు మనము చేయిచాచినట్లే, ఎఱ్ఱయిండియనులు పిలుచుటకు వ్రేలూఁపుదురు. కండ్లనీరుకారుచున్నట్లుచేయు సంజ్ఞ శోకభావము నెంతయు బాగుగఁ బ్రకటించును. జుట్టుదులిపెడు సంజ్ఞ స్త్రీని, బాలికను దెలియఁజేయును. చేతులు క్రిందుమీఁదుగ నుండుటచే నాట్యము సూచితమగును. ఇట్లే యింకను తెలిసికొనునది."

౪. కాకతీయులు శూద్రులు

['సుజాత' పత్రిక ౧ సం. సంచిక ౧ యందు ఆంధ్రపరిశోధక సంఘమువారు (హై

ద్రాబాదు) ప్రకటించిన 'వడ్డమాను' శాసనమునుండి.]

"ఈశాసనము చాల ముఖ్యమైనది ఇందు కాకతీయులు చతుర్థ కులజాలని స్పష్టముగా వ్రాయఁబడి యున్నది. ఆ శ్లోకములను* ఈ క్రింద నుదహరించుచున్నాము:—

అసృజ చ్చతురో వర్ణా న్ముఖబాహూరుపాదతః,
అన్యా న్యప్యావహాదీని భూతాని స్థావరాణిచ.
అథ స్వీకృతవర్ణోక్త ధర్మనిర్మలచేతసః,
జాతా ద్విజాతయః పశ్చా చ్చతుర్థకుల ముజ్జ్వలమ్.
తత్రానేకనృపాలబాలలిఖితాం వీరాంకవర్ణోదధిం
దర్పం దర్పహనగ్రహం సముచర త్తీవ్ర ప్రతాపానలః;
యస్యోదంచిత కాకతీశ్వర కులక్షీరాబ్ధి సంవర్ధనః
ప్రాదుర్భావాంకృతి చంద్రమా సమభవత్ ప్రోలాభిధానో నృపః."

౫. శనిగ్రహము

['ఆంధ్రహెరాల్డు' సంపు-౩, సంచిక ౧నుండి.]

"ఒకనాడు శివుడు కైలాసపర్వతముపై ముప్పది మూడుకోట్ల దేవతలతో కొలువుండ శనిగ్రహము లేచి తనప్రభావము నుగ్గడించెను. అప్పుడు శివుడు "ఓ శనీ! నీవు నన్నుకూడ పీడింపగలవా?" అనెను. 'ఓ' యని శనిగ్రహము తలయూపెను. సరే, ఆరుమాసములు గడువు పేర్పఱుచుకొనిరి. శనిగ్రహమునుండి తప్పించుకొనుటకు మహాదేవుఁడొక అడవిలో మారుమూల నొకగుహాయందు దాయర్ధసంవత్సరము గడపెను. పిదప శనిగ్రహమును బిలువనంపి "నీప్రతిజ్ఞ యేమైనది?" అని యడిగెను."

"దేవదేవా! నీవు నాప్రభావముచే గాకున్న నీ సమస్తసుఖములు వీడి ఇట్లారుమాసములు గొందిలో దాగుకొనియుందువే" యని సమాధానము చెప్పెను.

౬. కీ. శే. జపానుచక్రవర్తి గారు

జపాను చక్రవర్తిగారు మొన్న క్రిస్టమసుపండుగనాడు కాలధర్మము నొందినారు. వీరి జీవితాంతము చాలదినములనుండి గడియలలెక్కపై నుండినది. వీరిటీవల నైదుసంవత్సరములకాలమునుండి రాజ్యవ్యవహారములయం దుత్సాహముతో ప్రవేశము కలిగించుకొనకుండిరి. కాని, పాపము! జపానుప్రజలు వీరి మరణమునకు చాల దుఃఖించుచున్నారు. నూతన చక్రవర్తి 'హిరోహిటో' గారు సింహాసనము నధిష్ఠించిరి.

౭. నూతన జపానుచక్రవర్తి దంపతులు

"హిరోహిటో చక్రవర్తి వయసు ౨౫ సంవత్సర

---

* ఈ శ్లోకములయందు సందేహములు పొడకట్టుచున్నవి శాసనమూలమునుంచియు దిమ్మలతోగూడ ప్రకటించియుండిన బాగుండెడిది

ములు. అతి ప్రాచీనకాలమునుండి యెడతెగక చక్రవర్తి పదము నధిష్ఠించుచున్న రాజవంశము వీరిదే. అందు ౧౨౪ వ యాత డీచక్రవర్తి. చిన్ననాటినుండి రాజాభిమాన గర్వపర్వతము నధిష్ఠించి యేకాంతముగ కాలము గడపు వెనుకటి కాలపు యువరాజులవలె గాక యీనాటి రాజపుత్రులవలె ప్రజలతో గలసిమెలసి యుండువాడు. దేశదేశములందు సంచరించి రాజకీయార్థిక సాంఘికవిషయపరిజ్ఞానము నార్జించినాడు. సంస్కారాభిలాష యీ చక్రవర్తికి మెండుగగలదు. డెయిలీ మెయిలుపత్రికలో యఫ్. యె మెంజీగారు "హిరోహిటో జపానుదేశ సింహాసనము నధిష్ఠించుట ఆసియాఖండము నూత్నసంస్కరణ పథమున నొకయడుగు ముందుకు వైచుట" యన్నారు ఇది సత్యము ఈనాడు జపానుదేశమున జాతీయ జీవితము గాంచుచున్న సత్వరవికాసమును పాశ్చాత్యదేశము లెవ్వియు ననుసరింప జాలకున్నవి.

[‘పబ్లికుఒపినియను’ పత్రికనుండి]

౮. జాతీయారోగ్య, శిశుప్రదర్శనములు

చెన్నపురి, ౧౯౩౬

దేశాభివృద్ధి దేశమందలి ప్రజలపై నాధారపడి యుండును. ప్రజలయభివృద్ధికి వారి సంపూర్ణారోగ్యము పరమావశ్యకమైనది. ప్రజలయందొక్కొక్కరును చిన్ననాటి నుండి మంచియారోగ్యమును గలిగియుండవలెను. పిల్లలయారోగ్యమునకు తల్లులే మూలకందములు. తల్లు లారోగ్యసూత్రములను లెస్సగా దెలిసికొని తమ పిల్లల యారోగ్యమును జాగరూకతతో కాపాడుకొనవలెను. ఈ నాటి కసుగందులేకదా పసిగా పెరిగి యౌవనవంతులు వజ్రతుల్యశరీరులు నయి ముమ్ముందు దేశోద్ధరణమునకు బూనుకొనవలసినవారు? కట్టా! అట్టిశిసువులు పెక్కురు ఆరోగ్యహీనులై అకాలమృత్యువువాత బడుచున్నారుగదా! ఇట్టి దుస్థితికి అవివేకము, స్త్రీవిద్యాభావము, దారిద్ర్యము కదా కారణములగుచున్నవి. వివేకవతులగు నేకొలదిమంది తల్లులైనను తమపిల్లలసంరక్షణమున దగినజాగరూకత వహింపక ప్రేమాంధలై యిచ్చకువచ్చినట్లు లాహారాదులనొసంగి వారి నారోగ్యహీనులనుగ జేయుచున్నారు. చిన్ననా డారోగ్యము నశించినవారు పెద్దలయినపుడు దుర్బలశరీరులు, దుర్భరరోగపీడితులు నయి దుఃఖభూయిష్ఠమగు జీవితమును గడుపవలసినవా రగుదురు. ఆరోగ్యవంతమగు ప్రజయేకదా దేశమున కుత్కృష్టసంపద! అట్టి సంపదను బడయజాలని దేశము దారిద్ర్యమునకు బుట్టినిల్లనుటకు సంశయింప నక్కరలేదు కావున వివేకవంతులగు పురుషులు ఆరోగ్యమార్గములను, సంరక్షణావిధానములను బాగుగ దెలిసికొని తమసతీమణులకు బోధించి తామును, వారును, తమయొక్కయు, తమపిల్లలయొక్కయు ఆరోగ్యమును కాపాడుకొనుట కెల్లవిధముల ప్రయత్నించవలెను. ప్రతిమనుజునకును సనిదర్శనముగా నారోగ్యసూత్రములను బోధించు నుద్దేశముతో ఆరోగ్యప్రదర్శనము లీనాడు పలుచోటుల జరుగుచున్నవి.

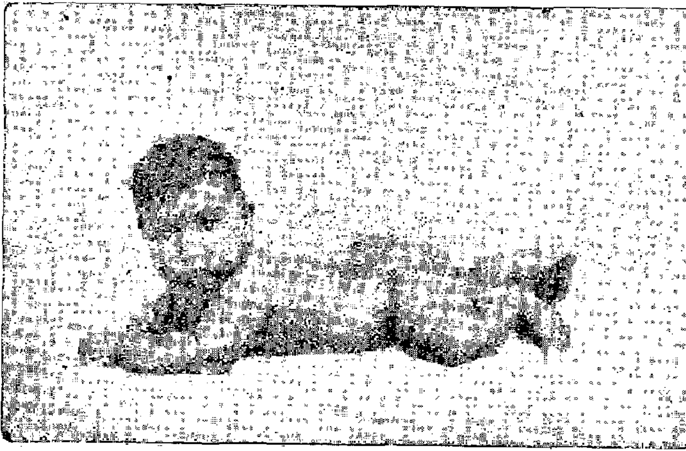
చెన్నపురమున నీయారోగ్యప్రదర్శనములు జనవరి ౧౮వ తేదిమొదలు ౨౦వ తేదివఱకు వారము రోజులు జరిగినవి. ఈపట్టణమున నిది నాల్గవమారు జరిగిన ప్రద

యూరపియను శిశువు

పేరు: జాకు టార్బి.

దేవాంగకులమునకు చెందిన హైందవశిశువు

పేరు. నారాయణస్వామి, వయస్సు: ౫౪ నెలలు, బరువు: ౨౦ పౌనులు

ర్శనములు. ఆరోగ్యశాఖకు జెందిన ప్రభుత్వోద్యోగులు, పురపాలకసంఘోద్యోగులు, పట్టణమునందలి ఆంగ్లవైద్య విద్యావిశారదులు, ఇతర ప్రజాప్రముఖులు గలిసిన సంఘమువారు గవర్నరు సతీమణియాజమాన్యమున నీప్రదర్శనములను జక్కగా జరిపిరి. ప్రతిదినమును, వేలకొలది జనులు ప్రదర్శనములను గాంచి పోవుచుండిరి. ఈప్రదర్శనకాలమున ప్రతిదినమును వైద్యశిఖామణులు (డాక్టరులు) పలువురు ప్రదర్శనదర్శనమునకయిచ్చు ప్రజలకు తమ యద్భుతోపన్యాసములమూలమున, ఆరోగ్యసూత్రములను, శిశుసంరక్షణమార్గములను, వివిధవిషవ్యాధులను, ఆహారపదార్థములను, నీరు, గాలి మున్నగు వానినిగూర్చి వివరముగా బోధించుచుండిరి. మరియు సంఘమువారారోగ్యవంతమగు జీవితమునకు బరమావశ్యకములగు ప్రత్యేక ప్రత్యేకవిషయములగూర్చి సవిమర్శముగను, సనిదర్శనముగను ప్రత్యేకప్రదర్శనములను జరిపిరి. అందు ముఖ్యముగా శిశువులసంరక్షణమును గూర్చియు, వారి కొసగవలసిన ఆహారాదులనుగూర్చియు, వారిని పీడించు రోగములనుగూర్చియు, వారిని రోగములంటకుండ నివారించు నుపాయములనుగూర్చియు నుపన్యాసములను, చిత్రప్రదర్శనములను, మేజికులాంతరు ప్రదర్శనములను పెక్కిటిని జరిపించిరి. కడపటినాడు శిశుప్రదర్శనమును జరిగించిరి. సంతకు పశువులను దీసికొనిపోవునట్టు లనుంగుబిడ్డలను ప్రదర్శనములకు గొనిపోవు నాచారము భారతీయ మాతృహృదయమున కంతగా నచ్చని

దైనను పలువురు స్త్రీలు పోదిగా పెరిగిన తమముద్దుబిడ్డలను చంకనిడికొని యీప్రదర్శనమునకు వచ్చిరి. ఆరోగ్యము, పుష్టి గలిగియున్న బిడ్డలకు గొందఱికి వయసును, జాతిని అనుసరించి వెండి బంగారు పదకములు, గిన్నెలు, ఇత్తడిసామానులు, జాకెట్టులు మొదలయిన బహుమతు లొసగిరి. ఇతరశిశువులకును జాకెట్టులను, బొమ్మలను, తినుబండారములను బంచిపెట్టిరి. ఆ పిల్లలకెల్లరకు నానాడుతుష్టిగా మృష్టాన్నభోజన మిడిరి. ఘోషను మాటయటుండ నీ శిశుప్రదర్శనము కన్నులకు పండువుగ గన్పట్టినది. వ్యాయామప్రయాసముల గూర్చి యిట్టి ప్రదర్శనములను జరిపి ప్రజాసామాన్యమునకు ఆరోగ్యసూత్రములను బోధింపబూనిన యీసంఘమువారి ప్రయత్నము మెచ్చదగినది. ఇట ప్రకటించిన చిత్రము లుత్తమబహుమానముల గాంచిన శిశువులవి.

మహమ్మదీయ స్త్రీ శిశువు వయస్సు: ౬ నెలలు. బరువు: ౨౦ పౌనులు.

మాతృవిలాపము

[Wordsworth రచించిన 'Maternal Grief' అనుదాని యనువాదము.]

మండా సూర్యప్రకాశరావు గారు

అనుఁగుం గ్రీడల నెల్ల వేళలను బ్రహ్మానందమున్ గూర్తు వం
చనయంబున్ మదిలోన నమ్మితిని; నీయూనం బెడంద్రోచి, చ
య్యన నేయొక్క ప్రదేశమేగితివె? నా యుల్లాసులేఁబట్టి! నా
నునుగ్రొంపుటనంటిలేమొలక!! నా నూత్నప్రసూనవల్లరి!!!

ఉ. కనులకు నిద్ర రాదు, చెలికత్తెలఁ జూడఁగ వేడ్కలేదు, భో
జనము రుచింపదించుకయు, శక్తి రవంతయు లేదు మేన, భూ
షణము లసహ్యమయ్యె, నవచారుశిరీషలతాంత దేహ! నీ
మనసముదక్క——అన్యము సమస్తము జీఁకటివోలెఁ దోఁచెడున్.

మ. అకటా, వత్స! భవద్వియోగభర దుఃఖావేశ సంజాతమై
ప్రకటక్లేశవిషాదకీర్ణమగు లంభంబౌండు నెకూతె—నీ
యకలంకోజ్జ్వల దివ్యవిగ్రహము ఛాయారూపము దాల్చి, మా
మకహృత్పంజర గర్భదేశమున సంవాసంబు గావించెడున్.

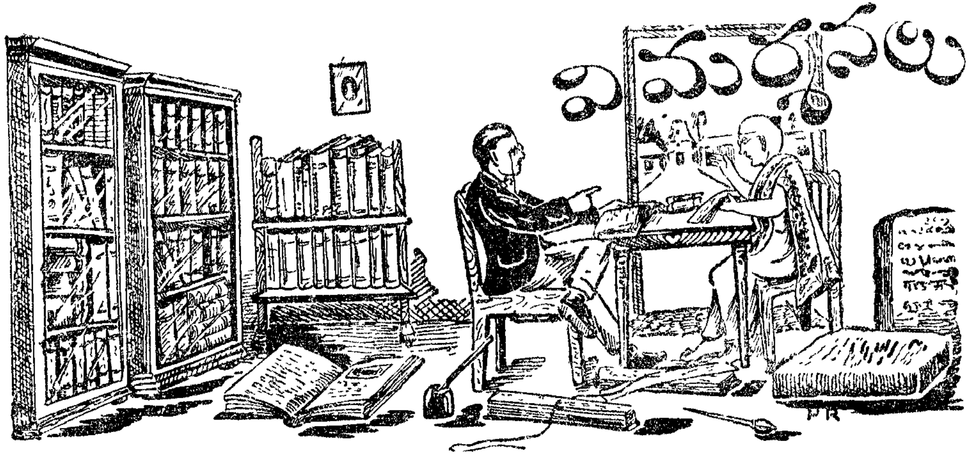
మ. మఱవన్ రాక పరాకుచే నయిన యుష్మద్రూప రాజన్మనో
హరరేఖాళియుంబు పొల్పెసఁగఁ, నత్రాకారతన్ బాల్పి, ది
వ్యరుచిన్ గన్నుల ముంగటన్ లఘుపదన్యాసంబు గావించు నీ
యుగుతారుణ్య విలాసవిగ్రహము శ్రేయోరూపమై తోఁచెడున్.

మ. తలక్రిందై కలకాలముల్లఁ దప ముద్యన్నిష్ఠమై నల్పినన్
గలవా లెం జనినట్టి నిన్ను మఱలం గౌఁగిటిలోఁ జేర్చి, చ
క్కలిముద్దాడి, మహోపలాలనమయిన్ గ్రీడించు భాగ్యంబునన్
దోలఁగింపం దరమౌన యెన్నఁటికిఁ జేతోవృత్తి లగ్నాకృతిన్?

మ. పరికింపం గనరాని యొక్క లఘు నిశ్వాసైక తూలంబుచే
హరియింపంబడె నీదుప్రాణములు; లభ్యంబౌట దుస్సాధ్యమే?
ధర లేగాలికి మొక్కవోవని భుజాదర్పోద్ధత క్షాత్రముల్
గఱపై యున్నవె పోరులందు? మఱియేలా ఖేదముం బొందఁగన్?

మ. ఏవో కొన్ని కుతర్కముల్ పనవి యే నెన్నెన్నియో భంగులన్
భావోద్రేకముతోడఁ బల్కియు భవన్మాయాంధకారంబునం
బావంబైన వెలుంగుఁగానక నితాంతార్తిన్ బ్రపంచంబునన్
దేవా! నేను బరిభ్రమించెదఁ; గృపాదృష్టిం గటాక్షింపవే.

శా. సంసారంబున జన్మమున్, మరణమున్, సంకల్పమున్, సిద్ధియున్
హింసాసూయ దయానురాగములు తర్కింపంగ లేమంచు వి
ద్వాంసుల్ పల్కఁగవిందు; నీవిమలపాదద్వంద్వ నీరేరుహో
త్తంసంబుల్ మదిఁగొల్తు; దేవ, నిజతత్త్వంబున్ బ్రబోధింపవే.

ఆంధ్రభాషానుశాసనము

రాజమహేంద్రవర రాజకీయ కళాశాలాప్రధానాంధ్రాధ్యాపకులగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు దీనిని రచించిరి. కావుననే దీనికి సూర్యనారాయణీయమను నామాంతరముసైతము పేర్కొనఁబడినది. ఈగ్రంథము రెండుభాగములుగా **240** పుటలలో ముద్రింపఁబడినది. విషయవిభాగము ననుసరించి నలువదిరెండు భిన్నవిషయము లిందుఁగలవు. నూటయిరువండ్రుకవుల గ్రంథములు ప్రమాణములుగా గ్రహింపఁబడినవి. శ్రీశాస్త్రిగారు ఈగ్రంథమును రచించుటలో నూతనమార్గ మవలంబించిరి. ఇంతవఱకు వ్యాకరణములను, ఛందములను రచించినవారు తమకు దొఱకిన కొన్నిగ్రంథములనే పరిశోధించి వానిలో దమబుద్ధికి నచ్చినప్రయోగములమాత్రమే ప్రమాణములుగాఁగొని తత్తత్ప్రయోగానుకూల లక్షణములమాత్రమే సూత్రించుచుండుటచేత సామాన్యముగ నేలక్షణగ్రంథమైనను అసమగ్రమేయనువాడుక స్థిరపడినది. ఆంధ్రభాష ప్రవాహిక; ఆంధ్రదేశము బహువిస్తీర్ణము. అన్నిమండలములయందు నొక్కరీతి వ్యవహారముండదు. ఆదినుండి యిప్పటివఱకుఁగూడ భిన్నభిన్నమండల జాతములగు గ్రంథములందు భిన్నభిన్నవ్యవహార మగపడుచునేయున్నది. ఒకమండలమువారిచే నిర్దుష్టముగా నెంచఁబడి ప్రయోగింపఁబడినపద మింకొకమండలమువారి కశ్లీలద్యోతకమై హేయమగును.

ఇట్టివే గ్రంథములందుఁగూడ వేనవేలుగలవు. వీనికన్నింటికిని సాధుత్వము గల్పింపఁగల వ్యాకరణమింతవఱకు నెక్కడను లేదు. భారతప్రయుక్తములనేకాని యితరములఁ బ్రయోగింపరాదని నిషేధించు కవిరాక్షసు లున్నను బ్రాచీనులును సంస్కారప్రియులు; పూర్వులు విడచిన వానినిసైతము లాక్షణికములుగా నంగీకరించి తమగ్రంథములందు వానిని జేర్చియున్నారు. అయినను వ్యాకరణమునకు సంపూర్తిమాత్ర మింకను లభింపనేలేదు. వ్యావహారికభాషయందు పదస్వరూప మతివేగముగ మారుచుండుట అనుభవసిద్ధము. ఏకాలమందలికవు లాకాలమందలి వ్యావహారికపదముల గొన్నింటినుపయోగించికొనుట సహజము. మృదుమధురములై తేటతెల్లములై వ్యవహారికపదములవలనఁగలుగు నానంద మింకొకపదములవలనఁ గలుగుటకల్ల. వ్యావహారిక పదములనెల్ల నిదమిత్థమని నిర్ణయించుట కేరికిని దరముగాదు. కావుననే నాఁడుమొదలు నేఁటివఱకు నాంధ్రభాషాజ్ఞానము ప్రయోగశరణ్యముగానే యంగీకరింపఁబడుచున్నది. నిరంకుశ నియంతలని పేరొందినవారు సైతము తత్సమపదవిషయమున నెంతకఠినముగ నియమించినను దేశ్యవిషయమునమాత్ర మీవిషయ మంగీకరించియే యున్నారు. కావునఁ దెనుఁగుభాషకు సమగ్రవ్యాకరణము లభించుటయెన్నఁడును శశవిషాణమే.

జనవ్యవహారమందున్న పదములమార్పును సూచించుటయు, వ్యవహారపరిభ్రష్టమయిన పదముల స్థిరరూపములఁ దెల్పుటయునే వ్యాకరణమునకుఁ బరమప్రయోజనము. ఈవిషయమును భాషయందుగల యర్థానుస్వార శకటరేఫములు స్థిరపడుచున్నవిగదా! ప్రాచీనలాక్షణికు లీయర్థానుస్వారాదులవిషయమై చేసినకఠిననియమ

ములు మన కెంతవఱకుగనున్నను నవి పదస్వరూపపరిజ్ఞానమునకత్యంతోపయుక్తములనుటకుసందియము లేదు. ఆధునికులు కొందఱు వాని నవహేళనగాఁ జూచుట హేయమే. వ్యాకరణము రచింపనెంచువారు ఏయేపదము లేయే దేశములం దేయే కాలములం దేయేయర్థములం దెట్లు ప్రయోగింపఁబడినవో కనుగొని తెల్పుటయే పరమార్థముగనుంచికొన్నచోఁ జక్కని వ్యాకరణము లభించును. ప్రస్తుతము శాస్త్రిగారంతసూలంకషముగఁ గాకున్నను సాధారణముగనైన నీవిషయమును నెరవేర్చియున్నారు. వీరీవిషయమునఁ జేసినపరిశ్రమ మఖండము. బహుగ్రంథముల సవిమర్శముగఁ బరిశోధించుటయే కాక వ్యవహారమునుగూడ బాగుగా విమర్శించియున్నారు. కాని వ్యవహారమును బరిశీలించుటలో మాత్రము వీరు కూడనించుక ప్రమాదమునకు వశులైరి. సామాన్యముగఁ బ్రాచీనులెల్లరును శిష్టవ్యవహారమునుమాత్రము ప్రమాణముగా గ్రహించి భాషకు మహోపచారము నొనర్చియున్నారు. శిష్టవ్యవహారమువలనే కభాషలు సాంకర్యమునుండి స్పష్టమైన పదపరిణామము మెఱుఁగరాకుండును. గ్రామ్యజనులన్నచో నేకభాషాపరిచితులగుటచే పదములు సహజమైనమార్పునుమాత్రమందుచు శాస్త్రీయమైనవికారములందును. కావున దేశవిషయమున కవిప్రయోగములకంటెఁగూడ ననాగరకుల వ్యవహారమే బలవత్తరమని నాయూహ. అనవస్థాప్రసంగభయమున బ్ర. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారివంటివారుగూడ శిష్టవ్యవహారమునే యవలంబించుచున్నారుగాని యదియెంతయు నన్యాయ్యము. గ్రహింపవలెనన్నచో శుద్ధమయిన వ్యవహారమునే గ్రహింపవలెగాని సంకీర్ణభాషను గ్రహించుటేల? దానివలనఁ బదపరిణామ మెట్లు తెలియును? దానివలనఁ గలుగు నష్టమును దిలకింపుఁడు. శాస్త్రిగారు వర్ణసమామ్నాయములో కంఠతాలవ్యమైన అకారము, దంతోష్ఠజమయిన ఫకారములను రెండువర్ణములను అధికముగఁ జేర్చినారు. అకారవిషయమున అమ్మ, అమ్మి, అమ్ము, మొదలగువానియల్ల నికారము పరమగునపుడు గ్రామ్యసంఘలో రూపభేదము కానరానేరదు. కావున దాని నింతతో సిద్ధాంతీకరింప వీలుగలుగదు. ఇంక రెండవది: అన్యదేశ్యపదము. నాగరక వ్యవహారమందుమాత్రము బహుప్రసిద్ధమయినది. నాగరక వ్యవహారమునందు దానికి ఫకారసవ్యశోచ్చారణమెందును గనఁబడదు. గ్రామ్యజనులు కాఫీ, పర్లాంగు, సఫేదుఅని పకారరూపముగానే యుచ్చరింతురు. అట్టితటి దానికి దంతోష్ఠజన్యమెక్కడిది? అన్యభాషాజాతములగు వానినిగూడఁ దద్భవములుగా గ్రహించి వానికిఁగూడఁ దెలుఁగుసంప్రదాయములనేయేర్పరించిన నెంతయు మంచిది; కాని కేవలశిష్టప్రయోగము నాధారముగాఁగొని గ్రామ్యుల నీసడించినచో భాషకుఁ గలంకము రాక తీరదు. బ్ర. సూర్యనారాయణశాస్త్రిలుగారు కేవలము ప్రాచీనపక్షమునుగాని, కేవలగ్రామ్యమార్గమునుగాని యనుసరింపక భాషాపరివృత్తిని దెల్పు నొకనూత్నమార్గమవలంబించిరి. ప్రాచీనులు గ్రామ్యములను శంకచే విడిచిన యనేకశబ్దరూపములను గ్రంథారోహణాధారములవలన సాధువులుగాఁ జూపిరి. ఇదియెంతయు న్యాయ్యమనుటకు సందేహము లేదు. సందర్భానుసారములుగ బహుకవులచే బహుకాలమునుండి వ్యవహరింపఁబడుచున్న పదముల విడనాడుట కేరితరము? మా. దిలువూరి నారాయణరావుగారివలె వ్యవహారమందున్న పదములనెల్ల గ్రహింపవలయుననక కొంత నియమమేర్పరించికొని వీరనుశాసనమును సార్థకముగ నొనరించినారు. అనేకపదములకు కాలభేదముల ననుసరించి రూపభేదములను, అర్థభేదములను జూపియున్నారు. అవసరమయినంతవఱకు సంస్కృతవ్యాకరణ మర్యాదలగూడఁ దేటతెల్లముగ వివరించియున్నారు. ఇదియాదియననేల! భాషాభిలాషులకవసరములగు విషయములనెల్ల నిందిమిడ్చియున్నారు. దీనితోఁ దెలుఁగుభాషకు సమగ్రలక్షణము లభించినదని పలుకఁబడదుగాని నిరంకుశప్రాచీనగహనమును భేదించి సులభమైన సవిమర్శలక్షణమార్గము దీనివలనఁ గలిగినదనుట వాస్తవము. కావుననే శ్రీశాస్త్రిగారి పరిశ్రమము సర్వథాసఫలమై మహోన్నతఫలమునకు దారిఁజూపునదిగా నున్నది. దీనివెనువెంట నేశ్రీశాస్త్రిగారు కూలంకషముగ వ్యుత్పత్తులం దెల్పుగ్రంథమును రచించి భాషాభిలాషుల కుపకరింతురుగాక యని యాశించుచున్నాఁడను. రెండుభాగములు.

వెల రు. ౨-౮-౦.

కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రి గారు

చరకసంహిత - చికిత్సాస్థానము
(ఆయుర్వేదగ్రంథము)

ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము— ౮౦౦ పేజీలు, (గ్లేజు). క్యాలికో బైండు. వెల రు ౬-౦-౦ మాత్రమే.

చరకసంహితను సంస్కృతమున అగ్నివేశుడను మహర్షి రచియించెను. అందలి చికిత్సాస్థాన మొకవిభాగము. దీనికి ఆయుర్వేదభూషణ భిషగ్వర శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు (బెజవాడ) ఈ ఆంధ్రతాత్పర్యము రచియించినారు. ఇదివఱకే యీగ్రంథము హిందీ, మరాటీ, ఇంగ్లీషు మున్నగు ననేకభాషలలోనికి బరివర్తనమును గాంచి ప్రసిద్ధి చెందినది. ఆంధ్రానువాద మింత దనుక లేకున్న లోపమును శాస్త్రిగారుతీర్చి యాంధ్రులగు వైద్యులయు, ఆయుర్వేద విద్యార్థులయు కృతజ్ఞతకు బాత్రులయిరి.

ఈగ్రంథమున రసాయనవాజీకరణములను, జ్వరము, రక్తపిత్తము, గుల్మము, ప్రమేహము, కుష్ఠము, రాజయక్ష్మ, ఉన్మాదము, అపస్మారము, క్షతక్షీణము (గాయముగుపడిన దెబ్బ), శ్వయధువు (శోఫ), ఉదరము, అర్శము (మూలవ్యాధి), గ్రహణి, పాండువు, హిక్కా-శ్వాసము, కాసము, అతిసారము, ఛర్ది(వాంతులు), విసర్పి (విషవ్యాధి), తృష్ణ(దాహము), విషము, మదాత్యయము (అతిగా మద్యపానముచేయుటచే గలుగు రోగము), ద్విప్రణము(బాహ్యాంతరంగికవ్రణములు), త్రిమర్మములు, (పొత్తికడుపు, హృదయము శిరస్సువీనివ్యాధులు)- ఊరుస్తంభము, వాతము, వాతశోణితము, యోని వ్యాపత్తు మొదలయినవానినిగూర్చి క్రమముగ వివరించు ముప్పదియధ్యాయము లిందుగలవు. ప్రతిఅధ్యాయమున ఆయారోగములయొక్క లక్షణములు, కారణములు, విభేదములు, వానిని నివారించుట కౌషధములు, వానిని చేయుక్రమము, సేవించుక్రమము, మొదలయినవానిని గూర్చి విపులముగ వివరించుచున్నది.

ఈగ్రంథము కేవలము వైద్యులకు, వైద్యవిద్యార్థులకే కాక ఇతరులకును, అందును శాస్త్రానుభవము లేక పరంపరాగతమైన యల్పానుభవముచే రోగులను బాధించు వైద్యమ్మన్యులకును మిగుల నుపకరించును. దీనిని ఆయుర్వేదకళాశాలలయందును, పాఠశాలలయందును పాఠ్యగ్రంథముగ నియమించు టెంతయు నుచితము.

ఇందు మూలమునందలి సంస్కృతపదములను భిన్నార్థముల నిచ్చువాని నట్లే యాంధ్రమున పొందించి యున్నారు. ఇందువలన గొంత యుపద్రవము వాటిల్ల నవకాశము గలుగవచ్చును. కావున నాపదములకు సరియైన తెలుగుపదములనో, అట్టివి లభింపకున్న, వివరణములనో పొందుపరచియుండిన నుచితముగ నుండెడిది.

ఆయుర్వేదౌషధరత్నాకరము, ఆంధ్రభైషజ్యరత్నాకరము, భస్మప్రకాశిక అను గ్రంథములను ఈ శాస్త్రిగారింతకుపూర్వము రచియించినారు. ఇది వీరి నాలవగ్రంథము. వీరి కాయుర్వేదమునగల అభిమానమును, గ్రంథకరణాసక్తిని, పరిశ్రమమును ఈగ్రంథము చాటుచున్నది.

పూర్వగాథాలహరి

గ్రంథకర్త: శ్రీయుత వేమూరి శ్రీనివాసరావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్., వకీలు, కాకినాడ. రాయల్ సైజు. పేజీలు ౫౬౭. కాగితములు మంచివి. బైండు సుందరముగా నున్నది. వెల రు. ౭-౮-౦.

పురాణస్థములగు స్త్రీపురుషులయు, నదనదీశైలపట్టణాదులయు, నామములకు సంబంధించిన గాథలను పురాణేతిహాసాదులను పరిశీలించి కైకొని సంక్షేపముగ నిందు వివరించినారు. ఆయాగాథలుగల గ్రంథనామములను దెలిపినారు. ఉపనిషత్తులనుండియు కొన్ని నామములను గాథలను ఇందు జేర్చినారు. 'పురాణనామచంద్రిక'యు నించుమించుగ నిట్టిదేయైనను ఈగ్రంథము దానికన్న గొంత విపులముగనున్నది. కావున ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీతీరుగ్రంథములలో నిదియే మొట్ట మొదటి దని చెప్పనొప్పును. ఇతిహాసపురాణాదుల మాట యటుండ మాతృభాషనైన సరిగ నేర్చుట కవకాశము ప్రజలకు లభింపని యీకాలమున నీగ్రంథము ప్రాచీన భారతీయమాహాత్మ్యమును, జాతీయాన్నత్యమును, ప్రజలకు అల్పకాలమున, దిఙ్మాత్రముగ దెలిసి పదంపడి వానినిగూర్చి విపులముగ దెలిసికొనుటకు ప్రోత్సహింపగలదు. ఇట్టిగ్రంథము పాఠశాలలయందుప్రవేశపెట్టి ఆంధ్రవిద్యార్థుల బుద్ధిని ప్రాచీనభారతీయవిజ్ఞానము

వంకకు మరల్పవలసిన బాధ్యత విద్యాశాఖాధికారులపై నున్నది. అచిరకాలమున వారు తమబాధ్యతను గుర్తెరుగుదురుగాక! శ్రీనివాసరావుగారు ఈ గ్రంథరచన ప్రచురణములయందు కావించిన పరిశ్రమ, వ్యయము మిగుల నధికము. ఈగ్రంథముయొక్క అమూల్యప్రయోజనమును దెలిసికొని యాంధ్రసోదరులు వారిని దగిన రీతిని ప్రోత్సహించవలసియున్నారు.

మచ్చునకు:

" నీలుఁడు. ఒకవానరుఁడు; సుగ్రీవుని సేనలోని వాఁడు. రామరావణయుద్ధమందుఁ బోరాడెను. ఇతఁడు రావణుని మంత్రియైన ప్రహస్తుని జంపెను.

రామా.

నీలుఁడు. పాండవపక్షమునఁ బోరాడిన యొక రాజు. వానిని అశ్వత్థామ చంపెను. భార.

నీలుఁడు. మాహిష్మతీపురనాథుఁడు. కౌరవపక్షమునఁ బోరెను. భాగ.

నీలుఁడు. కద్రువకుమారుఁడు. భార.

నీలుఁడు. దుర్జయుఁడను రాజు పరివారములో నొకఁడు. రాజుతో వేఁటకును గౌరముఖుని యాశ్రమమునకును వెళ్లెను. ఏ మణిప్రభావమున గౌరముఖుఁడచ్చట నగరము నిర్మింపఁగల్గెనో యామణిని బుచ్చుకొమ్మని మొదట రాజు మంత్రినిబంపెను. ముని యివ్వనందున నెటులైనను దానిని గైకొనుమని నీలుని సేనను బంపెను. నీలుఁడు గౌరముఖుని యాశ్రమముకడ రథము గిగఁగనే మణినుండి, రథములు అశ్వములు, వీరులు పుట్టిరి. వారికిని దుర్జయుని సేనకును యుద్ధమయ్యెను. ఇంతలో గంగయొద్దున కేగిన గౌరముఖుఁడు వచ్చి యుద్ధమగుచుండుట చూచి విష్ణుమూర్తిని బ్రార్థించెను. అతఁడు దుర్జయుని, నీలుని సేననంతను సంహారించెను. వరా."

* * *

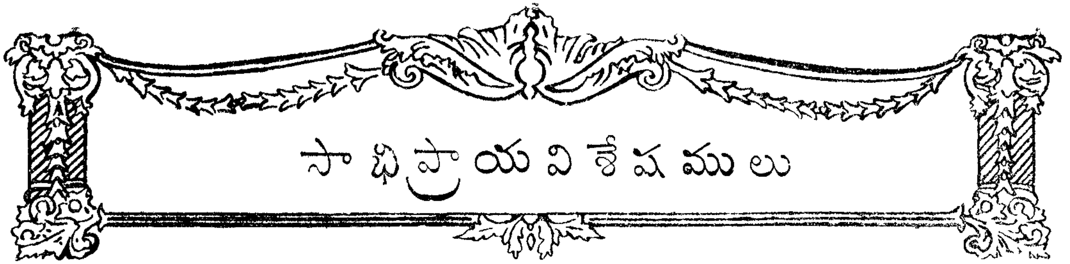
"బృహస్పతి. దేవతలకు గురువు. ఇతఁ డంగిరసుని పుత్రుఁడు. ఉతథ్యుఁడు, సంవర్తనుఁడు, ఇతని సోదరులు. బృహస్పతి భార్య తార. ఇతనికి శంయుఁడు అను పుత్రుఁడు కలఁడు.

బృహస్పతియు నింద్రుఁడును శివునిజూచుటకై మునిరూపములు ధరించి కైలాసమునకు వెళ్ళుచుండిరి. శివుఁడు వీరిని బరీక్షింపఁగోరి యుగ్రరూపము ధరించి దిగంబరుఁడై వీరిమార్గమున నడ్డుగ నిలువఁబడెను. ఇంద్రుఁడు వాని నెఱుంగలేక వానిపై వజ్రాయుధ మెత్తెను. ఆదిగంబరుఁడు తన చూడ్కిచేతనే యింద్రుని భస్మముచేసెను. అపుడు బృహస్పతి యాదిగంబరుఁడే శివుఁడని గ్రహించెను; వానిని స్తుతించి యింద్రుని జీవితునిగఁ జేయుమని ప్రార్థించెను. అందువలన బృహస్పతికి జీవుఁడని పేరువచ్చెను. శివ.

బృహస్పతి భార్య, తార చంద్రుని గామించెను. చంద్రుఁ డామెను గొనిపోయె. తారకు బుధుఁడు జన్మించెను. తారను గురించియు నామెకుమారుని గురించియు బృహస్పతికిని జంద్రునకును వివాదమయ్యెను. దేవగురుని వంచించుట కదే సమయమని రాక్షసులు చంద్రుని జేరిరి. దేవతలలోఁ గలహములు పుట్టకుండ బ్రహ్మాది దేవతలువచ్చి తారను బృహస్పతికిని బుధుని చంద్రునకు నిప్పించిరి. భాగ.

బృహస్పతి తన సోదరుఁడైన యుతథ్యుని భార్యను మమతను గామించెను. ఆమె వలదనుచున్నను ఆమెపైఁ బడియెను. అప్పటి కామె గర్భవతియై యుండెను. ఆమె గర్భమందున్న శిశువు కూడ బృహస్పతిని నిందించెను. బృహస్పతికిఁ గోపమువచ్చి యాశిసువును నీవు గ్రుడ్డివాఁడవై పుట్టుమని శపించెను. ఆశిశువు బృహస్పతి వీర్యమును బైటకుఁ దన్నెను. అట్లు ఉద్వాజంబైన దానిని నీవు భరింపుము, నీవుభరింపుమని బృహస్పతియు మమతయుఁ దగవులాడుకొనిరి. ఇద్దఱు దానిని విడచిరి. ఆవీర్యము పెరిగి శిశువయ్యెను. ఇతఁడే భరద్వాజుఁడు. భార.

రాక్షసగురుఁడైన శుక్రుఁడొకచో జయంతితో భోగించుచుండెను. రాక్షసులను వంచించుట కదేసమయమని బృహస్పతి శుక్రునిరూపముధరించి రాక్షసుల చెంతకుఁ బోయి వారితో వాసము చేయుచుండెను రాక్షసులువారి మర్మములు వీనితోఁ జెప్పుచుండిరి ఇంతలో శుక్రుఁడు వచ్చెను. ఇఱువురు నొక్కలాగున నుండుటచే రాక్షసులు నివ్వెరపాటు నొందిరి. నేను శుక్రుఁడను నేను నిజమైన శుక్రుఁడనని యిఱువురు పోట్లాడిరి. తుదకు బృహస్పతి యంతర్ధానము నొంది వారిని విడిచి వచ్చెను. మత్స్య."

సాభిప్రాయ విశేషములు

దేశమునందు ఎన్నికల హడావిడి ముగిసినది. శాసనసభల హడావిడి ప్రజల దృష్టి నాకర్షించుచున్నది. ఏపత్రికను చూచినను, ఏ సభకు పోయినను, ఏక్కట్టునందున్నను, శాసనసభల వ్యవహారములు ప్రత్యక్షము లగుచున్నవి. వక్తలకు చక్కని ఉపన్యాసములను జేయుట కవకాశములు కలుగుచున్నవి. సక్రమాందోళన పరాయణులకు ప్రశ్న లడుగుటకును, తీర్మానములను ప్రతిపాదించుటకును వీలు కలుగుచున్నది. అధికారులు మామూలుమార్గముననే నడుచుచున్నారు. గౌహాతీ కాంగ్రెసుమంత్రుల నిర్మాణమును ప్రతిషేధించినది; మంత్రుల ధ్వంసమును ఆదేశించినది. కాని అన్నిరాష్ట్రములందును మంత్రు లేర్పడి ద్వంద్వప్రభుత్వమును యథావిధిగ నడుపుచున్నారు. వంగరాష్ట్రము నందును, చెన్నరాష్ట్రమునందును ప్రబలపక్షమైన కాంగ్రెసు పక్షము మంత్రిపదవులను గైకొనుటకు నిరాకరించినది. గతించిన శాసనసభలయందు వంగరాష్ట్రమువమధ్యరాష్ట్రములు మంత్రులులేకయే పరిపాలింప బడినవి. వంగరాష్ట్రమునం దిపుడు, చక్రవర్తిగారును, గజనవీగారును మంత్రులుగను నేమింపబడిరి. వీరిని పదభ్రష్టులను చేసి ద్వంద్వప్రభుత్వము సాగకుండ చేయుటకు కాంగ్రెసుపక్షమునకును, సర్ అబ్దుల్ రహీం గారి మహమ్మదీయ పక్షమునకును సంయోగము కావలసి యున్నది. మహమ్మదీయులు గజనవీచక్రవర్తిగార్లను బహిష్కరింప దలచినను మంత్రివర్గమును పడద్రోయుటకుసాహసింపజాలరు. వంగరాష్ట్రమునందు దేశబంధుదాసుగారి నాయకత్వము క్రింద నసాధ్యమైన ద్వంద్వప్రభుత్వ మిపుడు సాధ్యమైనది. యథోచిత సహకారుల ప్రవేశమే మంత్రివర్గ నిర్మాణమునకు దోడ్పడినది. మంత్రివర్గమును పడగొట్టుటకు స్వరాజ్య నాయకుడైన సేనుగుప్తగారి ప్రయత్నము లెంతవఱకు సఫలము లగునో కాలము నిర్ణయింపగలదు.

చెన్నరాష్ట్రమునందు అధికసంఖ్యాకులైన కాంగ్రెసుపక్షముమంత్రిపదవులనునిరాకరించినది. స్వల్పసంఖ్యాకులైనస్వతంత్రపక్షము మంత్రిపదవులను స్వీకరించినది. స్వపక్షబలము లేని స్వతంత్రపక్ష మంత్రివర్గము చిరకాలము నిలుచుట కవకాశము గనుపడదు. జస్టిస్ పక్షము మంత్రివర్గమును పడద్రోయుటకు సిద్ధముగనున్నది. కాంగ్రెసు పక్షమునకు మంత్రివర్గమును ధ్వంసముచేయుట విధి అయినను తటస్థభావము నింతవఱకు వహించినది. రాగల సమావేశమునందు కాంగ్రెసుపక్షము అవలంబింపదలచిన కార్యము దురూహ్యముగనున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమును, జస్టిసుపక్షమును కలిసి పనిచేసిన మంత్రులను పదభ్రష్టులను చేయుట, ద్వంద్వ ప్రభుత్వమును నిర్మూలము

చేయుట సుకరము. కానిద్వంద్వప్రభుత్వమును పాడుచేయుట కేర్పడిన కాంగ్రెసు పక్షమునకును ద్వంద్వప్రభుత్వమును సంరక్షించుట కేర్పడిన జస్టిసు పక్షమునకును సంయోగము కలుగుట దుర్ణయముగ నున్నది.

మధ్యరాష్ట్రములందు యథోచిత సహకారవాదులు మంత్రివర్గము నేర్పఱచి పనిచేయుచున్నారు. అన్నిరాష్ట్రములందును మంత్రివర్గము లేర్పడి పనిచేయుచున్నప్పుడు కాంగ్రెసునిర్ధారణను సఫలవతుచేయు మార్గము గనుపడకున్నది. స్వరాజ్యపక్షనాయకులు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ గారు బడ్జెట్టులను నిరాకరించుట, ద్వంద్వప్రభుత్వమును పాడుచేయుట గౌహతీతీర్మానమునకు భావార్థము లని వ్యాఖ్యానము చేసిరి. ఆభావార్థమును సార్థకముచేయుటసాధ్యమా? సాధ్యమైనను ప్రయోజనకరమా? యను సమస్యలు సభ్యులను బాధించుచున్నవి. చెన్నరాష్ట్రశాసనసభ నీసందియములు మిక్కుటముగ బాధించుచున్నవి.

* * * *

చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభ

గతించిన మాసమునందు చెన్నరాష్ట్రశాసనసభ గూడినది. స్వతంత్ర పక్షావలంబనులు డాక్టరు సుబ్బరాయనుగారు ప్రధానమంత్రులు. శ్రీయుత రంగనాథము మొదలియారుగారు ఆరోగ్యస్వామి పిళ్లిగారును నితర మంత్రులు. మంత్రివర్గమున కేమిచేసిన చేటుమూడునో యని భయము గలుగుచున్నది. జస్టిసుపక్షము ప్రతిపక్షముగ నున్నది. కాంగ్రెసుపక్షము తటస్థముగ నున్నది. జస్టిసుపక్షము రక్షించి పోషించిన సాంఘిక దుర్నయములను తొలగించుట స్వతంత్ర పక్షమునకును కాంగ్రెసు పక్షమునకును ధర్మమైయున్నది. స్థానికసంఘములందు జస్టిసుపక్షము ప్రతిష్ఠించిన దుర్ణయములు తిరిగి తలయెత్తకుండుటకు జస్టిసు పక్ష ప్రతిష్ఠాపనమును నిరోధించుట యవసరము. ఈనిరోధము కాంగ్రెసు ధర్మమునకు విరుద్ధమైన స్వతంత్ర పక్ష మంత్రివర్గమును పరోక్షముగను గాపాడుటకు వినియోగపడుచున్నది. రాగల సమావేశమునందు కాంగ్రెసుపక్షమేమి చేయవలయునో సభ్యులకు దెలియకున్నది. స్వతంత్రపక్షమంత్రివర్గము పడిపోయిన జస్టిసు పక్షమంత్రివర్గ మేర్పడుటయును, సాంఘికదుర్ణయములు పెరిగి జస్టిసుపక్షబలము వర్ధిల్లుటయును సంభవములు. కాంగ్రెసుపక్షము నిర్ణయింపవలసిన సమస్యమంత్రుల నిర్గమనముగాని జస్టిసుపక్ష ప్రతిఘటనముగానియైయున్నది. ఈ పరిస్థితులందు భారతజాతీయోపసంఘముగూడి దేశపరిస్థితులను గమనించి భిన్నరాష్ట్రములకు వానిపరిస్థితుల కనుకూలముగను మంత్రివర్గమును పోషించుటకును, నిరాకరించుటకును స్వాతంత్ర్యమును నొసంగుట శ్రేయస్కరముగ నుండగలదు కాంగ్రెసుపక్షము స్వాయముగ మంత్రిపదవుల నిరాకరణమును గాపాడుచు మంత్రివర్గపోషణ నిరాకరణములకు శాసనసభ్యులకుస్వాతంత్ర్యము నొసంగుట కార్యసాధనముగ నుండగలదు. ప్రాణములను గుప్పిట బట్టుకొనియున్న మంత్రివర్గమునకు భావి పరిస్థి

తులు తెలియక కార్యవిధానమును నిర్ణయించుటయును దుర్ఘటము.

చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందు గత సమావేశమునందు నడచిన కార్యవిధానము సంతృప్తికరముగ గనుపడదు. సభ్యులు పక్షప్రయోజనములను గమనింపక స్వాభిప్రాయములను వ్యక్తముచేయుటకు పాటుపడిరి. రెండుదినములు విరామతీర్మానముతో వ్యర్థమైనవి. కాంగ్రెసుపక్షసభ్యు లందరును సంప్రతించి కార్యవిధానమును నడుపుట ప్రయోజనకరము. గత సమావేశమునకు నిర్ణయమైన తీర్మానము లవకాశములేక నిలిచిపోయినవి. ఆంధ్రరాష్ట్ర తీర్మానము, మద్యపాన నిషేధ తీర్మానము మొదలగు తీర్మానములు నిలిచిపోయినవి. రాగల సమావేశమునం దైనను తగినయేర్పాటులను జేసి శ్రీయుత స్వామి వేంకటాచలముశ్రేష్ఠి, సత్యమూర్తిగార్ల నాయకత్వముల క్రిందను కార్యవిధానమును పరిసమాప్తిచేయుట యుక్తము. క్షామనివారణ విషయమై సభ యంగీకరించిన తీర్మానము ప్రజాక్షేమమున కుపచరింప గలదు. తీర్మానముయొక్క ప్రయోజన మధికారుల నిర్ణయముల ననుసరించియుండును. కాని రంగనాథం మొదల్యారుగారి పట్టుదల కొంత ప్రయోజనమునైనను సమకూర్చునని నమ్ముచున్నాము. మోపలా ప్రజల అండమానుద్వీపముల నివాసమునకు శాసనసభ ప్రతిఘటనమునుచూపినది. ముగ్ధ బాలబాలికలను పశుప్రాయులైన మహాపరాధులతో గలిపియుంచుట ధర్మసాధనము గాజాలదు. యూరోపియనుల తోటలకు పనివాండ్రు కావలసిన పనివాండ్రను నియమించుకొనుట న్యాయముగాని ఏదో వ్యాజమునను నిరపరాధులను నిర్బంధముగను పనివాండ్రను చేయుట న్యాయముగాదు. మానవవాసమునకయోగ్యమని నిర్ణయించిన అండమాను ద్వీపములందు కోమలస్వభావముగల స్త్రీలను, బాలబాలికలను పశుప్రాయులతో గలిపియుంచుట పరమానర్థములకు మూలమగునని గ్రహించి ప్రభుత్వ మీయేర్పాటును నిర్మూలముచేయుటకుపూనుకొనుట ప్రభుత్వధర్మము. వెనుకను ప్రతికూలముగ నున్న జస్టిసుపక్ష మిపు డనుకూలముగ నుండుటకు గారణ మధికారచ్యుతి యని గ్రాహ్యమగుచున్నది.

* * *

సామ్రాజ్య శాసనసభ

శ్రీ ఇర్విను ప్రభువు సామ్రాజ్యశాసనసభామందిరమున కారంభోత్సవమును జేయుచు చేసిన ప్రసంగము భారతీయుల హృదయమునందు నిరాశనుగలిగించినది. ప్రాణప్రతిష్ఠ లేని సభామందిరము మహాసమాధివలె నుండును. సభామందిరము విషయమై శ్రీనివాసఅయ్యంగారు తెలిపినభావము ప్రభుత్వలక్ష్యమును సకలవ్యవహారములందును విశదము చేయుచున్నవి. కోట్లరూప్యములు ఢిల్లీనగర నిర్మాణమునకు వినియోగపడుచున్నవి. లక్షలరూప్యములు శాసనసభామందిరమునకు వినియోగపడినవి. ఇర్విను ప్రభువు బ్రిటీషు ప్రభుత్వలక్ష్యమునకు సభామందిరము ప్రమాణముగ నుండగలదని వారి ప్రసంగమునందు విశదముచేసిరి. ఢిల్లీనగరము పురాతన శిథిలమం

దిరములతో నిండియున్నది. ఇంద్రప్రస్థము, పృథ్వీరాయమందిరము, తుగ్లకాబాదు, షహాజనాబాదు గతవైభవములను దెలుపుచున్న మహామందిరములు. మందిరములు స్తంభితమైన హృదయమును తెలుపుచున్నవి, గాని చైతన్యపూరితమైన హృదయమును దెలుపుట లేదు. రైజినాయందలి సభామందిరమును జడహృదయమును దెలుపుచున్నది. ఇర్విన్ప్రభువు బ్రిటిషుప్రభుత్వహస్తములందు కీలుబొమ్మ. వారి మామూలుపాటలనె వీరును పాడుచుందురు. బర్కెను హెడ్డుప్రభువు కొన్నిమాసములక్రిందను ప్రకటించిన భావములనె ఇర్విన్ప్రభువుమృదుమధురముగ వ్యక్తముచేసెను. ఇర్విన్ప్రభువుచేసిన ప్రసంగము పిల్లలకు పాఠమువలెనున్నది. భారతప్రభుత్వముపట్లను బ్రిటిషు పార్లమెంటునకు సంపూర్ణాధికారము గలదని పిల్లలకును దెలిసియున్నది. భారతీయుల సొమ్మును తినుచున్న రాజప్రతినిధులు పార్లమెంటు ప్రయోజనములను గమనింపవలయునో భారతీయుల ప్రయోజనములను గమనింపవలయునో ధర్మపరాయణుడగు ఇర్విన్ప్రభువునకు తెలియని విషయముగాదు. పార్లమెంటును, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమును సంచలనముచేయుటకు భారతీయులకు శక్తియున్నపుడు రాజప్రతినిధులుపిల్లలకువలె పాఠములను జెప్పుటకు సాహసింపరు. వంగదేశ నిర్బంధితులు కుళ్ళుచున్నను రాజప్రతినిధికి దయగలుగలేదు. రాజ్యాంగ సంస్కరణములవిషయమై చిత్తవృత్తి మారలేదు. జాతీయ సంవిధానముపట్లను సనుగ్రహము రాలేదు. ప్రజలును, నాయకులును, సభామందిరప్రవేశోత్సవసమయమునను ఇర్విను ప్రభువు ప్రభుత్వహృదయమునందు గలిగిన పరివర్తనమును కార్యరూపమున వ్యక్తముచేయునని ఆశపడియుండిరి. ఆ యాశ నిరాశమైనది. ఇర్విన్ప్రభువు తెలిపిన భావముల కనురూపముగను సభావ్యవహారములును నడుచుచున్నవి.

చీనాయుద్ధప్రయత్నములు భారతీయుల నిస్సహాయస్థితిని విశదముచేయుచున్నవి. ఇర్విను ప్రభువు భారతీయుల ప్రమేయము లేకనే చీనాకు సైన్యములను బంపి భారతీయుల కవమానమును గలుగజేసెను. స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుచున్న సోదరఖండవాసులమీదను స్వాతంత్ర్యనిర్మూలమునకై భారతీయులను ప్రయోగించుట యధర్మము. ఇర్విను ప్రభువు తానుచేసినయకార్యమునువిమర్శించుటకైనను నవకాశమునొసంగక సామ్రాజ్యసభాప్రయోజనమునునిరర్థకముచేసెను. దేశమునందంతటను చీనాకు సైన్యములను బంపుట గర్హ్యమని ప్రజలు సభలనుజేసి ప్రతిపాదించుచున్నారు. నిస్సహాయస్థితియందున్న ప్రజలు మాటలతో సంతృప్తిని జెందవలయును గాని ప్రతిక్రియలను జేయజాలరు. తీర్మానములు ప్రజలకు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదింపజాలవు. ప్రజలు కార్యపరతంత్రులు గానంతవరకును స్వరాజ్యముగాని, జన్మహక్కులుగాని లభింపజాలవు.

నిర్బంధితులవిమోచనమునుగాని, విచారణనుగాని కోరుచు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారు ప్రతిపాదించిన తీర్మానమును ప్రభుత్వము ప్రతిఘటించుట నిరంకుశస్వభావమున కను

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

